

EPISCOP NICODEM

Starețul Monastirii Neamtu

SEMINTE EVANGELICE

PENTRU

Ogorul Domnului

VOLUMUL XI.

VIATA ȘI OPERILE SFINTILOR PĂRINȚI
ȘI INVĂȚĂTORI AI BISERICEI

După

F. FARRAR

PARTEA III.

CONTINUAREA VOLUMULUI X
~~DIN OGORUL DOMNULUI~~

CAPITOLUL XVI.

FERICITUL IERONIM ¹⁾

1. TINEREȚA ȘI EDUCAȚIA LUI IERONIM.

Pe frontiera Dalmației și a Panoniei, în dieceza Acvileea, se afla micul orașel Stridon. El a fost distrus de goți încă de pe vremea lui Ieronim și localitatea unde era situat nu se mai cunoaște. Când fer. Ieronim vorbește de „Patria sa” înțelege, se pare, Panonia. Domn, unul din Episcopii care a semnat simbolul din Niceea, se numește pe sine „episcop de Stridon”. Dar pe vre-

1. Operile fericitului Ieronim : Editio Princeps — a episcopilor Andrei și Teodor de Gaza. Roma, 1470. Această ediție, ca și edițiile din anii 1476, 1479 și altele din veacul XV, sunt foarte incomplete. Primele ediții comparativ mai complete au fost a lui Erasm 1516—1520, 9 tom. folio, a doua edit. 1565, Basel; Marianus Victorius 1565, ff. (adesea retipărită), Rome; F. H. Calixt și Tribbechovius, Francfort, 1684, ff. 12 vol. folio; Martianay, 1693—1706; Vallarsi, Veron. 1734—1742, 11 vol. folio. a 2 ed. Veneție, 1766—1772; Migne, Patrologia Latina, XXVII—XXXIII, Paris, 1845 (mai mult o retipărire a ediției lui Vallarsi). Quaestiones Hieronymianae a lui Le-Clerc, edate în Amsterdam, 1700. Există biografii a fer. Augustin, atribuite lui Ghenadie și lui Eusebie de Cremona, retipărite împreună cu alte scrisori apocrife ale lui Ieronim; ale lui Chiril al Ierusalimului și a alto-

mea lui Ieronim în Stridon nu era episcop și iscălitura aceasta e de o autenticitate dubioasă ²⁾).

Fie că vom considera pe Ieronim panonian, sau îl vom socoti dalmațian, în tot cazul el avea părere puțin măgulitoare despre starea morală a aceluiași popor, în mijlocul căruia a trăit. „În țara mea, -- zice el, -- grosolană e indigenă, Dumnezeu este pântecul, oamenii trăesc numai cu prezentul, cu cât e omul mai bogat, cu atât se consideră mai sfânt“ ³⁾. După aceea mai observă: „Cum e poporul, așa-i și preotul.“ Episcopul Lipișin era tot așa de rău, ca și turma lui. „Corabia mîncată de carii avea și un cărmaciul rău și orbul ducea pe orb la groapă“. Dar dacă luăm în considerație acea dispoziție posomorâtă, în care Ieronim își expune ideile sale, apoi în tot cazul e limpede, că el nu avea o deosebită atracție către locul nașterii sale. Te miră de pomeniște el vreodată de Stridon. Când el era chemat

la Vallarsi, vol. XI, 1-280; Migne, Vol. 1 (Patrolog. Latin. XXVII) și în alte ediții. Biografii separate ale lui vezi la Baronius, Du Pin, Martianae, Tillemont, Ceillier, Seb. Dolci, Stilling, Schrockh; Engelstoft, Hieron. Stridonsis, Havn. 1797; D. v. Cölln, in Ersch. u. Grubser, Encycloped. sec. II, vol. 8, Leipzig, 1831; Hagembach, in Herzog, Realencykl. J. W. Baum, Hieronymi Vita, Strasburg, 1835; Montalabert, Les mains d'Occident, I, 144-187, Paris, 1861; J. P. Collombet, Hist. de st. Jérôme, Paris 1844; Otto Zöckler, Hieronymus, sein Leben und Wirken, Gotha, 1865; Amédée Thierry, St. Jérôme, Paris, 1867; Fremantle, Dict. of Christ. Biography, III, 29-56, London, 1882. Descrieri ale vieții și operilor fer. Ieronim, mai mult sau mai puțin complete, se află în scrierile lui Alban, Bautler, Neander, Gizeler, Schaff, Milman, De Brogli și Möler.

Operile fer. Ieronim se află și în traducerea rusă, Kiev, 1879-1886.

2) Ep. VII, 4, 5. Aceasta nu poate fi Sidrona lui Ptolomeu (I 17), care se află în Liburnia. Nu poate fi nici Sdrigna din Istria, unde locuitorii arată o grobniță, care, după părerea lor, ar fi grobnița lui Eusebie, tatăl lui Ieronim. Vezi Zöckler, p. 20.

3) Ep. VII, 5.

acolo de îndatoriri, apoi amicii săi mai de samă și interesele sale principale erau în orașele vecine Emona și Aquileea. Emona era un oraș comercial întărit, mai mare și mai însemnat decât Leibacul de astăzi, care e situat pe locul Emonei. Aquileea, astăzi un mic sat cu 1400 locuitori, era pe vremea lui Ieronim un însemnat și frumos centru comercial, ruinile căruia mărturisesc despre slava lui trecută. Acest oraș își avea curtea sa monetară proprie și ca unul ce era capitala Veneției, seșea în relief între marele orașe ale Italiei. Puterea lui armată⁴⁾ îi dădea putința să se refere cu nepăsare față de armatele lui Maxim în veacul III (anul 238) și timp de trei luni să se trudească zadarnic Atila în veacul al IV-lea (anul 452). În bisericile, în monastirea și în viața vieoae a acestui oraș își găsea refugiu Ieronim de urâtul și de provincialismul orașului său natal, Stridon.

Numele lui exact nu se știe. El adesa e numit Eusebie Sofronie Ieronim. Eusebie era numele tatălui său și, poate, a fost dat și fiului. De a purtat el cândva numele de Sofronie, aceasta e foarte îndoelnic. El nicio dată nu se numește pe sine cu acest nume și e posibil ca aceasta să vie de la vreo confundare cu Sofronie, care tocmai pe vremea când trăia Ieronim a tradus unile din operele sale în limba greacă⁵⁾.

Timpul nașterii sale e obiect de discuție. Prosper, contemporanul său mai tânăr, care e urmat de mulți din scriitorii moderni, zice, că el s'a născut în anul 331 și a murit de 91 ani⁶⁾. Alții și mai cu samă Baroniu și Tilemon, presupun, că el a trăit nu mai mult de 78 ani și de aceea pun nașterea lui în anul 342. Ballarsine dă multe date în favoarea ipotezei, că el s'a năs-

4) Amm. Marc. XXI, 12.

5) Vezi De Vir. Ill. 134. (A. D. 392).

6) Biografia atribuită lui Ghenadie zice, că el a murit de 88 de ani.

cut în anul 346. Această dată din urmă se pare a fi cea mai probabilă, deși nu avem date suficiente, ca să socotim exact deslegată această chestiune ⁷⁾.

Despre viața interioară a acelei case, în care și-a petrecut Ieronim copilăria și adolescența, avem numai puține informațiuni fugitive ⁸⁾. Tatăl și mama sa erau amândoi creștini și după mărturia sa proprie el a fost crescut în cele mai riguroase reguli creștinești, „nutrit cu laptele Bisericei ecumenice chiar din leagănul său și fu cu atât mai devotat Bisericei, cu cât n'a fost niciodată eretic“, deși arienii a făcut în această privință mari eforturi din toate părțile ⁹⁾. Dar Ieronim în genere manifestă o deosebită nepăcere de a da amănunțimi asupra anilor tinereții sale ¹⁰⁾. Spre deosebire de Augustin, care ne istorisește așa de multe despre mama sa Monica, spre deosebire de Grigorie Nazianzanul, care cu așa de mare iubire se oprește asupra memoriei mamei sale Nona, fer. Ieronim nici măcar nu ne dă numele mamei sale și nu face la dânsa nici o aluzie generală în toate numeroasele sale lucrări. E posibil ca ea să fi murit atunci, când el era încă tâ-

7) Mărturia lui Prosper, evident, e greșită, deoarece Ieronim ne comunică (Ep. LII), că el a scris vestita sa scrisoare către Iliodor (Ep. XIV), când el era „adolescensimmo poene puer“ (Ep. LII, 1) și anul acestei scrisori este 373; de acord cu data lui Prosper, el atunci avea 39 ani dela naștere. După aceea el zice, că era copil, învățând gramatica, când a murit Iulian în anul 363; pecând dacă admitem data lui Prosper, el atuncea avea 32 de ani. Prosper a fost indus în eroare de câteva expresiuni retorice generale, ca de pildă, când Ieronim spune lui Augustin, că acesta era față cu dânsul „aetate filius“ (Ep. CV, 5).

8) El zice: „Quis nostrum non meminit infantiae suae“, și povestește, cum în anii săi cei mai târzii de obicei el cugeta despre sine ca de un copil (comatulus); dar păstră foarte puține informațiuni despre anii timpurii ai vieții sale.

9) Ep. LXXXII, 2.

10) Indicațiunea principală se găsește în Ep. LII, LXVIII, și câteva locuri în comentariile sale, adunate de Vallarsi, XI, 8.

năr ¹¹⁾). Despre tatăl său Eusebie deasemenea te miră de vorbește ceva. E clar, cu toate acestea, că părinții lui se aflau în condițiuni materiale bune. Or care ar fi fost celelalte nevoi ale fer. Ieronim, de bani însă niciodată n'a dus lipsă. El avu putința să călătorească în cea mai mare parte din Europa și în Siria, ba chiar să ducă cu sine o bibliotecă aleasă, pe care nu putuse să și-o procure fără însemnate cheltueți ¹²⁾). El niciodată nu s'a plâns de cheltuețile inevitabile pentru plata profesorilor și secretarilor și vorbește de masa luxoasă, care a avut-o la îndărmână în tinereța sa și pe care de bună voe a părăsit-o ¹³⁾). Ca moștenire avu el o avere ¹⁴⁾), care satisfăcu toate nevoile sale, deși când a trebuit să o vândă pentru susținerea monahilor, care se aglomerau mereu la Betleem, o descrie modest ca constând „din case pe jumătate ruinate, care scăpase de mâinile barbarilor“ ¹⁵⁾). Dar deși părinții lui Ieronim erau oameni cu stare, se poate totuși bănuși, că ei erau din stărea de sclavi. Se știe, că Ioan, episcopul Ierusalimului, în plângerile sale contra hirotoniei lui Paulinian, fratele mai mic al lui Ieronim, zice, că „el a fost făcut față duhovnicească din rob“ ¹⁶⁾). Dacă n'ar fi fost nici un temei pentru asemenea observație, Ieronim cu indignare ar fi răspuns imediat la ea.

Dar el răspunde numai, că și alții din stare de robi au fost admiși la preoție și că Onisim a fost hirotonisit

11) Ea era vie în anul 373, când el a plecat în Răsărit. Ep. XXII, 30: „Cum... parentibus, sorore, cognatis... me castrassem“.

12) Ep. XXII, 30: „Bibliotheca, quam mihi Romam, summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram“. El zice într'un loc, că a pustiit punga sa pentru cumpărarea operei lui Origen.

13) Ep. XXII, 30: „Consuetudine lautiores cibi“.

14) „Parentum... census“ (Ep. LXVI, 14).

15) Ep. LXVI, 14.

16) Ep. LXXXII, 2: E servo clericum factum criminatur.

diacon de însuși ap. Pavel. E greu deci a ocoli concluzia că în cazul acesta era greu de dat alt răspuns celor care cunoșteau starea lucrurilor ¹⁷⁾. Adevărat e, că Ieronim în alt loc întrebuințază expresia „servilis nequitia” relativ de Paladie ¹⁸⁾ și vorbește de prietenul său Gai, foasta slugă a Melaniei, că el „a spălat cu curățenia morală pata robiei”. Dar în aceste observațiuni nu-i nimic, ce ar face improbabil, că tatăl și mama lui Ieronim au aparținut clasei bogate a libertinilor și aceasta poate serv în parte ca explicație a tăcerii lui Ieronim asupra anilor timpurii ai veții sale. În cartea întâia a răspunsului său către Rufin ne comunică, că își amintește, cum alerga pela casele mici ale robilor, îndeletnicindu-se cu jocul, când ar fi trebuit să fie la lucru ¹⁹⁾. De aicea unii trag concluzia, că acești robi aparțineau tatălui său. Dar cu aceeași probabilitate se poate presupune, că ei aparțineau lui Bonoze, bogatului său frate de lapte și noi socotim ca probabil, că Eusebie și soția lui puteau fi membrii eliberați ai acestei familii.

Întreaga familie se alcătuea din Eusebie și femeea sa, Ieronim și cu o soră a lui. Al doilea fiu, Paulinian, se născu la 20 de ani după Ieronim ²⁰⁾. Mama lui avea o soră, anume Castorina, dar între aceasta și nepotul ei era o mare înstrăinare, pe care el se încerca să o înlăture prin datoria creștinului de a fi iubitor de oameni ²¹⁾. Raporturile dintre membrii acestei familii nu

17) Zöcler presupune cu ingeniositate, că Paulin a fost luat în exil de hoți cu totala jefuire a Stridonului în anul 377 (Compară Ep. CXXIII, 17), când el era băeat de opt ani. Dar probabil aceasta nu l-ar înfăra cu numirea de „rob”.

18) Proem. Dial. c. Pelagianos.

19) Inv. c. Rufin I, 30.

20) Paulinian era de 30 ani, când a fost hirotonisit în Betleem de Epifanie, în anul 399. Ep. LXXXII, 8.

21) Ep. XIII, din anul 374 (noi însă urmăim cronologia lui Valarsii).

tocmai mare, se pare, că n'au fost așa de fericite. Paulinian, adevărat, era devotat fratelui său și a trăit cu el mulți ani la Betleem. Unica lor soră, al căria nume nu se cunoaște, căzu în oarecare păcat greu, de care Ieronim vorbește ca de o rană, pricinuită de diavolul, și care-l făcea să fie foarte mâhnit pentru ea²²). Cu toate acestea ea fu întoarsă dela moarte la viață de Iulian, un diacon din Aquileea²³), când era încă tânără și Ieronim o încredință unei osebite purtări de grijă a episcopului Valerian și prietenilor lui Hromatie, Eusebie și Iovin, cari cu mama și cu surorile lor duceau viață ascetică²⁴).

Micuțul Ieronim, ca și multe alte persoane însemnate, avu un profesor foarte aspru, căruia el îi dă numele de Iulian. Ca să fie adus la învățătura mândioasă a acestui pedagog, tânărul elev, fugar câteodată, trebuia smuls cu sila din brațele mătușei sale, care-l răsfăța²⁵). Cu toate acestea Ieronim, evident, a primit mult folos dela educația din anii copilăriei. El de timpuriu începu să facă provizii de cunoștinți clasice, de care s'a folosit așa de minunat mai târziu. Printre cele dintăiu amintiri ale sale el pomenește de un grozav cutremur de pământ care a fost urmat de

dim și exprimându-și mirarea față de geniul acestuia și de cunoștințele lui în ale sf. Scripturi, îl întreabă : „E trist el oare pentru că e orb ?“ Didim rămasă tăcut ; dar fiind întrebat cu stăruință iar, el conveni, că aceasta era pentru dânsul o mare cercare. „E curios, — observă pasnicul, — că tu te mănnești de pierderea unui dar, pe care-¹ posedă muștele și furnicele, și nu te bucuri de posedarea unor așa cunoștințe, de care s'au învrednicit numai sfinții și apostoli !“

Învățând tot ce-l putuse învăța localnicul „Orbilie“, tânărul fu trimis ca să-și completeze cultura la Roma. Cursul învățăturii, potrivit cu obiceiul acelor vremuri, se compunea mai ales din gramatică și retorică. El studiază limba latină și pe clasicii latini sub conducerea vestitului Donat²⁷⁾, „*ars grammatica*“, căruia în trei cărți, fu o tortură pentru școlari până pe vremea lui Corderie și a reformei și al căruia nume deveni adjectivul donat, care însemna lecțiune în anumit gen²⁸⁾. El neconținut se în-deletnicea cu declamația asupra a diferite obiecte în scolile de elocvență și vizita tribunalele, ca să audă pe marii oratori deșbară²⁹⁾. Învăță deasemenea și logica³⁰⁾. În genere educația sa răspundea cunoscutului trivium al celor vechi :

„*Gram. loquitur, Dial. verx, docet, Rhet. verba colorat*“.

Afară de aceasta el făcu cursul eclectic de filosofie, inclusiv operele lui Platon, Diogen, Clitomch, Carnead, Pasidomie, comentariile lui Alexandru de Afrodisia și isagogica lui Porfirie³¹⁾. Tot acolo începu el să-și adu-

27) C. Ruf. I, 16 ; în Eccles. I, p. 390.

28) Episcopul Pecoc a numit una din cărțile sale „Donat al religiei creștine“.

29) Comm. in Gal. II, 13, c. Pelagianos I, 2.

30) El amintește „Septem modos conclusionum“.

31) Epp. LX, 5 ; L, 1 E clar, se pare, că el în tinereță a în-

ne o bibliotecă, care era desfătarea și mângâierea de căpetenie a lui în viață ³²⁾). El cu propria sa mână transcrise multe cărți ³³⁾).

În cursul acestui period din educația sa la Roma în sufletul său, evident, se luptau două puteri protivnice: ispitele senzualității, cu care se întâlnește în acest oraș corupt, și înrâuririle religiei, pe care el le primise în timpul educației sale din copilărie.

În vremea asta era un obicei nefast, de a amâna botezul, adesea în puterea credinței, că prin ajutorul lui se putea primi ertarea tuturor păcatelor făcute înainte de botez, și parte în puterea închipuirii, că de el se legau îndatoriri, pe care mulți în tinerețe nu le puteau împlini. Studentul provincial era un tânăr cu patimi așa de aprinse, care chiar în vrâsta maturității nu fură deplin înăbușite, nici chiar cu sănătate zdruncinată, ba încă se măriră și mai mult în urma combaterii lor prin ascetism. În epistolele sale el vorbește tot așa de sincer, ca și fer. Augustin, comunică, că în curgerea a ceea ce se chiamă curs universitar în Roma, el cedă ispitelor grele. Mărturisirile sale n'au numai un caracter general, când, de pildă, scrie, că Rufin, care cu puțin înainte de aceea fusese botezat, e curat ca „zapada viscolului“, pe când el însuș, pătat cu felurite păcate, așteaptă zi și noapte plata ultimului bănuț ³⁴⁾). El nu ascunde împrejurarea, că în Roma a dus o viață necurată: „în vremea rătăcirilor alunecoase ale tinereței sale“ ³⁴⁾). Descriind lui Ilodor frumuseța sufletului feciorelnic, el recunoaște, că el însuș a suferit știrbire și

vățat limba greacă, abstracție făcând de ce spune Rufin, *Invect. II*, p. 365: „Ante... quam converteretur... literas Graecas et linguam penitus ignorabat“.

32) Epp. XXII, 30 ; V, 2.

33) Ep. IV, 2.

34) Ep. VII, 4.

naufragiu în Caribda luxului și în Scila poftelor ³⁵⁾). Înaintea lui Pammahie mărturisește, că singura feciorie, care se mai poate încerca să o păstreze în sine, este aceea, care se prezintă ca urmare a nașterii a doua prin botez ³⁶⁾). Papei Dimas îi spune, că Isaia, care a greșit numai în cuvinte, a fost nevoit să vorbească „de buze necurate“, dar că el a greșit cu piciorul, cu mâna, cu ochiul și cu toate membrele sale și că merită al doilea botez prin foc, deoarece a întinat haina sa de botez ³⁷⁾). Fiind deja pusnic în pustiu Halchida, el își plângea inima sa întinată, pe care a scos-o din aceste orgii romane ale tinereței sale.

Cu toate acestea în tot timpul acesta în el se aprinsese deja duhul lui Dumnezeu. El niciodată nu uitase lecțiile din copilăria sa creștină și n'a mai părăsit adunările pentru rugăciunea creștină. Când ziua Duminicii îi aducea oarecare ușurare de lecțiile plicticoase de gramatică, logică și declamație, el de obicei umbla prin împrejurimile Romei cu Pammahie și cu alți semeni și prieteni ai săi, în scop de a vizita grobnițele apostolilor și mucenicilor. Pentru a găsi pe aceste din urmă, el trebuia să se pogoare în întunerecul catacombelor, ceeace el compara cu pogorîrea de viu în mormânt ³⁸⁾). Deja în acești ani tineri Ieronim își însuși evlavia veacului său. El se raporta către mucenici cu un simț de înalt respect, cinstea moaștele cu așa evlavie, care stârnea disprețul păgânilor și identifica desăvârșirea duhovnicească cu disciplina ascetică de cea mai aspră calitate.

Ieronim avu prilejul să fie martor înviorării de scurtă durată a păgânismului sub împăratul Iulian. În Roma el

35) Ep. XIV, 6.

36) Ep. XLVIII, 20.

37) Ep. XVIII, 1.

38) In Ezech. XL.

văzu cum jertfenicile divinităților păgâne fumegau de sângele jertfelor. Vestea despre moartea înainte de vreme a lui Iulian în mijlocul primejdiilor și nenorocirilor căzu ca o lovitură de trăsnet, atât pentru păgâni, cât și pentru creștini. Povestirile că ultimile sale cuvinte au fost: „M'ai biruit Galiliene!“ sau: „O, soare tu m'ai amăgit!“ ³⁹⁾ sau: „Sature-se!“ — n'au destul temei. — Tot ce se știe despre aceasta ni se transmite de Ammian Marcelin, care a fost martor ocular acelei scene ⁴⁰⁾. Cu toate acestea părerea răspândită printre creștini, că el într'un fel sau altul a blestemat pe zeii săi și-și recunoscu greșala, corespunde impresiunii, produsă de moartea sa chiar și asupra partizanilor reacțiunii sale. Ieronim istorisește, că atunci când Roma fu uimită de știrea peirei împăratului prigonitor, se întâlnește cu dânsul un păgân și-l întreabă: „Cum pot vorbi creștinii despre Hristos ca de un Dumnezeu blând și iertător, când nimic nu poate fi mai limpede ca acea răpeziciune și asprime, cu care El lovește pe vrăjmașii săi ⁴¹⁾?“

Fer. Ieronim nu ne împărtășește istorisirea despre convertirea sa. Deaceia nu știm, apărut-a oare într'insul deodată hotărârea de a duce o viață curată și bună, sau nu. Timpul botezului său nu ni e cunoscut, dar el a fost, probabil, botezat de papa Liberie sau de unul din membrii clerului său, când era cam de 20 de ani și înainte de a-și fi terminat educațiunea sa la Roma. Despre viața dusă de Ieronim îndată după ce el a părăsit Roma nu ni se comunică nicăirea. E posibil, ca pentru un timp să se fi întors la Stridon și Aqu-

39) Sozom. A. E. VI, 2; Zonaras. XIII, 13; Filostorgiu (VII, 15) zice, că el a exclamat: chorèstiti!

40) Amm. Marc. XXV, 3. Toți istoricii, afară de Marcelin, zic că primind rana sa fatală, el se uită spre cer și cu strigăt puternic căzu leșinat.

41) In abac. 1, 10.

leea și apoi a plecat într'o lungă călătorie prin Galia unde a vizitat toate orașele principale și pentru o vreme se opri la Treves ⁴²⁾. Acolo copiază el cartea sf. Ilarie „Despre sinoade“ pentru prietenul său Rufin și o găsi extrem de resfirată. Mai decopiază, deasemenea și tâlcuirea lui Ilarie asupra Psalmilor. Tovarășul său în această călătorie a fost Bonoz și ei avură toate în comun. „Pe malurile semibarbare ale Rinului, după spusa sa, el pentru prima oară simți dorința de a sluji lui Dumnezeu“ ⁴³⁾. Prin aceasta el nu înțelegea aceea, că el anume acolo a simțit prima mișcare a duhului harului în sine, ci că într'însul începu să se formeze hotărîrea de a deveni „religios“ în înțelesul medieval al acestui cuvânt, anume prin îndepărtarea de lume, prin primirea votului fecioriei și a sărăciei de bună voe. „A sluji lui Dumnezeu“ în înțelesul lui Ieronim înseamnă a primi monahismul și numirea de slugi ale lui Dumnezeu căpătase deja în acest timp, mai ales în înțeles religios, o însemnare specială.

În preajma acestui timp se formase în el deplin înclinațiunea pentru studiul sf. Scripturi și fiind încă tânăr, scrise tâlcuirea sa la cartea prorocului Advie, tâlcuire, de care el singur mai târziu se rușină. „Eu am tâlcuit pe Avdie în mod alegoric, — zice el, — deoarece nu cunoșteam sensul istoric“ ⁴⁴⁾.

Oripeunde a călătorit, el s'a raportat cătră toate cu o mare atențiune și în anii mai târzii totdeauna se împărtășea din amintirile sale. Într'un loc amintește, că a văzut canibalismul sălbatic al atticoților britanici, iar aiurea spune, că galatenii vorbeau același dialect local, ca și populația din Treves ⁴⁵⁾.

42) Epp. III, 5; V, 2 (CXXIII, 16)

43) Ep. III, 5: „Post Romana studia ut ego primus coeperim velle Te colere“.

44) Praef. Comm. in Abd. (Vall. VI, 360).

45) C. Iovin. II, 7; Praef. I, II, Comm. in Galat.

2. IERONIM ÎN AQUILEEA ȘI CĂLĂTORIILE SALE. (372—376)

După călătoria sa în Galia, Ieronim se întoarce, pe la anul 372, la Stridon. Datoriile casnice, grija de moștenirea sa, de sora sa și de fratele său mai tânăr, Paulinian, făcură, se pare, imposibilă imediată sa depărtare de lume⁴⁶⁾. Dar cu toate acestea cea mai mare parte de timp o petrecea în Aquileea, într-o mică comunitate monahică a unor prieteni intimi.

Primul dintre acești prieteni după învățătură, vrâstă și demnitate era Rufin, care mai târziu se făcu monah în Ierusalim și apoi prezviter în Aquileea. Acesta fu botezat înainte de Ieronim și Ieronim simțea față de dânsul un respect, pe care-l exprimă în cuvinte foarte calde. Ieronim era un om, care niciodată nu iubea și nu ura numai pe jumătate și el se raporta către prietenul său cu iubire înflăcărată, care fu, poate, sporită și prin deplina nepotrivire a talentelor și firilor lor. Ieronim era natură pasionată, simțitoare, poetică, sarcastică, dârză. Rufin era om aspru, rece-logic, practic. Din cei mai aprinși prieteni în urmă ei deveniră, spre scandalizarea lumii creștine, cei mai înverșunați dușmani. În scrisorile cele mai timpurii ale lui Ieronim, Rufin e înfățișat ca tot ce este mai scump; Ieronim nu poate chiar să prețaluiească îndeajuns virtuțile lui; el îi aplică pecetea sfințeniei, și însuși recunoscându-se ca pulbere, cenușă și noroi, se simte mulțumit, dacă slaba sa vedere poate fi numai să privească la strălucirea unui astfel de caracter⁴⁷⁾. Singură numai ideea de a-l întâlni iară, de a-i strânge scumpele lui mâni, de a-i săruta obrajii lui, de a se desfăta de convorbirea cu dânsul — umpleau

46) Ep. III.

47) Epp. III, IV, 2.

pe Ieronim de entuziasm ⁴⁸⁾). Dupăce s'a ivit între prieteni cearta, el deveni pentru Ieronim nu Rufin, ci un Grineu, un „cârtitor“, un fel de Tartuf uricios, lacom și fățarnic ⁴⁹⁾).

Te miră de era pentru Ieronim mai puțin scump nobilul și bogatul său frate de lapte Bonoz, coleg de studii la Roma și tovarăș de călătorie în Galia, amicitia cu care, din fericire, nu s'a zdruncinat niciodată. Acesta era un om cu talente mijlocii, dar însuflețit de tendințe atât de serioase, că stătea în capul unui cerc nu tocmai mare de prieteni, strânși împrejurul ideei de realizare a idealului vieții ascetice. Ieronim cu entuziasm comunică lui Rufin, că disprețuind pe mama sa, pe sora sa, pe fratele său iubit, Bonoz își alege pentru viața sa singuratecă o insulă stâncoasă, depretutindenea înconjurață de marea zgomotoasă, în care nu locuia nici măcar un păstor sau un pescar. Pământul acolo nu era înverzit de iarbă și câmpia primăvara nu-i umbrită de frunziș. Stâncele prăpăstioase făceau din insula aceea un fel de temniță. Neînfricat, înarmat numai cu arma apostolică, el sfătuește acolo numai cu Dumnezeu și aude glasul Lui și, poate, asemenea lui Ioan, vede vedenii în singurătatea sa din această insulă ⁵⁰⁾). „Bonoz, — scrie el în alt loc, — ca un fiu de pește, caută pustietatea apelor ⁵¹⁾), iar noi, murdari prin infecția din trecut, ase-

48) Ep. V, 2.

49) Plol. Comm. in Ezech. in. Despre Rufin vezi Fontanini, Histor. Lit. Aquileiensis, Rom. 1742 : Mar. de Rubeis, Disert. Jude, Kenet. 1745.

50) Ep. III, 4.

51) Pește — IHTYS, simbol misterios creștin pentru designarea cuvintelor : Iisus Hristos Teos Yos Sofir — Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu Mântuitor. Vezi Aug. De Civ. Dei, XVII, 23 ; Paulinus, Ep. 33 ; Tertullian, De Bapt. 1, vezi M. St. Y. Tyrrwith la cuvântul Fisk in Dict. of Christian antiquities.

menea vasiliscilor și scorpionilor, căutăm locuri uscate. El deja calcă capetele șerpilor, iar noi alcătuim hrana lor“ ⁵²⁾).

Al treilea prieten al lui Ieronim a fost Iliodor, un ofițer din armata romană. Părăsind slujba ostășească, acesta se făcu preot în Aquileea și mai târziu episcop de Alten. El întovărăși pe Ieronim în Siria și-l lăsă cu Florentie la Ierusalim. După întoarcerea sa la Antiohia prietenul său încercă să-l înduplece, să împărtășească cu dânsul viața de ascet în pustiul Halchida. Dar Iliodor trebui să ia asupra-și grija de sora sa și de un nepot și părăsi pe Ieronim, ca să se ocupe cu datoriile sale pastorale și casnice ⁵³⁾. Nu putem ști, ce anume înțelege Ieronim, când zice, că păcatele sale a alungat delângă dânsul pe prietenul său ⁵⁴⁾. Ieronim îi adresa una din cele mai calde și retorice scrisori ⁵⁵⁾, dar nu putu obține întoarcerea lui la „viața cea desăvârșită“ de pusnic, însă epistola sa avea o enormă importanță în chestiunea creșterii importanței ideii ascetice ⁵⁶⁾. Prietenia lor rămase nezdruincinată și când Nepotian, nepotul lui Iliodor, creșcu și fu hirotonit, Ieronim îl îndemnă să privească la unchiul său ca la modelul adevăratului preot ⁵⁷⁾. Iliodor se raporta cu adânc interes către operele literare ale lui Ieronim, mai ales către traducerea Vulgata și-l ajută cu bani, care și fură primiți cu mulțămire ⁵⁸⁾.

52) Ep. VII; 3.

53) Ep. LX, 9.

54) Ep. VI.

55) Ep. XIV.

56) Ep. LXVII, 9.

57) Ep. LII. Despre moartea lui Nepotian Ieronim a scris lui Iliodor o scrisoare de mângâiere.

58) Precuvântările la Libri Solomonis i Tobit, Migne, IX, 1305; X, 26. Concluzia lui Tierri din expresia: „Te Castrati propter regnum coelorum“ e cu totul neîntemeiată. Fraza aceasta avea

La acești trei prieteni desamă se alătură și Valerian, episcopul de Aquileea, Hromatic, fostul său succesor, și fratele său Eusebie, care deasemenea deveni episcop. Aceștia trei frați trăiau cu mama lor văduvă și cu o soră fecioară, și Hromatic, care și însuși era un scriitor destul de cunoscut, se bucura deasemenea de prietenia lui Ambrosie, Augustin și Gurădeaur. Mai târziu el se sili să împace pe Ieronim cu Rufin, și anume după ideea lui acest din urmă traduse în limba latină „Istoria Bisericească“ a lui Eusebie și „Omiliile“ lui Origen la cartea lui Iisus Navi ⁵⁹⁾). La această mică comunitate de frați se mai alipiră deasemenea și Iovin, în urmă episcop, monahul Hrisogon, diaconul Nicheiu, Ila, fost rob al Melaniei și Inocențiu, un mirean, care avu cinstea să fie întâiul dintre cei care au încurajat activitatea literară a lui Ieronim. În Aquileea Ieronim făcu cunoștință cu Paulin, cu bătrânul pusnic Concordie, convorbirea cu care adânci și mai mult înclinațiunile sale ascetice și dela care avem însemnata povestire despre dragostea lui Ciprian pentru operile lui Tertulian ⁶⁰⁾).

În vremea aceasta Ieronim se pare că se ținea de niște astfel de vederi pusnicești, care îl sileau să evite cu totul societatea femească. Cel puțin nu am putut afla, ca el să fi avut în Aquileea vreo femei printre prietenii săi, deși în Roma mai târziu era înconjurat de o întreagă comunitate de femei, care-l admirau și-i erau devotate. Probabil, aicea făcu el cunoștință cu bogata și nobila Melania ⁶¹⁾), fiica consulului Marcellin, deoarece iubitarii de scandaluri, care se vede că erau mulți și

un caracter metaforic, ca în Ep. XII, 30 : „quum... propter colorum me regna castrassem“.

59) Vezi Ep. VII ; Praef. in Libb. Tobit, Proverb Abacuc, Paralip. Pallad. II, 17 ; Chrysost. Ep. CXLV.

60) Ep. X ; Catal. 53.

61) Ila era rob al Melaniei ; Ep. III, 3.

În veacul al IV ca și în veacul al XX, pomeneau ironic numele lui în legătură bănuitoare cu numele ei ⁶²⁾. Dar istoria numelui ei, mai curând se referă la viața lui Rufin, care în curgere de mulți ani a fost tovarășul și sfătuitorul ei duhovnicesc în Palestina. Ieronim laudă foarte mult renunțarea ei ascetică la legăturile firești, care o și îndemnase să plece în pelerinaj spre Răsărit, cu care ocazie ea încredință pe micul său fiu purtării de grijă întâmplătoare a pretorului orașului ⁶³⁾.

Probabil, pe la anul 370, când Ieronim era în vârstă de 24 ani, făcu prima sa încercare literară. După rugămintea lui Inocențiu, el povesti remarcabila istorisire „Despre o femeie de șapte ori lovită cu sabia”. Introducerea la această istorisire e scrisă în cel mai rău stil al său. El zice că lenea, ca o rugină a minții, a secătuit puțină sa capacitate pentru elocvență și că întrucât n'a voit să refuze rugămintea prietenului său, apoi el, asemenea unui om de stepă, deodată s'a încredințat pe sine furtunosului Euxin, neavând împrejurul său nimic alta decât numai marea și cerul și o noapte grozav de întunecată, și nevăzind nimica decât spuma înălbind. După această istorisire, o femeie creștină din Vercela fu învinuită de adulter cu un tânăr, care cedând torturilor cumplite, se recunosc pe nedrept vinovat de păcat, pe când femeea, cu toate suferințele sale, refuză să recunoască minciuna. Aceștia amândoi fură osândiți la moarte. Capul tânărului căzu dintr'o lovitură, iar pe femeie nu fură în stare să o ucidă doi călai, deși ei loviră de șapte ori cu sabia peste grunzul ei. Ea fu transportată ca moartă, dar înviă și sub numele ei fu îngropată o femeie bătrână, care mu-

62) Ep. XLV, 4: „Nullae aliae Romanae urbi fabulam prae-buerunt nisi Paula et Melaniam”.

63) Ep. XXXIX, 4; Chron. Ann. 371; Pallad. Hist. Lons. 118.

rise tocmai atunci. Cea înviată se travesti în haine bărbătești, dar fu recunoscută și moartea ei se cerea din nou cu stăruință nerăbdătoare. Această cruzime stârni indignarea lui Evagrie, care era atunci la Eusebie, episcopul de Vercela. El plecă cu grăbire în Galia și se adresă cu cerere către Împăratul Valentinian. Împăratul redă libertatea aceluia, care așa de miraculos fusese redată vieții. Scrierea aceasta, față cu iscusința de a zugrăvi lucrurile și frumuseța retorică, ne înfățișează un model interesant a stilului tineresc a lui Ieronim și însuși cazul descris într'însa a servit de izvor pentru multe povestiri ulterioare despre mucenicie ⁶⁴).

Evagrie, de care se pomenește aici pentru prima oară, era un om foarte cunoscut. Acesta era, poate, tocmai acel Evagrie, care a fost educatorul lui Gurădeaur în ascetism. El, regretabil, a fost amestecat în caravela schismei meletiene, pe care el în urmă o porii și mai mult prin aceea, că în contra tuturor caroleanelor îngădui să fie hirotonit episcop unia din partidele, în care era împărțită Antiohia. Demnitatea, erudițiunea și experiența sa avură, probabil, o mare influență asupra micii comunități din Aquileea, entuziasmul caria el îl împărtășea ⁶⁵).

Dar iată că asupra prietenilor din Aquileea se deslănțui fără veste o furtună și-i împrăștiă în diferite părți. În ce anume a constatat această furtună nu se știe. Toată istorisirea despre dânsa se cuprinde în patru cuvinte: „*Subitus turbo, impia avulsio*“ ⁶⁶). Putem numai presupune, că Ieronim, mulțămîtă caracterului său aprins, pur și simplu n'a putut, cum se zice, să ducă casă bună cu prietenii săi. Conflictele și neînțelegerile l-au urmat

64) Vezi Zöckler, p. 40.

65) Ieronim îl numește: „*Acris et ferventis ingenii virum*“. De Vir. III. 125.

66) Ep. III, 3.

pretutindenea în toate stadiile vieții sale. Asemenea multor altor persoane cu o puternică individualitate (ca de pildă Savonarola), el iubea profund și ura grozav. N'a stat oare această furtună în vreun raport oarecare cu căderea neașteptată a surorii sale și cu neînțelegerea familiară dintre el și mătușa sa Castorina? Unii presupun, că scrisoarea sa către Inocențiu stârni contra lui dușmănie din partea guvernatorului provincii. Acest Consulariu se părea că activasă cu cea mai mare cruzime contra bieteii femei nevinovate, a căria istorie o descrisese Ieronim și Ieronim se rostise despre dânsul ca despre o „fiară sălbatecă, însetată de sânge, care caută cu ochi lacomi la aur“. O astfel de caracteristică ușor putea să-l expună la neplăceri, căci nu trebuie să uităm, că și atunci scrierile autorilor însemnați se considera ca bun public. Dar cine era acel Consulariu? N'a fost oare însuși Ambrosie? De remarcat e, că Ambrosie tocmai în vremea aceea era magistrat Consulariu al Liguriei și Emiliei⁶⁷⁾. Cu toată sinceritatea și religiozitatea sa, dar în calitate de căpetenie el era sever, cum ne arată aceasta și istorisirea, că el, adevărat contra obiceiului său, porunci să supună câteva persoane la torturi, ca să abată populația Milanului de a-l alege episcop. Poate că în strania istorisire, redată de Ieronim, mai era și vreo latură cu totul de altă natură. În tot cazul se știe, că el nu iubea pe Ambrosie și Rufin citează câteva expresii extrem de aspre, rostite de el la adresa lui Ambrosie⁶⁸⁾.

Orcare ar fi fost cauza acestei furtuni neașteptate, el se afla probabil în oarecare raporturi cu acele sentimente neplăcute, care urmăriră pe Ieronim după fuga

67) El a fost ales episcop în anul 374, cu un an înainte de moartea lui Valentinian I.

68) Inv. 21—29. Pe de altă parte el îl numește „Ambrosius noster“ în Ep. XXII, 22.

sa din Aquileea. După spusă sa, în țara sa natală, față de care el nu se exprimă cu deosebită plăcere, „Vipe-ra iberiană” l-a sfâșiat în bucăți, dar că el intenționa-ză să încredințeze cauza sa judecății lui Dumnezeu și e-gata să imiteze pe eroul lui Horațiu: „Așa că deși îm-prejul capului lui s’ar prăbuși în ruină lumi întregi, el va rămânea neînfricat în mijlocul lor”. El se jăluște că Lupițiu, prezviter din Stridon, care stătea probabil în capul intrigilor îndreptate contra lui, era nedemn de funcția sa.

În orice ar consta toată afacerea aceasta, orcât ar fi fost ea provocată de grabă și de nechibzuință, ea totuș n’a dărâmat încrederea în Ieronim și a prietenilor lui. Do-rind să se închine la Ierusalim și să vadă pe pusnicii Siriei și Egiptului, Ieronim plecă în Răsărit și fu însoțit în timpul călătoriei sale de Inocențiu, Niceiu, Iliodor și Ila, cu care prilej, Evagrie, care după moartea lui Eu-sebie de Vercela dori să se întoarne în Antiohia, patria sa, îi întovărăși în calitate de călăuză și prieten. Ei că-lătoriră fără nici un plan hotărât prin Tracia, Bitinia, Pont, Galatia, Capadochia și Cilicia. În Rossa, pe fron-tiera Ciliciei, ei avură plăcerea să facă cunoștință cu Teodosie și mica lui comunitate de pusnici. Ei suferiră mult de greutatea călătoriei și de arșițele cumplite și Antiohia li se păru ca un liman, ca o scăpare pentru niște naufragiați. Dar călătoria și viața ascetică nimiciră până întruatăta puterile lor, încât în Antiohia, unde se bu-curară de primirea ospitalieră a lui Evagrie, Ieronim că-zu în niște boale complicate, iar Inocențiu nu numai se îmbolnăvi, ci, spre marea durere a prietenului său, și muri ⁶⁹⁾.

După moartea acestuia, urmă și moartea virtuosului și bunului libertin Ila și Ieronim, doborât de aceste su-

69) Ep. III, 3 : „Ubi ego quicquid morborum esse poterat ex-pertus”.

părări, zăcu o bună parte a anului, probabil până în primăvara anului 374.

Acest șir de nenorociri contribui încă și mai mult la ruperea și a celor din urmă legături, care mai legau încă pe Ieronim de lume. Când se însănătoși, setea sa de studiul sf. Scripturi îl îndemna să cerceteze lecțiile lui Apolinarie, deși el niciodată n'a văzut în eresul lui negarea omenirii desăvârșite a lui Hristos. Acest dascal îl întări, probabil, în metoda alegoric de interpretare a sf. Scripturi. El tot înseta de pustiu și în Maronia, în casa de țară a lui Evagrie, el făcu cunoștință cu bătrânul pusnic Malh, care-i povesti istoria vieții sale, pe care el în urmă o și scrisese⁷⁰⁾. Acum el era singur și fiindcă nu izbuti să convingă pe Iliodor și Niceiu să-l întovărășască, de aceea se hotărî în anul 374 să se retragă în pustiu Halchida și să trăiască în comunitatea anahoreților în acea „Tebaidă a Siriei“⁷¹⁾.

3. FER. IERONIM ÎN PUSTIUL HALCHIDA, ÎN ANTIOHIA ȘI ÎN CONSTANTINOPOLE. (374 — 381).

„Unde-i zavistic și poftă de sfadă, acolo-i nerânduială și tot lucrul rău“. Iacov III, 16.

Șederea fer. Ieronim în pustiu Halchida a durat aproape cinci ani. Noi nu putem fi încredințați de exactitatea ordinei evenimentelor din viața dusă de el acolo, dar acele întâmplări, pe care le vom atinge în acest capitol, ce se referă anume la acest period din viața sa.

70) Vita Malchi. 2.

71) Ep. V, 1 ; Praef. Comm. in Abdiam.

Timpul dela începutul vieții sale anahoretice se caracterizază prin acea luptă morală lăuntrică, pe care el o descrie în scrisoarea sa către Evtohie ⁷²⁾. Incordarea acestei lupte sporește cu deosebire din pricina mortificării ascetice la care se hotărîse, din pricina concentrării gândurilor asupra ispitelor trupesti și din pricina sănătății sale rele și a deranjerii mistuirii, provenită dela chipul aspru de traiu. Monotonia vieții de pustie era întrucâtva ușurată prin munca fizică, care da lui Ieronim putința să se întrețină pe sine întru atâta, ca să nu fie o povoaară pentru confrății său călugări ⁷³⁾. Regulamentul vieții călugărești, care cerea călugărilor muncă, era negreșit cel mai cuminte lucru. Din nefericire, în Răsărit, munca înseș era în cea mai mare parte destul de leneșă și de calitate sedentară ⁷⁴⁾.

Acolo erau trei tipuri sau feluri de călugări: chinoviții prin monastirile mari, care ocupau prima zonă a pustiei, care se afla la hotarul lumii civilizate; removeții (cum îi numește Ieronim), sau monahii independenți, care trăiau în a doua zonă a pustiei, liberi de orice fel de statut sau regulament, dar în tovarășie a doi sau trei; și anahoreții care trăiau singuri în cele mai depărtate prăpăstii ale pustiei, printre fiarele sălbatice și printre scorpioni, adăpostindu-se prin peșterile munților și nevăzind adesa ani întregi față de om. Fericitul Ieronim simți o deosebită dragoste către clasa aceasta din urmă de monahi, ceea ce a și exprimat-o el în scrisoarea sa „Viața pustnicului Pavel”. Viața removeților el

72) Vezi Zimermann, Von der Einsamkeit, I, 263.

73) Ep. XVII, 2: „Nihil otiosus accipio. Manu quotidie et proprio sudore quaerimus cibum”. Lucrurile, făcute de monahi, dobândeau, se pare, oarecare sfințenie și se vindeau cu preț mai mare. Ep. XXII, 34.

74) Ep. CXXV, 11: „Facito aliquid operis, ut te semper diabolus inveniat occupatam”.

nu o aproba deloc ⁷⁵⁾). El îi numește *genus deterimum* și se tânguește contra certurilor lor, a independenței lor și a întrecerei lor în postire, care ar fi trebuit să o fie tainică, contra sarăciei fariseice a hainei lor, a oftaturilor lor prefăcute și a praznicilor lor care merg până la îmbuibare, contra obiceiului lor de a vizita pe fecioare și în acelaș timp de a cleveti clerul ce trăește în lume. Mai mult decât toate el aproba viața chinoviților ⁷⁶⁾ și o recomanda și altora. „Pentru mine, — zicea el, — orașul este o temniță, iar singurătatea pustiei este rai“ ⁷⁷⁾.

Pe temeiul acestora se poate crede, că el a trăit în vreo monastire, măcar că uneori o părăsea spre a se retrage în locuri singuratece. Din nefericire el ne spune foarte puține lucruri de tovarășii săi sau de felul său de trai zilnic. Auzim numai de nevoințele sale de mortificare și de munca sa literară, iar mai târziu despre disputele înverșunate, ce a trebuit să ducă. În pustiul Halchida se pare că nu și-a găsit nici un prieten.

Acolo se ocupa el din când în când și cu munca fizică, dar se devotă cu inima și cu sufletul mai cu samă ocupațiilor sale științifice. „Iubește știința sf. Scripturi, — scria el la multă vreme după aceasta monahului Rustic“, — și nu vei mai iubi viciile cărnii“. Un mare număr de cărți avea el și în biblioteca sa proprie, dar afară de acestea lui i se mai dădeau cărți spre a se folosi de cătră Evagrie și de alți vecini. El avea câțiva ucenici, pe care el îi deprinsese să fie scriitorii săi ⁷⁸⁾. Dar pentru el se mai cerea încă și nu puțină disci-

75) Vezi Ep. XXII, 34. Când citim niște reproșuri așa de tari chiar la Ieronim, nu e de mirare să întimpinăm ocări crâncene contra monahilor la scriitorii păgâni.

76) Ep. XXII, 35.

77) Ep. CXXV, 8, 9.

78) Amanuenses. Ep. V. 2: „Habeo alumnos qui Antiquariae arti serviunt.

plină intelectuală, ca în fine să capete putința să învingă patimile sale cele aprinse ⁷⁹⁾). „Deaceea pentru a ajunge dominațiunea mai liniștită asupra ispitelor, eu m'am dat la învățătură sub mâna unui frate, convertit dela iudaism, ca după rațiunea severă a lui Cvintilian, cursurile lui Cicerone, demnitatea lui Fronton, delicatețea lui Pliniu, să învăț alfabetul evreesc și să tocesc pe de rost frazele lui scârțitoare și noduroase. Conștiința mea proprie și conștiința celor ce trăiau cu mine, servește de martoră la toată munca, ce-am depus eu la această învățătură, și de toate greutateile ce am îndurat. Cât de des m'am desperat și cât de des m'am lepădat de această știință și apoi iar m'am apucat de ea! Și mulțumită lui Dumnezeu, din niște semințe amară culeg acum roadele dulci ale literaturii“. În Betleem el s'a folosit, în schimbul unor sume mari, de serviciile evreului Varanina, pe care Rufin îl numește cu răutate „Varava“ și care, de frica dușmăniei atât din partea iudeilor cât și a creștinilor, putea veni la dânsul, ca Nicodim la Iisus, numai noaptea ⁸⁰⁾).

Altă dată, când dorea să înțeleagă textul evreesc al cărții Paralipomena și să-l compare cu traducerea grecească a celor 70, el chiamă în ajutor un cunoscut rabin din Tiberiada ⁸¹⁾. Încă unul din învățătorii săi era așa de erudit, încât iudeii se uitau la dânsul ca la un haldeu ⁸²⁾. În tendințele sale către știință Ieronim nicio dată n'a cruțat nici cheltueala, nici osteneala și în ur-

79) Ep. CXXV.

80) LXXXIV, 3: „Quo labore, quo pretio Baraninam nocturnum habui praeceptorem! Timebat enim Iudaeos et mihi alterum exhibebat Nicodemum!“

81) Praef. in Paralip (Vallarsi, X, 432).

82) Ep. XVIII, 10. El astfel are posibilitatea să respingă deriziunile iudeilor contra autenticității citatelor din Vechiul Testament, întrebuintate de creștini. Praef. in Isaj (Vallarsi, X, 686).

ma acestor sirguinți își și primi răsplata. Lui aparține cinstea de a fi unul din acei puțini dascăli ai Bisericii grece sau latini, cari cunoșteau limba sfântă a Bibliei și-au putut lămuri adevăratul înțeles al Vechiului Testament, conducându-se de original. Importanța lui ca comentator înzecit s'a întărit tocmai prin această cunoaștere a limbii ebraice și anume prin această cunoaștere a devenit el model al științei exgetice pentru multe veacuri. Știința aceasta i-a dat putința să facă traducerea sa, cunoscută sub numele de Vulgata, care ne înfățișază opera cea mai nobilă și mai prețioasă din viața sa. Printre cele mai timpurii roade ale ocupațiunilor sale cu evreeasca au fost scrisorile sale către papa Damas-despre Serafimi ⁸³⁾ și traducerea în grecește și latinește a Evangheliei interpolate a lui Matei, care era cunoscută sub numele de Evanghelia evreilor și a căria copie i-a fost dată de nazarenii din Bereea Siriei ⁸⁴⁾.

Tot la acest period al vieții sale se referă și un vis, de care el povestește cu o extraordinară vioiciune. El nu putea înăbuși în sine iubirea literaturii clasice: „Eu, om ticălos, — zice el, — am postit tocmai când mă pregăteam să citesc pe Cicerone. După multe privegheri, care țineau nopți întregi, după lacrimi, smulsă chiar din inima mea prin amintirea de păcatele mele din trecut, m'am apucat eu ca de obicei de Plautiu. Dacă, venindu-mi în sine, începeam să citesc prorocii, apoi vorbirea lor grosieră mă oțăra și fiindcă nu vedeam lumina cu ochii mei orbi, credeam că nu-i vina ochilor mei, ci vina soarelui. Când acel șarpe vechiu mă ispi-

83) Ep. XVIII.

84) Catal. 3; Comm. in Matt. XII, 13. Cea mai mare din fragmentele acestei Evanghelii ne sunt cunoscute numai mulțămii lui Ieronim. Vezi Pelag. III, 2; Comm. in Isaj. XI, 2; ad Matt. II, 5; XII, 13; XIII, 13; XXVII, 35, 51. Ele sunt adunate de canonicul Vescott, Introd. to the Gospels, p. 437 - 440.

tea, pela mijlocul postului trupul meu istovit fu apucat de friguri, semințele cărora se aflau în mine și fără nici o ușurare se nutriră ele așa cu nefericitele mele membre, încât doar abea pielea se mai ținea pe oasele mele. Intre aceste să și făceau pregătiri pentru înmormântarea mea și focul vieții sufletului meu abea mai licărea în puțină căldură din pieptul meu; încolo tot trupul meu era rece. Și iată deodată am răpit cu duhul înaintea scaunului de judecată a dumnezeescului Judecător, unde era așa revărsare de lumină și așa strălucire a slavei îngerilor ce priveau, încât prosternându-mă la pământ, n'am îndrăsnit nici ochii să-i râdic. La întrebarea, cine sunt, am răspuns, că sunt un creștin. „Minți, — răspunse celce mă întrebăse, tu ești un ciceronian, iar nu creștin; căci unde-i comoara ta, acolo ți-i și inima“. Intr'o clipă eu am amuțit și sub lovituri (căci acela poruncise să mă biciuiască) fui și mai mult chinuit de focul conștiinței, cugetând la cunoscutul verset: „În iad cine te va mărturisi pe Tine?“ Dar începui să răcnesc și sub loviturile biciului strigând tare, ziceam: „Miluește-mă, Doamne, miluește-mă!“ Însfârșit ceice stăteau împrejurul meu, aruncându-se îngenunchi la picioarele Judecătorului, se rugară să-mi ierte tinereța mea și să-mi dea putință să mă pocăesc de rătăcirea mea, dar după aceea să mă supună la munci, de voi mai citi cândva cărți din literatura păgână. Iar eu însumi, care în această nevoie de moarte era gata să făgăduesc chiar și mai mult decât atâta, am început a mă jura și chemând numele Lui, ziceam: „O, Doamne, de voi mai avea cândva manuscripte lumești, de le voi mai citi cândva, să fiu lepădat dela Tine!“ Eliberat după rostirea acestui jurământ, m'am întors din sferele înalte ale aerului și, spre mirarea tuturor, mi-am deschis ochii, înecați de așa potop de lacrimi, încât groaza mea convinse chiar și pe necredincioși. Și în adevăr, acea-

sta fusese nu o vedenie sau un vis, cu care adesa ne amăgim. Acel scaun de judecată, înaintea căruia stătu eu, această înfricoșată judecată, de care mă temeam, este martorul meu; să nu mai fiu niciodată adus eu înaintea acestei judecăți! Mărturisesc, că umerii mei se învinețiră de bătai, că deșteptându-mă, simțeam chiar loviturile și deatunci citesc cărțile sfinte cu mai multă râvnă, decât cum citeam înainte cărțile lumești⁸⁵⁾.

Aceasta-i „istoria nenorocirii sale“, pe care el o transmise la 10 sau 12 ani după această întâmplare Evstohiei; și cu scopul de a o depărta de a ceti autorii clasici, el o întreabă: „Ce e comun între Horațiu și Psaltire? Sau între Virgiliu și Evanghelie? Sau între Cicerone și Apostoli? Toate-s curate pentru cei curați, dar nu trebuie să bem împreună și paharul lui Hristos, și paharul demonic“⁸⁶⁾.

Nu se încapă îndoială, că în acea vreme visul acesta produse asupra lui Ieronim o adâncă impresie. În realitate aceasta fu numai o presimțire a propriei sale conștiințe, care se reflectă în aiurarea de noapte, pricinuită de frigurile cele rele⁸⁷⁾. El scrie lui Pavel și Evstohiei, că în curgerea de 15 ani n'a mai luat în mână cărți de ale lui Virgiliu, Cicerone sau în genere a vreunui scriitor păgân, că pronunția scârțăită evreească pătrunse stilul său, și chiar dacă trebui vreodată să facă vreun citat, apoi îl făcu numai din amintirea din trecut, care i se reproducea ca într-o vedenie întunecoasă⁸⁸⁾. Ma-

85) Ep. XXII, 30.

86) Asemenea simțiminte exprimă el lui Damas în Ep. XXI, 13. Tertullian întrebase deja: „Quid Ecclesiae et academiae“?

87) Ozanam. His. de la Civilis. I, 301. Chiar Antoniu (Athanas, Vit. Aut. 42) zice, că duhurile rele iau o formă, în care ele ne înțimpină în anumită vreme și „sunt reflexul cugetărilor și inclinațiilor noastre“.

88) Praef. lib. III. Comment. in Galat (Vallarsi, VII, 486).

şoritatea biografiilor lui Ieronim spun de altminteralea, că citatele adesea aduse de el din scriitorii păgâni, chiar şi în scrierile sale cele de mai târziu, servesc de dovadă suficientă, că nu şi-a ținut făgăduinţa dată în vedenie. Dar dovada aceasta te miră de se poate considera ca suficientă. O memorie tare chiar şi în timpul nostru adesea reţine multe lucruri citite tocmai în copilărie şi în primii ani ai tinereţii, iar pe vremea lui Ieronim memoria nu se împovăra cu prisos de cunoştinţe şi nu era distrase de atâtea interese intelectuale aşa de nesfârşite⁸⁹). Dar avem un temei mult mai solid, că lepădarea lui Ieronim de clasicii greci şi latini nu se poate lua în sens buveal. Când Magnus îl întreabă, pentru ce face el atâtea citaţiuni din scriitorii păgâni, el răspunde, că de la păgâni a împrumutat şi Moise, şi prorocii; şi Solomon a împrumutat dela filozofii sirieni; că apostolul Pavel a făcut citate din Epimenide, Menandru, Calimah şi Arat, şi că mulţi din scriitorii bisericeşti de samă de înaintea de el s'au ținut în practică de vederile, care l-au făcut şi pe el să se servească de mărturii păgâneşti în scopuri creştineşti⁹⁰). Chiar şi în anul 378 el se adresează în scris către pusnicul Pavel de Concordia cu rugarea să-i trimită scrierile lui Aurelian Victor⁹¹), iar când se afla în Betleem, invită pe diaconi să copieze câteva dialoguri de ale lui Cicerone pentru trebuinţele sale proprii şi dădea băeţilor lecţii din autorii clasici. Rufin, nu se poate zice, că din mărinimie îl acuză ca fiind călcă-

89) Ieronim în diferite opere ale sale citează adesea pe Virgiliu şi pe Horaţiu, ba câteodată pe Terenţiu, Perseu, Varon, Sallustiu, Seneca, Suetoniu, Pliniu, Cuvintilian. Mai puţin des recurge la scriitorii greci, dar face citaţii din Omer, Esiod, Herodot, Demostene, Galen şi alţii.

90) Ep. LXX este scrisă pela anul 370, aproape cu un sfert de veac după această vedenie.

91) Ep. X, 3. El zice, că aceasta e „propter notitiam persecutorum”.

tor de jurământ și Ieronim, evident, a fost turburat de această învinuire. Adevărat, el se încearcă delicat să ia în derâdere pe acuzatorul său, dar slăbiciunea apărării sale și observația, că făgăduința făcută în vis, alcătuiește numai o parte a vedeniei⁹²⁾, ne arată îndeajuns, că după o cugetare mai sănătoasă el nu se crezu dator să renunțe cu totul la citirea scriitorilor păgâni, ci numai să facă citirea asta subordonată ocupațiunii cu cărțile sfinte⁹³⁾.

În timpul liber al vieții sale în pustiu el a scris două lucrări, care au avut o mare influență și-și datorau originea focului entuziasmului lui timpuriu. Una din aceste scrieri era „Viața Pusnicului Pavel“, pe care el o dedică altui Pavel, bătrânului său prieten, pusnicul Concordiei. El intenționat a scris-o în stil simplu, ca să fie accesibilă pentru masele poporului. Socotea, se pare, că unii se vor îndoii de cele spuse de dânsul, cum că Pavel a trăit mulți ani numai cu finice și cu pâine de orz; de aceea aduce ca martori ai spuselor sale pe Iisus Hristos și pe sfinții îngeri⁹⁴⁾, că în pustiu Halchida a văzut și vede încă monahi, dintre care unul a trăit 30 de ani cu pâine de orz și cu apă turbure, iar altul trăia cu cinci finice pe zi, cari i se aruncau în fundul unei cisterne. În această scriere ne dă o mulțime de întâmplări miraculoase și anume ne istorisește despre aventurile anahoreților cu centaurii și satirii, despre nutrirea lui Pavel de către corbi, cari pe fiecare zi îi aduceau câte o jumătate de pâine, dar când a venit la el Antonie,

92) C. Ruf. I. 31 : „Qui somnium criminatur audiat prophetarum voces, somniis non esse credendum“ etc. Aceasta nu seamănă deloc cu ceia ce a vorbit el Eutihiei.

93) Despre părerea lui matură în această chestie vezi Ep. LXXXIII. Origen, Vasile cel Mare și Augustin s-au ținut de aceleași vederi înțelepte și moderate. De Doctor. Christ. II, 60.

94. Ieronim iubea aceste formule foarte expresive.

i-au adus o pâne întreagă ; despre aceea, că moirântul lui Pavel l-au săpat doilei, pe care Antonie i-a liberat cu binecuvântarea lui Hristos. Opera aceasta mai târziu are o foarte mare însemnătate și contribui în mare măsură la creșterea respectului față de viața pustnicească.

Tot în acest timp a scris Ieronim o mulțime de scrisori și toate se disting prin entuziasmul neofitului ascetic. Dar cea mai remarcabilă din ele este cunoscuta scrisoare către Iliodor. Într-însa el se încearcă zădarnic să convingă pe prietenul său să părăsească sarcina de preot din orașul sau natal și să împărtășească cu dânsul viața de pustie. În această scrisoare Ieronim își exprimă vederile sale extremiste asupra desăvârșirii. El se încercă să sperie pe Iliodor cu greutatea datoriilor slujbei sale, se silește să-i arate, că preotul se află în grozavă primejdie, dacă virtutea sa nu va fi mai presus de a oamenilor de rând, dar asemenea virtuți se pot obține numai departe de lume. Scrisoarea aceasta abundă în descrieri entuziaste și ferbinți făgăduințe. „Jos opiniile, — zice el, — jos momelele ! Tu m'ai neglijat când te-am rugat ; poate mă vei asculta când îți voi reproșa. Ostaș moleșit ! Ce faci tu în casa trădărei ? Iată sunetul trâmbiții răsună din cer ! Iată din nori se pogoară Căpetenia înarmată pentru cucerirea lumii ! Iată sabia cea cu două tăiușuri, ce iese din gura lui, nimicește toate pedicele. Dar tu ieși oare din casă la luptă, din umbră la soare ? Iată protivnicul chiar în pieptul tău se încearcă să ucidă pe Hristos. Iată tabăra dușmănă e însetată de dărul tău ⁹⁵⁾, pe care l-ai primit înainte de a merge la război. Măcar de ți s'ar atârna micul tău nepot de gât, măcar de ți-ar arăta mama ta sânul cu care te-a hrănit și și ar rupe hainele și și-ar despleti părul, măcar tatăl tău de s'ar pune curmeziș

95. Aicea e, se pare, în scris de „Enigmă“

pe pragul casei, — treci peste trupul lui cu ochii seci și aleargă sub steagul crucii! În asemenea chestiune adevărata iubire de fiu constă în aceea, ca să fii crud⁹⁶⁾. Această tiradă neobișnuită produse o mare fascinațiune asupra damelor române. Fabiola, la mulți ani după aceea, putu să repete pederost înaintea lui Ieronim această scrisoare a lui și asemenea îndemnuri făcură pe cele mai nobile matroane să lepede cu cea mai mare cruzime orice afecțiune și să-și părăsească îndatoririle, la care fuseseră chiemate mai înainte de Dumnezeu, ca să urmeze indicațiunea marelui pusnic⁹⁷⁾. Scrisoarea aceasta a lui Ieronim se distinge prin o aleasă îngrijire și înfățișează un răsunset din Cicerone, Tertulian și Ciprian. În anii de mai târziu ai lui Ieronim, acesta, în scrisoarea sa către Nepoțian, face aluzie la această scrisoare unchiului său, care devenea atuncea episcop de Altin, și scuzându-se întrucâtva înaintea lui, ca de o scrisoare aproape copilărească, plină de lacrimi și de regrete, și de stilul ei vădit scolastic. El îl roagă să nu aștepte dela un bătrân acele declamații copilărești, sentimente înflorite, fraze entuziaste și aplauzele ascultătorilor, căci intenționează să-i scrie cu o înțelepciune mai matură⁹⁸⁾.

Lui Ieronim, se pare, că i-a fost dat să nu-și găsească nicăiri pacea deplină. În stilul și persoana sa era ceva, ce neconținut stârnea ceartă și dușmănie în contra lui. Viața de pusnic nu dădea nicidecum acea liniște și răgaz de grijile lumești, pe care el le dorea. Petrecerea sa în pustia Halchida, ca și petrecerea sa în Aquileea,

96. Ep. XIV; De laude eremi. În scrisoarea către Iliodor cu 23 ani mai târziu, acesta-i parvulus nepos.

97. Origen cu mai multă înțelepciune decât Ieronim reproșează femeilor, care-și lăsau bărbații lor exclusiv numai din înclinațiuni ascetice. Comm. in Matt. XIV, 24, 25.

98. Ep. LII, 1, 4.

se termină furtunos. Pricină de căpetenie a neliniştii lui fu schisma meletiană, care sfăşia Biserica Antiohiei şi care deasemenea pricinuia multă neplăcere lui Vasilie cel Mare şi la mulţi alţi părinţi bisericeşti din vremea aceea. Schisma aceasta se prelungi peste o bună parte din veacul IV şi se termină în anul 413. Ea se născu din pricina neînţelegerilor pe chestiuni de credinţă, dar fu întreţinută şi alimentată de concurenţa unor episcopi, cari nu se înţelegeau între ei⁹⁹).

Nenorocirea Bisericii pe vremea aceea era, că mulţi episcopi, folosindu-se de triumful Bisericii, părăsiră simplitatea smerită a vieţii predicesorilor lor şi, călăuzindu-se de mândrie, lăcomie, deşertăciuni lumeşti şi ambiţie, apăreau pe arena furtunoasă a vieţii politice. Aceasta cu atât mai mult, că multe episcopii şi mai ales patriarhatele din cetăţile cele mari, prezintau în veacul al IV o poziţie atât de strălucită, încât ispiteau chiar lăcomia autorităţilor păgâne. „Fă-mă episcop al Romei, — zicea Pretecstat, prefectul Romei, către Damas, — şi mă fac numaidecât creştin“¹⁰⁰). Adevărat, mulţi dintre marii episcopi creştini, ca Vasilie cel Mare, Fer. Augustin, Grigorie Nazianzanul şi Ioan Gurădeaur, trăeau în simplitate riguroasă şi întrebuinţau veniturile cele mari ale scaunelor lor la opere de binefaceri şi de evlavie; dar alţii, ca Teofil al Alexandriei şi Nectarie al Constantinopolei, prin luxul şi fastul de care erau înconjuraţi se luau la întrecere cu cei mai bogaţi demnitari de stat¹⁰¹). Ei arătară pretenţii la autoritatea despotică, la care nă-

99. Despre schisma lui Meletie din Antiohia vezi Jer. Chron. ad. Ann. 364; Chys. Hom. in Melet; Socrates, III, IX; V, 9, 17; Sozomen, IV, 28; VII, 10, 11; Theodoret, V, 35.

100. Jer. in Joann. Hierosol.

101. Ammian Marcellin aprobă pe unii din episcopii scaunelor mai inferioare, care semănau mai degrabă cu nişte protopopi, după modestia şi simplitatea hainei şi mâncărei lor şi după evlavia modestă din viaţa lor, XXVII 3, sec. 14.

zuiau cu mijloacele cele mai lipsite de scrupul. Origen în Comentarul său la Evanghelia lui Mateiu zice, că chiar pe timpul său preoții creștini sau uitaseră cu totul, sau neglijau poruncile lui Hristos și prin fastul lor exterior întreceau chiar pe cei mai răi cinovnici păgâni. Ei se înconjurau de paji, făceau să se teamă oamenii de dânșii și se făceau inaccesibili mai ales pentru saraci. „În multe din așa zisele biserici ale noastre, — zice el, mai ales prin orașele mari, poți găsi episcopi, cari ar refuza să recunoască egali cu sine până și pe cei mai buni ucenici ai lui Hristos“. După descrierea lui Ioan Gurădeaur, ei erau „întâi la curte, în societatea damelor și în casa nobililor“. Înaintea lor se plecau bărbații și femeile de rangurile înalte, le sărutau mâna, le puneau metană. Ei purtau cele mai fastuoase vestimente bisericesti, brodate cu aur și împodobite cu tot felul de pietre scumpe. Ei se mândreau cu titluri pompoase, ca „fericirea voastră“, „sfinția voastră“, etc. În public ei purtau costume luxoase, primblându-se cu fast lumesc în echipagii mărețe. Conștiinciosul păgân Ammian Marcelin descrie, cu ce râvnă alergau ei după scaunul de episcop al Romei și aceasta, spune el, nu-l miară de loc, deoarece îndată ce omul și-a asigurat acest scaun, se îmbogățea cu darurile din partea femeilor, ocupa poziția de patrician însemnat și avea putința să se dedea la cele mai strălucite ospete, cu care ei întreceau chiar pe regi ¹⁰²).

Păgânii de bunăsamă se bucurau în taină la vederea acelor desordine, de care erau adesa însoțite alegerile pentru ocuparea scaunelor patriarhale. Ei găseau destulă justificare chiar în a respinge creștinismul, când li era

102. Amm. Marc. XXVII, 3, sec. XII: „Cum, id adepti futuri sint ita securi, ut ditentur oblationibus matronarum, precedanque vehiculis insidentes circumspecte vestiti epulas curantis profusas, adeo ut eorum convivia regales superent mensos.“

dat să fie martori la acea sălbătăcie și lipsă de scrupule a candidaților, cari în dorința lor de a pune mâna pe vredniciile bisericești, nu se fereau de a recurge chiar și la vărsarea de sânge prin biserici. Niște asemenea scene s'au produs în Roma la anul 366. „Damas și Ursin, — spune un istoric, — arzind mai presus de orice margini omenești de dorința de a apuca scaunul episcopal, se certau între ei cu cea mai mare cruzime și rivalitate și partizanii lor nu se stăpâniră nici măcar dela încăerări și vărsări de sânge. Se știe că în bazilica lui Sicinie, unde se află locul de adunare al cultului creștin, într'o zi au fost găsiți mai mult de 137 uciși¹⁰³⁾ și că poporul de rând, adus până la nebunie, cu mare greu fu potolit.“ Despre scene nu mai puțin vrednice de plâns citim și în viața sf. Atanasie, Grigorie de Nazianz, Gurădeaur și altora¹⁰⁴⁾. Și în adevăr, prin asemenea certuri și scene rușinoase au fost degradate și alegerile altor papi.

În Antiohia starea lucrurilor era așa de nenorocită, că într'o vreme trei episcopi își arătară pretenția de a ocupa ilegal vrednicia de patriarh și pedeeasupra mai era și un episcop arian. Chiar nici Biserica Corintului de pe vremea apostolului Pavel nu suferea mai mult de neînțelegeri religioase. În anul 360 fu chemat la scaunul patriarhal Meletie, episcopul de Sevastia¹⁰⁵⁾, evlavie că-

103. Faustin și Marcelin, doi preoți ai lui Ursin, zic: 160 bărbați și femei; dar singurele mărturii despre acest lucru pleacă dela dușmanii lui Damas. Ei cu indignare îl numesc „Matronarum auris calpuis“, și mulți ani din viața sa au fost otrăviți cu invinuri mincinoase de adulter.

104. Izvorul principal pentru istoria acestei schisme romane este Rufinus, H. E. II, 10; Jer. Chron. ad. Ann. 364; Amm. Marc. XXVII, 3, sex. 11 — 14.

105. Socrat (II, 44) zice, că el fusese transferat deja din Sevastia la Vereca și că acolo a subscris simbolul semiarian a lui Acachie.

ruia împreună cu „privirea lui blândă, cu zâmbetul lui ca zorile dimineții și cu mâna lui fericită, care corespundea și cu glasul lui frumos“ ¹⁰⁶), îl făcu favorabil tuturor.

Antiohia a trăit zile jahnice. Minunatul său ierarh Eustatie fu depus în anul 327, în urma unei învinuiri mincinoase de erezie și desfrânare ¹⁰⁷). Lui îi urmă arianul Eufronie. După depunerea acestei persoane de către Constanțiu, pentru că participase la o conjurație, făcută cu scopul de a încurca pe niște episcopi, delegați la soborul din Roma, într-o învinuire de imoralitate ¹⁰⁸), urmă ca succesor în anul 349 eunucul Leontie, care, în tendința de-a statornici pacea cu orce preț, pronunța deobicei slavoslovia așa fel, încât să facă să nu se înțeleagă, de întrebuintază o formulă ariană sau ortodoxă ¹⁰⁹). Arătându-și părul său cărunt, el deobicei zicea: „Când se va topi zapada asta, are să fie mult noroi“ ¹¹⁰), și avu dreptate, pentru că după moartea sa, în anul 357 scaunul fu acaparat de arianul Eudoxie și când în anul 361 el obținu depunerea lui Macedonie al Constantinopolei și izbuti să fie ales el la acel patriarhat, atunci episcop al Antiohiei fu ales Meletie, care în vremea aceea era episcop în Sevastia.

Alegerea aceasta fu salutată deopotrivă atât de arieni, care se ținuseră de fostul episcop Evdochie, și presupuneau că Meletie împărtășește vederile lor, cât și de ortodocși, adepții lui Eustatie, cari cunoștiau în adevăr părerile lui sănătoase. Pe acest temei ambele tabere

106. Greg. Nyss. Orat. in fun Meletii.

107. Socr. I, 23.

108. Athan. Hrist. Arian. 20, 21.

109. Sozomen, III, 20.

110. Fiecare, arătând părul ei (al Reginei Elisabeta) cel alb vorbeau cu cunoscutul iubitor de pace Leontie: „Când se va topi acest omăt, are să fie inundații“. Bishop Hall's sermons.

primiră recomandăția lui Constanțiu. În prima sa cuvântare publică, Meletie dori să evite dogmele în discuție și avu în vedere numai edificarea duhovnicească. Dar la cererea de a-și expune credința sa, făcută de Constanțiu, care cu prilejul vizitei sale la Antiohia îi porunci să țină predică la vers. 22 cap. VIII din Pilde ¹¹¹), el se declară deadreptul partizan al învățăturii, cum se definise de sinodul ecumenic din Niceea și anume, că Fiul e nu numai deopotrivă (Omiusios), ci și deoființă (Omousios) cu Tatăl. Arhidiaconul arian s'a încercat să-i astupe gura. Dar fiind astfel cu sila adus la tăcere, Meletie arată poporului mâna la început cu trei degete întinse, pe care apoi le împreună și astfel își arată ortodoxia sa. Când arhidiaconul, eliberându-i gura, îl apucă de mână, atunci se exprimă și mai limpede, declarând: „Mințile noastre înțeleg trei, dar noi ne adresăm ca Unuia“. Desiluzionați astfel arienii, se înfurieră și învinuiră pe Meletie de Savelianism (acuzățiunea obișnuită contra lui Omousios). Ei făcură sfat cu scopul de a-l depune și îndemnară pe împăratul, veșnic șovăelnic, să numească în locul lui pe Euzoe, prietenul lui Arie. Meletie fu izgonit la Melitina, locul nașterii sale, în Armenia, la 30 zile după alegere.

Dar aceasta nu era totul. De vreme ce Meletie datora în parte alegerea sa arienilor, apoi vechii partizani ortodocși ai lui Eustatie se retraseră în altă biserică cu prezviterul Paulin, care se bucura de încrederea deplină a lui Atanasie. După moartea lui Constanțiu, sinodul, adunat la Alexandria în anul 362, se sili să tămăduiască această desbinare și ordonă lui Paulin și adepților săi să se unească cu Meletie. Intre acestea to-

111. Acest text la cei LXX se citește așa: „Domnul m'a zidit (Ectise) pe mine“, și din aceasta arienii prin sofisticari au dedus, că Fiul este făptură (ctisma). Despre această cuvioasă scenă vezi Theod. II, 31; Sozomen, IV, 28.

tuș entuziastul și îndărătnicul Lucifer de Calabria plecă la Antiohia și hirotoni în grabă pe Paulin episcop ¹¹²). Din această pricină schisma se prelungi timp de 85 ani și se termină abea cu alegerea lui Alexandru în anul 413. Damas și Biserica de Apus cu Atanasie se aflau în comuniune cu Paulin; Vasile cel Mare și Biserica Răsăritului recunoșteau pe Meletie. Meletie fu ales chiar președinte la sinodul al doilea ecumenic, ținut la Constantinopol în anul 381, și muri în timpul când sinodul continua încă. Intre acestea parecă spre înrăirea lucrurilor, Apolinarie de Laodiceea, în anul 376 mai hirotoni încă un episcop pentru Antiohia, cu numele Vitalie, prieten al său și partizan al ereziei sale.

Fiecare din acești patru episcopi și antiepiscopi își aveau partizanii lor înflăcărați și zgomotul certurilor lor ajunse chiar până în pustie. Trei partide ortodoxe se sileau deopotrivă să-și asigure devotamentul unui bărbat așa de remarcabil, cum era fer. Ieronim. Dintre cei trei concurenți îl favoriză în chip hotărât pe Paulin, dar fiindcă tustrei se sprijineau pe aprobarea papei Damas, deaceea el hotărî să prezinte această chestiune la hotărîrea acestuia și să se folosească de mijlocirea lui. El muștră deopotrivă toate partidele, declarând, că nu recunoaște nici pe unul din cei trei, până nu va primi răspunsul hotărâtor al lui Damas. „Eu nu cunosc pe Vitalie, — zicea el; — lepăd pe Meletie și nu recunosc pe Paulin“ ¹¹³). În acelaș timp el nu putu avea comuniune cu niciunul din ei, ci numai cu anumiți mărturisitori egipteni, pe cari împăratul arian Valent îi izgonise în Diochesareea și cari, cum știa el, se bucurau de încrederea episcopului Romei. Cu toate acestea ar fi fost mai bine să-și formuleze părerea sa proprie, deoarece el cunoștea datele, pe temeiul cărora se putea ajunge

112. Despre Lucifer vezi Socr. III, 9; Sozom. III, 15.

113. Ep. XV, 2.

la o deslegare dreaptă a chestiunii, mult mai bine decât Damas sau altul din episcopii apuseni, amestecul cărora provacă numai o sporire încă și mai mare a schismei.

Înăsprirea partidelor fu și mai mult ajutată, de furia certurilor teologice. Pentru teologi era indiferent, că cearta era numai pentru niște cuvinte. În apus se zicea în genere, că în Treime „este un singur ipostas (în înțeles de Usia) în trei fețe (prosopa)” și formula aceasta fu primită de Paulin. Pe de altă parte Meletie, conform cu terminologia orientală, recunoștea „o usie și trei ipostasuri”. Ambele părți recunoșteau de fapt unul și acelaș lucru, dar formularea diferită dădu destul motiv de iritațiune și de desbinare. Arienii învinuiau pe Paulin de savelianism ¹¹⁴), iar partizanii simbolului nicean învinuiau pe Meletie de arianism, deoarece prin termenul „trei ipostase” se nega, după părerea lor, simbolul omousian ¹¹⁵). „Precum apusenii, așa și noi, — zicea Grigorie de Nazianz, — cu bună cinstire mărturisim, că există o singură ființă și trei ipostase; dar deoarece sărăcia limbii lor nu ne dă o expresie deosebită pentru usia și ipostas, apoi ei sunt siliți să introducă cuvântul prósopon (persoană), ca să nu se pară că recunosc trei esențe sau usia. Poate fi oare ceva mai straniu sau mai jalnic, decât să faci aceasta pricină de ceartă? Unei simple și neînsemnate deosebiri de sunet să-i dai aceeaș importanță, ca și cum asta ar fi deosebire de credință” ¹¹⁶). Meletienii erau învinuiți că ames-

114. Ang. Apus. Imperf. V, 25 : „Arianii Catholicos Sabellianos vocant”.

115. „Deoființă cu Tatăl”. În vremea aceea era foarte greu să fii ortodox tehnic. De pildă, Marcellin de Ancira, cu toată râvna sa pentru credința niceiană, a fost depus ca Savelian (în anul 366) de episcopii Orientali, iar la Apus a fost declarat ortodox.

116. Orat. XXI: Sinodul din Niceia considera termenii „sia”

tecă sau confundă persoanele, iar Paulinienii, că despart esența sau ființa.

Ieronim se încercă să se țină la o parte de aceste certuri, dar, cum singur se jăluște lui Damas: „nu i s'a îngăduit aceasta“. Cîtînd o strofă din Horațiu: „Ceice trec marea își schimbă climatul, dar nu sufletul“, zice: „Vrăjmașul cel neobosit a urmat după mine, așa că acum în viața singuratecă susțin o luptă încă și mai rea. Dintr'o parte se înfurie nebunia ariană, susținută de păzitorii lumii. Deaceea Biserica, desbinată în trei părți, tinde să mă apuce în sine și pe mine. Dar eu strig tare: Cine se află în legătură cu scaunul lui Petru, acela e și al meu. Meletie, Paulin, Vitalie se mărturisesc urmașii tăi. Eu aș fi putut crede aceasta, dacă numai unul din ei ar fi spus aceasta. Acum însă sau doi din ei mint, sau tustrei. Deaceea rog pe fericirea ta pe crucea lui Hristos, ca tu, celce cu cinstea stai îndată după apostoli, să fii aproape de ei și de pustie. Nu disprețui sufletul, pentru care a murit Hristos“¹¹⁷). Insuși stăruința în cerere mărturisește puterea, de care era urmărit Ieronim, precum și setea ce avea de a primi răspuns la scrisoarea sa precedentă, în care se jăluise, că pe el, cetățean roman, îl sileau acum să-și însușască un nou termen și că stărpitura ariană¹¹⁸) pretindea deladânsul să recunoască trei ipostasuri. „Eu întreb, care-i însemnarea acestei expresiuni și mi se spune, că ea însumă trei persoane esențiale. Aceasta eu o cred, — răs-

și „ipostas“ identici. Athan. Ep. ad Afrons, 4: ipostăsul usia este... căci ipostasul și usia sunt identice. În simbolul niceian se cuprindeau cuvintele ipostaseos i usias.

117. Ep. XVI.

118. Adeca al meletienilor. Dar în Roma și Alexandria astfel de expresii, ca „trei ipostase sau usia“, se considerau ariene. Vasilie, pe dealtă parte, considera foarte important a recunoaște „trei ipostase“, pentru că Savellie propoveduia „un ipostas“. Vezi: Gieseler, I, 343.

pund eu ; dar însemnarea aceasta nu-i suficientă ; celer un termen exact, deoarece eu nu știu, ce otravă se află în stil... Și întrucât eu nu cunosc acești termini pederost, de aceea mă osândesc ca eretic. Dacă cu toate acestea cineva înțelege prin ipostas acelaș lucru, ca și prin usia și nu admite că există „trei persoane și un ipostas“, acela e străin de Hristos și prin această mărturisire și pe tine și pe mine deopotrivă ne pecetluiesc cu pecetea saveliană ¹¹⁹). Hotărăște, dacă vrei ! Eu chiar te rog aceasta și atunci nu mă voi teme să vorbesc de trei ipostasuri. Dacă poruncești tu, să se alcătuească un nou simbol după cel al Niceei și fie ca numai ortodocșii să mărturisească credința cu cuvinte asemănătoare cu ale arienilor. Cine nu adună cu tine, acela risipește, adică cine nu-i dela Hristos, acela-i antihrist“.

Astfel Ieronim să desbrace de orice răspundere personală și supuse dreptul și datoria sa de a judeca personal la picioarele unui om, care nu era deloc mai inspirat decât dânsul sau în nici un chip nu așa de capabil și de învățat decât cum era el. Ieronim prețuia în chip deosebit hotărîrea Romei și în favoarea ei el era pururea gata să pue în lucru pana sa și limba sa. El se simțea rob dependent al tradiției romane, fiind în acelaș timp cu totul independent în ce privește critica științifică. În cazul dat dorea așa de mult să capete un răspuns, încât a rugat pe Damas să trimită răspunsul său la adresa lui Evagrie de teamă, ca nu cumva puțină înșămănatate a locului, unde trăea el, să nu lipsască pe împărțitorii de scrisori de puțința de a-l găsi. Dar nu-i

119. Savelie învăța, că era numai o persoană prosopon enipostatou. Astfel el „amesteca persoanele“. Acest eres câteodată se numea Unio, și la Ieronim întâlnim expresiunea : „cantorio Unionis inurimur (Ep. XV, 3).

veni nici un răspuns sau de va fi și venit, apoi va fi venit prea târziu, ca să mai poată preveni criza.

Intre acestea lucrurile se agravară mereu. În anul 379, adică la doi ani după scrisoarea către Damas, Ieronim scrisese prezviterului Marcu într'un ton, care dovedea simțiminte încă și mai apăsătoare. Într'însa se jăluia el contra vicleșugului locuinței sale din pustie și citează strofe din Eneida :

„Quod genus hoc hominum ? Quaeve hunc tam
barbara morem
Permitit patria ? Hospitio prohibemur arenae.

Indărătnicia ignorantă și lupta furioasă de partid între monahi începuse să-l amărăscă. „Pentruce mă numesc ei eretic și savelian, — întreba el, — câtă vreme eu sunt de acord cu Apusul și cu Egiptul ? Pentruce-și aruncă ei învinuirile asupra unui singur cap ?... Mie mi-i rușine să vorbesc de aceasta ! Din chiliile peșterilor noi osândim lumea. Infășurându-ne în sac și acoperiți cu cenușă, urzیم condamnări contra episcopilor. Ce loc poate avea trufia regală sub haina de penitent ? Cătușe, lip, păr lung — acestea nu-s semne pentru coroană, ci pentru plâns. Să-mi îngăduie dară ei, ca să-mi țin limba ! Sunt eretic ? Bine ! Ce treabă aveți voi cu aceasta ? Vorbiți ce vreți, dar nu mă turburați ! Vă temeți, socot, că mă voi duce pela biserici și cu discursuri strălucite în grecește sau sirienește voi atrage poporul și voi produce vreo schismă ! Eu n'am lipsit pe nimenea de nimica ; eu nu câștig nimic în lene. Eu zilnic îmi câștig pâinea prin muncă cu mâinile mele proprii și cu sudoarea pe frunte. Iisus mi-i martor, sfinte părinte, cu ce suspine și cu ce durere am scris eu acestea... Mie nu mi s'a cedat nici măcar un colțișor în pustie. Zilnic sunt întrebat de credința mea, ca și cum eu m'aș fi născut din nou fără credință. Eu mărturisesc cum doresc ei. Dar asta nu le

place; eu iscălesc sub cele mărturisite, dar ei nu mă **cred.** Ei au o singură dorință : să se despartă de mine. Eu sunt gata să plec ; ei m'au lipsit de o parte din viața mea, iubiții mei frați. Iată, ei doresc să se depărteze, chiar să depărtează, zicând, că e mai bine să trăească cu fiarele sălbatece, decât cu un astfel de creștin ¹²⁰⁾ ; și eu aș fi gata să fug în acest moment, dacă nu m'ar împedica slăbiciunea trupului meu și asprimea iernei. Dar totuș îi rog să-mi dea ospitalitate în pustie măcar pentru câteva luni, până va veni primăvara. Dacă aceasta se va părea prea mult, atunci voi pleca imediat" ¹²¹⁾.

Astfel iluziile lui Ieronim despre lumea raiu din pustiu încercară o desiluzie tare grosolană ! Spiritul de partid înalță tron pentru antihriști chiar și pe nisipurile pustiei.

Ajuns-a oare cândva pânăla el răspunsul lui Damas la cele două epistole ale sale — nu știm ; dar curând după aceea îl întâlnim în Antiohia, unde el pururea se putea bucura de ospitalitatea nobilă a prietenului său Evagrie ¹²²⁾. El se alipi la comunitatea lui Paulin. Paulin îl hirotoni preot, fără nici o împotrivire din partea sa, deși contra voei sale. El nu fusese nici diacon, ci dorise să trăească numai ca monah și nu ca preot și niciodată n'a îndeplinit datoriile de preot, de care, după cum vedem din scrisoarea către Iliodor, se temea foarte tare. Însfârșit el rămase preot numai cu numele. „E îndoelnic,—zice episcopul Wordswordt,—de a rostit

120. Iulian zice, că fiarele sălbatece se raportau mult mai indulgent unele către altele, decât cum se raportau disputătorii creștini între ei (Amm. Marc. XX. 5, sec. 1). Așa de departe fugise acea vreme, când păgânii exclamau : „Cum să iubesc acești creștini între dânși !“

121. Ep. XVII, ad Marcum Presbyterum.

122. Lib. c. Ioann. Aierosolomit. și Ep. Epiphanii ad Ioann (Ep. LI).

el cândva vreo predică sau de a săvârșit vreo euharistie“ ¹²³).

Cam în timpul acesta a scris el „Dialogul între un Luciferean și un ortodox ¹²⁴). După hirotonia lui Paulin ca episcop, Lucifer căzu în erezie, la care se pare că face aluzie Ieronim în scrisoarea sa către Damas: „Acum la Răsărit răsare soarele dreptății, iar la Apus Lucifer cel căzut și-a așezat tronul său mai presus de stele“ ¹²⁵). Insuș Lucifer muri cam pe timpul acesta ¹²⁶). Eroarea lui de căpetenie se coprindea, se pare, în aceea, că el cu râvnă neîntrecută refuză comuniunea oricărui episcop, care numai ar fi înclinat către semiarianism, după sinodul din Rimini. Acest purism extrem și neînduplecat îl făcu să respingă silințele împăciuitoare ale soborului din Alexandria față de Biserica Antiohiei. Ieronim în dialogul său (care ar fi în adevăr o convorbire reală, care ar fi avut loc în Antiohia), vorbește despre Lucifer cu respect ¹²⁷). Tratatul acesta e mult mai puțin tăios decât scrierile sale polemice de mai târziu și afară de importanta dare de seamă despre sinodul din Rimini, coprinde și câteva minunate întorsături de fraze, prin care se distinge Ieronim. Asume aici întâlnim noi cunoscuta expresie: „Toată lumea a gemut cu uimire,

123. Mărturia aceasta e, se pare, prea tare. El se referă la ceea ce în adevăr era predica sa „în Betleem“.

124. Augustin (Ep. CLXXXV, sec. 47) și Ambrosie (De Excessu Satyri) vorbesc despre dânsul ca despre un schismatic; dar el era, se pare, mai curând un purist extremist.

125. Ep. XV, 1. Augustin face tot o astfel de aluzie la numele lui, Ep. CLXXXV, 47.

126. El a murit în anul 371; dialogul a avut loc în anul 378.

127. „Constanter loquar verbis eum dissentire a nobis, non rebus“. El deasemenea (sec. 20) îl numește beatus și bonus pastor. Despre acest dialog vezi Hooker, III, 1, sec. 9, 10; V—LX sec. 6.

văzindu-se ariană" ¹²⁸⁾ și: „Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământ nu numai pentru haina de piele a sardinienilor" ¹²⁹⁾. Ieronim dovedi o mare iscusință în întreținerea dialogului și dacă aș fi dat mai adesa scrierile sale această formă; ar fi manifestat poate mai puțină asprime, care întunecă multe pagini din scrierile sale.

Antiohia în vremea asta nu poate fi sălășluire plăcută pentru un om, care dorea liniște și nu ne putem deci mira, că Ieronim o părăsi așa curând, ca să viziteze Constantinopolul. De vreme ce el nu putu fi chinovit în pustie, de aceea se hotărâ să se consacre cu totul științelor biblice și teologice și fu atras spre Constantinopol de slava lui Grigorie de Nazianz, care fusese atuncea ales patriarh ¹³⁰⁾. El totdeauna privise cu mare respect la acest învățător înțelept și-i plăcea să spună cât de mult datora acestuia ¹³¹⁾. El ne-a păstrat o mică istorioară minunată despre marele dascăl capadocian, deși nu trebuie primită ca absolut autentică. „Odată, — scrie Ieronim către Nepotian, — învățătorul meu, Grigorie de Nazianz, la rugămintea mea, de a-mi explica sensul expresiunii „adoua primă sâmbătă" ¹³²⁾ din Evangelia lui Luca, îmi răspunse ingenios: „eu îți voi explica acest lucru în biserică, unde tot poporul mă va aplauda, vei fi nevoit contra propriei tale voinți să afli ceeace nu știi; sau dacă vei rămânea singur mut, apoi

128. Dial. c. Lucif. 19: „Ingenuit totus orbis et arianum se esse miratus est“.

129. „Nec ob Sardorum tantum mastrucam Dei filium descendisse“. Calaris (Cagliari), scaunul lui Lucifer, se afla în Saradina. Alte sentințe cunoscute: „Consensus totius orbis instar praecepti“, și „Ecclesia non est quae non habet sacerdotes“.

130. În realitate titlul de „patriarh“ a început să se dea episcopilor Romei, Antiohiei, Alexandriei, Ierusalimului mai târziu“.

131. Ep. I, c. Iovin. 1; c. Ruf. 1, in Eph. V, 32, in Isaj. VI, Catal. 117.

132. Luc. VI, 1 Sâvbaton defterôproton.

singur vei fi osândit de toți ca prost. În acest răspuns se cuprinde o satiră sburdalnică, deoarece prin ea înlătura necesitatea de a apăra ignoranța și în același timp se da aceeași lecție mântuitoare, că și în cunoscuta deviză rabinică : învață a zice : nu știu."

În Constantinopole Ieronim făcu deasemenea cunoștință cu Grigorie de Nissa, fratele Marelui Vasilie, care îi citi lui și prietenului său — patriarhului — cărțile sale contra lui Eunomie. Am fi neobicinuit de recunoscători, dacă Ieronim ne-ar fi comunicat niște informațiuni istorice mai clare despre acei ani interesați, pe care i-a petrecut în capitala Răsăritului. Din nefericire astăzi nu mai există nici una din acele scrisori, pe care probabil le-a scris el între anii 379 și 382, dacă esceptăm tratatul „Despre Serafimi“ adresat lui Damas, care prezintă mai degrabă o discuție filologică, decât o scrisoare ¹³³). Ea dovedește o mare înrâurire a lui Origen și deși într'însa Ieronim nu urmează orbește autoritatea lui, totuși își însușește metoda lui alegoric.

Tot timpul acesta el, cum trebuie să presupunem, fu foarte ocupat. El traduse în limba latină „Cronica“ lui Eusebie, cu continuare dela anul 325, unde a terminat Eusebie, până la anul 378. El traduse deasemenea Omiliile lui Origen la prorocul Ieremia și 1-4 la prorocul Iezechiel, dar lucrarea din urmă fu mult întârziată din cauza unei boli chinuitoare de ochi, pricinuită de prea multă citire și de neputința de a găsi persoane, cari să-i ajute la scris. În timpul acesta el era pătruns de mare respect cătră teologul alexandrian și citează părerea lui Didim, care numea pe Origen drept cel mai mare învățător al Bisericii dela apostolul Pavel încoace. Esceptând boala de ochi, șederea lui Ieronim la Constantinopol fu, probabil, periodul cel mai fericit din anii maturității sale.

133. Ep. XVIII; cf. în Isaj. L, III, p. 89.

4. IERONIM LA ROMA.

381 — 385.

Quid Romae faciam? Mentire nescio".

(Ce să fac la Roma? Eu nu știu să mint). IUVENALE.

La sfârșitul anului 381 Ieronim părăsi Constantinopolul, ca să mai trăiască odată la Roma. Nu cunoaștem împrejurările, care l-au îndemnat să-și schimbe locul petrecerei sale. El însuș zice, că strămutarea aceasta a fost provocată „de o nevoie bisericească”¹³⁴). Probabil că l-a chemat Papa Damas. Devotat fiind literaturii, papa firește a dorit să aibă mai aproape de dânsul un astfel de om, cum era Ieronim, iar cunoștințele lui în chestia schismei meletiene puteau să prezinte și un motiv deosebit pentru chemarea lui.

După moartea lui Meletie schisma trebuia să se curme, potrivit cu învoirea lămurită a acestui episcop cu adversarul său Paulin, deoarece ei se învoiseră, ca scaunul întreg și nedesbinat trebuia să fie rezervat aceluia, care din ei va rămânea în viață. Gelozia episcopilor răsăriteni, care se adunaseră la sobor în Constantinopol, îi îndemnă să înlăture această învoială și aleseră pe Flavian, ca să nu lese să triumfe Damas și episcopii apuseni, cari susțineau pe Paulin. Deaceea Papa adună un sobor la Roma. Paulin și Epifanie în calea lor spre sobor sosiră la Constantinopole și Ieronim îi însoți la Roma. El imediat fu numit secretar bisericesc al lui Damas și al soborului¹³⁵). Părerea, că el a fost făcut cardinal sau episcop în Roma, deși a fost exprimată de timpuriu, se respinge suficient prin tăcerea sa rela-

134. Ep. CXXVII, 7.

135. Ep. CXXIII, 10.

tiv de aceasta ¹³⁶), dar fără îndoială pozițiunea sa fu strălucită și influentă.

În timpul ședințelor soborului, actele căruia s'au pierdut, el, după slujba sa obișnuită, fu aproape imediat încurcat într'o dispută serioasă. Mulțumită faptului, că el audiase pe Apolinarie, i se încredință, probabil, sarcina să expună o mărturisire de credință, care să servească de contrapond ereziei lui Apolinarie și în această mărturisire el întrebuiună expresiunea: „homo dominicus“ (o traducere a expresiei grecești: anthropos kiriakos) în înțeles de numire a lui Hristos și ca justificare a acestei întrebuițări el se referă la autoritatea lui Atanasie. Dar când sinodul trimise să se aducă manuscriptul original al lui Atanasie, se dovedi, că acolo era făcută o ștersătură și că cuvintele anthropos kiriakos erau scrise peste acea ștersătură. Apolinarienii imediat învinuiră pe Ieronim de acest fals, dar în urmă se dovedi, că manuscriptul a fost falsificat de un apolinarian, care a șters acele cuvinte și apoi le-au scris iară, cu intențiunea vădită de a pricinui rău protivnicului lor. Astfel erau apucăturile în menționata dispută. Rufin mai târziu istorisește cu răutate această întâmplare în scrierea sa „Apologia lui Origen“, deși cu acest prilej nici nu pomeneste numele lui Ieronim ¹³⁷). Ieronim în răspunsul său către Rufin, își exprimă indignarea, că o asemenea clevetire mizerabilă, pe care Rufin a auzit-o numai din gura sa, a putut fi introdusă într'un tratat serios de Teologie. Istorisirea înseși își are importanța sa, deoarece vorbește de răspunderea falsificărilor și ne face să fim cu băgare de samă asupra interpolărilor eretice până și în scrierile părinților bisericești.

136. Baronie renunță la aceasta.

137. Vezi Origenis Opp. ed. Bened. IV, 53-54; c. Ruf. II, 20.

Damas aduse nu puține servicii Bisericii prin acea râvnă, cu care el încurajă activitatea literară a secretarului său. El se sfătuia cu dânsul asupra însemnării cuvântului „Osana”¹³⁸), asupra pildei fiului risipitor¹³⁹), și asupra a diferite chestiuni din Vechiul Testament¹⁴⁰). El îi încredință problema grea, dar foarte importantă, de a face o așa ediție a Evangheliei, care să conglăsuiască exact cu originalul grecesc, ca astfel să se înlăture neglijența care adusesese manuscriptele latine în mare desordine¹⁴¹). Prefața la această ediție se adresa lui Damas și la finele Evangheliei Ieronim inseră canoanele lui Eusebie, ca să se înlăture pe viitor repetarea unor asemenea variante. El făcu deasemenea după traducerea celor șaptezeci o traducere a psalmilor, cunoscută sub numirea de Psaltirea romană¹⁴²), traduse omiliile lui Origen și cartea Cântarea Cântărilor¹⁴³), și scrisese

138. Ep. XX.

139. Ep. XXI.

140. Ep. XXXV, XXXVI, „De quinque quaestionibus”. Tratatul lui asupra acestor chestiuni este scris în obicinuital său stil energic, arbitrar și alegoric, dar abundă în amărunțimi prețioase, extrase din enormul său depozit de cunoștințe.

141. Examinarea sa, cum se poate constata după aluziile din epistolele LXXI, 5, XXVII, 3, Catal. 135, s'a întins, probabil, asupra întregului Nou Testament. El continuă deasemenea și ocupațiile sale particulare, și cu deosebire era ocupat cu compararea textului ebraic cu traducerea lui Acvila. În vremea aceea el avea o înaltă idee despre Acvila, ca „non contentiosus” (Ep. XXXVI), dar mai târziu el îl numește „contentiosus” (Ep. LVII, 11) și se pune în contradicție cu laudele sale de altă dată.

142) Examinarea Psaltirii, făcută de el în Betleem, a fost primită în veacul al șaselea de către Grigorie de Tours și e cunoscută sub numirea de Psaltirea Galicană.

143) Praef. in Hom. Orig. in Cantic. Rufin firește recurge la astfel de expresiuni, când Ieronim, înspăimântat de simpla posibilitate de a fi bănuț de erezie, a devenit protivnic înverșunat al origeniștilor.

o mulțime de scrisori, dintre care s'au păstrat trei către Paula, două către Evtolia și 16 către Marcelin. Tot acolo începu el, deși nu isprăvi, traducerea cărții lui Didim „Despre sf. Duh”. Afară de aceste lucrări el scrisese și tratatul său politic contra lui Gelvidie, pentru dovedirea fecioriei pururelnice a Maicei Domnului.

Gelvidie n'a fost un scriitor așa de important. El era mirean și Ieronim îl numește om grosolan și ignorant, așa de necunoscut, încât deși trăia atunci în Roma, nu știa de e alb sau negru. Ieronim se rostește despre dânsul așa, că răspunsul său către dânsul ar fi o indulgență cu totul de prisos față de el¹⁴⁴). Unele din argumentele lui Gelvidie, care ar fi putut convinge îndestulător numai pe aceia dintre cititori, care luau sf. Scriptură în sensul ei literal. Părerea lui Gelvidie era ca și a lui Tertulian și, poate, ca a lui Victorin de Pictavia¹⁴⁵). În sprijinul părerilor opuse se poate aduce autoritatea lui Irineu.

Ghenadie vorbește limpede, că Gelvidie s'a călăuzit de intențiuni cinstite¹⁴⁶). El socotea, se pare, că lăudarea fecioriei și disprețuirea căsătoriei erau fenomene

144) El ezită să-i răspundă: „ne respondendo dignus fieret qui vinceretur”, dar el nu-l numește, cum a făcut Ghenadie (De Script. Eccl. 33), arian sau următor al lui Simmach.

145) Ieronim neagă aceasta.

146) Gennadius, De vir. III. 32: „religionis studio”. Ambrosie (Sermo de virgin. perpet) și Epifanie (Haer. 78) au scris contra antidico marionișilor, cari se țineau de vederile lui Gelvidie. Ei explică expresia din Matei I, 25: „n'a cunoscut-o, până” în acel înțeles, că Iosif n'a cunoscut taina nașterii purureafecioarei, până... etc. Augustin rezerva antidicomarionișilor locul al 84-a în catalogul ereticilor, întocmit de dânsul. Dar Bonoz, episcop de Sardica, coincide cu Gelvidie. Episcopii provinciei sale l-au osândit numai pentru că papa Siriciu i-a constrâns la aceasta. Biserica de răsărit totdeauna s'a referit cu o imparțialitate înțeleaptă la asemenea chestiuni.

extremiste și nebiblice. Ieronim însă supuse vederile lui celei mai necruțătoare critici. El luă în derâdere însuși stilul lui Gelvidie, zicând, că e ca un arbore uscat, la rădăcina căruia stă săcurea evanghelică și, care cu frunzișul său sterp va fi dat focului, că el, ca om, care niciodată n'a învățat să vorbească cum trebuie, ar fi trebuit ca însfârșit să învețe a-și stăpâni limba ¹⁴⁷⁾. „Tu ai dat foc bisericii trupului Domnului, — exclamă el; tu ai profanat sanctuarul Duhului Sfânt“.

În cursul primilor ani ai petrecerii lui Ieronim în Roma, numele lui era pe buzele tuturor. Toți se mirau de ~~sp~~inteneala lui, de erudiția lui și de hrana sa vegetală ¹⁴⁸⁾. El ocupa o pozițiune solidă sub ocrotirea lui Damas, vederile căruia asupra tuturor lucrurilor importante coincideau cu ale sale proprii. Fața lui palidă, ascetică, trupul său istovit de post făceau pe toți să se uite la el ca la un sfânt și toți lăudau deasemenea smerenia și elocvența lui ¹⁴⁹⁾. Oamenii bogați trimiteau de departe scriitori să copieze lucrările lui ¹⁵⁰⁾. Popularitatea lui era generală și-l numeau pe față cel mai capabil succesor pentru scaunul ap. Petru ¹⁵¹⁾. Dar lauda entuziastă a lumii, visurile orbitoare ale ambiției nu fură în stare să micșureze nici înălțimea duhului său, nici ascuțimea limbii sale, și nu trebui multă vreme, ca popularitatea sa să se prefacă în ură generală contra lui și visul înșălător se risipi.

Chiar și în timpul, când oamenii sărutau mâna lui Ieronim, mulți întrebuițau contra lui limbă de șarpe ¹⁵²⁾.

147) C. Helvid. 1.

148) Ep. XLV, 5: „ego faba ventrem imeleo“.

149) Ibid. „Me macies delectat et pallor“.

150) Ep. LXXV, 4.

151) Ibid. XLV, 3: „Totius in me urbis studia consonabant. Omnium poene iudicio, dignus summo sacerdotio decernebar.“

152) Ep. XXV, 2.

și nu după mult îi fu dat să simtă deplin toată greutatea urei generale. Insuși caracterul vieții sale ascetice și întrebuințarea neconținută de cătră el a unor expresiuni imprudente prin forța lucrurilor îl înconjurară de ură, zavistie și bănuiele. Pentru păgâni declarația, că creștinismul desăvâșit nu se poate atinge altmintrelea, decât numai prin ascetismul cel mai aspru, care după părerea lui a mâncat casele văduvelor și a călcat în picioare până și cele mai sfinte legături, nu putea să influențeze decât în chip răspingător. Ba chiar multora dintre creștini li se părea, că monahii și asceții au pus pe umerii oamenilor o sarcină, pe care niciodată n'au pus-o Hristos și apostolii Lui și pe care ei nu erau în stare să o poarte. Ei refuzară să primească sub conducerea unei exigeze infailibile poruncite și învățăturile omenești. Alții, mai puțin sinceri, se folosiră de această împrejurare. Ei începură să critice chiar exteriorul lui Ieronim, râsul lui, și însuși mersul lui. Aceștia ziceau, că simplitatea sa aparentă e pur și simplu fățarnicie și răspândeau fel de fel de clevetiri despre dânsul. Ei îl numeau transfug, om meșter în a se furișa, favoritul femeilor, om, pe cuvintele căruia nu te poți bizui și care seducea pe alții cu farmece satanice. Iar în taină răspândeau despre dânsul lucruri încă și mai rele decât celece le spuneau pe față ¹⁵³⁾.

Unii erau turburați și neliniștiți de respectul lui față de Origen cel deja condamnat. El vorbea de acesta în termenii cei mai entuziaști, dându-i numele de Chalchenterus ¹⁵⁴⁾ și spre justificare cita părerea lui Didim, ca-

153) Damas, acest „dascal feciorelnic al bisericei feciorelnice“, care așa de ferbinte a primit vederile lui Ieronim despre feciorie (Epp. XXII și XLVIII), aproape în tot cursul vieții sale a suferit din pricina unor astfel de învinuiri deopotrivă de false. Vezi Libellus precum (ad init).

154) Vezi nota 3 la cap. VIII.

re-l punea alături cu apostolii și zicea, că el întrece pe toți ceilalți. El a scris catalogul scrierilor lui pentru Paula și admitând că orașul Roma l-a osândit, zice, că aceasta „n'a fost din pricina novismelor în învățătura sa, nu din pricina ereziei, cum acum își dau cu părerea contra lui câinii cei răi, ci pentru că ei nu pot suferi slava elocvenței lui și a științei lui și de aceea că atunci, când a grăit el, toți se socoteau muți“.

Lumea religioasă se întoarse contra lui Ieronim. Chiar revizuirea făcută de el asupra traducerilor latine a Sf. Scripturi, cu toată nevoia ce se simțea de ea și cu toată utilitatea ei și cu toate că era făcută din ordinul papei Damas, stârni împotriva lui o luptă îndârjită și nejustificată. Creștinii se văzură deodată lipsiți de multe din expresiile lor iubite, care deși greșite, deveniseră totuși scumpe pentru ei prin multa întrebuințare. Întreprinzând această muncă, el simți că-i primejdios și-și da bine seama, că furia ignorantă preferind expresiunile sale vechi: *mupsimus* — celor nouă: *sumpimus*, îl va acuza de fals, de sacrilegiu și alterare¹⁵⁵). Toate s'au întâmplat tocmai așa, cum bănuise el. Un cor întreg de dușmani îl învinuia, că s'a ridicat împotriva autorității celor vechi și contra părerei întregii lumi. Insuși el contribui puțin la îndulcirea acestei dușmăanii, când în răspunsul său numi pe protivnicii săi „asini cu două picioare, în urechile cărora el e gata să sune trâmbița“, sau când le propuse să bea, dacă vor, „mai curând din pâraile lor glodoase, decât din izvorul său cel curat ca cristalul¹⁵⁶). Lira, — zice el, — e nefolositoare pentru măgari. Dar pentru ca ei să nu mă învinuiască, după obiceiul lor, că sunt mândru, răspund, că nu-s așa de prost și n'am în mine atâta mujicie grosolană (singur-

155) Praef. in quatt. Evv. 1.

156) Ep. XXVII, 1.

ra pe care ei o iau drept evlavie, numindu-se ucenic ai pescarilor, ca și cum ignoranța ar fi dovadă de sfințenie), ca să cred, că niscaiva cuvinte ale Mântuitorului ar putea fi supuse la corectare, s'au n'ar avea într'însele inspirațiune divină". Așemenea stil te miră de se poate socoti ca împăciuitor și Ieronim zice, că Marcela (căria-i scria) a vrut să-i astupe gura cu mâna ei. Cu toate acestea, întreabă el în răspunsul său (având în vedere altă învinuire contra sa), nu-i oare în drept să vorbească și el, ceeace vorbesc alții fără să roșească? Fiecare, -- zice el, -- își bate joc de mine și mă arată cu degetul, numai pentrucă am spus, că fecioarele ar trebui să se găsească mai mult în cerceurele feminine, decât în cele ale bărbaților.

Dar în observația din urmă (care stârni împotriva lui atâta dușmănie, încât el citează cuvintele: „îmulțitu-s'au cei ce mă urăsc mai mult decât perii capului meu“) se văzu o aluziune la clerul din Roma. Adevărat, el nu cruța pe preoții din Roma și nici pe diaconi. El întrebuință o satiră veninoasă, care-i câștigă slava lui Lucilie, din nefericire nu tocmai folositoare pentru dânsul¹⁵⁷). Dacă Ieronim și-ar fi stăpânit limba, cum înțelepțește îl sfătuipe Marcela, ar fi fost mult mai fericit și nu mai puțin folositor. Pentru noi în genere e greu de priceput acele ditirambe extreme în favoarea vieței celibatare, care pînă la noi e mai curând rezultatul unui calcul economic¹⁵⁸); dar chiar și aceste ditirambe încă sunt scuzabile în comparație cu acea nechibzuință, aprindere și satiră, la care recurse el în polemica sa cu protivnicii săi.

Motivul principal la îndârjirea stărnită contra lui ser-

157) Ep. CXXVII, 1: „Ubi illa quondam pentulantia in qua multo sale orbem defricans Lucilianum quidpriam retulisti“. Com. LXXXIV, 2.

158) Robertson, Church History, I, 325.

vi vestita sa scrisoare către Iulia Eutohia, fiica Paulei, scrisă în anul 383, despre păzirea fecioriei. Ea produce o explozie de indignare, care dintr'un anumit punct de vedere fu cu totul nefiresc. Mulți presupuneau cu toată dreptatea, că ea era scrisă într'un ton cum nu se putea mai tăios, că ea credea tendințe extrem de periculoase și că unele din expresiile ei puteau fi socotite ca hulitoare de Dumnezeu¹⁵⁹⁾. Dar afară de toate acestea serioase neajunsuri ale acestui tratat (cum cu drept cuvânt poate fi socotită această scrisoare), Ieronim turbură realmente pe toți prin elocvența sarcastică a unei demascări publice.

Intărind pe Eutohia în votul său fecioresc și comparându-o cu Lot, care a părăsit Sodoma, o previne față de acele primejdii, care au să o amenințe, și cu o limpezime neobișnuită istorisește despre propriile sale ispite trupești, ce le-a îndurat în pustiul Halchida. O sfătuiește apoi să se dedee la înfrânare deplină, deoarece vinul aprinde poftele¹⁶⁰⁾, și să recurgă la post, ca la un scut al nevinovăției¹⁶¹⁾. După aceea trece la descrierea diferitelor clase, pe care le-a putut vedea în Roma și pilda cărora o expune într'o formă de cumplită prevenire. Nu în toate fecioarele se poate avea încredere, zice el. Există o mulțime de fecioare rele, care cad zilnic; ele sunt acele stele, deasupra cărora trufa-

159) Ca particularitate caracteristică a vederilor acestui secol. servesc, de pildă, astfel de expresiuni ale lui Paulin de Nola: „Illum amicus quem amare debitum est. Illum osculemur quem osculari castitas est. Illi copulemur cui nupsisse virginitas est.”. Ep. IV ad Sulp. Sev. Ieronim numește pe Paula „mătușa lui Dumnezeu”, pe acel temei, că Eustohia era fecioară.

160) Comm. in Gal. L, III, p. 508.

161) Ieronim într'un loc zice: „Non quod Deus universitatis Creator et Dominus, intestinorum nostrorum rugitu, et inanitate ventris, pulmonispue delectetur ardore, sed quod aliter pudicitia tua esse non possit”.

șul vrășmaș și-a așezat scaunul său ¹⁶²⁾. Câți prunci seucid în pântecel mamelor, din pricină că aceste preținse fecioare nu vor să fie rușinate, așa că ele sunt de trei ori vinovate: sunt răsdesfrânate față de Hristos, îșiucid copiii și pe sine. După descrierea sa, ele zic: „Toate-s curate pentru cei curați“, dau numele de mamihei tuturor celor ce-i văd palizi și triști, chiamă pe cei ce umblă după ele cu ochiul, poartă haine subțiri de purpură, își lasă buclele pe umeri, merg lenevos, în costume bătătoare la ochi ¹⁶³⁾. Ieronim apoi rostește o strașnică sentință asupra agapitelor, adică asupra „surorilor“, cu numele consacându-se unei opere creștine, s'au dedat unui desfrâu monstruos și dau loc la bănuiele inevitabile ¹⁶⁴⁾.

Încă și mai mare indignare stârni el prin sfatul dat Eustahiei de a evita până și contactul cu matroanele ¹⁶⁵⁾. Ea trebuie să-și simtă superioritatea sa față de ele cu o mândrie sfântă și să nu fie privitoarea demnității lor matrimoniale, când ele șed în mijlocul droaei lor de eunuci, strălucind în hainele lor țesute cu aur. Ea trebuie să evite deasemenea pe văduve, care plimbându-se în lecticele lor, înconjurată de cavaleri și eunuci, cu fețele lor pline și cu obrazii roși, samănă mai curând cu celece-și caută bărbați, decât cu cele ce i-au pierdut ¹⁶⁶⁾. Casele lor erau pline de lingușitori și într'însele se dedeau ospețe nesfârșite. Păstorii duhovnicești le sărută pe cap și-și întind spre ele mâinile nu ca să le binecuvinteze, ci ca să primească daruri. Aceasta le face să fie și mai

162) Ep. XXII, 13: „quot quotidie virgines ruant“.

163) E ciudat, că clasa fecioarelor nominale era așa de mare, dacă Evstohia era prima fecioară din clasa nobilă din Roma. Ibidem 15.

164) Ibid. sec. 14: „Unde in Ecclesias Agapetorum pestis introit“.

165) Ibid. sec. 16: „Nolo habeas consortia matronarum“.

166) Ibid. sec. 16; Comp. Chrys. Hom. XX; in Pauli ad Ephes. V.

măndre, făcându-te să crezi, că preoții au nevoie de ajutorul lor. Ele preferă libertatea văduviei datorieiilor vieții conjugale, și numindu-se fecioare și monahine ¹⁶⁷), la început se delectează „cu o cină dubioasă”, iar apoi visează apostolat ¹⁶⁸).

Nu cruță el nici alte ascete, care-și iau chipul lepădării de sine. Ele vorbesc după descrierea lui, încet-șor, cu glas subțire și au înfățișarea ca niște istovite de post, încât nu pot nici merge, fără să fie sprijinite de alții. Cum le vede un bărbat, ele oftează, își lasă genele, își acopăr fața toată, afară de un ochiu. Poartă haine negre și cingători vârtoase și nu-și spală mâinile sau picioarele, dar stomahul care nu se vede, este dol-dora de mâncare. Altele se îmbracă cu haine bărbătești, li e rușine că s'au născut femei, își tund părul scurt și iau înfățișare de eunuci, sau în hainele lor grosiere și cu turbane anumite se arată asemenea cucuveicelor și huhurezilor.

Dar iată, descriind toate clasele de femei „religioase” și „nereligioase”, Ieronim socotește, că e timpul să se adreseze și bărbaților. Eustohia trebuia să evite de asemenea și pe bărbați, cari, contrar poruncii apostolului, poartă plete lungi femeiești și barbe de țapi și, neținând samă de frig, umblă fără sandale. Toate acestea-s argumenta diabolii și astfel de nevoitori sunt doi și anume: Antonie și Sofronie, din pricina cărora geme Roma. Ei intră prin casele aristocraților și ademenesc pe femeile proaste, pline de păcate. Privirea lor smerită e o simplă fățarnicie. Ei postesc ziua, iar noaptea pe ascuns se îmbuibază. Mai mult decât atâta nu găsesc de

167) „Novae”.

168) „Caena dubia”, Terent. Phirum. II, 28; Cină, în timpul căreia se dau atâtea de multe feluri de bucate, încât nu știți ce să mâncați.

trebuință să vorbească, deși fără îndoială dau a înțelege, că „dacă ar voi, ar putea“.

Dintre clerici, atât preoții, cât și diaconii, deasemenea nu totdeauna ar putea prezenta companioni neprimejdioși. Unii din ei au primit hirotonia numai ca să capete acces mai lesnicios la plăcerile oprite ¹⁶⁹). Ieronim descrie (socotim, în caricatură) haina lor la modă, ignoranța lor grosolană, josnicia parazitară, intrigile viclene, smerenia lor fațarnică și libertinajul lor scandalos. El face aceasta în chip iscusit și în acelaș timp cu o tăioasă energie. Tablourile lui ne amintesc pe „Tartuf“ al lui Molière și „Scrisorile provinciale“ ale lui Pascal ¹⁷⁰). El spune, că acești clerici nu se ocupă decât de haine, de parfumuri și de cizme bine ajustate. Părul lor e drotat și buclat; degetele le strălucesc de inele și umblă în vârful degetelor, ca să nu facă sgomot. Samănă mai mult a soți decât a clerici. Unii din ei nu se în-deletnicesc decât să afle numele damelor și caracterul femeilor măritate. Un astfel de cler ne amintește clerul destrăbălat și dedat lumii din epoca renașterii și dacă între păstorii romani erau mulți bărbați de aceștia împodobiți cu bucle și podoabe scumpe femeiești, care declamau comedii și cântau serenade, apoi reacția puternică a lui Ieronim în favoarea monahismului era pedepplin înțeleasă și firească. Ieronim în special descrie pe un preot, reprezentantul întregii acestei clase. Acesta

169) Terent. Phirum. II, II, sec. 28 : „sunt alii (de mei ordinis hominibus loquar) qui ideo Presbyteratum ambiunt ut numeros licentius videant“. Despre acea turburare, pe care a produs-o această observație, vezi Ep. XXVII, 2. Dar Ieronim era departe de a fi singura persoană, care se jăluia amar contra clerului. Asemenea tânguiri se întâlnesc la Vasilie cel Mare, la Grigorie Nazianz și de Nissa și la mulți alții. Secta Audienilor a fost întemeiată de un mirean sirian, pela anul 330, ca protest contra imoralității, lăcomiei și abuzurilor clerului.

170) Vezi Wordsworth, III, 122.

din revărsatul zorilor esă din casă, ca să-și exprime respectul său față de cei bogați și aproape dă peste oameni, când ei se află încă în camera lor de dormit. Văzind perna, sau vreo batistă frumoasă, sau vreun lucru casnic, îl ia în mână și-l laudă, regretând că n'are și el așa ceva, pânăce aceia sunt nevoiți să-i dea lui acel lucru, deoarece fiecare se teme să supere pe acest purtător de noutăți prin dormitoare. El urăște fecioria și postul, la mase are mâncările cele mai alese, comunică cu un accent barbar zvonurile ce circulă despre niscaiva scandaluri și anecdote. Izbutește să fie peste tot și totdeauna știe cele depe urmă noutăți. Duce cu sine și cai sirepi, așa că l-ați putea lua drept un prinț de Tracia; înăutru e viclean și isteț ca un șarpe. Lăcomia, ca și ușurătatea femească, alcătuia viciile veacului al IV-a, așa încât se găsi necesară o lege, care să interzică căpătarea de moștenire prin testament, și Ieronim cu un oflat de ușurare recunoaște, că legea aceasta era necesară și la vreme venită. Gurădeaur în această privință merse chiar mai departe. El sfătui pe cei bogați să nu facă pe clerici nici măcar împărțitori ai averii lor ¹⁷¹⁾.

Revenind la măturoanele romane, Ieronim zice, că în binefacere poate să fie tot atâta fățarnicie, ca și în ascetism. Când înșălătorii întind mâna la nevoiași, ei trâmbiță aceasta tare. Nu demult văzu el o damă romană foarte nobilă (nu vrea să-i spună numele), care înconjurată de eunucii săi, împărțea milostenie cu propria sa mână în bazilica sf. Petru, ca să se pară și mai evlavioasă. Ea dădea câte un gologan fiecăruia dintre saraci. Din nefericire însă o babă saracă, îmbrăcată în zdrențe primind odată, alerga să mai primească și adoua oară. Evlavi-

171) Ieronim în scrisoarea sa către Marcella se jeluște contra lăcomiei unor clerici, pe care el îi numește „nummarii sacerdotes”.

oasa damă filantropă observă această înșălătorie și când baba se apropie de dânsa, în loc de gologan, îi dădu o palmă așa de puternică, încât o podidi sângele.

Nu-i de mirare, că o astfel de descriere a tuturor claselor societății trebui să stârnească în contra autorului o indignare generală și o dușmănie de moarte ¹⁷²⁾. Dușmănia tainică ce se nutrea la început contra lui Ieronim, acum se prefăcu într'o furtună de indignare. Într'un fel sau altul el jigni toate clasele sociale. Nefericita sa epistolă fu, așa zicând, „expusă să fie bătută cu pietre de indignarea generală” ¹⁷³⁾. După multă vreme Rufin îi reproșă pentru această scrisoare. „Toți păgânii și dușmanii, — zice el, — toți apostatii și prigonitorii și cari cu ură se raportau către numele de creștin au alergat și au copiat cu râvnă această scrisoare, pentrucă ea necinstea toate categoriile de creștini, toate gradele, toate profesiunile și toată Biserica, supunându-le celei mai rușinoase batjocori”. Fiecare aplica această scrisoare la sine însuși ¹⁷⁴⁾ și ea era în mâna tuturor ¹⁷⁵⁾. Cu deosebire un om, pe care el îl numește Onas și pe care l-a supus cu deosebire unui atac tăios, se făcu expresia acestei indignări general contra lui Ieronim, și mulți alții repetau injuriile lui asupra autorului ¹⁷⁶⁾. Preoții și leviții, cum zicea el, toți s'au sculat împotriva lui și-l numeau om primejdios; singura lui mângâiere era, că putea să se bizuiască în ajutorul bunului samarinean ¹⁷⁷⁾.

172) Astfel l-a prevenit Marcella: „Sciote... libertatem meam rursus seminarium timere risearum”. Ep. XXVII, 2.

173) Ep. LII, 17: „lapidato jam Virginitatis libello”.

174) Ep. CXXX, 9.

175) El adesa îl numește „libellus”, deși e scrisă în formă de scrisoare. Ep. LII, 17.

176) Ep. XL.

177) Ep. XLV, 6.

Dar înainte de a arăta, cum a cedat el furtunii injuriilor, trebuie să vedem mai deaproape cercul acelor dame, între care se afla el adesa și acele împrejurări, care în curs de trei ani nu numai că i-au dărâmat popularitatea și i-au făcut praf speranțele sale, dar îi făcură Roma tot atât de insuportabilă pentru dânsul, cum fuseseră de insuportabil Stridonul, Aquileea, Antiohia și pustiul Halchida.

Nenorocirea lui Ieronim fu aceea, că prietenii săi din Roma, esceptând pe Papa Damas, erau aproape numai femei. Cu dânsle se întreținea el mai cu samă și cu ele sta în corespondență. Dintre prietenii săi bărbați cunoaștem numai patru. Cel mai de samă dintre ei era Pamahie, patrician și vechiu coleg al său de școală. Acesta era căsătorit cu Paulina, fiica Paulei, și era fratele Marcelei. Ceilalți trei erau Ocean, care mai târziu se bucură de prietenia lui Augustin și însoți pe Fabiola la Betleem ca să viziteze pe Ieronim; Marcelin, tribun și notar imperial, om cu un caracter minunat și de mare nobleță, care mai târziu, după dorința împăratului Onorie, prezidă sinodul din Cartagena în anul 410, convocat pentru împăcarea donatiștilor cu ortodocșii, și Domnion, un presviter escelent și ospitalier, „un Lot al veacului său”¹⁷⁸⁾. Ieronim compară pe acești prieteni cu Daniil, Anania, Azaria și Misail într’un oraș, pe care el curând nu-l iubi și pe care-l numea Babilon¹⁷⁹⁾.

Dar printre femei, Ieronim avea mult mai multe prietene și avem despre ele mai multe cunoștințe. Afară de Melania, cu care el era în bune legături încă în timpul șederei sale celei dintâi la Roma, prietenele lui erau Paula cu cele patru fiice ale sale : Blesilla, Eutohia, Paulina și Rufina, Albina cu fiica sa Marcela, Leea și Ase-

178). Ep. XLVII, 3.

179). Ep. ad Princip.

la. Raporturile lui Ieronim cu aceste nobile, erudite și evlavioase dame erau, cum nici n'ar trebui să mai spunem, absolut nevinovate, deși ele au dat motiv la desfășurate clevetiri. Cauza, pentru care Ieronim era înconjurat de această droaie de fecioare și matroane, fu aceea, că el găsi temperamentele lor entuziaste mai cedătoare îndemnurilor sale și vederilor sale ascetice, decât temperamentul bărbaților, părinților și fraților lor.

Înrâurirea lui Ieronim asupra acestui cerc de femei nobile fu extraordinar de mare. El produse o schimbare, și încă în bine, în tot organismul societății române. Deși el dădea prietenilor săi femenini câteodată o dezvoltare prea unilaterală, apoi totuși îi puse pe calea unei vieți infinit mai nobile, decât aceea, care predomină în genere în societatea păgână sau creștină în veacul al IV-a.

În realitate creștinismul, eșind biruitor din lupta sa cu statul, era totuș departe de a fi repurtat victoria sa cea mai grea și mai definitivă asupra vieții și inimilor mărturisitorilor săi nominali. Dela Ieronim și Paulin de Nola și încă și mai mult din scrierile lui Simach, ale istoricului Amian Marcelin și din predicile sf. Ioan Gurădeaur avem puțința deplină să cunoaștem starea acestei societăți. Ea era dedată la lux, suferea de egoism și de imoralitate și, în urma contactului său cu obiceiurile orientale, deveni și mai pasionată și moleșită. Populațiunea Romei se alcătuea din drojdiile tuturor națiunilor, care, rostindu-se cu graiul puternic al lui Iuvenalie, se scurgea în Roma, ca într'o cloacă. Inseși numele lor erau urâte. Cele mai obicinuite nume erau: Cimessores, Statarii, Semicupae, Cicimbrici, și alte numiri groșiere și intraductibile. Persoanele, care-și ziceau romani, purtau așa numiri, ca de pildă Gluturin, Trulla, Lucanie, Salsula și Pordaca, împrumutate dela tot ce era ridicol și josnic. Fețele palide și sbârcite de eunuci

deveniră tot mai dese și mai obicinuite pe ulițe și „Orontul sirian se vărsa în Tibru“, tot mai pline de pârae. Turma destrăbălată dormea noaptea prin taverne sau sub umbra teatrelor, unde se certa furios la jocurile în arșice sau pentru gladiatorii favoriți ei. Vinul, ramașagurile, diferite jocuri de hazard, teatrele, alergările de întrecere și desfrâul de tot felul mistuia zilele și nopțile vieții lor. Gloata nu se mai mulțumea cu panem et circenze, ci pretindea bacșiș mai mare și mai felurit pentru serviciile sale, în calitate de clacheri în teatru și de clienți pe uliță. Patricienii romani, strănepoții Catonilor și Cincinaților, nu se rușinau să ia înfățișarea de satrapi persani, să poarte haine fine de in și de mătasă, să se înconjoare de robi orientali și să poarte evantaile și umbreluțe. Dacă musca scăpând de evantail și raza de soare evitând umbreluța, îi atingeau, ei să jăluiau contra soartei lor cumplite¹⁸⁰⁾. Dacă ei ajungeau să facă o treabă așa de grea, ca vizitarea moșiei, sau călătoriau într'un iaht împodobit pânăla Caeta sau Putioli, apoi nu mai sfârșiau vorbind de asta, ca de isprăvile lui Alexandru Machedon sau ale lui Cezar. Bibliotecile lor erau pline de cărți luxoase, care însă pururea stăteau închise ca niște cripte. Una din delectările lor erau jocurile de hazard și toată ocupația lor era să pălăvrăgească toate nimicurile, să clevetească și să se dea la toate destrăbălările. Nobleța lor nu era deplină, dacă nu puteau să dovedească că se pogoară din Kaki și Herion pe de o parte, iar pe de alta din Venera și Anhisa, fără să mai vorbim de Agamemnon. Ei se numeau Reburi, Fabutiani, Pagoni, Tarrați, Ferazi și cu alte diferite nume fantastice, și în acelaș timp, ca și cum ar fi fost aristocrați de buzunar, ei pururea se mândreau

180): Luciu Ver, tovarășul lui Marc Aureliu, de obicei se jăluia, dacă în patul său se răsucise vreo petală de roză.

cu nemăsuratele lor bogății și moșiile, în care nicidec nu apunea soarele ¹⁸¹). Mândria lor deosebită erau palatele cu numeroase coloane și zidite din marmură strălucitoare de diferite culori. Dar în aceste palate nu se auzea nimic mai bun decât palavre goale, clevetiri pe sama orcui și grosolănii ale bufonilor de profesie. Mândria lor era așa de monstruoasă, încât mergeau cu gâturile încordate și cu capul înainte, „de parcă ar fi fost nevoiți să se împungă cu niscaiva tauri”, zice Marcelin, și-și expuneau genuchile și mâinile lor spre sărutare, socotind că a li se săruta aceste membre, era fericirea cea mai mare în viață. Ei nu credeau în zei și totuș erau așa de superstițioși, încâ nu îndrăsneau să se scalde sau să prânzască fără să consulte goroscopul lor și fără să observe în ce poziție este luna față de constelația cancerului. Din palatele lor, chiar când mergeau să târguiască ceva, sau să vada farul, nu ieșau altmintrelea, decât în echipaje lucsoase, în care stăteau răsturnați, expunând hainele lor brodate, transparente și împestrițate cu felurite culori, făcându-și mereu adiere cu mâna stângă. Caii lor erau împodobiți cu aur și erau împresurați de o armată întreagă de robi, dintre care nu lipseau nici măcar bufonii. Înainte mergeau slugile cele mai grosolane și mai novice, iar după echipaj urmau cei mai tineri și cei mai bine îmbrăcați, cari țineau în mâinile lor attributele oficiale ale slujbei lor. În urma trăsurii veneau un șir întreg de bucatari și spălători de vase, împreună cu o droae de clienți plebei și diferiți sclavi. Ceata respingătoare de eunuci de toate vrăstele alcătuia ariergarda și fețele sbârcite și desfigurate ale acestor beți bătrâni stârneau milă și desgust. Ziua se încheia cu banchete neobicinuit de mari, pentru

181). Amm. Marc. XIV, 6, sec. 10 : „Patrimonia... quae a primo ad ultimum solem se abunde jactitant possidere”.

care peștele și vânatul se aducea din cele mai depărtate țări și aceste ospete se terminau cu reprezentațiuni de pantomimă, la care luau parte dănțuitoare cu buclele drotate, și cu concerte sgomotoase de harpe, fleite și organe hidraulice. Tabloul bețiv al acestor ospete Ambrosie îl descrie cu indignare. Dănțuitoarele și cântărețele deveniseră așa de indispensabile pentru distracția și pentru alungarea urâtului și plictiselei vieții, încât când toți străinii au fost izgoniți din oraș în timpul unei foamete, atunci excepție s'a făcut pentru 3000 de asemenea servitoare de lux ¹⁸²⁾).

Pildă de un asemenea lux nemărginit și de risipă ne mai pomenită dădea la Constantinopol împăratul. Iulian e aproape singurul dintre împărați, care se referea cu indeferență cătră împovorătoarea armată de mii de bucătari, bărbieri, paharnici, eunuci și de trântori de tot felul, cari umpleau palatul cu lenevirea lor nebună. Tâmpitul Arcadie voi să imiteze luxul lui Solomon. El rareori se arata poporului afară de cazurile, când săvârșea plecările sale solemne la locurile de desfătare pentru timpul verii. Dar atunci el nu pleca altfel, decât răsturnat în careta sa tixită de perne, înconjurată de slugi, care purtau scuturi de aur, împodobite cu giazet, sau evantalii de aur pentru răcorirea stăpânului, care era încărcat la urechi și mâni cu podoabe scumpe. Hainele lui din cap până în picioare scânteiau de pietre scumpe și el ieșea din palatul său dealungul porticelor presurate cu praf de aur. Membrii casei imperiale erau petrecuți ca niște idoli, mulțimea se îmbăta de luxul lor ales, iar membrii aristocrației stricate și degenerate, se sileau cu zavistie să se întreacă unii pe alții și macar cât de puțin să se apropie în strălucire de curtea imperială.

182) Toate aceste amărănțimi se găsesc la Amm. Marc. XIV, 6; XXVIII, 4. Vezi Thierry I.

Dacă așa era caracterul și așa era obiceiul bărbaților, apoi femeile, firește, erau încă și mai nerușinate și mai destrăbălate. Ele își treceau tot timpul cu tualeta și cu vorbăria deșartă cu roabele lor: își boeau obrajii și buzele cu văpsele roze, fața și gâtul îl albeau cu ajutorul ghipsului, iar sprincenele le înegreau cu antimoniu¹⁸³⁾. Părul și-l strângeau într'o căpiță întreagă de bucle, presurată cu nisip de aur, ca să samene cu scânteele gheenei, cum zicea Ieronim,¹⁸⁴⁾ și toată această figură monstruoasă se încorona cu un acoperemânt persian fantastic.

Un material indispensabil pentru costumul de modă era belșugul de perle și pietre prețioase, brâu de aur, bătut cu pietre scumpe și pantofi auriți, care scârțiau la mers¹⁸⁵⁾. Imprejurul lor damele răspândeau o întreagă atmosferă de parfumuri scumpe. La toate aceste escese proaste participau și multe femei creștine. Chiar și la biserică veneau încălțate cu pantofi așa de scump împodobiți, încât Ioan Gurădeaur cu indignare le sfătuia în una din predicile sale să nu mai poarte acei pantofi în picioare, ci pe cap. Materia favorită pentru haine era o țesătură subțire de matasă împestrițată cu broderii de tot felul de lei, urși și paseri, care atrăgeau până și atențiunea copiilor de pe uliță. Broderia de aur depe hainele femeilor tinere adesa înfățișa deasemenea vreo scenă istorică sau mitologică, ca de pildă amorul Venerei cu Adonis, sau a lui Jupiter cu Europa. Asemenea podoabe negreșit nu puteau fi purtate de feme-

183) Ier. Epp. LIV, 7; CVII, 5. El amintește deasemenea psimythium (un fel deosebit de plumb alb), Ep. XXXVIII, 4 (Vezi Plin. XXXIV, 18, sec. 56).

184) „Cingulum... auro gemmisque distinctum“, Ep. XXXIII, 4.

185) Scârțitul cismelor se părea lui Ieronim o deosebită crimă, pentru că el de două ori face aluzie la dânsul: „Non habuit crispantes mitras nec stridentes calceolos“. Ep. LIV, 7. „Caliga stridens nitore ad se juvenis vocat“,

ile creștine, dar, acestea își brodau hainele cu scene din Vechiul Testament sau din Evanghelie. Asemenea concesiuni spiritului vremii au fost inustrate aspru de Garădeaur și de alți mari predicatori creștini ¹⁸⁶⁾.

Nu-i de mirare că o asemenea decădere morală și o astfel de desvoltare neobișnuită a luxului au trebuit să provoace protest în numele ascetismului riguros și expresia unui atare protest fu fer. Ieronim. Lui îi aparține cinstea, că el prin activitatea lui a produs o întreagă reacție în societatea femeiască a Romei. Propriu vorbind n'a fost el întemeietorul acestei mișcări ascetice. În sufletul matroanelor creștine pentru prima oară fu deșteptată mișcarea spre o viață mai curată și mai adevărată pe vremea cunoscutei vizite la Roma a lui Atanasie, unde se afla în calitate de exilat la anul 340. El era însoțit, cum s'a spus mai sus, de doi sihaștrii nitrieni: Amonie și Isidor și anume atuncea pentru prima oară Roma a cunoscut viața creștină a unor oameni, cari se raportau cu o extremă neglijență către tot ce lumea considera mai scump. Isidor, care era un tânăr numai de 20 de ani, deveni o vreme favoritul societății romane, în mijlocul căria el se purta ca între ai săi. Oaspeții egipteni fură găzduiți în casa bogatei și nobilei Albina, mama Marcelei, dar Amonie, spre dosebire de tovarășii săi, trăia într'o tăcere sumbră și nu socoti de nevoie nici chiar să viziteze vestitele scene și monumentele capitalei lumii, cu singura excepție a gropniței apostolilor Petru și Pavel. Aflându-se în Roma, Atanasie adesa vorbea cu Albina despre viața pusnicilor în pustie. Istorisirile remarcabile, transmise de el, încă și mai mult întări și mări acea impresie, care fusese produsă de vizita sa. Din acea vreme mii de persoane începură să considere singurătatea ca cel mai înalt, ba chiar ca singurul ideal de viață religioasă.

186) Chrys. Hom. 1, in Matt. Thierry. I, 14, etc.

Prima damă romană, care căzu adânc sub influența lui, fu Marcela, unica fiică a Albinei. „Grozăviile iubite“ ale pustiei, cum le descria Atanasie, iar mai târziu Petru, prezviter alexandrian¹⁸⁷⁾, captivară imaginațiunea ei. Pogorându-se din una din cele mai nobile familii ale Romei și distingându-se prin cea mai aleasă frumuseță, ea fu măritată încă de foarte tânără, dar își pierdu soțul la șapte luni după căsătorie. Din acest timp ea se hotărî să rămână văduvă și spre marea nemulțămire a mamei sale și a tuturor rudelor ei refuză mâna bogatului consulariu Cecil, care nu numai că ocupa funcțiuni înalte în Roma, dar se afla și în înrudire deaproape cu casa imperială. După aceea ea renunță la o însemnată parte din proprietățile ei și împărți salbele sale și petritele prețioase, neoprindu-și nici măcar inelul cu numele său. În societate cu indignare se atribuea purtarea ei mașinațiunilor clerului și ea, negăsind puțința de a evita limba otrăvită a clevetitorilor, își cumpără casă și grădină în o suburbie a Romei și trăi acolo în absolută singurătate. Văzind totuși, că prietena sa Sofronia putea duce viața ascetică chiar în oraș¹⁸⁸⁾, Marcela se întoarse în mărețul său palat de pe Aventin și-l pusă la îndămâna adunărilor creștinești. Palatul acesta deveni un fel de monastire, în care zilnic se citea sf. Scriptură și se făceau adunări pioase de matroane nobile. Marcela tindea așa de zelos spre cunoașterea sf. Scripturi, încât la fiecare întrevvedere cu Ieronim, chiar și numai pentru câteva clipe, nu perdea prilejul, de a-l ruga să-i dea unele lămuriri în această privire¹⁸⁹⁾. După plecarea sa la Betleem, unde Paula și Evtohia za-

187) Petru vizită Roma pe la anul 373 (Ier. Ep. CXXVII, 5) și Atanasie în anul 340 (vezi mai sus).

188) Ep. CXXVII, 5.

189) Ieronim adresă ei cincisprezece scrisori, pe diferite chestiuni biblice.

darnic o rugară să-l urmeze ¹⁹⁰⁾, se sfătuiau cu ea, ca și cu o mare autoritate în chestiunile biblice, clericii romani și însuși papa Anastasie, pe care ea-l și înduplecă să condamne eresul lui Origen ¹⁹¹⁾. Ducând o astfel de viață evlavioasă timp de 25 de ani, ea avu un sfârșit tragic: când Roma fu luată de Alaric, goșii năvăliră în casa ei ¹⁹²⁾. Marcela se poate socoti ca întemeietoarea celei dintâi monastiri de femei în Roma. Pentru Ieronim ar fi fost o fericire, dacă acesta ar fi ascultat sfaturile ei, să îndulcească apucăturile sale polemice ¹⁹³⁾.

Asela, prietena sa, fu consacrată vieții fecedorești de părinții ei, la vârsta sa de unsprezece ani. Sub înrâurirea unui vis, ea se dădu cu înflăcărare vieții ascetice. Împărțind toată averea sa personală, ea ostenea cu mâinile sale și da tot la saraci, până și murenula sa, (salbăflexibilă de aur în formă de pește), pe care ea o purta împrejurul gâtului ¹⁹⁴⁾. Ea totdeauna se îmbrăca cu haine negre, nu ieșia niciodată, decât ca să viziteze mormintele mucenicilor și nu vorbea niciodată cu bărbați. Genunchii ei aveau bătăături de mulțimea metăniilor și stării la rugăciuni în genunchi. Ea nu mânca nimic altă de cât pâne, sare și apă rece, postea mereu și dormea pe pământul gol. Cu toate acestea ea atinse vârsta de 50 ani, nu suferi niciodată de nici o boală și făcu din Roma pustia sa, iar din chilia sa un rai ¹⁹⁵⁾. În oraș, care era dedat la lux, eleganță și la tot felul de risipă și care la orice modestie privea ca la o prostie, ea era lăudată nu numai de cei buni, dar chiar nici cei răi nu

190) Ep. XLVI.

191) Ep. CXXVII, 10.

192) Ibid. ad principiam Virginem, Sive Marcelae Epitaphium.

193) Ep. XXVII, 2.

194) Vezi Vulg. Cant. I, 10 ; Ier. în Isaj. II, 3, Sec. 18.

195) Ep. XXIV, ad Marcellam : De laudibus Asellae, ep. XLV., ad Asellam.

îndrăzneau să o hulească pentru o viață atât de neobișnuită. O altă damă, întocmai cu aceleași vederi, era văduva Lia, pe care Ieronim o numește „căpetenia monastirii și mama fecioarelor”. Vestea despre moartea ei neașteptată și înainte de vreme fu adusă lui Ieronim tocmai în acea vreme, când el citea cu Marcela psalmul 71 și adăuazi el scrise un tratat pe chestiunea aceasta. După descrierea sa, moartea Liei fu mult mai slăvită, decât moartea lui Pretextan, un ales consul, care cu câteva zile mai înainte de moartea ei fusese cinstit cu o strălucită înmormântare. Ieronim laudă haina ei de păr, rugăciunile ei de nopți întregi, petrecute fără somn, înfrânarea ei, exteriorul ei modest și smerenia ei plină de îndatoriri către aproapele ¹⁹⁶).

După aceea, prietenă a lui Ieronim a mai fost și Melania, fiica consulului Marcelin, de care am pomenit deja, dar pe care el n'a văzut-o în timpul șederii sale în Roma. Când aceasta își perdu bărbatul și înainte de a fi înmormântat, muriră deasemenea și doi din fii ei. „Cine n'ar fi crezut, — zice el, — că ea, fiind atunci pe jumătate nebună, nu se va apuca să-și sfâșie hainele sale, să-și despletească părul și să se bată în pieptul său otrăvit?” De fapt însă din ochii ei nu picurară nici-o lacrămă. Ea rămase nemișcată și prosternată la picioarele lui Hristos, ca și cum le-ar fi îmbrățișat. Ea zimbea. „Eu am în gând să-ți slujesc ție, o Doamne, — exclamă ea — cu cel mai mare devotament, deoarece m'ai eliberat de o povară așa de mare” ¹⁹⁷)! Nu mult după aceasta, lăsând pe fiul său lui Publicola, ea plecă cu Rufin să-și petreacă restul vieții sale în Egipt și Siria. Dacă Lia era „mama monastirii” apoi Melania se putea

196) Ep. XXIII, ad Marcellam : De exitu Leae.

197) Ep. XXXIX, 4.

considera întemeietoarea pelerinajului evlavios la locurile sfinte.

Încă o damă din acest cerc, anume Fabiola își dobândi o slavă încă și mai mare, și mai durabilă. Pogorîndu-se din C. Fabiu Maxim și, de aceea, aparținând celei mai înalte aristocrații din Roma, ea se mărită cu un om așa de nesuferit și viciios, încât fu nevoită să recurgă la despărțenie. După aceea ea săvârși ceva, ce în acea vreme se socotea ca păcat serios și anume să mărită iară. Cedând, după moartea bărbatului său al doilea, influenței religioase, ea săvârși în ajunul paștelor pocăință publică în bazilica latină. Roma păgână privi cu mirare și indignare, cum în prezența papei, a prezviterilor și a poporului, care plângea, cea mai nobilă din matroanele patriciene — palidă, cu părul despletit și cu fața neacoperită, — stătea tăcută la ușa bazilicii în haină de penitență și intră înăuntru abea după ertarea publică. Primită în comuniunea bisericească, de care ea fusese lipsită probabil în timpul șederei lui Ieronim în Roma, ea cu o înflăcărare neobișnuită își închină toată averea sa la fapte caritabile. Ea se consideră ca întemeietoare a spitatelor creștine. Ea zidi cel dintâiu spital în apus și după cât știm, împrumută pentru el numirea grecească *nosocomion*. Intr'însul adună de pe uliți feluriți ciungi, bolnavi și flămânzi. Intr'un loc Ieronim descrie, cum ea singură aducea pe suferinzi și pe leproși și pregătea cu mâna sa mâncare pentru aceste „cadavre vii”. Ea nu se mulțămia, — spune el, — numai cu aceea, ca să-și îplinească datoria sa către aproapele prin alții. Ea era darnică către asceți, fecioare și monastiri, îmbrăca pe bolnavi, hrănea pe cei flămânzi. Roma era prea îngustă pentru compătimirea ei. Ea-și întindea mila asupra insulelor, asupra întregii mări a Etruriei până la cele mai depărtate țărmuri ale ei. Împreună cu Pamaxie lua parte la zidirea unui spital în Ostia, care

deveni cel mai vestit din toată lumea. În anul 395 ea însoți pe ruda sa Oșian în călătoria sa la Ieronim la Betleem. Asume neobositului său interes față de chestiunile biblice datorăm noi epistolele lui Ieronim despre hainele arhiereului ¹⁹⁸⁾ și despre popasurile în pustiu ¹⁹⁹⁾.

Întorcându-se din orient, în timpul turburărilor pricinuite de zvonul despre năvălirea hunilor, ea muri în Roma, în anul 399 și toată populația defilă, ca să arate cinste la înmormântarea ei. „Un astfel de triumf n'a avut chiar nici Furie asupra galilor, Paterie asupra samniților, Scipione asupra Numantie, Pompei asupra triburilor Pontului. Ei au cucerit trupurile, iar ea birui necredința duhovnicească. Mie mi s'a spus, cum mulțimile precedau rămășițele ei și cum mulțimea norodului se îngrămădea. Ulițele, porticele, acoperișurile caselor nu aveau destul loc pentru plasarea spectatorilor. Și nu-i de mirare, că oamenii se bucurau de mântuirea aceleia, de convertirea căria se bucuraseră îngerii în ceruri“ ²⁰⁰⁾. Așa fu slava unei creștine pocăite.

Din numărul cunoscuților mai de aproape ai lui Ieronim făcea parte deasemenea Furia din neamul lui M. Furie Camill, și când aceasta își pierdu soțul, atunci el îi scrisese una din remarcabilele sale scrisori, în care el o sfătuia să rămână văduvă ²⁰¹⁾.

198) Ep. LXIV, De veste sacerdotali.

199) Ep. LXXVIII, De XLII mansionibus. Se pare că au fost oarecare intrigi pentru a o atrage, în disputa origenistă, de partea lui Rufin contra lui Ieronim (vezi c. Rufin III, 14). Ea repetă pe derost lui Ieronim scrisoarea lui de mai'nainte către Iliodor (Ep. XIV). Chestiunea misterioasă, pusă de Amand lui Ieronim, se pare că în realitate se adresa Fabiolii și, poate, dă a înțelege, că ea avea în vedere să contracteze a treia căsătorie, de la care fu abătută definitiv prin răspunsul lui Ieronim (Ep. LV).

200) Ep. LXXVII, ad Oceanum, De morte Fabiolae.

201) Ep. LIV, ad Furiam: de viduitate servanda; scrisoarea aceasta a fost scrisă în anul 394 și ne arată, că părerea lui Ieronim despre Roma și clerul ei tot nu se schimbaseră încă.

Dar cei mai de aproape și mai plăcuți prieteni dintre femei au fost pentru Ieronim Paula și fiica ei și el a avut asupra lor cea mai mare influență. Paula era cea mai nobilă femeie din Roma. Rogat, tatăl ei, care era întrucâtva de origine grec și avea averi în Nicopole, își trăgea obârșia dela Agamemnon. Mama ei Blezila se pogora în linie directă din Scipioni și Grachi. De la bărbatul său Toxotie ea avu patru fete: Blezila, Paula, Estohia și Rufina, și un băiat: Toxotie. În anul 380, când era de 33 de ani, ea deveni peneșteptate văduvă. Atunci desbracă toate podoabele scumpe, îmbracă un fel de haină călugărească și se puse în slujba lui Hristos, ajutând pe săraci, îngrijind de bolnavi și căutând de îngroparea morților, toate pe socoteala ei. Când i se reproșa că risipește averea de moștenire, ea răspundea, că ea „lasă copiilor o mare moștenire și anume mila lui Hristos”. Când chiar Ieronim o rugă să pună oarecare măsură chibzuită binefacerilor sale, ea răspundea, că ea înseși ar dori să fie îngropată ca o săracă și chiar într'un giulgiu de căpătat. Smerenia ei era așa de mare, încât după exterior nu se putea deosebi de slujnicile sale. Ea dormea jos, fără nici o învelitoare alta decât o cămașă grosieră de păr, dar cea mai mare parte de fiecare noapte o petrecea în rugăciune și în nesecate izvoară de lacrimi, vărsate pentru niște păcate, pe care alții le-ar fi socotit cu totul nevinovate. Când în anul 382 sosi la Roma Epifanie, episcopul de Salamina, ea-i făcu o primire ospitalieră și istorisirile lui despre sihăștrii, pe care le auzi dela dânsul și dela Pavel al Antiohiei, încă și mai mult întări dorința ei de a urma pilda Melaniei și a se strămuta în pustiul Nitriei. Fiica sa, Evstohia, își înoui în totul vederile ei și se consacră vieții feciorești. Când unchiul fetei îndemna pe femeea sa Pretextata să o desbrace de haina neagră și să o îmbrace în haine scumpe, potrivite cu starea lor, atunci

Pretextatei i se arată în vis un înger și i se adresează cu o aspră amenințare să nu facă aceasta ²⁰²). Blezila era măritată cu un descendent al lui Camil (fratele Furiei) și probabil ar fi urmat pilda surorii sale, dar muri la vârsta de 19 ani. Paulina se mărită cu Ieronim, prietenul lui Pamahie și muri fără copii la zece ani după căsătorie. Fiica cea mai mică a lui Rufin² fu logodită, dar muri foarte tânără, încă înainte de căsătorie. Fiul ei Toxotie se vede că era protivnic felului de trai al mamei și surorilor sale, dar se căsătorii cu o femeie creștină cu numele Leta, fiica pontifului păgân Albin și atât Leta, cât și fiica ei Paula deveniră aderente înflăcărâte ale vieții monahice. Rămășițele lui Ieronim mai târziu odihniră împreună cu rămășițele Paulei și Evstohiei în grobnita lor din Betleem.

Acestea erau familiile din Roma, ale căror matroane și fiice se aflau în prietenie strânsă cu Ieronim. Simplă împrejurarea că el era adorat de un cerc din cele mai însemnate și mai bogate dame din Roma, stârni o îndârjită zavistie împotriva lui. Direcțiunea, pe care o dădu el înclinațiunilor lor era cu deosebire urâtă multora din rudeniile lor. Mamele se temeau, ca nu cumva să determene el și pe fetele lor spre viața de monastire, de care teamă să călăuziră ele și atunci, când ele nu îngăduiau fiicelor lor să asculte predicile lui Ambrosie la Milan. Scrisoarea lui Ieronim către Evstohia făcu din clerul roman inimicul său de moarte și ura contra lui spori și mai tare din pricina celor ce se întâmplară cu prilejul înmormântării Blezilei. Această văduvă tânără după caracterul său nu sămăna cu Evstohia. Ea din fire era veselă și mândră. O boală de febră o făcu să treacă la creștinism și ea deasemenea, spre marea neplăcere a rudelor sale, urmă pilda surorii

202) Ep. CVII ad Lactam.

sale. Aceasta era o copilă de o aleasă cultură și nu numai că vorbea deopotrivă de frumos și bine limbile greacă și latină, ci curând își impropiea și limba ebraică, încât aproape se întrecea cu mama sa în învățarea și cântarea psalmilor în evreește. Revenirea frigurilor o duse aproape de ușa mormântului. În timpul boalei avea pururea în mâni cărțile prorocilor și Evangelia și cele depe urmă vorbe ale sale au fost: „Rog pe Domnul Iisus să mă ierte, că nu am putut să realizez ceea ce am dorit.“

Nu-i de mirare că Paula fu doborâtă de întristare la moartea unei astfel de fiice. Ieronim îi reproșează pentru postirea din cauza întristării și pentru că ea a îngăduit simțului firesc de mamă să se amestice în simțimintele de creștină și de monahie. Pe la mijlocul slujbei de înmormântare ea căzu leșinată. Văzând întristarea ei, poporul izbucni în murmur zgomotos. „Ea se întristează, — se auzea în popor, — că fiica ei a fost ucisă de post și că ea nu s'a măritat iară, așa că nepoți nu s'au putut naște din această familie. Mult o să mai suferim noi oare pe acești monahi desgustători? Să-i ucidem cu pietre, sau să-i aruncăm în râu. Ei au scos din minți pe această nefericită matronă. Ea n'a putut să dozească a fi monahină, pentru că iată se întristează după fiica ei mai mult decât s'ar fi întristat oricare altă mamă păgână pentru pierderea copiilor săi!“ „La aceste cuvinte, — scrie Ieronim către Paula, — cât trebuie să se fi întristat Hristos și să se fi bucurat satan și cum trebuie să se fi îngrozit reposata sa Blezila, văzând, că Hristos era nemulțămît de mama sa“. „Nu e destulă mângâiere pentru Paula, — întreabă Ieronim, — că Blezila va viețui pururea în operele lui? N'a rădicat el oare prin aceasta monument neperitor?“ ²⁰³⁾.

203) Ep. XXXIX, De obitu Blasillae.

Dar cu toată nepopularitatea sa mereu crescândă, Ieronim a putut să rămână liniștit în Roma, cât timp Papa Damas a fost prietenul său. Damas atinse vrâsta de optzeci de ani și papă era de optsprezece ani. Când muri acesta în anul 384, la o lună după moartea Blezilei, atunci fu ales papă Siriciu și situația lui Ieronim deodată se schimbă în rău. Damas era poet, om de literatură și de înalte simțininte. Siriciu pe de altă parte era îngust, trufaș, cleric predispus la certuri, înconjurat de o clică de persoane, care exercitau asupra lui o mare influență. El a fost primul papă, care a edat deciziuni decretale ²⁰⁴). Ieronim era prea independent, ca să poată plăcea unui astfel de om. Dacă el în genere a ocupat sub papa Damas vreo funcțiune, apoi acum trebuia să o părăsască. Noul papă nu-l iubea, sau simțea, că el în chip fatal ar fi întărit afacerile adversarului său Ursin, dacă ar fi arătat vreo favoare unei persoane, care stârnise contra sa atâta dușmănie ²⁰⁵). Clevetirile contra lui Ieronim crescuseră mereu și-si găsiră expresia în oarecare Onase de Segesta, pe care Ieronim îl muștră într'o satiră aspră, adresată Marce-

204) Tillemont, XII, 701. În această decretalie clerul căsătorit se obliga la înfrânare, adică ca el să trăiască ca și cum n'ar fi căsătorit. Decretalia lui fu în multe locuri respinsă (vezi Ep. X a lui). Acesta fu un nou pas pe acea cale, care pricinuia scandaluri insuportabile și neconținute chiar dela început. „Surorile“, „iubitele“ etc. (agapetae, subintroductae etc.) erau, cum spune Ieronim, un fel de plagă. Contra lor se plângea deja Ciprian (Ep. VI, VII) și ele erau condamnate la sinodul de Eliberia, Ancira și Cartagina. Sinodul din Gangra condamnă ascetismul exagerat, ca și sinodul Trulan (Wordsworth, III, 104).

205) Siricie (Ep. ad Himerium Tarrac 10, 11, Ap. Harduin. I, 847) se ține de păreri diferite de a lui Ieronim (Ep. LIX, 2) relativ de căsătoriile contractate de clerici înainte de botez și de alte lucruri; dar în cartea sa contra lui Rufin (III, 7), Ieronim îl provoacă să prezinte măcar o singură condamnare contra sa vreunui papă sau a unei biserici.

lei²⁰⁶⁾). El se jăluiește, că i-a fost imposibil să mustre viciile sau să derândă prostia, sau chiar numai să descrie vreun gândac sau vreo cucuvea, fără să nu stârnească ura lui Onase, care numaidecât bănuia, că în acea descriere se subînțelege el. Contra lui Ieronim țipa întreg „senatul fariseilor“²⁰⁷⁾, numindu-l catirisit, trăistar, clevetitor și în genere om periculos. După caracterul său Ieronim ar fi fost, probabil, înclinat să lupte până în pânzele albe cu toți vrășmașii săi. Dar când împreună cu el fură supuse la aceleași clevetiri răutăcioase și Paula și ceilalți prieteni ai săi, atunci el se hotărâ să părăsască orașul cel mincinos și să-și scuture și praful de pe picioarele sale. Fie ca Roma, această desfrânată îmbrăcată în purpură²⁰⁸⁾, se ocupe cu lăcomia sa, cu îmbuibarea sa, cu desfrânarea sa, cu fățarnicia sa, cu scandalurile sale și cu deșărtăciunea sa. Lasă să se înfurie „cercul, să nebunească cercul și să se înece în lux teatrele. Pustia și frumuseța satului sunt mult mai bune²⁰⁹⁾). Peste șapte luni de la moartea lui Damas Ieronim părăsi Roma cu tânărul său frate Paulinian și cu prezbiterul Vincențiu²¹⁰⁾.

206) Ep. XL.

207) Praef. in Didymi libr.

208) „Purpurata meretrix“.

209) Ep. XLIV.

210) Vincențiu, prezbiter din Constantinopol, era se pare, unul din cei mai fideli amici ai lui Ieronim. Ieronim s'a întâlnit cu el pentru prima oară, când a vizitat pe Grigorie Nazianzanul. În anul 382 el îi dedică traducerea sa „Cronicele“ lui Eusebie. El timp de 20 ani a trăit cu dânsul împreună la Betleem și se pare că nu s'au certat niciodată. Ei amândoi erau adoratorii lui Origen și amândoi deveniră combătătorii lui (Ep. LXXXVIII, c. Ruf. II, 24). În anul 385 ei părăsiră Roma (c. Ruf. III, 22) și Vincențiu se pare că a participat și la ascetism, și la disputele lui Ieronim (Ep. LXI, 3). Mai mult nu mai știm nimic despre dânsul.

În oraș el pătrecuse de tot numai trei ani²¹¹⁾, și în acest period neliniștit și plin de întâmplări colosale sa popularitate se transformă în o ăușmănie generală împotriva lui. Era în August și vânturile etezice favorizau călătoria spre orient. Mulți monahi și alți prieteni, cari aparțineau partidei sale, îl petrecură până la Ostia, ca să-și ia rămas bun dela el chiar la imbarcarea în corabie. El se spălase deja de învinuiri, trăgând în judecată pe clevetitorul său principal, care sub torturi mărturisi nevinovăția lui Ieronim și se lepădă de cele mai grețose învinuiri contra lui²¹²⁾. În scrisoarea către Assela, căria el îi purta o deosebită stimă, cu o extremă întristare lăsă lumea să creadă ce va vrea despre nevinovăția sa și dovedește că orice ar grăi vrășmașii săi pentru a-l huli, toate învinuirile de imoralitate sunt până la evidență absurde. Și astfel cu lacrimi în ochi și cu durere de inimă se urca el pe bordul corăbiei, pe care-i fusese dat să părăsească pentru totdeauna Babilonul apusean, mângându-se cu ideea, că, „deși-i fusese dat să sufere rușinea unei învinuiri nedrepte, apoi a cunoscut că și prin un izvor rău, cași prin unul bun, se dobândește împărăția cerurilor“. „Noi vom sta cu toții, — zice el, — înaintea judecății lui Hristos și acolo se va descoperi cum a trăit fiecare“. Cu câțiva ani înainte de aceasta el scrisese lui Damas: „Numai înaintea noastră se află moștenirea părintească“.

Trecând puțin, i-au urmat în călătorie Paula și Evstohia. Despre această intențiune a lor se știa demult și ele cu un dispreț extrem se raportau către clevetirea unei societăți stricate, fie că se numea aceea societate păgână sau creștină²¹³⁾.

211) Ep. LXV „Poene certe triennium cum eis vixi“.

212) Ep. XLV, 2: „Fatetur insonem qui dudumnoxiam loquebatur, et certe veritatem magis exprimunt tormenta quam risus“.

213) Salvian avu tot dreptul să exclame: „Quam dissimilis est nunc a se ipso populus Christianus“. De Gubern. Dei

V. CĂLĂTORIA LUI IERONIM LA LOCURILE SFINTE. (389 — 405).

„Non Ierosolymis fuisse, sed Ierosolymis bene vixisse, laudandum est”. — „Trebuie a lăuda nu ceeace-i în Ierusalim, ci ceeace va viețuit bine în Ierusalim”. Ieronim.

Călătoria lui Ieronim a fost, probabil, un episod minunat din viața lui, care suportase atâtea încercări grele. El se imbarcă într'o corabie, care pleca spre Regio, privind la Scila și Garibda cu un interes sporit prin povestirile mitologice și ocolind capul Maleca, se îndreptă pîntre insulele Ciclade spre Cipru, unde și rămase ca oaspe la Epifanie. De acolo el plecă mai departe la Antiohia, unde se bucură de ospitalitate la episcopul Paulin.

În Antiohia se alăturară la el Paula și Evstohia. Nobila Paula era o femeie cu cea mai simțitoare inimă, cum se poate judeca despre aceasta după acea durere extraordinară, pe care o manifestă ea la moartea bărbatului său și a fiicei sale. Cu toate acestea ea rezista la toate rugămințile rudelor sale. În zadar fiica ei cea mai mică, Rufina, care se logodise cu puțin înainte de aceasta, o rugase cu lacrimi să aștepte până la apropiata sa nuntă; în zadar micul ei fiu Toxotie cu rugă își rădică mâinile sale spre ea de pe țărm: Paula își ridică spre cer ochii săi fără lacrimi și întorcându-și fața dela țărm, înăbuși în sine simțimintele de mamă în numele binefacerei ²¹⁴⁾. Cel dintâiu lucru, care stârni curiozitatea ei, fu insula Pontia și micile chilii, unde fusese izgonită pentru Hristos Flavia Domicila, mătușa lui Domițian ²¹⁵⁾. Ea călători spre insula Cipru, unde

214) Ep. CVIII, 6.

215) Comp. Ambr. Hexaem. III, 5.

o întâmpină Epifanie. Cu smerenia, care-și are rădăcini în obiceiurile orientale și astăzi și care se manifestă față de dascalii religioși, se aruncă ea la picioarele lui și se folosi de ospitalitatea lui timp de zece zile, care fură petrecute în cercetarea numeroaselor monastiri, întemeiate de dânsul în Cipru. De aicea ea plecă spre Seleucia, portul Antiohiei și se întâlni cu Ieronim în casa episcopului.

Era pela jumătatea iernei, dar focul entuziasmului său era așa de puternic, încât cu tot frigul mare și numeroasele pericole pentru călătorie, ea nu voi să amâne pelerinajul său. Părăsind luxul obișnuit în viața sa din trecut, ea plecă din oraș calare pe asin. În numeroasa caravană ea era, probabil, persoana cea mai însemnată. Evstolia era întovărășită de multe fecioare tinere, de Ieronim de Vincențiu, Paulin și de un mic grup de monahi. Toate cheltuețele erau acoperite, se pare, de Paula din aceea bogăție, ce-i mai rămăsese după renunțarea la o mare parte din averea sa în folosul copiilor și rudelor sale. Ei străbătură Cole-Siria, vizitară Beirutul și turnul Prorocului Ilie din Sarepta, sărutară nisipul pe care îngenunchiase ap. Pavel în Tir și trecură spre sud prin valea Ezdrilonului la Meghidon și Dor. În Ceza-reea ei văzură casa lui Corneliu sutașul și micile camere ale fecioarelor, fiicele lui Filip. Deaicea se îndreptară mai departe spre Antipatra, Lidia, Arimateia și Iponi și după aceea prin valea Aialon, pelângă Vetro-nul de Sus și de Jos și Gabaon, ajunseră la Ierusalim. Aicea cu un entuziasm de nedescris văzu Paula crucea, mormântul, stâlpul biciuirii și toate locurile sfinte și rămășițele scumpe, care încă de pe atunci erau arătate închinătorilor creștini. Proconsulul, din respect pentru nobleța ei, întâmpină pe călători cu toată pompa sa civilă și făcu Paulei propunerea să poposască în Preto-

riu ²¹⁶⁾; dar ea preferă să închirieze o casă modestă. Ei venise să vadă nu pe Elia Capitolina sau pe guvernatorul ei, ci Ierusalimul și mormântul Domnului. Toată populația Ierusalimului, alcătuită din aceeași amestecătură de populații împestrițate și neînsemnată, cum a fost totdeauna acolo, fu edificată la vederea evlaviei sale celei adânci. Dacă Ieronim și compania ce-l însoțea nădăjduise să vadă vreo curățenie ideală în cetatea sfântă, apoi au trebuit să se desiluzioneze cumplit. Grigorie de Nissa a scris un tratat întreg în scop de a reține dela pelerinaj la un oraș, care era plin de erezii și de lăcomie, de poftă și sânge. Dar pentru acești călători Ierusalimul modern era lucru indiferent. Ei se gândeau exclusiv numai la acea țară

Pe lanurile căria pășise sfintele picioare,
Ce cu câteva sute de ani înainte
Pe cumplitul lemn pentru noi pironite fusese.

și cu inimă simplă credeau în autenticitatea tuturor acestor locuri și relicve, ce li se arătau de călăuze.

De aicea ei plecară pe lângă mormântul Rahilei la Betleem, unde Paula aminti lui Ieronim de tâlcuirea lui asupra a 6 versete din psalmul CXXXI: „Iată am auzit de El în Efrafta și L-am găsit în pădure“, cu care prilej el raportă pronumele evreesc la Hristos, iar nu la Născătoarea de Dumnezeu, cum au făcut unia. Nici un loc nu mișcă pe Paula așa de profund, ca acesta. Înaintea privirilor ei se perindară scenele nașterii lui

216) Ei de bună samă fuseseră întimpinați și salutați de Rufin și Melania în Ierusalim, unde primul zidise o monastire. Dar dacă e așa, atunci Ieronim trecu această împrejurare sub tăcere. Amarunțimele acestea sunt luate din scrisoarea lui Ieronim către Evstohia, în scopul de a o mângăia cu prilejul morții Paulei. Ea e scrisă pe la anul 404, cu mult înainte de acel timp, când prietenia lui Ieronim cu Rufin se prefăcu în vrăjmășie neîmpăcată.

Hristos în înfățișarea lor reală. „Sunt eu oare vrednică, — exclama ea cu pârae de lacrimi de bucurie, — sunt eu oare vrednică, o femeie ticăloasă și păcătoasă, să sărut eslele, în care a plâns Domnul, când era prunc mic? Sau să mă rog în peștera, în care fecidara Maria a născut pe pruncul Hristos? Acesta trebuie să fie locul odihnei mele, pentru că aceasta-i patria Domnului meu. Aicea voi trăi, pentru că Domnul a ales-o.“ „Eu am pregătit sfeșnic pentru Domnul meu.“ „Sufletul meu va trăi pentru Dânsul și noi îi vom sluji“ ²¹⁷⁾. „Betleemul, — zicea Ieronim, — e mult mai însemnat și decât Roma ²¹⁸⁾“. „Acesta e cel mai vestit loc din toată lumea“ ²¹⁹⁾.

Din Betleem închinătorii vizitară capela „îngerului, care a binevestit păstorilor,“ și după aceea plecară la Gaza, Hebron și la Marea Moartă. Vizitară Iordanul și plecară spre miază-noapte, la Betel, Șilo, la muntele Garizim, la Nazaret, la Marea Galileei și la muntele Tabor. Desfătându-se de vederea în depărtare a muntelui Ermon, ei se întoarseră apoi și se îndreptară spre Egipt, unde și petrecură o lună în Alexandria. În pustia Nitria, în această „Cetate a Domnului“ ²²⁰⁾, fură întâmpinați de episcopul Isidor și „de nenumărate cete de monahi“. Paula vizită chiliile pusnicilor mai însemnați și îngenunchiă la picioarele lor. Ea rămase atât de fermecată de această viață pusnicească, încât ar fi dorit să viețuiască cu slujnicile sale în aceste roiuri de monahi. Dar probabil însuși Ieronim o sfătui să renunțe la aceasta, amintindu-i de superioritatea neasămănată a sfintelor locuri față de acestea. Obosită de arșița înăbușitoare a

217) Ep. CVIII, 10; Ps. CXXXI, 18; XXI, 31.

218) Ep. LIV, 13.

219) Ep. LVIII, 3.

220) „Oppidum Damim“ Ep. CVIII, 14. În aceasta comunitate erau ca la 5000 monahi.

pustiei, ea năimi o corabie și plecă din Peluziu la Mă-
ium și termină încă odată călătoria sa la Betleem.

Acest timp de călătorie și liniștea de furia cleветiri-
lor și de certurile teologice, fără îndoială influențară
foarte prielnic asupra sufletului tulburat a lui Ieronim.
Cunoștințele sale cele vaste, interesul său viu cătră toa-
te câte auzea și vedea, setea sa neobișnuită de a se fo-
losi de orice împrejurare în scop de a căpăta informa-
țiuni din cele mai bune izvoară ²²¹⁾, impresionabilitatea
sa poetică, ingeniositatea sa ascuțită și strălucită ²²²⁾,
înlăcărarea adevărată și cucernicia sufletului său, îl fă-
cură probabil un tovarăș de călătorie plăcut și edifica-
tor. Lui, ca și Paulei și însoțitorilor ei, țara sfântă tre-
bue să le fi părut oarecum „a cincea, Evanghelie“ ²²³⁾
și cunoștințele sale incomparabile în ale Sf. Scripturi
îi dădeau putința să se folosească de Biblie, ca de cel
mai bun isvor. Ținta călătoriei lui nu fu nicidecum o
plăcere deșartă. El călătorise cu scopul de a se in-
strui ²²⁴⁾. În Cezareea, unde trăise Origen prin veacul
al III, el împrumută o comoară scumpă, anume un ma-
nuscript de Exaple, pe care el l-a cercetat cu multă
grijă ²²⁵⁾. În Lida el făcu cunoștință cu un învățat rabin
care mai târziu îi dădu lecțiuni folositoare de limbă ebra-
ică. În Delta Nilului făcu cunoștință cu tot ce se poate
afla acolo despre digurile și inundațiile lui ²²⁶⁾. În Alexan-
dria rămase o lună întreagă în contact cu Didim cel
orb, care ocupa catedra lui Origen la vestita școală de
acolo ²²⁷⁾. Cu toată nenorocirea ce suferise încă în co-

221) Praef. în Paralip.

222) Între alte observațiuni din treacăt, el explică, că Vitfaghia
însemnează „Domus sacerdotalium maxillarum“.

223) Praef. în Paralip.

224) „Discendis studio peregrinationes institute sunt“.

225) Comm. in Ep. ad Tit. III.

226) În Iezechil. IX.

227) Acest fapt îl aflăm dela Rufin (Apol. II, 12).

pilărie, când era numai de cinci ani, el era considerat o minune de erudiție și de cunoștințe în ale Scripturii și în literatura laică. Ieronim învăță dela el și dela Grigorie Nazianzanul mai mult decât dela oricare alt dascal din cei vii ²²⁸⁾ și-l prețuia (deși el era origenist declarat) nu mai puțin decât îl prețuise Atanasie în vremea sa ²²⁹⁾). După rugămintea lui Ieronim, Didim scrisese comentariu la prorocii Miheia, Osie și Zaharia ²³⁰⁾).

Nu trebuie să presupunem, că această călătorie n'a avut și părțile ei mai întunecoase. Ieronim istorisește, că în sfânta și grozava pustie a Nitriei a întâlnit nu numai monahi, ci și vipere ²³¹⁾ și deși el și Paula n'au avut alte întâmplări, ca Melania (căreia într'o monastire i se spuse, că nimănui din câți au intrat în ea, niodată nu le-a fost dat să iasă, și care a fost scăpată de Macarie de a nu fi mâncată de un crocodil ²³²⁾), cu toate acestea, fără îndoială, avură și ei de îndurat alte multe neajunsuri și greutăți, de care s'ar fi istorisit mai amărunit de călătorii moderni. Dar ei le trecură toate cu vederea și sub tăcere ca pe niște lucruri neînsemnate. Și iată când în fine pelerinii se stabiliră în Betleem, în zădar visau, că deacum se vor putea desfăta de pace sfântă și neturburată.

228) Ep. LXXXIV, 3: „Quod nescive, didici, quod sciebam, illo docente, perditum“. Ep. I, 6: „Gregorium et Didymum in Scripturis sancti catechistas habui“.

229) Ep. LXVIII, 2; Socrates H. E. IV, 25.

230) Comm. in Zach. Praef.

231) Com. Rufinus III, 22: „Inter sanctorum choros aspides latere perspexi“.

232) Rufinus, Vit. Part.; Palladius, Hist. Lausiaca, 150.

VI. IERONIM LA BETLEEM.

„Augustior urbe Romana.—
Betleem“.

Ieronim.

Curând după așezarea în Betleem în toamna anului 386, Paula cu fecioarele și Ieronim cu monahii săi trebuiră să se mulțamească cu niște încăperi destul de modeste și neîncăpătoare ²³³). Tremură trei ani, înainte de a se termina clădirile puse în lucrare de Paula. Ele constau dintr'o monastire de femei, condusă de ea înseși și de Evstohia (la ele se mai alăturară în urmă și alte două); dintr'o monastire, peste care egumenea Ieronim și din o Xenodoxie, adică dintr'o casă de oaspeți pentru pelerini, cari acum începuseră să curgă cu cârdul la locurile sfinte până și din Galia, Britania, Armenia, Pont, Etiopia, și India ²³⁴). Aceștia toți erau primiți în dar și evlavioasa femeie se gândea cu plăcere, că dacă Iosif și Maria ar vizita iarăși Betleemul, n'ar mai fi nevoiți să-și caute gazdă într'o peșteră de animale. Filantropia ei era așa de vastă, încât fu nevoită să se împovăreze cu datorii și Ieronim trebui să trimită pe fratele ei Paulinian în Dalmația, ca să-și vândă averea sa personală pentru susținerea monastirei. Avea aceasta consta din niște case pe jumătate ruinate, căci fusese devastate de barbari.

Ieronim ne dă o foarte interesantă descriere a Betleemului. El vorbește de dealurile ce se înalță deasupra lui, de frunzișul bogat, care apără de arșiță vara, de minunata sa temperatură din timpul toamnei, de care el se folosea în timpul primblărilor sale prin frunzișul bogat. După descrierea sa, câmpiile primăvara erau împetrișate cu nenumărate feluri de flori și răsunau

233) Ep. CVIII 14 : „Augusto per trienium mansit hospitio“.

234) Epp. XLVI, 10; XLVI, 14.

de cântul păsărilor, iar iarna n'aveai nici o frică de frig, deoarece pădurile dădeau destul material de încălzit.

Nobilele dame își găseau destule ocupații în științele biblice, în care se coprindea citirea sistematică a Vechiului și Noului Testament sub conducerea lui Ieronim. Cât de des se adunau ele, nu se știe, dar Ieronim se afla în corespondență zilnică cu dânsese și scrisorile lui se învâртеau mereu pîntre chęstiunile biblice. Călugărițele trăiau separate și aveau masă separată. Duminicile și în zilele de sărbătoare ele se adunau în biserica obștească. Ele aveau șase slujbe pe fiecare zi, care se începeau dimineața și se terminau la miezul nopții. În timpul acestor slujbe ele cântau toată psaltirea, care trebuia să fie știută pederost de fiecare călugăriță. Paula își conducea comunitatea sa nu numai cu severitate, ci și cu iubire. Toate greșalele erau pedepsite aspru și între călugărițe se păstra smerenia, prin post aspru. Cetele de monahi și de închinători, care soseau și plecau neconținut, le dădea foarte mult de lucru pentru pregătirea tuturor celor trebuincioase pentru ei și deși îndatoririle personale ale descendentelor Scipionilor nu se cereau, totuși ele socoteau lucru drept să dea pildă de muncă și ele singure dregeau candelarele, făceau focul, curățeau și alegeau mazerea, ferbeau legume, puneau masa și serveau bucatele. Era interesant de văzut, cum ele în haine simple alergau în toate părțile după treburi; Ieronim cu drept cuvânt spunea Pamației, că dacă le-ar fi văzut, cu greu ar fi putut recunoaște în ele pe acele patriciene, care în trecut răspândeau în jurul lor parfumul de Capua și străluceau sub podoabele de aur spaniol." Ieronim la rândul lui era veșnic ocupat. De cabinet îi servea o peșteră din vecinătatea peșterei nașterii lui Hristos și acolo cu mari cheltueile își adunase o bibliotecă cu tot felul de lucrări, atît sfinte, cît și clasice, dar mai ales din lucrările lui

Origen, Didim, Ipolit, Irineu și Eusebie de Cesareea, la care adăose el și lucrări de ale autorilor mai puțin însemnați, de felul lui Acachie și Teodor de Eracleea. Ocupațiile sale cu limba ebraică le făcea când cu rabinul Varanina, când cu un rabin din Lida sau Tiberiada, lecțiile cărora îl costau o mulțime de bani și cari pentru a nu deștepta rivalitate între creștini și iudei, trebuia să se strecoare la el ca oarecând Nicodim la Hristos — noaptea. El se mândrea foarte mult cu cele trei limbi, pe care le știa și dacă slăbea el cândva în ocupațiile sale cu limba ebraică, apoi rabinul îi rostea în limba cea mai curată ebrească cunoscuta expresie: „labor omnia vincet, improbus“ (munca toate le învinge, netrebnicule). În această muncă era susținut de asemenea de hotărârea sa vrednică de laudă de a respinge batjocura neconținută a evreilor, îndreptată contra polemiștilor creștini, că textele, la care recurg ei, au cu totul altă lectură și însemnare în original.

O parte din zi o petrecea învățând pe monahii săi și o parte dând lecții la copii. În acest scop el trebui să se ocupe iar cu științele clasice, pe care le părăsise de atâta vreme și deși Rufin îl învinuia că își calcă jurământul dat într-o vedenie de „noapte”²³⁵), el răspundea, că și ap. Pavel cita locuri din scriitorii păgâni și că el urmărea înțelesul duhovnicesc al legii, care îngăduia israilitului să se căsătorească cu o roabă, dacă-i rădea mai întâiu capul și-i tăea unghiile.

Ceialaltă parte de zi o petrecea el în ocupațiuni exigente și o consacra la nesfârșite descoperiri. Sulpiciu Sever, care a petrecut șase luni cu el în Betleem, adevărește, că Ieronim purta o nesfârșită polemică și zice, că el era neconținut ocupat cu citirea sau scrisul și nu

235) Rufin. Apol. II, 8.

avea repaos nici ziua, nici noaptea²³⁶⁾). Când ne amintim, că toată activitatea aceasta se întreprindea cu o întreținere foarte săracăcioasă și cu o sănătate tare subredă, atunci admirațiunea noastră față de energia neobișnuită a lui Ieronim sporește încă și mai mult. Hrana lui se compunea din pâine neagră, erburi și apă. El niciodată nu mânca carne, decât doar când era bolnav. În zilele de post el nu mânca nimic până la apusul soarelui și trăea sub toate raporturile ca un ascet riguros. Cu toate acestea el găsea acest fel de traiu plăcut în cel mai înalt grad, dacă era lăsat în pace. Despre chilia sa el grăește ca de un rai. În scrisoarea, adresată nominal de Paula și Evstohia și în care ele se încercau să înduplice pe Marcela să se alature la ele în Betleem, transpiră fără îndoială duhul lui Ieronim. Ele cu entuziasm vorbesc de sfintele locuri și roagă pe Marcela să fugă din „Babilon”. „Palestina, — o încredințează ele — e o țară deluroasă, situată la înălțime considerabilă și prezintă cu atât mai multă plăcere, cu cât e mai scutită de plăcerile lumii acestea²³⁷⁾”. Într-o scrisoare de mai târziu, adresată lui Paulin, Ieronim ia întrucâtva alt ton și citează cuvintele Mântuitorului către femeia samarineancă: „Nu în muntele acesta, nici în Ierusalim se vor închina adevărații închinători”²³⁸⁾).

Letopisețul vieții lui Ieronim în curgere de câțiva ani devine mai ales letopisețul operelor sale literare. „El trăia cu condeiul în mână”. Acest period timpuriu și liniștit fu cu deosebire rodnic în această privință. La început din pana sa au eșit comentariile la epistola către Filimon, către Galateni, către Efeseni și către Tit, scri-

236) Sulp. Sev. Dial. I, 4.

237) Ep. XLVI, 2.

238) Ioan. IV, 21 ; Ep. LVIII, 3, 4.

se pela anul 387, după rugămintea Paulei și Evtohiei. Aceste comentarii au aceleași însușiri și neajunsuri, prin care se disting și celelalte opere exgetice ale sale. Acestea sunt produse ale unui om cu adevărat genial, ale unui om, care dispunea de erudiție uimitoare și foarte întreprinzător. Din ele se vede o vie pătrundere, afară doar de cazurile, unde raționamentele proprii ale lui Ieronim sunt întunecate de timiditatea lui sau de idei preconcepute. După stilul lor, ele sunt vioae și interesante. Pe de altă parte ele lasă să se vadă oarecare pripire și lipsă de studiu amărunit, deoarece câteodată erau dictate în măsură ca la o mie de rânduri pe zi. El ne înfățișază o compilație din mai mulți autori de calitate diferită și de diferite păreri, iar printre părerile sale adesea introduce vederile lui Origen, Didim și ale altor învățați, care difereau în păreri de dânsul în multe privințe. Din această pricină comentarul său adesea e superficial și, cum îi era obiceiul, se scuză în „precuvântarea” sa din fruntea comentarului la epistola către Galateni cu aceea, că adesea a trebuit să dicteze primul lucru, cum i-a venit în cap, din cauză că se bucura de o sănătate rea și de o slăbire a vederilor. El n'a izbutit să priceapă toată importanța pentru istoria creștină a micii epistole a ap. Pavel către Filimon. Comentarul la epistola către Tit, este cel mai mic din cele patru, dar e remarcabil prin aceea, că într'însul el recunoaște interpretarea primordială a termenilor „episcop” și „prezviter”. După aceea apăru interpretarea la cartea Ecclesiastul, — cea mai timpurie lucrare exgetică a sa asupra Vechiului Testament, și în această interpretare cunoștințele sale în limba ebraică i-au dat putința să ocupe o pozițiune mai independentă. Interpretarea lui, cu toate acestea, nu poate fi considerată destul de reușită. Lui i-a fost dăunătoare înclinațiunea spre alegorie, care pogoară o atât de considerabilă parte de interpre-

tare patristică la nivelul unor cuvântări omiletice obișnuite, deduse din premise, care nu prezintă temeiuri pentru asemenea edificare. Ieronim, de pildă, pleacă de la părerea arbitrară a lui Origen, că *Eclesiastul*, *Pildele* și *Cântarea Cântărilor* păstrează între ele raportul ce-l au între dânsule fizica, etica și logica și din generalizarea neîntemeiată, că *Pildele* au fost destinate tineretului, *eclesiastul* pentru vrâsta matură, iar *Cântarea Cântărilor* pentru anii bătrâneții. Acest metod de interpretare n'a putut revărsa vreo lumină istorică reală asupra acestor opere. Ca un exemplu de comentariu al lui Ieronim se poate cita explicarea tainică ce dă el împrejurării, că Elisei s'a întins peste trupul tânărului care murise în Sunem. „Dacă Hristos nu va adormi cu noi, — adaoge el, — și nu se va odihni cu noi în moarte, atunci noi nu vom avea putere să primim căldura vieții veșnice“. Dacă astfel de interpretare are vreo importanță literală, apoi în tot cazul te miră de corespunde ea sensului real al acestui loc. În genere Ieronim adesea atribue scriitorilor sfințiți ideile sale proprii și introduce în comentariile sale chiar și pe prietenii și pe vrăjmașii săi.

O altă lucrare a sa a fost tratatul nu tocmai mare „Despre tâlcuirea numelor ebraice“. Lucrarea aceasta e întemeiată pe operele anterioare ale lui Filon, Iosif Flavie și mai ales ale lui Origen și în special a avut de țintă să lipsască pe iudei de pretenția exclusivă la priceperea însemnării numelor, ce se întâlnesc în Biblie. Lucrarea aceasta, totuși, nu poate rezista luminii cercetărilor moderne. Lipsa de cunoștințe ale lui Ieronim în alte limbi semite, afară de cea ebraică, făcu pentru dânsul imposibilă o cercetare a acestui subiect mai superioară decât a predicesorilor săi. În partea privitoare la Noul Testament, unde e mai independent, deasemenea face erori, dând senz ebraic numelor latine. Alte tradu-

ceri, oferite de el pentru unele nume din Vechiul Testament, sunt tot așa de neîntemeiate, ca și la Filon.

Cartea „Despre situația și numirele localităților ebraice” se întemeiază pe „Onomasticonul” lui Eusebie. Din punct de vedere etimologic scrierea aceasta nu are mare importanță, dar ea cuprinde amănunțimi arheologice și geografice prețioase.

O lucrare mult mai originală ni se prezintă scrierea lui sub titlul: „Întrebări ebraice asupra cărții Facerea”. În aceste observațiuni asupra locurilor dificile, Ieronim, ca și Origen în operele sale mult mai erudite, neconținut se orientează după textul ebreu original.

El a mai scris deasemenea, tot cam pe vremea aceasta, „Șapte tratate asupra Psalmilor X—XVI”, care nu mai există și a făcut traducerea cu precuvântare a celor 39 omilii ale lui Origen la Evanghelia lui Luca. În precuvântare el vorbește cu mare nepăsare despre un comentariu, numindu-l cioră croncănitoare, care fiind negru el însuși, râde de culoarea tuturor celorlalte paseri. Numele aceluia nu-l pomenește, dar Rufin ne dă a înțelege, că aici s'ar fi înțelegând Ambrosie, adăugând că el ar fi avut o scrisoare dela Ieronim, care ar fi confirmat această părere²³⁹⁾.

Ieronim termină deasemenea traducerea operii lui Didim „Despre Sfântul Duh” și a scris viața asceților Malh și Serapion, ca contribuții suplimentare la aghiografie și la istoria bisericească, pe care deasemenea intenționa să le scrie, dar nu le-a mai terminat. „Eu aveam în vedere, — zice el, — să scriu. (Dacă Domnul îmi va dărui viață și cleveților mei vor înceta a mă urmări măcar acum, când m'am făcut pusnic și surgunit) dela nașterea lui Hristos până la drojdiile timpuri-

239) El laudă numai cartea lui Ambrosie: „De Virginibus ad Marcellinam sororem”. Vezi mai sus.

lor noastre, cum și cu acui ajutor s'a născut Biserica, cum a crescut și prin ajutorul persecuțiilor s'a încununat cu martiriul și cum trecând în mâna domnitorilor creștini a devenit, adevărat, mai mare în putere și bogăție, dar mai puțin mare în virtute" ²⁴⁰). Viața lui Ieronim s'a prelungit, dar în zadar a nădăjduit să-și găsească odihnă din partea limbilor răutăcioase.

O altă contribuție utilă pentru istoria bisericească fu lucrarea, care din pricina scurtimii adesea e citită ca un *Catalogus*. Suetoniu în limba latină și Apolonie în cea greacă au scris biografiile scurte ale scriitorilor mai însemnați și Eusebie a oferit material tot pentru o asemenea lucrare despre servitorii creștini. Ieronim a dorit să arate (în contrast cu Cels, Porfirie, Iulian și alții) „cânilor turbați împotriva lui Hristos“, că creștinismul, ca și păgânismul, își are scriitorii, filosofii și oratorii săi slăviți. Adevărat, descrierile sale câteodată sunt lihnite și sunt omise din ele unele nume importante, ca de pildă a lui Atenagora și Erma; dar Ieronim, care încă nu-și luase sarcina de „Ciocan asupra ereticilor“, manifestă multă bunătate de suflet față de diferiți scriitori. Lui Filon, Iosif Flavie și Seneca le face loc printre scriitorii creștini și cu respect vorbește de Origen, Dionisie al Alexandriei și alții, de care el se deosebea în multe chestiuni ba el face loc chiar și unor eretici, ca Tațian Vardesan și Priscilian. Augustin în cartea sa arată aceste neajunsuri ale lui și presupune, că ar fi fost mai bine, dacă Ieronim sau ar fi exclus toți ereticii, sau să fi arătat răcăcirile lor. El zice, că această carte i-a fost dată sub titlul de Epitafium, pe care a combătut-o însuși Ieronim și dorea ca această carte să se numească *De viris illustribus* sau *De scriptoribus ecclesiasticis*. Într-o scrisoare către Dezideriu el zice, că „după o se-

240) Praef. in Vit. Malchi.

rie de mulți scriitori" la finele cărții s'a pus și pe sine, ca un născut fără vreme și cel mai mic dintre creștini" ²⁴¹⁾).

Dar o operă mult mai mare și mai importantă din viața lui Ieronim este opera sa critică asupra textului grec a traducerei celor LXX și traducerea întregii Biblie făcută de el în limba latină din limbele originale. Când avu fericirea să găsească „exaplele“ lui Origen (sau în original, sau în o copie îngrijită a lor, făcută de mucenicul Pamfilie) în biblioteca din Cezareea, nu numai le verifică cu toate manuscrisele, dar procură deasemenea și copia coloanelor 5, 6 și 7, care conțineau traducerile grecești, până atuncea necunoscute lui. Studiarea acestor traduceri îl îndemnă să întreprindă întreaga verificare a traducerei latine, care era atuncea în circulație. El începu cu psalmii ²⁴²⁾ și lucrarea lui e cunoscută astăzi sub numirea de „Psaltirea galicană“, în care el prin liniuțe și stelute arată, ce au omis cei șaptezeci de traducători și ce a adăos Teodoțion. După aceea a îndreptat cartea lui Iov și Augustin în tratatul său asupra cărții lui Iov s'a folosit de acest text. Asemenea servicii aduse el, probabil, și celorlalte cărți ale Vechiului Testament, dar această ediție nu s'a păstrat, căci de fapt cea mai mare parte a acestei lucrări a fost furată și pierdută încă în viață fiind Ieronim ²⁴³⁾). Prin aceste lucrări el își pregăti calea către traducerea Vulgatei, care la început fu întâmpinată cu tot felul de strigăte de ocară, dar în urmă fu primită în curs de multe veacuri în calitate de Biblia Bisericii apusene ²⁴⁴⁾). Tot

241) Ep. XLVII, 3.

242) Această lucrare, împreună cu alte opere a lui Ieronim, a fost tradusă în grecește de prietenul său Sofronie (Calal. 134).

243) Ep. CXXXIV, 2

244) Ei îl numeau „falsarius“ și „sacrilegus“ (praef. in Evangr.). În prolog. Galeatus el vorbește despre „Latrantes canes qui ad-

În această lucrare, care merită cea mai mare recunoștință din partea lumii creștine, el dădu Bisericii cele mai măture roade ale îndelungatei sale îndeletniciri cu limba ebraică și cu cercetările scripturistice, cu ajutorul cărora el a dobândit cunoștinți mai presus de cunoștințele tuturor părinților, în afară de Origen. El a început cu cărțile Impăraților, în fruntea cărora a pus o deosebită precuvântare ²⁴⁵). Această lucrare a dedicat-o Paulei și Evstohiei și vrășmașii lui își băteau crunt joc de faptul, că el a dedicat operele sale mai mult femeilor decât bărbaților, la care derâdere el răspunde prin citarea vestitelor femei ale istoriei clasice și precum și ale Vechiului și Noului Testament ²⁴⁸).

Neobosit de aceste lucrări, el întreprinse interpretarea proorocilor, începând cu Naum. Precuvântarea la aceste lucrări e plină de un viu interes și înseși interpretările abundă în observațiuni critice și lămuritoare, adesea foarte prețioase. Unile din observațiunile stranii el, probabil, le datorește rabinilor iudei. Ieronim neconținut arată, că era liber de teoriile înguste ale literaturii

versum me rabido ore desaevant“, și în praef. în Ezdr. „Hydrae subilantes“. Dar cu așa inverșunare se raporta Ieronim aproape către toți care se deosebeau de el în păreri. La sinodul Tridentin, Vulgata fu recunoscută ca Scriptură autentică. „Pro authentica habeatur, et nemo illam rejicere quovis praetextu audeat“.

245) Prologus Galeatus Praef. in Sam. „Hic Prologus Scripturarum, quasi galeatum principium omnibus libris, quos de Hebraeo vertimus in Latinum convenire potest“.

246) El o numește „tridue opus“ ; dar e improbabil că s'ar fi ocupat cu ea numai trei zile. Fraza aceasta se pare a însemna simplă că ea a fost alcătuită foarte repede.

247) Catal. 153. „Novum Testamentum Graecae fidel redidi“. Vetus (testamentum) juxta Hebraicam fidem, trantuli“. E adevărat că atunci când Catalogus fu scris, lucrarea aceasta era departe de a fi isprăvita.

248) El zice : „Non sunt in canone“.

inspirate, deoarece adesea s'a folosit de frazologia populară, care era atunci în circulație. Astfel el se afla în cea mai bună situație pentru înțelegerea ideii autorilor, pe care-i tâlcuia, deși rezultatele erudiției și a genialității sale, adesea erau întunecate de interpretări nefirești, împrumutate de la contemporanii săi. Exigeza fantastică era una din moștenirile fatale ale sinagogii, trecute în vechea Biserică creștină. În mâinile câtorva părinți, ca și în cele ale rabinilor, cuvintele revelației adesea erau asemăunate cu enigmele de nepătruns ale sfinxului.

VII. OPERILE POLEMICE ALE LUI IERONIM.

Primii douăzeci de ani, petrecuți de Ieronim în Betleem, sunt renumiți și prin alte lucrări și scrisori, afară de cele arătate mai sus. În anul 395 el a scris un comentariu la prorocul Ionă, remarcabil prin aceea, că într'însul se face recunoașterea completă a păcatului original și în locul curcubetei, pomenită la prorocul Ionă, stă numirea ederă²⁴⁹⁾. Comentarul său la prorocul Avdia, în realitate, era o refacere a unei opere mai vechi, în care, după propriile sale cuvinte, el tâlcui pe acest proroc „mistic“ din cauza absolutei necunoașteri a importanței lui. În anul 398 el edă o scurtă interpretare a celor zece vedenii sau „sarcine“ ale prorocului Isaia și o tâlcuire la Evanghelia lui Matei, pe care a dictat-o foarte repede după o boală îndelungată și grea²⁵⁰⁾. Tâlcuirea aceasta e fundată mai cu samă pe

249) Ep. CIV, 5. Scrisoarea lui Augustin către Ieronim.

250) În această tâlcuire el, ca și Ilarie, aproape cade în doctism când vorbește de patimile lui Hristos (vezi Dorner, Person of Crist). După explicația sa, piatra se referă la Hristos, iar nu la Petru. „Simoni qui credebat in petram Christum“. „Cheile împă-

senzul istoric, dar uneori trece și în supozițiile alegorice ale lui Origen, înlăturându-se din ele cu îngrijire păreri cele mai îndoelnice.

Pintre scrisorile cele mai îngrijite ale acestor ani se afla scrisoarea către Nepotian, despre viața clerului și a monahilor, în care el iarăși scrie despre cler cu aceeași asprime, cu care a scris și în scrisoarea sa către Evstohia. „Tu m'ai silit, — scrie el, — preaiubite Nepotian, după uciderea cu pietre a cărțicei mele: „Despre feciorie“, scrisă de mine în Roma către Sf. Evstohia, să-mi deschid încă odată după zece ani gura în Betleem și să mă expun la rănirea din partea tuturor limbilor“. Aicea el nu are în vedere vreo anumită persoană oarecare, așa că nimenea nu trebuie să se mânie asupra lui, dacă negreșit nu-și va lua cineva asuprași cele spuse. El totuși nu se poate stăpâni de a cădea în ispita de a se deda la satiră și a descrie încă odată cu toată viiciunea rapacitatea lacomă, trufia, desfrâul și fățarnicia unor prezviteri și monahi, pe care-i cunoștea el ²⁵¹⁾). Moartea înainte de vreme a lui Nepotian provocă mari regrete lui Ieronim și apariția scrisorii către unchiul mortului, Iliodor, deoarece Ieronim era sincer atașat de acel tânăr și fu în deosebi mișcat de testarea unei haine duhovnicești, pe care Nepotian i-o lăsă lui pe patul său de moarte ²⁵²⁾). El scrisese de asemenea trei scrisori vestitului Paulin, în urmă episcop de Nola ²⁵³⁾). În una din ele găsim urmele certei sale cu

ției cerului, — după explicația sa, — sunt date numai ca putere văzută, asemenea autorității preotului Aaron, care declară pe lepros curat, după ce el deja s'a curățit. El mustră aspru abuzul ce se face cu acest loc de către episcopi și preoți, care își iau asuprași ceva din trufia fariseilor, deoarece Dumnezeu nu se uită la părerea preoților, ci la viața păcătoșilor.

251) Ep. LIII.

252) Ep. LX.

253) Epp. LXIII, LXVIII, LXXXV.

episcopul de Ierusalim, Ioan, deoarece acolo el vorbește tare nefavorabil despre pelerinaje, pe care altă dată le lăuda așa de mult. În alta el indică lui Paulin operele lui Origen și Tertulian, ca răspuns la întrebările ce i se făcuse în privința unor locuri dificile. Furiei îi scrie un îndemn de a rămânea credincioasă văduviei. Pamahiei i-a scris „despre cea mai bună metodă de a traduce“, și deasemenea scrise scrisori de mângâiere Teodorei cu Salvia și lui Oțian cu prilejul morții Fabiolei.

Între acestea se ridicară asupra lui ispite de tot felul. Sănătatea îi fu tare zdruncinată și suferea din pricina unor puternice atacuri de febră. Apropiata năvălire a Hunilor umpluse pe toți de o mare groază. În anul 395 el scrise lui Oțian, că tot Răsăritul tremura la vestea, că hoardele acestor sălbatici călăreți se năpustiseră asupra ținuturilor mării de Azov și a Donului înghețat, și că pe caii lor iuți au prădat multe țări, umplând lumea de groază și de sânge. Armata romană, ocupată cu războiul civil a lui Teodosie contra lui Arbogast și Evghenie, a lăsat Italia și Africa de nord fără nicio apărare. Acești huni împresuraseră deja Antiohia. Tirul își găsi refugiu în insula sa. Zvonu suna, că hunii intenționau să ia Ierusalimul cu asalt, cu speranța la comorile lui, iar zidurile Ierusalimului erau ruinate. Ieronim fusese nevoit să țină la Iopi o corabie gata pentru monahii și monahiile sale ca, de va fi nevoie, să fugă dela locurile sfinte, deoarece venise vremea să se teamă mai puțin de furtună și de naufragiu decât de navala acestor barbari. În anul 396, terminând scrisoarea sa către Iliodor, îl mângâie pe acesta de moartea nepotului său prin indicarea greutăților și pericolelor ce se ivesc astăzi pentru viață. Acolo Ieronim înșiră niște „istorii stranie despre moaștele împăraților“, întâmplate nu demult. Împăratul arian Constanțiu în expediția contra

vrășmașului său Iulian muri într'un sătuc neînsemnat. Iulian apostatul simți în Midia puterea lui Hristos, pe care el îl negase în Galia. Iovian, care abea gustase dulceața puterii imperiale, fu înădușit de acidul carbonic²⁵⁴). Lui Valentinian i s'a rupt o arteră de furia împotriva sarmaților pentru pustiirile făcute în Italia. Frațele lui, Valent, fu zdrobit și ars în Tracia. Grațian, trădat de oștirea sa, căzu într'o rușinoasă robie și avu un sfârșit jalnic. Valentinian cel tânăr fu ucis după multe nenorociri suferite de dânsul și trupul lui expus la privești. Tot așa suferi și poporul din clasele de jos. În curs mai bine de 20 de ani imperul roman fu inundat cu sânge de oardele barbare. Matroanele, fecioarele, episcopii și preoții fură supuși la ofense grosolane și chiar uciși. Bisericile au fost distruse și altarele lor fură prefăcute în grajduri. Moaștele mucenicilor fură smulse și aruncate. Lumea romană mergea la peire totală. Răsăritul fusese cruțat până acum de aceste calamități. Dar acum nu din Arabia, ci din stâncile depărtate ale Caucazului năvăleau lupii de miazănoapte și asupra lui. Monastirile fură prădate, râurile înroșite de sânge, turme de bărbați erau duși în robie. Până și Tucidide și Salustiu ar fi încremenit la vederea unor așa nenorociri.

Dar cele mai grele încercări ale lui Ieronim izvorau nu din boală, nici din groaza nenorocirilor obștești. El nu se putu ținea în afară de sfera polemică, care-l agita cumplit și în care el pururea s'a arătat iritat. În această polemică adesa s'a arătat nedrept aproape totdeauna în metodele sale, adesa în concluzii, ba câteodată în amândouă. Acesta era un om cu dispozițiuni polemice și orce opunere față de părerile sale iubite, chiar și când acestea nu erau întemeiate, stârnea în el

254) Ann. Marc. XXV, 10 ; Secs. 12. 13 ; Comp. Iulian Mispogon, pag. 341.

simțul războinic, cum trâmbița de război ațâță calul soldătesc.

1. În Roma trăia un monah libercugetător, cu numele Iovinian. Caracterul lui era, se pare, ireproșabil. Într-o vreme se dăduse la tot felul de ascetism în uz pe vremea aceea. Era îmbrăcat cu o singură cămașă grosieră, trăea cu pâine și cu apă și umbla desculț. Vederile lui asupra necesităților acestor nevoințe totuși cu timpul suferiră oarecare schimbare, dar el n'a fost niciodată căsătorit și te miră de se poate crede (contrar atestațiunii lui Ieronim), că el ar fi căzut cândva în extremitățile opuse a îmbuibării și luxului. Deprins să cugete independent, el împărtășa niște idei asemenea cu ale lui Ghelvidie, și refuza să primească tradiția, care lărgindu-se mereu, a primit în sine și elemente false, după părerea lui. În multe privințe Iovinian, asemenea lui Ghelvidie și Vighilențiu, era protestul timpului său și mai căzu și în alte rătăcirii ale protestantismului sectar. Personal despre el avem puține cunoștințe. Portretul lui e zugrăvit absolut numai de protivnicii lui și, după toată probabilitatea, exagerat. După descrierea lui Ieronim, el era „un monah minunat, gros, lustruit, îmbrăcat în alb și cu ținuta pururea dârză, ca un mire“. El numește pe adepții săi „Ceata lui Aristip“, grași, lustruiți, împodobiiți cu bucle, frumoși și alătură la ei pe toți aceia, „cari își piaptăna cu îngrijire părul și se plimbă cu obrazii rumeni“. „Toți aceștia,— zice el,— sunt turma ta sau, mai bine, scurniă printre porcii tăi“. El îl numește „Epicurul nostru, care se tăvălește în grădinițele sale între bărbați tineri și femei tinere“. Il mai numește „Epicurul creștinilor“, „oratorul cel mai iubitor de dulceață“, „șarpe viclean“ și „Proteu“. Astfel de informațiuni ale lui Ieronim despre Iovinian pot fi primite numai în acel senz, că acela nu se potrivea cu el în păreri. Dacă ar fi ajuns pânăla noi operele proprii ale lui

Iovinian, sau vreunul din prietenii săi, ne-ar fi istorisit despre dânsul, atunci desigur am avea mai multă posibilitate să judecăm despre persoana lui. Ieronim vorbește despre el de sus, ca despre o insectă oarecare, deși dovezile aduse de el nu justifică totdeauna expresiunile batjocoritoare, ce le întrebuițează față de dânsul. Dar în tot cazul se știe, că Iovinian era ră-tăcit în părerile sale și adesa a căzut în expresiuni antinomeice.

Ieronim în cele trei cărți contra lui Iovinian mustră pe acest din urmă de mai multe erori și anume el în-văța: 1) că fecioria, văduvia și căsătoria în sine sunt tot una, deoarece fiecare din aceste stări sunt deopotrivă plăcute lui Dumnezeu ²⁵⁵); 2) că aceia, cari cu adevărat s'au născut iarăși prin botez, pot fi fără de păcat ²⁵⁶); 3) că postul și hrana primită cu simțul recunoștinții au aceeași însemnătate morală și 4) că aceia cari sunt mântuiți, se vor bucura de o răsplată la fel; 5) că toate păcatele sunt deopotrivă și 6) că sf. Fecioară Maria când s'a zămislit Hristos nu a încetat trupește a fi fecioară. De ultimile două puncte socotim că nu e nevoie să discutăm aicea. Iovinian a scris câteva tratate scurte și aceste puncte nu se cuprind în acelea, pe care Pamahie le-a trimis lui Ieronim ²⁵⁷). Prima din aceste două (și anume 5) fu împrumutată din doctrina stoicilor și era în realitate una din acele erori, în care

255) Jer. c. Jovin. I, 2. Augustin (De Haer. 82) zice, că din cauza aceasta câteva fecioare mai bătrâne se căsătoriră și că el a scris lucrarea sa De bono Conjugali, ca să dovedească, că Iovinian putea fi combătut fără a înjosi căsătoria.

256) „Qui plena fide in baptismate renati sunt a diabolo non posse subverti“ (id). „Posse hominem baptisatum si voluerit nequaquam ultra peccare“ (Jer. adv. Pelag. II).

257) Poate aceste cuvinte s'au exprimat numai verbal „Remanserat... in quorundam sermum culis et susurris. Aug. II, 22 Retract.)“.

ușor putea să cadă un cugetător îndrăzneț, dar inconsecvent, care nu poseda destulă putere de cugetare. Ce se atinge de a 2 (sau 6-a), apoi te miră de poate rezista criticii și în tot cazul alcătuește doctrina pozitivă a Bisericii, recunoscută prin glasul sinoadelor ecumenice.

Ce se atinge de punctul 1, cumcă viața conjugală și celibatul sunt deopotrivă la Dumnezeu, Iovinian avea dreptate, fiind deacord cu hotărârea definitivă a Bisericii ecumenice. Vederile lui erau, cel puțin, scutite de pericolul, care atrage după sine împărțirea modelelor de moralitate în superioare și inferioare în ce privește lucrurile absolut nevinovate. Vederea, că creștinii ar fi vinovați de păcat și osândiți la o treaptă inferioară de existență, dacă ar trăi în îndatoririle și raporturile, la care au fost chemați de pronia divină, firește că ar fi adus vătămare morală. Fer. Augustin în cartea sa despre binecuvântarea căsătoriei admite aceeași teză ca și Iovinian, când zice, că un astfel de om, ca Avraam, a putut fi absolut curat, deși se afla în căsătorie. Insuși sf. Ioan Gurădeaur se exprimă în acelaș fel, când zicea: „Desfățați-vă de starea conjugală cu cumpătarea cuvenită și veți fi cei întâi în împărăția cerurilor și în drept a conta pe toate bunătățile ei ²⁵⁸). Iovinian fu pur și simplu desiluzionat de experiența personală, cum au fost desiluzionați și alții și vedea, că înălțarea peste măsură a idealului, care era posibil numai pentru puțini, devenise izvorul demoralizării pentru mulți ²⁵⁹).

Ce se atinge de punctul 2, Iovinian admitea, ca și unile din sectele moderne, puțința atingerii infailibilității desăvârșite după botez. În susținerea acestei vederi el cita versetele din ap. Ioan: „Cine e născut dela Dum-

258) Chrys. Hom. VII; Heb. sec. 4. Vezi asemenea locuri la Neander, III, 360 (Trad. Engl.).

259) Com. Neander, III, 357, 372.

nezeu, acela nu păcătuiește". Această vedere unilaterală Ieronim o combătea de obicei cu un verset din sf. ap. Iacov: „In multe greșim noi cu toții". In cazul acesta Iovinian dădu exemplu de unilateralitatea obișnuită, cu care sectanții întrebuintază anumite versete din sf. Scriptură spre dovedirea părerilor lor, scăpând din vedere extremitatea opusă lor și astfel neatingând deplina contemplare teologică.

Ce se atinge de punctul 3, apoi păreri atâtea ale lui Iovinian, cât și ale lui Ieronim erau deopotrivă unilaterale. Postul fără îndoială își are importanța sa; dar când el se săvârșește nu ca mijloc pentru înălțarea morală, ci devine în felul său un scop, atunci el capătă însemnătatea unei practice de sub legea Vechiului Testament și încetează de a mai fi ceea ce s'a dat să fie din punctul de vedere mai înalt al Noului Testament.

Al patrulea punct, anume învățătura despre egalitatea recompenselor viitoare e pur și simplu teoretic. Aicea dovezile lui Ieronim adesea se dovedesc sofistice, dar el neîndoelnic are dreptate, când arată netemeinicia părerilor, că meritele diferite nu s'ar recompensa potrivit cu vrednicia lor, ci toate după o măsură.

Despre Iovinian nu se mai știe nimic. El probabil a murit pela anul 408. Intr'o istorioară se spune, că el din porunca lui Honorie a fost bătut cu plumbi (cu bice, umplute înăutru cu cositor) și apoi izgonit în Dalmația. Dar Ieronim zice, că „el și-a debordat viața între carnea de porc și fazani", ceea ce înșamnă, probabil, că el a murit la dânsul acasă.

2. Dar pacea sufletului lui Ieronim în curs de mulți ani a distrus-o și-o altă polemică, mult mai înverșunată și mai îndelungată. Din frageda tinereță el a fost un înverșunat adorator al lui Origen. El cu mari cheltuele își cumpără toate cărțile lui. „Exaplelor" lui datorește

el primele îndemnuri spre examinarea și traducerea sf. Scripturi, care alcătuește opera cea mai de preț din viața sa. Multe din omiliile sale el le traduse în latinește și făcură numele lui cunoscut la Apus. Cea mai bună parte a interpretării sale (cum socoate el) a fost împrumutată dela Origen, care l-a învățat acel metod, pe care sunt fondate aceste comentarii. Cunoștințele sale exgetice în mare parte le datorește origeniștilor greci, ca Didim cel orb și Grigorie de Nazianz, care se raporta cătră Origen cu cea mai mare adorațiune. El știa că Origen se ținea de unele păreri despre puțința de mântuire a diavolului și despre preexistența sufletelor, pe care Biserica în genere o leapădă. Dar atunci se admitea în genere, că nu pușini dintre părinții de dinainte de sinodul dela Niceea împărtășau și păreri de acelea, care în urmă au fost osândite, deoarece ei au trăit înainte de definirea dogmelor creștine. De aceea, vorbind despre Origen, cu respect înflăcărat, Ieronim nu găsea întotdeauna, că ar fi nevoie să amintească cititorilor săi, că el avea unele puncte, din pricina cărora el a fost socotit eretic. După aceea el a reprodus fără nici o precauțiune și unile din părerile lui Origen cele mai controversate. Servindu-se de lucrările unui om, pe care majoritatea scriitorilor ortodoxi îl considerau incomparabil după genialitatea sa și după cunoștinți, el nu făcea decât ceea ce făcuse Victorin de Petavia, Ilarie de Poitiers, acest „părinte al ortodoxiei“, și chiar Ambrosie de Mediolan. Origen zăcea acum de 140 de ani în mormânt. De operele lui se foloseau toți în Răsărit și repede pătrunseseră ele și la Apus. jumătate din predicile acelor timpuri erau împrumutate, conștient sau inconștient, direct sau indirect din ideile și după metoda lui Origen. Ieronim niciodată nu a bănuit că tocmai din această lature ar putea să se ridice unile

din cele mai mari furtuni, care să-i turbure viața sa ascetică.

Și cu toate acestea tocmai așa s'a întâmplat. Încă prin anul 393 un oarecare Aterbie despre care nu se știe aproape nimica, sosi la Ierusalim în calitate de cenzor neînsărcinat de nimenea, începu să acuze în gura mare pe Ieronim și pe Rufin, ca adepți ai ereziilor lui Origen. Rufin se raporta către acest cenzor cu acel aspru dispreț, prin care se distingea caracterul său. El nu zise nimic, ci se închise în monastirea sa și refuză în genere de a vedea pe acest turburător. „Aterbie, — zice Ieronim, — a lătrat împotriva ta la Ierusalim. Dacă el n'ar fi plecat repede, apoi de bună samă ar fi gustat toiagul — nu cel literar, — ci pe acela, cu care tu alungi de obicei câinii“. Ieronim era om prea sensibil, ca să-și poată găsi pacea în așa muțenie trufașă ca Rufin. Dacă era în genere un lucru, la care să se refere el cu mai multă nervositate, apoi nu putea fi altul, decât învinuirea de erezie. El imediat publică o declarație, în care se lepădă de orice aderență la ereziile lui Origen. Cătră sfârșitul petrecerei sale în Roma el scrisese Paulei, că „senatul fariseilor“ și în genere câinii cei răi (expresia lui favorită) au laurat împotriva lui Origen, ca asupra unui eretic, din invidie josnică față de slava elocvenței și științei lui ²⁶⁰). De aici a purces acea dispută vestită, dar totodată și nenorocită, care a durat timp de cinci ani (399—404) și ale căria urmări au durat încă și mai multă vreme.

Numele lui Origen totdeauna era anurat de iubire și respect în Ierusalim și avea adepți întocați atât în persoana lui Rufin, cât și a episcopului Ioan de Ierusalim. Atât Rufin, cât și Ioan ambii erau mărturisitori deoarece amândoi fuseseră închisi în temniță de arianul Va-

260) Ep. IV, vezi mai sus.

lent pentru susținerea simbolului Nicean, deși Ieronim s'a încercat să arunce îndoiala asupra acestui fapt²⁶¹). Monahii din pustia Nitriei, printre care trăise Ioan, deasemenea manifestau în genere înclinațiuni spre origenism. Pe de altă parte, monahii monastirilor schetiene se raportau cu o extremă dușmănie către spiritualizarea lui Origen și fiind în mare parte oameni ignoranți, admiteau antropomorfismul grosolan până în așa măsură, încât primeau literal expresia biblică despre degetul sau piciorul lui Dumnezeu. Printre acești monahi trăise Epifanie.

Epifanie, care în anul 369 deveni episcop de Salamina, în insula Cipru, era ceeace se chiamă „ciocanul contra ereticilor“. În anul 380 el scrise o carte, sub numirea de: „Panarion“, prin care se pretindea, că se dau antidote contra otrăvii tuturor ereziilor. Printre cele 80 de erezii, anatematizate de această carte, locul al 64-lea fu rezervat origenismului. Epifanie aduse din pustia Schetia o deosebită ură contra marelui dascăl de Alexandria. El avea acum mai bine de 80 ani dela naștere și bizuindu-se pe viața sa înaintată, nu putea suferi, ca cineva să se deosebească de el în păreri. Auzind că episcopul Ioan și Rufin erau adepții lui Origen, își părăsi diecesa sa, ca să cerceteze chestiunea în diecesa Ierusalimului. Acolo el fu ospitalier primit de episcop, dar nu scăpă prilejul să rostească o cuvântare contra acestuia în propria lui biserică. Dealtmintrelea, nominal cuvântarea aceasta era îndreptată contra lui Origen, dar toți ceice erau defață în biserică au înțeles, că ea e îndreptată contra episcopului Ioan. Însfârșit starea de lucruri deveni așa de nesuferită, încât Ioan trimise pe arhidiaconul său la Epifanie, cu porunca să-și sfârșască predica sa. După terminarea slujbei și după

261) In Ruf. II, 3.

eșirea din biserică, poporul, care considera pe Epifanie ca sfânt, îl înconjură, îi sărută picioarele, rupse spre amintire câte o părticică din hainele lui și-și aduseră pruncii ca să-i binecuvinteze. Ioan, nemulțumit de aceasta, învinui pe Epifanie de stârnire intenționată de agitațiuni și la prima ocazie potrivită Ioan, iritat de cele ce se întâmplaseră, rosti o predică, care nominal era îndreptată contra materialismului antropomorfiștilor și astfel atinse oarecum pe Epifanie. După sfârșitul acestei predici, Epifanie se sculă și declară, că el aprobă în totul cele spuse de Ioan, dar că în tot cazul e nevoie să se osândească învățătura lui Origen. Turburat de toate cele întâmplate, Epifanie plecă la Betleem și-și exprimă regretul său, că a avut împărtășire cu Ioan și cu clerul lui. Monahii, spre cinstea lor, îl rugară să se întoarcă la Ierusalim și să se împace cu episcopul. Epifanie în adevăr se întoarse, dar părăsi orașul la miezul nopții și convinse pe Ieronim și comunitatea lui să rupă legăturile cu Ioan, cu Rufin și cu Biserica Ierusalimului. Curând după aceasta se petrecu o ciudată întâmplare. Paulinian, fratele mai tânăr a lui Ieronim, plecă pentru oarecare treburi la Epifanie, în monastirea întemeiată de dânsul lângă Hebron. Din pricina neînțelegerii cu Ioan, monahii din Betleem nu aveau puțință să asiste la săvârșirea Euharistiei, pentru că deși Ieronim, Vincențiu și alți trei sau patru dintre ei erau preoții lor, dar ei, „din respect către smerenie“, renunțaseră să-și exercite drepturile lor de preoți. Paulinian, după cum se știa, se temea de hirotonie. Dar deoarece Epifanie dorea, ca printre adepții săi să fie un preot în permanență, de aceea el porunci diaconului său să prindă pe Paulinian, să-i astupe cu sila gura, ca să nu poată să-i conjure spre a nu-l hirotoni, și-l hirotoniră mai întâi diacon și apoi preot per saltum. Această procedură, săvârșită în diecesa proprie a lui Ioan, dar

contra autorității lui, produse ruptura desăvârșită între acești doi episcopi și adepții lor. Rufin și clerul ierusalimlean de o parte, și Ieronim și comunitatea din Betleem, de altă parte ²⁶²). Când Epifanie se întoarce în insula Cipru, scrie lui Ioan o scrisoare sfătuitoare, că dacă el prețuește mântuirea sa, „să se lepede de ereziile lui Origen și de toate ereziile”. „Preaiubitul meu, — scrie el, — eu văd, că toată indignarea ta s'a stârnit din aceea, că ți-am spus, că nu trebuie să lauzi pe tatăl lui Arie și izvorul tuturor ereziilor”. Ieronim după sfatul lui Eusebie de Cremona, prietenul său, fără nici o nevoie alimentă cearta ivită, traducând această epistolă în limba latină și raporturile dintre el și episcopul său deveniră așa de rele, încât Ioan amenința să supună monastirea lui excomunicării, ba să-l și izgonească cu totul din diecesa sa. Ieronim declară, că traducerea latină a scrisorii lui Epifanie nu fusese menită pentru public, ci i-a fost furată de pe masa lui Eusebie sau din răutate, sau de un trădător cumpărat cu bani. O copie după ea, totuși, căzu în mâinile lui Rufin, care imediat declară, nu fără oarecare temei, că traducerea lui Ieronim nu e conștiincioasă că el în loc de „respectabile” a pus „preaiubite” și intenționat a exclus expresia „Prearespectabile Părinte” (edesimotaton pappan). La toate acestea Ieronim nu putu să răspundă decât cu acuzațiuni reciproce și aruncă vina pe faptul că a fost grăbit la facerea acelei traduceri pentru întrebuințare privată.

După aceea pe scenă apare alt om: Teofil, patriarhul Alexandriei, un om, ale căruia mâni nu odată fu-

262) Ioan declară, că Epifanie niciodată nu i-a vorbit în particular de invinuirea de origenist și că Epifanie a făgăduit să nu hirotonisască pe nimene prezviter. Epifanie negă amândouă afirmațiunile și ca Paulian a fost hirotonit nu mai tânăr decât mulți alți preoți și că vechea monastire e în eparhia Eleutheropole.

seseră întinat cu aur și sânge. Acesta era om dedat la toate intrigile, la ambiție și tiranie. Până acum el fusese origenist vădit și protivnic monahilor schetici. De aceea Ioan apelă la dânsul, și el pentru curmarea acestei certe, trimise pe vestitul Isidor Peluziotul. Dar din aceasta nu rezultă nimica alta, decât certuri nouă. Atunci se amestică în chestiune guvernatorul provinciei, Arhelae, și în scop de a înlătura cearta, cheamă la consfătuire ambele părți. Ioan nu se prezintă și scuză lipsa sa cu boala unei femei oarecare. E greu de lămurit această scuză. Dar Ieronim foarte veninos scrie cu acest prilej, declarând, că asemenea scuză e cu totul neîntemeiată.

Cearta aceasta, despre care se găsesc multe informațiuni în scrierile aceluia timp, se prelungi astfel multă vreme, până când în anul 398, mulțămită caracterului împăciuator al lui Ioan, se făcu oarecare împăcare între Ieronim și Rufin și adepții lor, în timpul săvârșirii euharistiei în biserica Invierei din Ierusalim.

Dar această împăcare fu numai pentru o vreme și cearta iar se aprinse încă și cu mai mare înverșunare. Cam pe acea vreme Ieronim scrisese două scrisori aspre și pline de mânie contra lui Ioan al Ierusalimului; una către Teofil, în care ei se jăluia de pretențiile episcopale ale lui Ioan chiar și asupra unui așa de pașnic pusnic, cum era el, și alta către Pamahia, cunoscută sub titlul: „Apologia contra lui Ioan al Ierusalimului“. Ioan, se poate să nu fi văzut niciodată nici una, nici alta din aceste două scrisori, sau a uitat de ele, deoarece din acest timp el n'a mai luat parte la această ceartă, și Ieronim, Paulinian și comunitatea lor primiră în totul jurisdicția lui. Ruptura definitivă între Ieronim și Rufin, când ei amândoi ajunseră până la expresiuni nedemne de dânsii, ca foști prieteni, și mai ales ca dascăli creștini, se produse din alte pricini în timpul acestei nes-

fârșite certe origeniste. Un monah din Roma, cu numele Macarie, despre care Rufin vorbește cu cea mai caldă simpatie, a scris o carte, în scop de a combate părerile păgânilor despre soartă. Când el reflectează despre dumnezeiasca pronie și simți turburare din pricina greutateii obiectului, el avu o vedenie, că din largul mării întră în liman o corabie oarecare, care și puse capăt tuturor dificultăților sale. În vremea asta Rufin sosi la Roma și Macarie tălmăci visul său în sezul sfatului, pe care învățatul Rufin i l-ar putea da. El rugă stăruitor pe Rufin să-i expună vederile lui Origen, deoarece el nu știe să citească grecește. Rufin a zis, că acest lucru este greu, dar cedând cerințelor prietenului său, îi traduse parte din „Apologia mucenicului Pamfil“. Lucrarea aceasta a fost scrisă fără nici cea mai mică referire la Ieronim, dar într'un scurt epilog Rufin își expuse părerea sa, că operele lui Origen au fost tare falsificate de eretici. Potrivit altor rugăminți ale lui Macarie, el traduse de asemenea patru cărți ale lui Origen „Despre principii“, dar își însuși dreptul nu numai a le traduce, ci a le și redacta, cu care prilej omise tot, ce i s'a părut neortodox și ce i se părea ca o falsificare a textului de către eretici. Rezultatul tuturor acestora a fost trist. Originalul și traducerea mai exactă a lui Ieronim le avem numai fragmentare și nu suntem în stare să ne dăm sama de adevăratul caracter al lucrării lui Rufin. Rufin cu toate acestea se referă în precuvântarea sa la lucrarea lui Ieronim, care, zice el, a tradus mai bine de 70 de omilii de ale lui Origen și unele din comentariile acestuia și care deși s'a rostit despre Origen aproape cu entuziasm, aprobativ, totuși și-a permis să șteargă din ele tot ce i s'a părut neortodox. Observația aceasta nu era riguros exactă, deoarece Ieronim nu și-a îngăduit nicidecum astfel de libertăți cu acest autor, cum și-a permis Rufin și fără îndoială în traducerea

celor treizeci și nouă de omilii ale lui Origen asupra Evangheliei lui Luca el lăsa neatinsă nu puține din acele observații, care se considerau neortodoxe²⁶³).

În Roma se afla un puternic partid antiorigenist, în fruntea căruia stăteau prietenii lui Ieronim: Pamahie și Oțian, și care fu stârnită de râvna femească a Marceliei. În urma acestora Ieronim primi o copie după traducerea lui Rufin chiar înainte de a fi dată la lumină și Rufin presupunea, că copia aceasta i-a fost furată prin mijlocirea lui Eusebie de Cremona²⁶⁴). Scrisoarea mai domoală, scrisă de Ieronim lui Rufin, ca răspuns la tânguirea acestuia contra dușmăniei prietenilor lui Ieronim, sosi la dânsul abea după doi ani și între acestea Rufin văzuse scrisoarea lui Ieronim către Pamahie și Oțian, plină de tânguiuri contra îndărătnicului său origenism și însoțită de traducerea întreagă și literală a operilor lui Origen. Către acest timp muri papa Siriciu și Marcela, care se silise ca el să nu fie, din pricina simplității lui, sedus la sofistica lui Rufin, avu mult mai mare succes pe lângă noul papă Anastasie²⁶⁵). Adevărat, că până acum Anastasie, lucru curios, nu auzise nimic de Origen și nu știa nici măcar cine e. Cu toate acestea Marcela îl înduplecă să condamne origenismul la un sobor ținut în Roma și să tragă pe Rufin la răspundere pentru ortodoxia sa. Rufin, care abea se întoarse din Aquileea după o lipsă de treizeci de ani,

263) Dunen (Nouv. Bibl. III, 451) a adunat locurile neortodoxe ale lui Origen, pe care Ieronim în comentariile sale la epistola către Efeseni, la prorocul Naum, la cartea Ecclesiast și în alte locuri le-a repetat fără prevenire sau critică.

264) Jer. in Ruf. III, 5. Eusebie fu, se pare, nefericit în chestia manuscriptelor confidentiale, deoarece Ieronim acuza pe Rufin, că ar fi îndemnat pe un monah oarecare să fure dela Eusebie copia traducerii lui latine a scrisorii lui Epifanie către Ioan de Ierusalim. Tot acolo, III, 4.

265) Ep. CXXVII, 9.

refuză să se prezinte, ci scrisese lui Anastasie o scurtă **justificare** a ortodoxiei sale și-l satisfăcu, indicând acele **puncte**, în care, după părerea sa, era greșit Origen.

Dar Rufin avea acum mult mai mult temei să se **supere pe** Ieronim, care încercase să înlocuiască traducerea lui Rufin prin traducerea sa proprie, se exprimase despre el foarte aspru și prin prietenii sai obținuse o **condamnare înjositoare** contra sa din partea ignorantului episcop al Romei. El bănuia, că lepădarea din **partea** lui Ieronim a orșicării simpatii pentru Origen nu **era sinceră** și că în cel mai bun caz ea nu-i în acord **cu părerile** anterioare ale lui Ieronim și izvôrau din **frica** și din obiceiul de a adula persoanele, care, asemenea lui Epifanie, se considerau „stâlpii ortodoxiei”. Până acum el nu știa, că Ieronim „pururea fusese gata să aducă pe prieten jertfă părerei”. Contra lui Ieronim el scrisese două cărți, la care privea ca la apologia scrisă din necesitatea apărării sale, dar care în genere s’au cunoscut sub denumirea de „Desmințire”. Cărțile acestea sunt, fără îndoială, defavorabile pentru Ieronim, dar critica sarcastică și înverșunarea personală, în care abundă ele în genere, fac puțină cinste și lui Rufin. Răspunsul lui ar fi fost mai tare, dacă s’ar fi mărginit la vreun obiect prezent și ar fi scris despre el liniștit și indulgent. În loc de aceasta el critică crâncin pe Ieronim pentru multe defecte și mai ales pentru exemplele rele de frazeologie nemăsurată, ca, de exemplu, aceea, când numește pe Evstohia „nora lui Dumnezeu”.

Rufin a destinat Apologia sa numai pentru prietenii săi din Roma, dar mai înainte ca această carte să fie edată, partizanii lui Ieronim îi trimisera acestuia un extract din ea. Infuriat de această carte, Ieronim scrisese imediat (în anul 402) „Apologia contra lui Rufin”, care făcuse imposibilă orice prietenie între dânsii. Acest răspuns e încă mai dureros de citit decât cartea protivni-

cului său. Intr'însa Ieronim dă frâu liber întregii sale furii. O copie depe această Apologie ajunsese la Rufin prin intermediul unui negustor, căruia acesta din urmă îi încredință să ducă înapoi lui Ieronim un răspuns foarte scurt, scris în mai puțin de două zile. Pentru a lămuri, ce anume a grăit el în realitate, trimise o copie autentică a cărții la care Ieronim răspunsese fără să o vadă. Ce se atinge de ortodoxia sa, el aduce părerile episcopilor italieni, cari se exprimau în favoarea sa și în fine Rufin se uită până întru atâta, că amenința pe protivnicul său cu intenția de a descoperi fapte, care, cum știa și el, pot să acopere pe Ieronim cu rușine și că mai intenționează să recurgă la scutul legii. Răspunsul lui Ieronim a ajuns până la noi numai în fragmente. El începe prin a declara lui Rufin, că scrisoarea lui servește ca o bună ilustrație a cunoscutelor cuvinte ale lui Solomon: „In gura prostului e toiagul rușinii“. La amenințarea de a recurge la scutul legii Ieronim privește așa, ca și cum Rufin l-ar amenința cu moartea. Episcopul Hromatic de Acvileea (prietenul ambilor protivnici) întrebuință toate silințele, ca să curme toate certurile dintre foștii prieteni. „Dar aceasta, — zice Ieronim, — nu se poate acum, când Rufin a început să mă amenințe cu moartea“. Bunul episcop de Acvileea avu mai multă izbândă asupra lui Rufin, care orcât de tare era supărat, curmă polemica, fiind mulțumit cu aceea, că deși Ieronim îl numea eretic și-l combătea în tot felul, mulți din cei mai pioși episcopi și scriitori bisericești din acea vreme credeau în ortodoxia lui și respectau caracterul lui. Hromatic, Gaudiențiu de Brescia, Paulin de Nola — toți se raportau către el cu respect. Insuși Augustin se încerca să facă pe Ieronim mai puțin nedrept față de Rufin. După o sută de ani, Ghenadie și Casian îl enumerară printre dascălii însemnați și

drept credincioși ai Bisericii²⁶⁶). Cu toată influența, pe care Ieronim o exercită asupra Bisericii apusene, mulți din istoricii romani dădură dreptate și protivnicului său. Dar din acest timp Ieronim nu mai avu pentru el alte nume, decât de: „Caton după exterior și Nerone după interior“, „scorpion“, „epicureu“, „bârfitor mizerabil“, „hidră și scorpie“. După opt ani Rufin muri în Sicilia. Dar nici moartea nu fu în stare să răcească dușmânia lui Ieronim. „Scorpia, zice el în tâlcuirea la proro- cul Iezechil, — a fost înădușită de pământ în Sicilia între Encelad și Porfirion, și hidra cea cu multe capete a încetat însfârșit să șuere împotriva mea“. ²⁶⁷). Rufin însă era un preot, despre care Paladie vorbește ca de un om de o erudiție incomparabilă și de o mare smere- nie ²⁶⁸).

VIII. CORESPONDENȚA ÎNTRE IERONIM ȘI AUGUSTIN.

Polemica dintre Ieronim și Augustin, din fericire fu mai puțin neplăcută decât polemica dintre Ieronim și Rufin. Personal ei nu s'au văzut niciodată, dar nu odată s'a părut probabil, că raporturile dintre ei amenințau să devină dușmănoase. Scrisorile ce au schimbat între ei, scot pe deplin la iveală deosebiriile intelectuale dintre dânsii, dar mulțămită mai ales tactului lui Augustin, ambii dascali au fost în stare să ajungă în raporturi mai prietenești. Augustin înduplecă pe Ieronim la re- nunțarea tacită la o rătăcire, iar Ieronim convinge pe Augustin, că și el deasemenea trebuie să renunțe la o părere. În amândoi acești mari bărbați simțul creștin,

266) Ep. Paulin IX și Sulp. Sev.

267) Vezi mai sus.

268) Paladie, Hist. Laus. 118.

din fericire, triumfă asupra polemicii religioase și Biserica lui Dumnezeu se izbăvi de trista priveliște a dușmăniei și certurilor dintre lucrătorii ei cei mai însemnați.

Corespondența dintre ei, din nefericire, se începu prin o serie de întâmplări neprielnice. În anul 394, când Augustin era episcop vicar și cu un an înainte de a ajunge episcop de Iponi, el încredință lui Profutur o scrisoare să o ducă lui Ieronim, despre slava căruia, ca om învățat și talmăcitor, auzise deja demult și de care prietenul său Alipie, după întoarcerea sa din Palestina, îi vorbise cu entuziasm înflăcărat. În această scrisoare Augustin ruga pe Ieronim să îmbogățească literatura latină, pentru folosul și a Bisericii africane, cu traducerea scriitorilor greci, în deosebi a lui Origen, la care el adesea recurge. El îl sfătuiește să renunțe la a traduce sf. Scriptură din originalul ebraic, ci ar dori, ca să îndrepte traducerea latină după traducerea greacă a celor LXX, cu ajutorul steluțelor și liniuțelor, cum a făcut aceasta la cartea Iov. Dacă anumite locuri sunt obscure, Ieronim le-ar putea să greșască la ele tot așa cum au greșit și cei șaptezeci de traducători, iar când sunt clare, atunci talmăcitorii greci nu s'au putut înșela la înțelesul lor. Dar mai cu samă nu aprobă el părerea lui Ieronim relativ la disputa dintre apostolii Petru și Pavel în Antiohia, la care acela privea ca la un fel de reprezentare dramatică. Dacă Ieronim era în adevăr autorul acelei talmăcirii la epistola către Galateni, apoi Augustin e mirat, că un astfel de om a putut lua minciuna sub ocrotirea sa. Lui i se pare, că admiterea unui astfel de principiu la interpretarea sf. Scripturi va zdruncina toată autoritatea lui. În concluzie el roagă pe Ieronim să supună criticii unele din operele, pe care Augustin i le trimite.

Scrisoarea aceasta n'a ajuns niciodată la destinație, deoarece purtătorul ei Profutur, în vremea călătoriei

sale, fu ales episcop de Tirta și curând după aceea muri. Datoria lui Profutur era, negreșit, să scrie lui Ieronim și să înapoeze scrisoarea lui Augustin. În loc de aceasta el o făcu bun public și dădu prilej să se răspândească în Palestina zvonul, că Augustin a trimis la Roma o carte contra lui Ieronim. Tot ce primi Ieronim fu o scurtă scrisoare introductivă, la care scrise un răspuns tot așa de scurt și neesențial.

Augustin neștiind nimica de soarta scrisorii sale fu mirat de un răspuns așa de scurt și după trei ani (în 397) scrise prin mijlocirea lui Paul o altă scrisoare, în care el vorbind de cartea lui Ieronim, intitulată „De viris illustribus”, îl rugă, ca atunci, când vorbește deeretici, să arate și care e eroarea lor și pânăla un punct oarecare repetă părerea sa critică despre mendatium officiosum, care se atribuia de Ieronim ap. Petru și Pavel. „Te rog, — zicea el, — să arăți un amestec de sinceritate și de iubire adevărat și real creștină, ca să îndrepti și să desăvârșești lucrarea ta și (cum să zice) să cânti până în capăt palinadia, deoarece veritatea creștinilor e mult mai frumoasă decât Elena grecilor”.

Scrisoarea aceasta avu aceeași soartă, ca și cea dintâi. Paul se înspăimântă de greutatea călătoriei și-si schimbă planul. Scrisoarea deveni cunoscută atât prietenilor, cât și dușmanilor lui Ieronim din Roma, dar nu mai înainte de anul 402, la cinci ani după ce fusese scrisă. O copie după ea fu trimisă lui Ieronim din Roma de diaconul Sisinie. Nu se poate să nu recunoaștem, că în aceste împrejurări erau destule motive pentru o profundă neplăcere. Un episcop cu totul necunoscut, cel puțin cu zece ani mai tânăr decât Ieronim, îi scrise în ton de superior, îl critică public și-l îndeamnă să cânte palinadia, în scrisori cunoscute la jumătate de lume, înainte ca ele să ajungă în mâinile sale. Cu deosebire îi era neplăcută expresia cu palinadia.

Aceasta era o aluziune pedantică la istoria lui Stesihar, care scriind poema de osândire a Elenei, fu lovit de orbire și în fine căpătă puțința de a vedea cu un ochiu numai după ce scrisese o deplină renunțare (palinadie) la versurile sale de osândire. Augustin, adevărat, nu-și închipuise niciodată, că fraza lui va fi luată în acel înțeles, cum că Ieronim e orb. Dar chiar dacă el nu cunoștea caracterul prea sensibil și bănuitor al vestitului său confrate, în tot cazul și-ar fi îngăduit oarecare imprudență, recurgând la astfel de ton față de vestitul scriitor al timpului său. Scrisoarea lui e cu totul sinceră și n'a avut în vedere să-i arate vre un nerespect și nici n'a putut să nu simtă că în punctul principal a avut și dreptate. Cu toate acestea ar fi fost mai bine, dacă s'ar fi încercat să se apropie de Ieronim cu mai multă prevedere și să potolească acel ton al unei încrezute superiorități, care răsună în toate argumentele sale.

În același an 402, auzind, fără îndoială, că Ieronim era așa de adânc jignit, încât nu-i dăduse nici un răspuns la cele două scrisori ale sale, Augustin scrisese o scurtă notă prin ipodiatonul Asterie, încredințându-l, că e cu totul fals s'vonul, că ar fi scris o carte contra lui și că el sincer dorește să se cunoască cu el mai deaproape. Această notă, scrisă în duhul unui sincer respect, îndemna în fine pe Ieronim să întrerupă tăcerea.

„Când binecredinciosul nostru fiu, ipodiatonul Asterie, — scrie el, — era deja gata să plece la drum, ajunse la mine scrisoarea fericirii tale, în care tu mă încredințezi, că n'ai trimis la Roma cărți împotriva micimii mele. Eu n'am auzit că aceasta a fost așa, dar au ajuns până la mine prin fratele nostru Sisinie o copie de pe o scrisoare oarecare, adresată mie personal, în care mă îndemni să cânt palinadia asupra cunoscutului capitol

din apostol și să urmez lui Stesihar, care oscila între a muștra și a lăuda pe Elena și care, mulțumită laudelor, și-a redobândit vederea, pierdută de el din pricina grăirei de rău. Eu mărturisesc deschis vredniciei tale, că deși stilul și argumentele mi s'au părut ale tale, totuși am crezut, că nu mi se cade să mă încred prea repede acelor copii, ca nu cumva în caz când ți-aș răspunde, să nu te amărăști și să nu mă învinuești pe dreptate, că înainte de a-ți scrie înapoi, ar fi trebuit să dovedesc, că cuvintele acestea sunt ale tale. O altă pricină în plus a amânării a fost și boala grea a sfintei și respectatei Paula. Deoarece eu am stat mult lângă patul de boală al ei, apoi aproape și uitasem de scrisoarea ta sau de scrisoarea acelei persoane, care a scris sub numele tău, amintindu-mi de versetul: muzica în durere nu-i la locul ei ²⁶⁹⁾. Dacă însă scrisoarea asta e a ta, atunci scrie-mi deschis, sau trimite o copie mai autentică, ca să ne ocupăm cu chestiunea biblică fără nici o dispută și, sau să îndreptăm greșala noastră, sau să arătăm că degeaba ne-a certat altul“.

„Eu sunt departe de a critica ceva în scrisorile Fericii tale. Mie mi-ajunge să dovedesc părerile mele proprii și să nu mă amestec în părerile altora. Dar Chibzuința ta înțelege foarte bine, că fiecare din noi își are slujirea sa proprie și ar fi o mândrie copilărească să imităm pe tinerii din timpurile trecute, cari aveau obiceiul, ca, pentru a-și dobândi faimă pentru sine, să atace pe oamenii vestiți. Eu nu-s un astfel de prost, ca să mă simt jicnit pentru că părerile tale se deosebesc de ale mele, deoarece nici tu nu te simți jicnit, dacă eu mă țin de păreri contrare celor ale tale. Dar între prieteni se poate întâmpla obiect de ceartă, dacă fără să luăm aminte la traista noastră proprie, noi, cum

269) Sirah. XXII, 6.

zice Perseu, scormonim traista altuia. In fine te rog să cinstești pe celce te cinstește și pe chestiunea sf. Scripturi tu, tinere, nu mă provoca pe mine, bătrânul. Mi-am avut și eu vremea mea, mi-am săvârșit cursul meu după putința puterilor mele; tu acumă îți săvârșești cursul și străbați distanțe mari, iar mie mi se cuvine odihnă. In același timp iartă-mă, dacă îți voi închide respectuos aluziunea ta poetică cu alta și te voi ruga să-ți aduci aminte de Dares și Entel, precum și cunoscuta zicătoare: boul obosit calcă mai apăsut. Eu dictez această notiță într'o dispoziție posomorită; o, de aș fi meritat eu îmbrățișările tale, și prin un schimb reciproc ne-am fi putut învăța unul pe altul s'au să învățăm unul dela altul!"

„Cu obișnuita sa repezală, Calfurnie, alias Cărnar, mi-a trimis operile sale batjocoritoare și am aflat, că mulțămită râvnei lui ele au pătruns și în Africa. Eu întrucâtva am răspuns la ele pe scurt și ți-am trimis o copie de pe această carte. Când voi găsi prilej potrivit, îți voi trimite și lucrarea completă... Pomenește-mă, sfinte și respectate părinte! Vezi cât de mult te cinstesc eu, deoarece n'am voit să-ți răspund, chiar fiind provocat la aceasta și nu voi crede, că-ți aparține ție scrisoarea, pe care aș fi supus-o, poate, combaterii față de altul“.

Intr'o altă scrisoare prietenească nu tocmai mare, scrisă în anul următor către Augustin, Ieronim îi recomandă pe diaconul Presidie și închinăciunile sale lui Alipie, fără să facă aluziune la nici un punct discutabil. Intre aceste Augustin tot pe acea vreme, neprimind niciuna din scrisorile lui Ieronim, scise încă odată în tonul cel mai amabil și respectuos, repetând părerea sa, că nu-i de dorit o traducere din evreește preferată față de cea greacă și adevărind convingerile sale cu istorisirea despre un episcop african, care citind cartea prorocului Ionă (IV, 6) în biserica sa după traducea lui Ieronim, a

n'am crezut deplin, că scrisoarea aceea era a ta, nici că, dupăcum zice proverbul unui popor oarecare, sabia e unsă cu miere. După aceea, eu am evitat în tot felul prilejul să răspund nerrespectuos unui episcop al propriei mele credință și să combat câte ceva din scrisoarea cenzorului meu, mai ales în vederea acelui fapt, că am găsit unele lucruri eretice în scrisoare... În fine, cum am scris mai înainte, sau trimite-mi aceeași scrisoare, iscălită de tine cu mâna proprie, sau înce-tează de a tăbări pe un bătrân, care a trăit retras în chilia sa. Dacă totuși, tu dorești sau să-ți exerciți, sau să-ți afișezi erudițiunea ta, atunci caută-ți tineri oratori și nobili, de care ar fi tare mulți în Roma și care pot și îndrăsnesc să se lupte cu tine... Eu, care am fost cândva ostaș, acum sunt veteran și trebuie să laud victoriile altora, iar nu să mă apuc însumi de luptă, când trupul mi-i istovit“...

„Ce se atinge de negarea ta, că ai fi scris o carte împotriva mea, — continuă el, — atunci în ce chip Italia a putut primi ceeace tu n'ai scris? Cum poți tu să-mi cei ca să-ți răspund la ceeace n'ai scris niciodată?... Ce se atinge de invitațiunea ce-mi faci, să supun criticii lucrările tale, apoi eu n'am asemenea dorință, ba nici nu mi-am dat osteneala să le citesc și apoi n'am aicea multe copii ale lor. La revedere, scumpul meu prieten, care după vrâstă îmi ești fiu, iar după rang părinte, și ia aminte la ruga mea, ca tot ce-mi scrii să ajungă mai întâi în mâinile mele“ ²⁷⁰).

Pentru Augustin era cu neputință să citească această scrisoare fără să nu observe acele simțiminte înveninate, cu care fusese dictată și în anul următor 404, el scrisese într'un ton extrem de dulce și respectuos scuze pentru jicnirea ce i-a pricinuit fără intenție, rugând în

acelaş timp pe Ieronim să-i explice pricina unor observaţiuni aşa de duşmănoase şi pline de indignare. Amintind de Dares şi Entel, el zice, că primeşte cu smerenie orice biciuire meritată şi dacă Ieronim e „bou obosit“, apoi greutatea picioarelor lui e în stare încă şi mai bine să triere neghina din vinovăţia lui Augustin. După aceea pentru a treia oară aminteşte părerea lui Ieronim cu privire la disputa din Antiohia, relativ de care el, ca un tânăr oarecare, i-a scris acum mai bine de zece ani, fără să se învrednicească măcar la un răspuns. În restul scrisorii se cuprind expresiuni de profund regret, că asemenea prieteni, ca Rufin şi Ieronim, să devie tot aşa de vestiţi prin duşmănie, cum altă dată era vestiţi prin prietenie ²⁷¹). Ca să aibă deplină încredinţare, că această scrisoare va ajunge la destinaţie, el scrie o notă separată lui Persidie, rugându-l să încredinţeze imediat această scrisoare sfântului său frate şi împreună slujitor, Ieronim ²⁷²).

Abea de data asta răspunse Ieronim la observaţiile critice ale lui Augustin, referitoare la titlul cărţii sale *Catalogus* şi cu deosebire pe larg cu privire la disputa din Antiohia. El începe după obiceiul său, cu aceea, că toată răspunderea pentru părerile sale le aruncă asupra lui Origen, Didim, Teodor de Iraclea şi a altora, dar maicusamă asupra lui Origen, pe care l-a urmat, cum declară el, în scurta sa precuvântare. Dar el însuşi zice, că nu s'a exprimat aşa de hotărît în favoarea părerii, că „nici Petru n'ar fi fost nedrept, nici Pavel în realitate nu l-ar fi mustrat“, ca să nu dea cititorului putinţa să urmeze altă părere oarecare. Origen a ajuns la părerea sa din dorinţa de a respinge deriziunile lui Porfirie. Dacă Petru a fost în adevăr nedrept:

271) Ep. CX.

272) Ep. CXI.

în Antiohia, atunci a lucrat contra principilor recunoscute de dânsul, și dacă Pavel a muștrat pe Petru, apoi el însuși era vinovat de oarecare ezitare în Ierusalim și în alte locuri. Nu-i nevoie să se expună amărunit doveziile lui Ieronim, deoarece ele sunt fondate pe pricepere insuficientă a dascalilor săi greci și aceștia acum sunt cu totul lepădați. El ruga pe Augustin să nu ațîțe contra sa mulțimea vulgară de ignoranți, care respectă în Augustin pe episcopul, îmbrăcat în Biserică cu toată vrednicia preoțască, dar puțin se gândesc la Ieronim, care acum trăește bătrân și aproape calic într-o mănăstire depărtată. „Doară până la mine, care sunt despărțit de tine prin așa mari întinderi de mări și țări, abea ajunge vreun sunet al glasului tău și dacă se întâmplă să-mi scrii vreo scrisoare, apoi Italia și Roma o primește înainte de a mi se aduce mie”.

Explicându-i întrebuințarea liniuțelor și stelulelor în textele îndreptate de el, Ieronim îi atrage atențiunea asupra obiecțiunei contra traducerei sf. Scripturi din limba ebraică, care nu poate rezista criticei. El arată cât de slab e silogismul lui Augustin relativ de cei LXX de traducători și de traducerea lor, pe care el îl considera așa de irefutabil; arată importanța de a ști și a cunoaște ce au scris în realitate scriitorii sfințiți, și face glume pe socoteala nefericitului episcop african, care a citit în cartea prorocului Iona în loc de dovleac, ederă. În comentarul la cartea lui Iona el a lămurit mai deplin, că în originalul evreesc stă cuvântul *cacaion*²⁷³⁾, pe cari tâlcuitorii greci l-au dat prin cuvântul *curcubet*, iar Acvila, Simah și Teodoțian prin cuvintele *Kissos* sau *Kycheov*. El nu ia în samă, că traducătorii greci aveau în genere obiceiul de a căuta asemenea cuvânt

273) Kicaion. Acest cuvânt se întâlnește numai în cartea lui Iona.

grecesc, care întrucâtva să samene cu cel evreesc chiar și după sunet, dar adaogă, că în realitate aicea nu se înțelege nici curcubetă, nici ederă, ci o plantă care în unele privinți samănă în genere cu ele²⁷⁴). Deaceea iudeii, răspunsul cărora a fost aproape fatal pentru nefericitul episcop, sau nu cunoșteau nimica din limba ebraică, sau au spus o minciună cu scopul de a-și râde de partizanii dovleacului, dacă au spus, că același cuvânt se afla și în limba evreească, ca și în cea greacă și în vechea traducere latinească. „La sfârșitul acestei scrisori, — adaogă el, — te rog să nu silești pe un bătrân, al căruia termen de slujbă completă s'a terminat, să se prefacă din nou în ostaș și din nou să pună în rizic viața sa. Învață tu, tinere, care te afli în înaltul rang de episcop, învață tu poporul și îmbogățește sălașul Romei cu noile recolte ale Africei. Pentru mine e deajuns că mai șoptesc puțin aicea, într'un colț de monastire, cu niște ascultători și cititori mici și saraci”.

Simțind, poate, că tonul scrisorii sale e prea aspru, Ieronim se folosi ceva mai târziu de ocazie, ca să scrie o scurtă scrisoare, prin Ferm, cu rugămintea către Augustin de a părăsi toate chestiunile litigioase, să nu se mai gândească la chestiunea ridicolă despre curcubetă și să nu-l mai mustre pentru că a răspuns la atacurile lui Rufin. Curând după aceea, în anul 405, Augustin răspunse la această scrisoare cu o amabilitate și bunătațe neobișnuită, care n'a mai lăsat nici un ghimpe după sine. El se ține tare de părerea sa asupra disputei dintre apostolii Petru și Pavel. Ideile sale morale sănătoase nu putea suferi părerea despre o prefăcătorie, care se admitea în cazul dat de unii părinți. El răspunse

274) Talmudiștii spun că *chicaion* era egipteanu *chichi*, căpușa (*Ricinus communis* sau *planta christi*).

amărunțit și ingenios la dovezile lui Ieronim, dar cu mare modestie în ton. Tăgăduind acuzația că ar fi scris o „carte“ contra lui Ieronim, el, după explicația sa, trase o linie de demarcare vizibilă între *carte* și *scrisoare* și-l roagă să nu creadă, că aceste expresii respectoase îi sunt spuse pur și simplu din lingușire vicleană. El cere iertare și lămurește aluziunea nevinovată, dar așa de strâns pusă la inimă de Ieronim, despre Stesihar și încă odată îl roagă să îndrepte unele erori, pe care le-a observat în operele lui. „Căci deși episcopul, — zice el, — ca rang de onoare în întrebuințarea generală bisericească, e mai înalt decât prezviteratul, totuși în multe privințe Augustin e mai pe jos de Ieronim; dar chiar și dela inferior nu trebuie a înlătura îndreptare sau a o nesocoti“. Deoarece dovezile lui Ieronim schimbaseră convingerile lui Augustin, el renunță la obiecțiunile sale contra unei traduceri a Scripturii din limba evreească. Scrisoarea și-o încheie prin scuze sincere pentru întâmplările nefericite cu scrisorile sale anterioare, contra cărora, după părerea sa, Ieronim avea tot dreptul să se plângă, deoarece nici el însuși n'ar fi dorit, ca scrisorile lui Ieronim să devină publice înainte de a fi ajuns în mâinile sale proprii. Totuși socotește că în prietenia lor se cuvine să fie și marinimie, dar și libertate. Dacă ei nu se pot critica unul pe altul fără amărăciune reciprocă, atunci e mai bine să nu se facă aceasta nicidecum.

Se poate, ca Ieronim să fi simțit bine puterea observațiunii din urmă. În tot cazul, la această scrisoare a lui Augustin nu se găsește nici un răspuns. Aici se și încheie această corespondență cu excepția, că în anul 410, Ieronim mai scrie câteva rânduri lui Augustin, mulțămindu-i în expresii generale pentru două cărți sau, poate, încă pentru două scrisori, pe care le-a primit

dela dânsul ²⁷⁵⁾, exprimându-și hotărârea de a rămânea în amicitie cu dânsul și declarând, că ei amândoi trebuie să lupte contra răspândirii eresului pelagian. În operele sale de mai târziu el tacit a înlăturat părerea, pe care o demasca Augustin. Fiecare din ei deci se folosea de părerea celuilalt în chestiunile importante, dar fără să vrem simțim, că numai bunătatea de suflet creștinească a lui Augustin a împedecat, ca corespondența lor să nu se transforme într'o polemică tot atât de stearpă, cum devenise corespondența dintre Ieronim și Rufin. Acești doi bărbați nu se aseamana unul cu altul, nici după geniu, nici după caracter. După erudiția sa independentă, după mulțimea cărților citite și după variațiunea cunoștințelor, Ieronim stătea mai sus, dar după profunzimea de cugetare și după marinitate îl întrecea cu mult episcopul de Iponi.

IX. CONTINUAREA DISPUTELOR ȘI A GREUTĂȚILOR ÎN VIAȚA LUI IERONIM.

Cu trecerea vremii, viața lui Ieronim fu întunecată de multe întristări. Poteca anilor declinului său spre bătrânețe e presurată de pietrele mormântale ale prietenilor săi din tinerețe. În anul 404 muri nobila Paula după o boală chinuitoare, care a durat aproape doi ani. Ea avea ca la 57 ani dela naștere și petrecuse 19 ani în monastirea sa de maice dela Betleem. Evstohia îngrijise

275) Asume Ep. CXXXII, în care Augustin roagă să i se explice Iac. II, 18 și Ep. CXXXI, (sau liber de origine animae hominis), în care întreabă, cum s'ar apuca Ieronim să-și apere contra negărcii pelagiene a păcatului original părerea sa, că fiecare suflet e creat aparte (creaționism), — părere, care era contrară vederilor lui Augustin, că sufletele se primesc prin transmisiune dela părinți (tradiționism).

neobosit de dânsa în timpul boalei și Ieronim o mângâia în ceasurile de stângere ale vieții ei. Moartea ei îl umple de așa întristare adâncă, încât un timp nu se mai simți în stare să se apuce de lucrările sale scripturistice. După spusa lui, când începea să scrie, i se înțepeneau degetele, mâna îi cădea fără putere și mintea refuza să lucreze²⁷⁶). Imormântarea fu deosebit de solemnă. El o descrie într'o minunată schiță a vieții și virtuților Paulei, pe care o scrie ei spre mângâierea Evstohiei. Năsălia morții fu rădicată pe umere de episcopi din aproape toată Palestina în frunte cu Ioan al Ierusalimului și dus astfel la Peștera Nașterii lui Hristos. Procesia aceasta era precedată de alți episcopi și preoți, care purtau în mâni lumânări aprinse sau dirijau un minunat cor. În urma sicriului urma o enormă mulțime de persoane din toate straturile, printre care se aflau sute de monahi și monahii, mulțime de văduve și saraci, cari se bucuraseră de binefacerile răposatei. Timp de trei zile au stat împrejurul corpului fecioare, cântând antifonic psalmi în limbile greacă, latină și siriană. Răposata era așezată pe patul său, cu fața descoperită și toți se mirau de demnitatea și frumuseța feții ei, care sămăna mai mult cu fața palidă a unei femei ce doarme. După ce corpul ei a fost pus în mormânt, într'o peșteră delângă cea a Nașterii lui Hristos, se mai cântară deasupra mormântului psalmi încă patru zile și numai după aceea cei ce o plânsesă se întoarseră pela chiliile lor. În inscripția de pe mormânt și de la întoarcerea în peșteră, făcută de Ieronim în exametru latin, se mărturisește de origina ei nobilă, de virtuțile ei și de marea sa abnegațiune. Indatorirea ei de superioară a monastirei trecu la Evstohia. Mamă-sa nu-i lăsase nici un fel de moștenire alta, decât numai da-

276) Ep. CVIII, 32.

torii, sarcina a o mulțime de instituțiuni și o pildă luminoasă de conducere în noua sarcină de superioară.

Cam pe timpul morței Paulei, Ieronim iară fusese nevoit să se amestece încă într'o ceartă și anume în cearta contra lui Vigilanție, în care din nou manifestă aprinderea sa, dedându-se din nou pasiunii sale de sarcasm și ocară.

Vigilanție s'a născut în orașul galic Convena, dar tatăl său se strămută la Calagouris în Gasconia, unde, cum spune Ieronim, se îndeletnici cu întreținerea de taverne ²⁷⁷). Însă tânăr fiind, vizită Palestina și fu ospitalier primit de Ieronim, cătră care adusesse o recomandare din partea lui Paulin de Nola, scrisă după recomandarea lui Sulpiciu Sever, gospodăriei căria și aparținea el. Vizita aceasta servi ca izvor pentru neplăceri reciproce. Vigilanție și Ieronim se pătrunseră, se pare, de antipatie unul cătră altul. Ieronim neconținut se însemna cu semnul crucii ²⁷⁸), iar oaspetele său se raporta la aceasta cu o răceală nu lipsită de evlavie. Vigilanție se vede că grăea prea slobod, iar Ieronim îi ceru să-și stăpânească limba, când e vorba de lucruri, pe care el nu le pricepe. Încă în anul 396 Ieronim, bănuind că Vigilanție critică origenismul său, îi scrisse o scrisoare tăioasă, în care spune, că deși lui nu-i place să turbure singurătatea chiliei sale cu vorbe satirice, totuși el ar putea, dacă ar voi, să spună o istorioară hașlie despre dânsul. Această istorioară, spusă mai târziu în cartea sa, constă în aceea, că odată, noaptea, se întâmplă un cutremur și Vigilanție, fiind beat, sări din patul său, tot așa de lipsit de credință ca și de haină

277) Lindner, *De Joviniano et Vigilantio*; Schmidt, *Vigilantius* (Münster 1866); Gilley's, *Vigilantius and his Times*.

278) *Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Domini crucem.*

și fiind tot așa de gol, ca și Adam și Eva în rai, petrecu toată noaptea la rugăciune în peștera Nașterii lui Hristos. Orec s'ar ascunde în temeiul acestei istorioare putem fi încredințați, că învinuirea de beție e o aluzie la profesiunea de altă dată a tatălui-lui Vigilanție. „Lasă în pace lucrurile sfinte, — îi zice Ieronim ²⁷⁹). În copilărie tu ai primit cu totul altă creștere. Unul și același om nu se cade să cerce momentele și să vorbească despre sf. Scriptură, să guste vinul și să priceapă pe apostoli. Tu mă învinuești pe mine și pe prietenii mei de erezie. Adu-ți aminte de ziua aceea, când te-ai depărtat de mine, ai bătut din palme, ai jucat și ai strigat în gura mare, că-s ortodox, anume când am vorbit despre învierea corpului. Când ai început călătoriile tale și ți-a cazut în crier apa cea clocită și puturoasă, ti-ai adus aminte, că noi suntem eretici. Ce să fac eu cu tine? Eu m'am încrezut în scrisoarea de recomandare a lui Paulin și am luat aiurările tale drept simplitate țărănească. Lasă-mă în pace și nu-ți cheltui banii pe comande de cărți. Mergi iară la școală și învață. Dar ce folos e să te sfătuesc aceasta și să pun hotar unui om, care nu poate vorbi și nu vrea să-și stăpânească limba? Curat zicătoarea grecească cu măgarul și lira ²⁸⁰). Tu trebuie să te numești dormitantius, iar nu Vigilentius, pentru că dormi cu tot duhul tău și nu dormi un somn adânc, ci ești numai în letargie ²⁸¹)“. În scrisorile lui Ieronim, Vigilanțiu capătă de acum înainte epitetul de „Sonuli“, unul din acele epitete, cu care lui Ieronim îi place să numească pe protivnicii săi.

Noi nu avem putința să urmărim dezvoltarea spiritului lui Vigilanțiu sau istoria părerilor lui. El niciodată nu

279) Ep. LXI, 3.

280) Ono lira.

281) Ep. CIX.

a pierdut prietenia lui Sulpiciu Sever sau a lui Paulin de Nola, dar în viețile lor, ca și în biografia lui Martin de Tours, scrisă de cel dintâi din ei, el găsi nu puține ocaziuni, ca să se refere în mod critic la diferitele manifestări a evlaviei lor extraordinare și încetul cu încetul din el se formă un om, care câteodată e numit protestantul veacului V. În anul 404 Vigilanție dădu la lumină o carte, în care el însă și mai hotărît, decât cum făcuse înainte de dânsul Iovinian, se sili să reacționeze contra atot ce se numea stricăciune în Biserică. Cartea lui Vigilanție dealmintrelea n'a ajuns până la noi și o cunoaștem numai din aluziunile la ea ale lui Ieronim. Știm cu toate acestea, că într'însa autorul se râdica contra cinstirii sfinților și a mucenicilor, contra privegherilor și prăznuirilor dela mormintele și capelele lor, contra lăudărei ascetismului și vieții monahicești, ca singura formă adevărată de evlavie, contra celebratului clerului, contra întrebuințării lumânărilor de ceară la slujbele dumnezeiești de ziua, contra cinstirii moaștelor și ale altor rămășițe după cei morți, contra importanței prea mari, dată faptei bune, milosteniilor și posturilor, — cu un cuvânt contra multora din acele forme bisericicești, în care se manifesta viața religioasă bisericască de pe vremea lui.

Greșala lui Vigilanție, ca și a multor altor protestanți contra formelor existente de viață religioasă bisericască, consta în aceea, că, el observând unele abuzuri ce se făceau de formele date, nu se mărginea în polemica sa numai la acele abuzuri, ci în acelaș timp se ridica și în genere contra tuturor formelor nedeosebind cele adevărate de cele false. Nu-i de mirare, că o astfel de carte a trebuit să stârnească proteste din partea reprezentanților vieții religioase bisericicești și cel mai puternic polemist fu fer. Ieronim. Informațiuni asupra cărții lui Vigilanție le primi el dela prezbiterul Riparie și ime-

diat scrise înapoi un protest contra unui astfel de „sacri-legiu“. El îl numește Dormitantiu, sămarinean și iudeu, care se îndrăcește din pricina bețivăniilor lui. Ieronim se miră, că episcopul locului nu împedecă nebunia lui. Limba lui sacrileje ar trebui să o taie niște chirurghi și capul lui cel sec trebuie să fie supus unei lecuiri. Ieronim nu poate să sufere o astfel de nebunie. „O, unde sunteți voi, sulița lui Finees, mânia lui Ilie, râvnirea lui Simon Cananitul, asprimea lui Petru, care a ucis pe Anania și Sapphira, tăria lui Pavel, care a lovit pe Elim cu orbire? Doarmă Vigilantiu și în timpul somnului să fie nimicit împreună cu egiptenii de îngerul Egiptului. Dacă Riparie îi va trimite această nebunie, atunci el va pune securea sa la rădăcina ei“. Aceste simțiminte întărite ale lui, Ieronim le însoțește apoi și cu câteva date biblice, care pledează contra doctrinei lui Vigilantie²⁸²).

În urmă cartea în adevăr a fost procurată lui Ieronim și el răspunse la ea în 404. Răspunsul lui a fost scris într-o noapte și se distinge printr-o înaltă elocvență și se pare că a înspăimântat pe toți cei ce până atunci primiseră părerile lui Vigilantie, deși de obicei poartă asupra sa toate semnele unei polemice iritate²⁸³). Despre însuși Vigilantie după aceasta nu se mai aude nimic. El probabil a găsit, că un nou protest va fi nefolositor și a murit, se pare, ca prezbiter în Barcelona.

Ultima sa dispută importantă Ieronim a dus-o contra pelagienilor. Pelaghie era de origină Irlandez sau, cum se zicea pe atunci, scot, primi o cultură monahicească în monastirea Bangora. Adevăratul său nume era Morgan, în care caz Pelaghie, „de lângă marea“, este

282) Răspunsul lui Ieronim către Vigilantie (anul 404) apărut la 13 ani după cele două cărți ale lui contra lui Iovinian și la 22 ani după scrisoarea sa către Evstohia.

283) „In Hispania Barcinonensis parochiae ecclesiam tenet“ (Gennad. Catal. 35).

numai traducerea greacă a acestui nume. El putea vorbi slobod atât grecește, cât și latinește, și până și fericitul Augustin admira bărbăția, capacitatea exactității lui logice ²⁸⁴). Orozie și Ieronim, râd de grăsimea și de monoftalmia lui, dar în raporturile sale cu oamenii el se distingea printr'un caracter fermecător, deoarece se bucura de respectul a multor persoane distinse, printre care se numărau și Ieronim cu Augustin ²⁸⁵), precum și a multor femei, pe care Ieronim le numește amazoanele lui Pelaghie. Iscusița sa în calitate de comentariu al sf. Scripturi se arată în scrierile sale, care în multă vreme au fost atribuite când unuia, când altuia din cei mai vestiți părinți ai Bisericii. Erezia lui se învârtea în jurul punctelor teoretice subtile, referitoare la libertatea voinței, prevederii și a păcatului original, asupra cărora totdeauna a fost greu de dat o definiție riguroasă. El însuși le expune cu atâta prudență, încât înfășurate în explicațiunile sale, ele au pătruns chiar și în învățătura, care sub numirea de semipelagianism a fost susținută de unii învățători bisericești, cari se distingeau prin o ortodoxie ireproșabilă. Insuși Ieronim exprima câteodată păreri, pe care Pelaghie le aducea în susținerea vederilor sale proprii; dar și în genere, cu toată pornirea sa contra noii secte, Ieronim niciodată nu s'a ținut de vederile riguroase ale lui Augustin.

Pelaghie era învinuit, că neagă realitatea păcatului original. Dar poate va fi mai exact să zicem, că el explică acest lucru întrucâtva în mod neobișnuit. El învață deasemenea, că omul a putut să devină nepătimăș și fără de păcat în virtutea voinței sale libere și că efectul botezului constă în sfințirea omului, iar nu

284) Aug. Ep. c. Pelagian II, 31 ; „Homo acerrimi ingenii“. Copia operilor lui vezi la Cave, Hist. Lit. p. 382 ; Gieseler, sec. 87.

285) Aug. Ep. 105.

în ertarea păcatelor. Dar iuvățătura lui putea ușor duce la concluziuni primejdioase și în mâinile unor adepți așa de înfocați, ca Celestie, ca căpătă astfel de forme, cari au și atras asupra ei condamnarea unui sinod din Cartagena. Pelaghie găsi mulți adepți în Italia și Africa, dar cel mai mare succes îl avu în Palestina.

În vederea apariției acestei erezi nouă, Ieronim, neobositul polemist, dădu din nou alarma. În anul 415 îi scrisese despre acest lucru Ctisifon, în anul 416 Orozie îi procură cartea fer. Augustin „Despre origina sufletului“. Afară de aceasta, Ieronim era extrem de nemulțămît de Pelaghie, pentru că acest din urmă combătea traducerea epistolei către Efeseni, făcută de dânsul, cita autoritatea lui în sprijinul negării păcatului original și mai cu seamă pentru că se potrivea la idei cu Rufin și Origen²⁸⁶⁾. În răspunsul său către Ctisifon, Ieronim făgăduia, că încurând intenționează să scrie contra Pelaghienilor și către finele anului 415 el înadevăr edă dialogul său contra lor în trei căți²⁸⁷⁾. El păși la această lucrare cu o râvnă cu atât mai mare, cu cât Ioan în același an la o convorbire în Ierusalim trecu fățiș de partarea lui Pelaghie contra lui Orozie²⁸⁸⁾, care cu scrisoarea fer. Augustin în mâni îl acuza de erezie. Anume cu acest prilej Pelaghie răspunse trufaș: „Dar cine-i Augustin pentru mine?“ În anul următor la sinodul din Diospole, la care în prezența a 14 episcopi se discută a-

286) Prol. Dial. c. Pelag. Prol. in Jerem., și Ep. CXXXIII, 3.

287) Dialogul acesta (ultimul cuvânt al lui Ieronim în sfera doctrinei) se distinge prin un caracter cumpănit și prudent. Într'insul el renunță la vechea lui părere despre cearta între ap. Petru și Pavel în Antiohia.

288) Când el acuză pe Orozie, de hulă, un tânăr spaniol aprins, răspunse: „Cum poate episcopul, care e grec și nu știe latinește, să mă priceapă pe mine, care vorbesc latinește, iar nu grecește?“.

ceeași chestiune, nu găsi trebuință să se prezinte nici Orozie, nici alți doi episcopi galicani, Gheros și Lazar, care venise cu scopul de a învinui pe Pelaghie. Acești episcopi erau greci, iar scrisoarea lui Pelaghie era în latinește și de aceea era nevoie să se folosească în discuție sau de propria lui interpretare, sau de interpretarea altora. El izbuti să stârnească oarecare râvnire în episcopii apuseni, de a pretinde dreptul de a fi hotărâtorii indiscutabili în chestiile de credință și episcopii prezenți nu se putură nici pedeparte egala cu dânsul în ceea ce privește puterea teoretică sau arta dialectică. Unele din rătăcirile atribuite lui le negă, alte teze le recunosc, dar nega senzul ce li se da; el ceru permisiunea să anatematizeze pe aceea, cari ziceau, că se ține de unele doctrine atribuite lui, nu ca eretici, ci ca proști. Rezultatul general a acelui sinod, pe care Ieronim îl numește „jalnicul sobor“, fu acela, că Pelaghie fu absolvit de învinuirea de eretic ²⁸⁹).

Rezultatele acestui sinod fură neprielnice pentru Ieronim. Gloata aderentă lui Pelaghie — din clerici, monahi și mireni — atacară monastirea lui, ucise un diacon, dădu foc clădirilor monastiei și se purtă așa de sălbatec, încât Evstohia cu nepoata sa, Paula cea tânără, și cu fecioarele sale fu nevoită să-și caute refugiu, împreună cu Ieronim, într'un turn vecin cu monastirea, care fusese zidit anume ca loc de refugiu contra atacurilor arabilor prădalnici ²⁹⁰). S'ar fi putut întâmpla și lucruri mai rele, dacă în ajutorul lor nu s'ar fi ridicat clerul și poporul din Betleem. Agitația se potoli repede, dar Ieronim și comunitatea lui avu de întâmpinat mari greutateți până să-și refacă chiliile distruse. Că Pelaghie ar fi luat parte la aceste turburări nu există nicio dovadă.

289) Aug. De Gest. Pel. II, 37—44.

290) Aug. De Gest. Pelag. 36.

și Ioan cu indignare nega, că el ar putea fi răspunzător în vreun chip de aceasta. Pericolul totuși fu așa de mare, încât Evstohia și Paula în scrisoarea de plângere a lor către Papa Inocențiu nu numesc pe vinovați pe nume. Aluziunile lui Ieronim la împrejurările acestea de asemenea sunt prudente și enigmatice. Inocențiu scrisese lui Ioan o scrisoare aspră, dar episcopul de Ierusalim muri înainte de a o primi. Prail, succesorul său, îndepărtă de la sine pe Pelaghie și pe adeptii săi. „Catilina, — scrisese Ieronim lui Riparie, — e izgonit nu numai din cetate, ci și din Palestina ²⁹¹⁾”.

Ultima din scrierile existente ale lui Ieronim e adresată lui Augustin și lui Alipie, prin care-i felicită, că au silit pe pelagianul Celestie să tacă și prin care-și cere iertare, că n'a răspuns la cartea scrisă în apărarea aceluiași erezii de diaconul Annian ²⁹²⁾. Între alții au luat parte la această ceartă un alt cugetător mult mai puternic, anume Teodor de Mopsuesta. Acesta a scris „Cinci dizertațiuni contra celorce zic, că oamenii din fire greșesc, iar nu din intenție”. Fragmente din această scriere s'au păstrat la Fotie ²⁹³⁾. În una din dizertațiuni el face aluziune la fer. Ieronim sub denumirea ofensatoare de Aram. Asta numai pentru că Ieronim viețuia în Siria. Părerile lui el le consideră maniheice, îl combate, pentru că în traducerea sa din evreește s'a răzămat pe doctrina iudeilor celor cu rele intenții și-și râde de „evanghelia a cincea” din biblioteca din Cezareea. Dar Ieronim nu face nicio aluzie la acest atac și poate nici n'a văzut-o și nici n'a auzit de ea niciodată.

291) Ep. CXXXVIII.

292) Ep. CXLIII, scrisă la finele anului 419.

293) Ep. CXVII.

X. CELE DEPE URMĂ ZILE ALE FER. IERONIM.

Activitatea sa literară fer. Ieronim a continuat-o neîntrerupt până la sfârșitul vieții sale. Demnitarii bisericești de la toate categoriile și persoanele marcante de ambele sexe au purtat cu el corespondență scrisă asupra obiectelor teologice, morale și de comentarii biblice și răspunsurile lui totdeauna sunt interesante și câteodată au și o importanță mare. În anul 406 el scrisese o scrisoare de măgulire lui Iulian în Dalmația cu prilejul prăbușirii asupra lui a unui șir de nenorociri deodată, pe care acela le suportă cu o răbdare stoică. În anul 407 el scrisese despre dificultățile biblice pentru damele galice Ghedibia și Algasia; în anul 408 scrisese despre pocăință; în 409 scrisese lui Ageruhia despre petrecerea ei în feciorie; în anul 411 scrisese lui Marcelin despre creștinism și o scrisoare cu sfaturi ascetice, către un alt Rusticas, care în urmă fu episcop de Norbona; în anul 412 scrisese o scrisoare de mângâiere către Principia cu prilejul morții mamei ei; în anul 413 scrisese Ganudienției cu privire la educarea de către ea a fiicei sale în calitate de fecioară. Pe ostașul Exsuperanție îl înduplecă la viața monahicească, lui Evanghel îi inspiră, că prezbiterii sunt superiori diaconilor și că obiceiul roman, pe care acela îl aducea ca dovadă în folosul părerii contrare, este numai al unui singur oraș.

Alte două scrisori, scrise în cursul acestui period, sunt remarcabile prin aceea, că revarsă o lumină tristă asupra pericolului, care începea să se ivească din pricina statornicirii obiceiului celebratului în cler. Una din aceste scrisori e adresată unei mame și ficei ei în Galia ²⁹⁴). Un monah galican sosind la Ierusalim, îi spusese că a întreprins călătoria în Palestina poate pentru

a vizita locurile sfinte, dar mai cu samă, ca să se sfătuească cu el asupra purtării rele a mamei și a surorii sale. Mama lui era văduvă, iar sora fecioară; dar deodată, dacă se pot crede scuzele fiicei, văduva începu să arunce însușirile unei văduve fecioare, încetă de a mai posti, începu să ducă viața mirenească și văpsindu-și ochii cu antimoniu, eși în lume îmbrăcată cu haine și podoabe mirenești. Fiica se despărți de ea și apoi ele amândouă au început să trăiască cu clerici, primind numiri speciale, dar bănuită de *sinisacte*, adică menajere pentru persoane duhovnicești. Monahul transmise lui Ieronim această istorisire cu șiroaie de lacrimi și cu glas întrerupt de plâns. Ieronim, ascultând această istorisire, oftă adânc. „Mă rog scrie-le, muștră-le și le împacă între ele” — zise monahul. — „Eu nu-s episcop, — răspunse Ieronim, — ci un smerit locuitor de chilie, în care m'am retras, ca să-mi plâng păcatele mele din trecut și să evit pe altele în prezent. Cum pot să fac eu ceeace înzădar s'a încercat să facă fiul și fratele? Depărtarea și notorietatea sunt lucruri incompatibile”. „Tu ești prea fricos, — răspunse monahul. Unde-i tăria ta de altă dată? Unde-i acel sarcasm lucilian, cu care biciui ai tu altădată lumea?” „Nu, — răspunse Ieronim, — aceasta și este pricina tăcerii mele. Muștrările mele de altădată totdeauna au stârnit câte pe cineva împotriva mea. Nenorocirile m'au învățat să-mi stăpânesc limba, deoarece reproșind pentru viciu, eu îmi atrag numai neplăceri. Până și păreții au răsunat de ocări. Ba m'au numit și clevetitor”. „A spune adevărul nu-i clevetire, — răspunse monahul. — Aceasta va fi o muștrare particulară și numai puțini sunt vinovați de asemenea lucruri. Nu face ca această călătorie a mea așa de lungă să rămână zadarnică”. „Bine, — zise Ieronim. — De vreme ce afacerea ta e deosebită și scrisoarea trebuie trimisă peste marea, apoi voi face scrisoarea, cum dorești tu. Dar

eu te rog să ții acest lucru în taină. Dacă scrisoarea mea-și va ajunge scopul, deci să-mi dai puțința să împart cu tine fericirea ta ; dacă însă, cum mă tem eu, ea nu va avea putere, atunci, va să zică, mi-am cheltuit înzădar cuvintele mele, iar tu înzădar ai făcut călătoria". Potrivit făgăduinței date, în ziua când monahul se gătise ca să plece înapoi, Ieronim îi dictă îndată scrisoarea sa. În această scrisoare el cu prudență admite, că bănuielele de imoralitate pot fi și neîntemeiate și de aceea dădu scrisorii așa formă, ca pe cât era cu puțință, să înlăture orice jignire. Cu toate acestea, scrisoarea aceasta e foarte asemănătoare cu celelalte scrisori și din ea aflăm, ca și din scrisoarea către Evstolia, nu numai aceea, că obiceiul „sfintelor femei“ de a trăi cu clerul, producea mare turburare, ci deasemenea și aceea, că Ieronim privea cu bănuială la multe persoane duhovnicești și monahi, cari nu duceau viață ascetică. Ba el merge chiar așa de departe, încât roagă mama și fiica să între pe față în căsătorie cu acei clerici, cu care ele trăiesc. „După toate, — zice el, — aceasta va fi un rău mai mic“ ²⁹⁵). O altă scrisoare încă și mai izbitoare. Ea fu adresată unui diacon cu numele Sabinian, un cleric, care umbla după aventuri de calitate rea. Care a fost ocupația sa înainte de hirotonie, aceasta nu se știa, dar sufletul său era nutrit din comedii necurate și dintr'o lirică scandaloasă, și el era cunoscut ca seducător și desfrânat, ca mâncău și bețiv ordinar. Între alte apucături imorale, el trăea cu femeea unui însemnat general barbar, la o vilă a ei, afară din oraș, într'o desmățare

295) Ep. CXVII, 3: „Si corrupta es cur non palem nubis ? Secunda post naufragiam tabula est ; quod male Coeperis hoc saltem remedio temperare“. Ce spune Ieronim despre această scrisoare (c. Vigilant. 3), nu înseamnă, că lucrul acesta ar fi fost închis, ci că în adevăr criminalitatea mamei și fiicei era numai presupusă.

aşa de ruşinată, încât bărbatul, se afla în acea vreme în slujbă peste hotar, auzind de aceasta, se întoarse fără de veste acasă. Soţia fu apucată şi supusă public judecăţii şi fiind găsită vinovată, fu decapitată. Aceasta a fost, cum ne dă a înţelege Ieronim, nu unica jertfă, care a plătit cu viaţa pentru crimele lui Sabinian ²⁹⁶⁾. Desfrânatul însă fugi printr'o intrare subterană, intră în Roma travestit în alte haine şi-şi găsi scăparea în banda unor tâlhari samniţi. Dar crezându-se în nesiguranţă în Italia, el hotărî ca mai degrabă să se arunce în mare, decât să dea ochii cu omul, căruia i-a adus jignire, şi plecă în Siria. Acolo el ştiu să se insinueze aşa de bine pelângă un episcop respectabil şi însemnat, încât acesta îl hirotoni diacon şi-i dădu scrisori de recomandare către clerul său. Înarmându-se cu aceste scrisori, noul diacon plecă la monastirea Betleemului, unde fu primit de Ieronim şi numit citeţ. Acolo acest netrebnic frumos reînoi vechile sale apucături. Cu ajutorul unor manevre bine cunoscute lui, izbuti să atragă asupra sa atenţiunea uneia din fecioarele Evstohiei. „Tu ai dat târcoale, — zice Ieronim, — ca un lup staulului de oi şi fiind răsdeshfrânat faţă de oameni, ai vrut să te faci răsdeshfrânat şi faţă de Hristos“. Ca să între în contact cu monahia, căreia îi plăcuseră ochii săi rapaci, el avu îndrăzneala sacrileje, să arunce scrisorile sale chiar la altarul dela iesle şi stând între cântăreţi la strană, făcu fecioarei semne, unde putea ea să găsească scrisorile lui, în timpul închinării înaintea sanctuarului Naşterii lui Hristos. Pe calea aceasta el nimeri fereasta chiliei ei, care da spre ţarină. Acea fereastă era prea sus, ca să poată intra pe ea, dar amoretzii găsiră puţinţa să comunice unul cu altul pe calea scrisorilor, slo

296) CXLVII. „Quod... a te nobilium violata matrimonia publico caesa sint gladio“.

bozite și urcate cu o sfoară. Monahii din Betleem aveau obiceiul să-și taie părul scurt din o anumită pricină, pentru lămurirea căria Ieronim intră în amănunțimi de prisos, și deoarece Sabinian acum jurase monahiei, că se va căsători cu dânsa, deaceea ea chiar în peștera Nașterii îi predă un pachet, în care se cuprindea pletele sale tăcate și brâul ei drept semn al logodirii. După aceasta, probabil, în sărbătorile Nașterii lui Hristos, ei izbutiră să aibă o întâlnire în capela Ingerului, care binevestise păstorilor, nu departe de Betleem, unde, cum bănuiește Ieronim, ei au ajuns și la o nelegiuire mai mare; în urma acestora, de vreme ce nu li se prezentă ocazia să se vadă curând, diaconul eși și petrecu toată noaptea sub fereasta monahiei, primind dela aceasta și trimițându-i scrisorile curioase, prin care ei se înțeleseseră, ca Sabinian să procure o scară și la ziua hotărâtă să fugă împreună pe o corabie și să dispară din Siria. După o astfel de priveghere de toată noaptea, el se întoarse dimineața în monastire, ca să citească evanghelia în capelă și monahii socoteau, că paloarea neobișnuită a feței lui era rezultatul unui post aspru, ceeace nu se prea potrivea cu felul lui de trai.

„Dar în acest punct, — scrie fer. Ieronim, — marele inger, care păzește locașul Mariei și leagănul Domnului, în prezența căruia tu ai săvârșit atâtea nelegiuiri, te-a predat“. Câteva din scrisorile de dragoste ale lui au fost găsite și aduse lui Ieronim, pe care le-a citit nu numai plin de indignare, ci și vărsind șiroae de lacrimi și simțind adâncă înfristare în inima sa. Scrisorile acestea erau pline de cele mai imorale cuvinte și așa de urâte, că Ieronim n'a putut nici să le predea. El le reținu la sine, ca dovezi ale netrebniciei diaconului.

Fiind prins în apucăturile sale, Sabinian cuprins de mare groază, se aruncă la picioarele lui Ieronim și-l rugă de iertare, și Ieronim rugându-l să se pocăiască

presărându-și capul cu cenușă și pulbere în vreo monastire depărtată, îl iertă. Dar după ce fu prins în așa nelegiuire, Sabinian găsi că Betleemul e insuportabil pentru dânsul și plecă de acolo, răsbunându-și prin clevetirile cele mai rușinoase asupra omului, care se purtase așa de indulgent cu dânsul. Fără să manifeste cele mai slabe semne de pocăință, el umbla „îmbrăcat cu haine de in, cu inele pe degete, cu dinții nălbiți cu îngrijire, cu părul minunat strâns cerc împrejurul frunții și cu creți de grăsime pe grumazul său de bivol“. Nimenia n'ar fi putut nici să se gândească, că acest personaj vajnic, parfumat și cu îngrijire ras, care cutreera ulițele asemenea unui filfizon înamorat, și care-și purta triumfurile aventurilor sale vicioase, ca și cum ar fi fost niște lauri, nu era decât un diacon caterisit și un monah gonit din monastire.

Acest caz era abea unul din acele multe dureri, care întunecară sara vieții lui Ieronim; dar cu toate acestea el tot își continua ocupațiile sale biblice, cari au fost munca sa de căpetenie și cea mai bună mângâiere a sa. În chip deosebit se ocupa el cu tâlcuirile la proroci și succesiv își publică tâlcuirile sale la cărțile prorocilor Zaharia, Malahia, Osie, Ioil, Amos și Daniil. Toate acestea sunt doctrine și interesante comentarii, care cuprind mult material prețios, deși în același timp ele adesea sunt nedeterminate după ton și cad într'un misticism neguros și oscilant, care nu varsă nici un fel de lumină asupra senzului real al locurilor comentate. Chiar contemporanii lui se jăluiau, că făcând fără nicio critică alegerea părerilor anterioare, adesea le-a lăsat fără nici o legătură cu părerile sale ²⁹⁷⁾. Un loc din „Comentariul la Daniil“, era aproape să-l supună pericolului de a fi învinuit de crimă contra statului. Lămurind chipul cel

297) Aug. Ep. CXC VII și CXC VIII.

de aur din visul lui Nabucodonosor, el raporta picioarele cele de fer și de lut la imperul roman și zicea: „Cum la început nimic nu era mai tare și mai puternic decât imperul roman, așa și la sfârșit nimic nu va fi mai slab ca el, deoarece și în luptele civile și contra celorlalte popoară mai avem nevoie de ajutorul barbarilor“. Aceasta s'a interpretat în senzul unei aluziuni trădătoare la viteazul vandal Stilihon, care era generalisimul armatei romane și Ieronim ar fi putut să se expună acuzațiunii de trădare de stat, dacă n'ar fi urmat îndată uciderea lui Stilihon, cu puțin înainte ca chestia aceasta să ajungă la tribunal. La această împrejurare face el aluziune, în precuvântarea dela lucrarea sa „Comentariu la Isaia“. Adevărul Scripturii, — zice el, — nu trebuie neglijat din lingușire față de prinți, precum nici discuțiile obștești nu pot pricinui ofensă persoanelor“.

Pe la anul 410 își termină el „Comentariul la Isaia“ în 18 cărți. Acesta e, poate, cel mai bun din comentariile sale, mai ales în chestiunile de filologie și critică. „Comentariul la Iezechiil“ a fost terminat nu mai devreme de anul 415. Afară de lucrurile misterioase și omiletice, care nu se referă la chestiune, în el se coprind multe lămuriri prețioase, deși e scris în împrejurări dificile și cu neplăcere. Pentru încurajarea sa la această lucrare a fost nevoie de toată insistența Evstohiei. El acum era om cu totul bătrân, inima lui era apăsată de întristare, iar ochii îi erau înegurați de bătrânețe²⁹⁸). El găsi că-i este imposibil să citească noaptea literatura măruntă a manuscriptelor sale grecești, care expuneau ochii săi la încordări mari chiar și la lumina zilei. Manuscriptele grecești el nu mai era în stare să le citească la lumina lampei și era nevoit să roage pe confrății săi călugări, ca să i le citească. Afară de aceasta, din

298) Praef. in Ezech. I, VII.

pricina năvălirii barbarilor, la Betleem soseau mereu cete de clerici, monahi și saraci. Mijloacele comunității, și fără asta destul de reduse, fură împovărate în ultimul grad, și, esceptând câteva ceasuri de liniște în timpul nopții, vestitul bătrân neconținut era ocupat cu trebile monastirii.

Intre acestea el trăi pânăla acea epocă, care marchează începutul „morții Romei”. În anul 402, Alaric aduse în Italia oștirea vizigoților, prima armată dușmană, pe care a văzut-o vreodată Italia. Cinci generațiuni contemporane au fost martore a cinci năvăliri: ale vizigoților, hunilor, vandalilor, ostrogoților și lombarzilor, dintre care acești din urmă intrară cu Albain în anul 568. Alaric fu îndemnat la invazie din voința de a satisface glasurile neconținute, cari strigau mereu: „mergi la Roma și o pustiește!” Intăia oară el o asediă în anul 408 și o dusă la o groznică foamete și molimă, care o sili la o răscumpărare înjositoare. Glasul care răsuna în urechile lui: „penetrabis ad Urbem”²⁹⁹⁾ se dovedi odată zadarnic, anume când râul Ubris îi tăie drumul. Dar apoi s'a repetat de trei ori. În anul 409 el asediă Roma a doua oară, anume când umbra de împărat Attal, urcat pe tron de senat, auzi în amfiteatru strigătul grozav: „hotărăște preț pe carnea de om”. Alaric supune orașul la al treilea asediu și în 24 August, 410, pătrunzind prin poarta Salaric, aproape de grădini, prădă capitala și arse palatul lui Salustiu.

În timpul acestei groaznice turburări de popoară, până și locuitorii Palestinei nu se credeau în siguranță. Deja în anul 406 oarda sălbatică a muntenilor isauri se năpustise asupra Palestinei de nord și umpluse Ierusalimul de groază. O iarnă cumplit de rece și o foamete mare sili pe Ieronim să se îngrijască serios de acele

299) Claudian, De Bel. Get. V, 547.

mijloace, cu care să poată susține comunitatea monahilor săi și mulțimea de pelerini și fugari, care se îndrepta spre casa sa ospitalieră. Aceste griji și neliniști, precum și postul aspru îl aruncară în o nouă boală, care înca odată îl duse până la ușa mormântului. Sf. Melania prezisese familiei sale, că Roma va cădea și prezicerea aceasta te miră de avusese nevoie de vreo descoperire extraordinară în acea vreme, când pe fiecare săptămână veneau știri de pustiiri, ce se petreceau în toate părțile nordice ale imperului de către cuarzi, vandali, sarmați, alani, gepizi, heruli, saxoni, burgunzi și teutoni. Dinspre răsărit provinciile imperului erau amenințate de perși și armeni. Goții și hunii treceau cu cârdul peste Dunăre. Francii și germanii amenințau granița Rinului. Dintre acești barbari cu deosebire hunii răspândeau groază nespusă prin cruzimile și josniciile lor, dar din ei mai ales tribul taifalilor se distingeau prin moravuri revoltătoare ³⁰⁰). În anul 409 Ieronim spunea Agerohiei, că după părerea sa s'a apropiat venirea lui antihrist ³⁰¹). El nu voia să spună tot ce trebuia, ca să nu arate că el se desnădăjduiește de ajutorul lui Dumnezeu. În curgere de 30 ani Roma perduse multe din provinciile sale proprii dela Pontul Euxin până la Alpii Iuliani, cu care prilej se rupsesse și granița principală, care era Dunărea. Plânsul îi săcătuise lacrimile. Cu excepția unor bătrâni, generația de atunci a romanilor, născuți în timpul asediului și a robiei, nu mai regretau libertatea, pe care nu o cunoscuseră niciodată. Cine ar fi putut crede aceasta? Cum ar fi putut istoria să înfățișeze demn acel fapt, că Roma în sinurile propriului său imperiu, nu se mai lupta pentru slavă, ci pentru siguranța sa; ba mai mult încă:

300) Amm. Marc. XXXI, 2, sec. 1; IX, sec. 6.

301) Ep. CXXIII, 17.

ea nu se lupta încă, ci-și răscumpăra libertatea și siguranța cu aur și cu toată zestrea sa? Și de toate aceste nenorociri de vină nu erau împărații ei Arcadie și Onorie, religioși în cel mai înalt grad, ci ea era pricinuită de josnicia barbarului trădător, vandalul Stilihon, care înarmă pe vrășmașii Romei contra ei pe propriul ei cont. Ce poate să mai rămână întreg, dacă pierе Roma? Poate oare Agheruhia să se mai gândească la măritiș în niște împrejurări așa de grozave și nefericite? Aceste expresiuni îndrăsnețe fură întrebuințate de Ieronim cu un an înainte de uciderea lui Stilihon la Ravena și el știa cât de primejdioase sunt aceste expresiuni. „Nici să oftezi, — zice el, — nu poți slobod, deoarece noi nu voim, ba mai mult încă, nu îndrăsnim să ne plângem de „cele ce suferim“.

Ieronim în vremea aceasta muncea la „comentarul său asupra prorocului Iezechiel“. Dar când auzi, că Roma în adevăr a căzut, vestea aceasta se deslănțui asupra lui ca o lovitură de trăsnet. Timp de trei zile și trei nopți Alaric cel plin de mânie supuse cetatea eternă sabiei și focului ³⁰²⁾. Pentru a plăti suma, pe care el o ceruse la prima asediere ca răscumpărare pentru a se retrage dela cetate, romanii au fost nevoiți să-și topească idolii zeilor, între care și idolul zeiței Virtus (tăria bărbătească). Zosim pomenește de aceasta, ca de o prevestire a apropiatei lor peiri. „Când a fost topit idolul zeiței Virtus, — zice el, — în romani se stinse orice scânteie de bărbăție și de virtute“.

Noi am văzut deja, cum au năvălit goții în casa Marcelei și o supuse la așa bătăi și batjocuri, încât deși ea izbuti să-și găsească refugiu într'o biserică, totuși peste câteva zile muri. Întregul oraș deveni scenă a grozăviilor și turburării, foametei și nenorocirii, in-

302) Thierry, Nouveaux Récits de l'hist. romaine p. 451.

cendiilor și vărsărilor de sânge. Printre alți mulți prieteni ai lui Ieronim peri și nobilul Pamahie, deși nu se știe cum. Ieronim fu doborât de durere și întristare. „O, rușine! — exclamă el în scrisoarea către Gaudientiu. — Lumea merge spre peire. Slăvita cetate, capitala împărăției romane, e înghițită de ocară. Toate provinciile sunt pline de romani izgoniți. Bisericiile strălucite altădată s'au prefăcut în movile de moluz și cenușă!“ Durerea lui fu așa de adâncă, încât cu greu își putea aduna puterile, ca să se apuce de lucru. „In curs de multă vreme, — scrie el Dimitriei, — ai tremurat în mâna barbarilor și ți-ai găsit azil la sânul și sub haina mătușei și mamei tale. Tu însuși te-ai văzut captivă, ai tremurat la vederea fețelor sălbatice ale barbarilor; cu geamăt surd ai văzut, cum barbarii apucău pe fecioarele Domnului³⁰³⁾. Cetatea voastră, capitala de altădată a lumii, acum e mormântul poporului roman și vei mai primi tu oare pe țărmul Libiei, în calitate de surgunită, pe mirele izgonit³⁰⁴⁾? „Cine ar fi putut crede, — întreabă el³⁰⁵⁾ — ca Roma, întemeiată pe victoriile asupra întregii lumi, să poată fi supusă dărâmării! Ca ea, mama popoarelor, să poată deveni și mormântul lor? Ca toate țările Răsăritului, Egiptului și Africii să se umplă de cârduri de tineri și fete ale stăpânei de altădată a lumii? Ca orașului sfânt al Betleemului să-i

303) Vezi mai sus.

304) Ep. CXXX, 5. În această scrisoare el zice, că primirea de către Dimitria, fecioria, contra dorinții întregii sale familii, făcu toată Italia să desbrace hainele sale de doliu și zidurile Romii cele pe jumătate dărâmate să-și ia strălucirea lor anterioară, socotind, că Dumnezeu s'a milostivit asupra lor. Dimitria deschise „quod Romanae urbis, cineres mitigaret“, și romanii se bucurară mai mult că ea primi votul fecioriei, decât se bucuraseră străbunii lor de victoriile lor anterioare dela Cana.

305) Praef. în Ezech. I. III.

fie dat să vadă din zi în zi cum persoane strălucite și nobile de ambele sexe, care altădată trăiau în belșug și lux, să se îndrepte spre zidurile lui ca cerșetori? El n'a putut să-i ajute cu nimic, decât numai să plângă împreună cu ei. Când vestea despre aceasta a ajuns până la dânsul, el încremeni de groază, abea putu să-și aducă aminte de propriul său nume la gândul acelor grozăvii, care s'au produs în timpul căderii cetății eterne. În scrisoarea sa către Principia, cu prilejul morții Marcelei, mama ei, el zice: „Glasul mi-i înăbușit și suspinele mă împedecă să dictez cuvintele. E luată cetatea, care înseși a luat cândva toată lumea; mai mult încă, ea a perit de foame mai înainte de a cădea de sabie și abea s'au găsit câțiva oameni, ca să poată fi luați în sabie. Furia flămânzilor se transformă în josnicia antropofagiei; oamenii își smulgeau unii altora membrele, mama nu-și cruța pruncul dela sân³⁰⁶⁾“.

Dar dacă creștinii ar fi căutat pricina acestei cumplite catastrofe, apoi ar fi putut-o găsi în zugrăvirea societății romane, cum a fost ea descrisă de Ammian Marcelin, pe care Mommsen îl numește cel mai „serios și conștiincios dintre toți scriitorii romani ai aceluiași period“. El ne spune despre luxul în haine ce domnea atuncea, despre viața largă, și cum se întinsese neglijența către toate ocupațiunile mai nobile, și cu ce pafimă nerușinată se dedase toți la cele mai josnice plăceri, cu ce îndrăsneț dispreț se purtau față de străini, cât de nemăsurate erau bogățiile, așa că cei ce primeau pe an un milion de lei venit, erau socotiți de mâna a

306) Quod cladem illius noctis, quis funera faudo
 Explicet aut possit lacrimis aequare dolorem?
 Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos,
 Plurima perque vias sparguntur inertia passim
 Corporas, perque domos, et plurima mortis imago“.

cincea după socotința senatului; cum se destramase viața familială și prietenia era prețuită numai în cluburile de joc; cât de cumplit căzuse curtea, slăbind din ce în ce mai mult, cum în fruntea oștirii stăteau aventurieri străini, cum senatul fiind în acelaș timp și trufaș și fricos, declara că cu barbarii nu trebuie a avea niciun fel de alianță în timp ce legiunile, care puteau să oprească pe noul Anibal, se puteau recruta numai din huni. Acestea au fost cauzele, pentru care au căzut zidurile cetății, între care în curgere de opt veacuri nu intrase nici un dușman străin, pentru că căruțele goșilor se rupeau sub greutatea aurului și argintului, iar fugarii romani, foști altădată bogătași, se puteau întâlni prin toate țările ca robi și exilați. Insuși Alaric se exprimă cu jumătate de gură, că cu toată dorința sa n'ar fi putut să oprească curentul destrugător. „El a devenit o unealtă în mâinile unui stăpân mai puternic, și fie că-și da seama ce dărâamnă, fie că nu-și da seama, dar în tot cazul lui îi fusese dat să dărâme cetatea milenară, o dărâamnă cu toată strălucirea ei, ca și cu toată impietatea ei“. După aceasta „sărăcia se instalează în locul bogăției și desnădejdea în locul trufiei ³⁰⁷⁾“.

În anul 411 chiar Betleemul fu din nou cuprins de groază din cauza incursiunii sălbatice a arabilor beduini din sud, la care Ieronim face aluziune în scrisoarea sa către Marcelin, dar asupra căreia abea dă câteva amănunțimi afară de faptul, că comunitatea sa fu izbăvită de nenorocire prin mijlocirea milii lui Dumnezeu ³⁰⁸⁾. Și iată în boală, în neputințe și în bătrânețe adânci, petrecând la mormânt pe Iliodor, Nepotian, Pamahia, Marcela, Asela, Răula, Fabiola și nu numai pe contin-

307) Mommsen, Cont. Rev. Mag. 1871.

308) Ep. CXXVI, 2.

poranii săi cei mai venerabili, ci și aproape pe toți aceia, pe care el îi iubea mai mult dintre ai săi, în mijlocul războaelor, a veștilor de războaie și a zguduirii popoaramor, își aștepta el apropierea sfârșitului. Evstohia, prietena și colaboratoarea sa cea pe viață, fiica feciorelnică a sfintelor sale simpatii, adormi cu pace în anul 418, la 16 zile după moartea mamei sale și fu îngropată împreună cu aceasta în peștera din Betleem. Singura împrejurare fericită, care înseninează anii săi din urmă, a fost așezarea la Betleem a Paulei cele tinere, nepoata bătrânei Paula și fiica lui Toxotie și a Letei. Ea luase votul fecioriei chiar dela naștere după făgăduința părinților săi și primul cuvânt ce a învățat să rostească, a fost: „aliluia“³⁰⁹⁾! Chiar la nașterea ei, Ieronim scrisese mamei ei cu privire la modul de creștere a noiei născute și ea, probabil, chiar din primii ani se alătură de mătușa sa Evstohia la monastirea din Betleem. Când Evstohia muri, ea deveni a treia conducătoare a monastirei din neamul ei.

Ieronim fu deasemenea bucurat de sosirea Albinei, soția creștină a lui Albin, marele pontif păgân, care sosi cu fiica ei Melania cea tânără, și nobilul Pinian, ginerele său. Deoarece Melania cea bătrână fusese o veche prietenă a lui Rufin și susținuse cauza acestuia contra lui Ieronim, deaceea el nu putu să nu se bucure, că nepoata ei veni la el, evitând silniciile ciudate ce se exercitară asupra lor a tustrei în Iponi.

Despre moartea lui Ieronim nu știm nimica, deoarece te miră de putem să dăm vreo crezare istorisirii lungi, ce o avem dela un scriitor anonim despre aceasta. După mărturia lui Prosper de Acvitalia, el a murit la 30 Septembrie, anul 420. Din împrejurarea, că din nouă luni ale anului 420 nu avem dela el nicio scrisoare, se

309) Ep. CVIII, 26.

poate, trage concluzia, că moartea lui a fost precedată de o lungă boală, în cursul căreia el n'a fost în stare să scrie. Părul capului său era demult înălbit, fruntea brăzdată de creți adânci, obrajii purtau dărele multor lacrimi, ochii îi erau slăbiți și afundați în orbite, fața palidă și slăbită, bărbia adusă înainte și tot exteriorul lăsa să se înțeleagă paragină și durere³¹⁰). Putem dară cu tot dreptul să presupunem, că la moarte ochii i-au fost închiși de Paula cea tânără și de tânăra Melania. El a fost îngropat alături de Paula și de Evstohia în peștera vecină cu cea a nașterii lui Hristos. Sunt istorisiri, care vorbesc de multe minuni săvârșite la mormântul lui și despre strămutarea trupului lui în biserica sf. Mariei Magiore din Roma. Dar din ultima lui scrisoare nu aflăm nimica despre comunitatea sa din Betleem, ba nu aflăm nici măcar numele succesorului său. Geniul său și geniul puținilor contemporani ai săi din Răsărit și Apus, cu un colorit foarte viu, ne transmite date despre evenimentele și felul de cugetare din veacul IV și din prima jumătate a veacului V, dar odată cu încetarea corespondenței lui Ieronim, încetează și cunoștințele noastre mai deaproape asupra societății creștine a acelor timpuri, atât de însemnate, atât de agitate și atât de erudite. Încă vreo câteva scrisori ale lui Paulin de Nola — și asupra Apusului se lasă un întunec des³¹¹).

Pe paginile anterioare, Ieronim ni s'a înfățișat cum se zugrăvește singur în scrisorile sale proprii și în scrierile sale, precum și cum s'a părut el prietenilor și contemporanilor săi. Ne rămâne acum să adăogăm nu-

310) „Nunc jam cano capite, et arata rugis fronte, et ad infra boum pale, aribus a mento pendentibus“.

311) Am. Thierry, Jerom. II, 245.

mai câteva cuvinte relativ de caracterul său și de serviciile aduse de el Bisericii creștine.

Ieronim merită pe deaîntregul acel titlu, pe care i l-a dat Ozanam, anume titlu de „Dascăl al prozei creștine pentru toate veacurile următoare”³¹²). Dacă poate fi numit cineva în genere „Ciceronele creștin”, apoi acela e tocmai el, și nu Lactanțiu, care — deși stilul său a și fost, poate, curat clasic, — stă, totuși, mult mai jos decât Ieronim după geniul său și după independența și puterea sa. Stilul lui Tertulian poartă aceeași pecete apăsată a pasiunii personale, dar Tertulian n’a posedat deloc acea vioiciune și acea bogăție de forme, pe care o întâlnim la Ieronim. Augustin a fost tot așa de elocvent și frapant, dar deslănarea și prolixitatea sa sunt adesea obositoare. Ieronim, dimpotrivă, e pururea expresiv și niciodată nu e plictisitor. El de obicei se jăluia, că sunetele grosolane ale limbii evreești l-au lipsit complet de frumuseța și eleganța stilului latin. Dar el era până întru atâta pătruns de literatura clasică și așa de adesea (cu tot visul său) reproducea expresiile și metoda ei, încât câștigă în libertate și putere tot ceea ce a putut să piardă în refacerea clasică. Stilul lui e mult mai superior ciceronismului palid din timpurile savante ale renașterii și una din cauzele, pentru care el nu-și pierde niciodată interesul, se cuprinde în acea putere, pe stilul său o capătă din amestecul influențelor semite cu cele apusene. Cuvintele lui, cu toate acestea, nu pot fi nicidecum prețuite cumpănindu-le cu aurul și la citirea polemicii sale bătaioase și a marilor exagerațiuni, trebuie totdeauna să avem în vedere însuși temperamentul scriitorului, al căruia entuziasm, elasticitate și ingeniozitate nepuizabilă alcătuiseră un contrast așa de puternic cu seriozitatea morală posomorâtă a lui Augustin.

312) Hist. de Civil. ad. Att. I, 14, 4.

Ieronim a fost, așa zicând, un cititor devorator al literaturii grece. El cunoștea cu deosebire pe Homer și Hesiod, și a citit deasemenea pe Demostene, Herodot, Aristotel și pe alții. Dintre scriitorii latini el cunoștea în mare parte pe Virgiliu, Suetoniu, Pliniu și Tacit. Deasemenea era un mare cunoscător al operilor sfinților părinți atât greci, cât și latini. Se pare că el a citit operele tuturor scriitorilor creștini mai însemnați, cari au trăit înainte de dânsul și opiniunile sale despre ei dovedesc o mare pătrundere. Dintre dascalii bisericești greci, el prețuește cu deosebit respect pe Origen, iar dintre cei latini pe Tertulian. El e elocvent și înflăcărat, dar operele sale sunt câteodată întunecate de urmele unei întrenări personale și mai cu samă ale unei retorice declamatorii, care, după cum și singur recunoaște, avea de țintă asigurarea victoriei, decât determinarea adevărului. Intrebuințarea neconținută a acelorași metafore umflate, care adesa se rostogolesc unele peste altele, înainte de a se epuiza puterea primei metaforei, și în clinațiunea deasă de a reveni la aceleași fraze, dau un caracter greoi stilului său și câteodată ne fac să bănuim sinceritatea lui. La citirea lui adesa îți vine în minte descrierea lui Cicerone despre aceea, cum se prezenta el la început înaintea auditorilor săi și lovea cu foc și sabie -- *Nosti istas svkvdovs* ³¹³⁾). În realitate, el căzu cu mult mai mult sub influența lui Cicerone, decât era de dorit pentru un scriitor creștin ³¹⁴⁾, și prin aceasta se explică la el, în genere, atât sofistica fără jenă, la care el recurge, cât și ocările nesfârșite, cu care el tăbărăște asupra protivnicilor săi. Și cu toate aceste defecte, el rămâne cel mai interesant și mai viu dintre părinții Bisericii latine.

313) Cic. Ep. ad. Att. I, 14, 4.

314) Ibid.

Nu se încapă îndoială nici în acea privință, că el a fost deasemenea cel mai mare critic literar dintre comentatorii latini. Adevărat, cunoștințele sale în limba greacă, pe care o putea vorbi cu ușurință, nu erau așa de profunde, încât să-l scutească de a cădea în erori întâmplătoare la traducere ³¹⁵⁾ și posedarea limbei ebraice nu era așa de perfectă, încât el măcar un moment să poată fi comparat cu erudiții ebraiști moderni de felul lui Delitzsch și Gesenius. Dacă știința sa ar fi fost anume astfel, atunci niciodată n'ar fi căzut în eroarea, cum că poezia evreească ar fi fost scrisă câteodată în trimetrie iambică și în alți metri latini sau greci. Dar trebuie să ne amintim, că el a fost unul dintre acei foarte puțini părinți și învățători ai Bisericii, cari în genere cunoșteau măcar cât de puțin limba ebraică și că el a învățat-o fără gramatică, fără lexicon, fără vocale, puncte sau semne ajutătoare felurite, ci numai prin acel singur mijloc, ce l-a avut la îndemână și care a constatat în citirea „Exaplelor“ lui Origen, cu care prilej el numai întâmplător s'a folosit și de lecțiunile verbale ale unor rabini iudei. Pentru savanții moderni nu e greu a semnală erorile etimologice și de altă natură, ce se întâlnesc în cartea sa „Despre numele evreești“, sau a supune criticii încercarea ciudată de a deriva numele grecești dela rădăcini ebraice. Dar oare mulți din savanții moderni pot vorbi și scrie latinește și grecește și să citească evreește așa, cum a fost în stare Ieronim, cu toate greutateile enorme, cu care a avut de luptat el? Augustin câteodată n'a putut birui greutatea, cum singur spune, nici chiar la studiul limbii grecești. Ieronim cu o extraordinară încordare la muncă își împropriă chiar și limba evreească și în rândul părinților și învă-

315) Clerck citează multe exemple de acestea din traducerea „Cronicii“ lui Eusebie, făcută de Ieronim.

țătorilor bisericești vechi aproape singurul ni se înfățișează ca „om a trei limbi (Homo trilinguis)“.

După aceea noi trebuie să oferim lui Ieronim întâiul loc între părinții latini și ca interpretator al sf. Scripturi³¹⁶). În unele privințe l-a întrecut, poate, Augustin; dar dacă luăm în considerațiune, în genere, câte servicii a adus el, apoi din acest punct de vedere nimeni nu-l poate egala. Noi admitem în totul neajunsul frecvent, de care suferă exactitatea sa exgetică, caracterul compilator și eterogen al comentariilor sale, deseale sale contraziceri, grăbirea extremă cu care scria, acel metod necritic, cu ajutorul căruia dădea lucrurilor din Vechiul Testament înșămnatate creștină, înclinarea sa neconținută la tropologie, alegorie, simbolism mistic și amărunchimi exagerate și ton exagerat a unora din concluziile sale. Cu toate acestea până astăzi comentariile lui Ieronim se citesc mai mult decât comentariile orăruia din părinții și învățătorii Bisericii tocmai din cauza erudițiunii și viiciunii lor, a îngrijirii lor literare, a limpezimii ideilor din ele. În vederea acestora glasul unanim al lumii creștine, între toate comentariile Bisericii antice, așază la deosebită înălțime comentariile lui Ieronim.

Dar cel mai înalt grad de laudă fer. Ieronim îl merită în calitate de redactor critic și traducător. În acel veac, când traducerea greacă a celor șaptezeci de traducători era socotită ca infailibilă și inspirată, el văzu în ea mulțime de neajunsuri³¹⁷) și cu toate glasurile de prevenire ale acelor, pe care el îi numea „lătrăi“, el convinse pe fer. Augustin, că avea dreptate el, Iero-

316) Deus qui Ecclesiae Tuae in exponendis sacris Scripturis beatum Hieronymum Confessorem Tuum Doctorem maximum providere dignatus es“. Colect. in Rom. Brev. Sep. 3.

317) Comm. in Ezech. XXIII.

nim, să traducă Scriptura din originalul evreesc. Vulgata va rămânea pentru totdeauna un monument neperitor al bărbăției, capacității și slavei lui Ieronim. Biserica îi datorește lui încă mare recunoștință pentru acea deosebire lăumurită între cărțile canonice și necanonice ale sf. Scripturi. Părerile sale asupra inspirațiunii nicăirea nu se expun riguros. Câteodată el consideră doctrina despre inspirațiunea literală ca absurdă, dar în genere el e foarte timid, să trateze acest lucru direct și deși în comentariile sale se expune dreptul de a ne referi către scriitorii sfinți în mod critic la lumina științei creștine și a învățaturii sf. Duh, totuși în alte locuri el vorbește așa, ca și cum în fiecare loc s'ar cuprinde „un înțeles multilateral” (multiplex inteligenția) și ca și cum oarecare mistere s'ar cuprinde chiar în dispoziția cuvintelor evreești. Intr'o scrisoare el zice, că nu-i nimic mai condamabil, decât a acomoda sf. Scriptură cu părerile noastre și scoate tainele bisericesti din mintea proprie, iar în altă scrisoare spune, că e ilegal a iubi pe Hristos așa, încât să falsificăm istoria ³¹⁸).

Interesele multelaterale ale lui Ieronim se ilustrează prin contribuțiile următoare la literatura ermineutică din ediția „Cronicii lui Eusebie” și în „Topografia Țării Sfinte”. Scrisorile lui sunt pline de fapte și informațiuni interesante, referitoare la evenimentele timpului său. „Catalogul” său, sau cartea despre bărbații însemnați, căpătă o importanță deosebită și statornică în istoria Bisericii creștine. Biografiile diferiților sfinți, scrise de el, au fost premergătoarele unei vaste literaturi, așa că anume aceste biografii au și devenit modele pentru aghiologia evului mediu.

Ce se atinge de însemnătatea fericitului Ieronim ca teolog, apoi în această privință el n'a exercitat o mare

318) Ep. LIII, 7 ; Praef. in Isaj. V, lib. 1.

influență asupra timpurilor următoare. Ieronim a fost **mai** curând un savant și omul erudiției, decât un **cu-**
getător independent. El te miră de a avut o sistemă
teologică proprie, ci se ținu strâns de vederile stator-
nicite de Biserica romană. Deși în curgere de mulți
ani el a fost adoratorul înflăcărat al lui Origen și deși
se mândrea că a învățat la astfel de persoane, ca Gri-
gorie de Nazianz și Didim de Alexandria, cu toate a-
cestea el se bizuea mai mult pe tradiție și în această
pravință nu ieși din nivelul vederilor teologice obișnuite
în acea vreme. Nu se remarcă el deasemenea cu nimi-
ca nici ca scriitor moralist. Morala sa poartă pecetea
acelor vremi și deși a avut o mare influență asupra
misticilor, chiar și asupra sf. Tereza, dar îi lipsea fo-
cul adevăratei mistice. El n'a fost un propoveduitor
creștin. Adevărat e, că a fost hirotonit preot, dar nu
ne-a lăsat nici un model de astfel de omilii curajoase,
prin care Augustin și Gurădeaur zguduiau masele po-
porului în bazilicile Iponiei și Constantinopolei.

În ce privește personalitatea fer. Ieronim au fost
două păreri opuse: chiar pe vremea sa era adorat cu
înflăcărare de papa Damas, Augustin, Orozie, Paulin,
Sulpiciu Sever și alte persoane remarcabile prin talen-
tele lor, pecând pe de altă parte Rufin, Teodor de
Mopsuesta, Posidonie și Paladie precum și mulțimea
clevetitorilor și dușmanilor săi s'au rostit asupra lui
foarte neprielnic. După aceea s'a început un cor ne-
sfârșit de slavoslovii în onoarea lui până pe timpul re-
formei, când Erasm se rosti despre el cu cea mai fer-
binte laudă, iar Luther îl supuse la cea mai grea osân-
dă. În timpurile mai nouă, unii chiar dintre scriitorii
romani, ca Simon, Tillemont și alții se raportară către
el cu o critică liberă. Până și cardinalul Newman se
pare că nu se raporta către el cu o dispoziție deose-
bită. Amédée Thierry scrisese viața lui într'un tratat

vioi și măgulitor ; Otto Zockler îl zugrăvi într'o lumină suigeneris în un tratat exact și erudit. Toți sunt de acord cu acest din urmă în acea părere despre Ieronim, că el deși n'a fost maximus doctor ecclesiae (cel mai mare învățător al Bisericii), totuși a fost fără îndoială cel mai învățat și mai elocvent dintre învățătorii Bisericii de apus. Noi nu ne-am încercat să acoperim neajunsurile lui, dar el fără îndoială a fost adevărat slujitor al lui Hristos. Viața lui el și-a petrecut-o în activitate neîntreruptă și în necontenită abnegațiune, și când defectele lui le comparăm cu profundul lui devotament din tot timpul vieții lui către opere științifice și cu tendința sa către înălțimea idealului moral, atunci putem fi pedeplin încredințați, că oricare ar fi părerile oamenilor despre dânsul, el deja demult a auzit cuvântul de binecuvântare : „Bine slugă bună și credincioasă ! Intră în bucuria Domnului tău !“

În artă Ieronim foarte adesea ni se înfățișează, în calitate, ca unul din cei patru părinți ai Bisericii latine. Din acești patru părinți el, ca obiect al picturii, e mult mai popular decât toți, nu numai din pricina caracterului său izbitor și a evenimentelor însemnate din viața sa, ci deasemenea și din pricina marelui sale importanțe și însemnătăți, ca întemeietor al monahismului la Apus, și deasemenea și ca autor recunoscut pretutindenea în Apus a traducerei Vechiului și Noului Testament în limba latină. Te miră de este o astfel de colecție de tablouri, în care nu am întâlni pe fericitul Ieronim sau dedându-se la pocăință în pustie, sau scriind la vestita sa traducere, sau meditând la taina întrupării ³¹⁹). El are ca simbol Leul, care închipuește ca-

319) Două din tablourile cele mai însemnate, pe care e închipuit el, sunt: „Ultima împărtășire a lui Ieronim“ de Domenichino în Vatican, și „Sf. Ieronim în cabinetul său“, de Giovane Bellini, în galeria națională britanică.

racterul său aprins. Simbolul acesta servi ca temei
pentru o istorioară, adesa întâlnită în artă, despre
aceea, cum a vindecat el un leu, care a venit odată
la el cu o labă rănită.

CAPITOLUL XVII.

FERICITUL AUGUSTIN ¹⁾

Tantillus puer et tantus peccator“, Fer. Augustin.

I. TINEREȚA ȘI EDUCAȚIA LUI AUGUSTIN.

Aureliu ²⁾ Augustin, cel mai mare dintre părinții apuseni și omul, care a avut cea mai mare influență asupra teologiei Bisericii creștine, s'a născut în Tagasta (Tagilta), orașul municipal al provinciei Constanina din Numidia de sud, cam pela 13 Noembrie, anul 354. Tagasta era un neînsemnat orășel în Africa, nu departe de Mada-

1) Biografia fer. Augustin : Vita S. Aurel. Augustini, auctore Possidio ; Vita S. Aurel. Augustini, ex ejus potissimum scriptis concinnata (Migne, Patrologia XXXII, pp. 66—584), Paris, 1877; Tillemont. Memoires, vol. XIII ; Schröckh, Kirchengesch. vol. XV. Neander, Ch. Hist. ; Böhringer, Aurelius Augustinus, Bischoof von Hippo (Die Alte Kirche, vol. XI) ; Bähr, Gesch. d. röm. Lit. vol. II, Stuttgart, 1877 ; Bindemann, Der. heil. Augustinus, 2 vol. Berl. 1844—55 ; Clausen, Aur. August. Sacr. Script. Interpres. Hafn. 1820 ; Kläth, Der heilig. Kirchenl. August. Aix-la-Chapelle, 1850 ; Flattes, Etudes sur S. Augustin, son génie, son âme, sa philosophie. Paris, 1861 ; Trench, Essay on the Merits of St. August. as an Interpreter of Holy Scripture („Sermon on the Mount“,

ra și Ippona²⁾). Acolo a crescut el „ca roman, nutrin-du-se, așa zicând, cu soarele și marea, care au lumina-
nat și au spălat pe vestitul Anibal, și fu un astfel de
om, care împreună cu sângele african putu să unească
amintirile civice ale Romei“⁴⁾). Părinții lui au fost Pa-
triciu și Monica. Patriciu, decurionul Tagastei⁵⁾, era un
păgân, care se făcu catehumen nu mai de vreme de
anul 370, când Augustin era acum de 17 ani, și care
muri în anul următor, curând după ce se botează⁶⁾). A-
cesta era om cu temperament furtunos și înainte de con-
vertirea sa la creștinism puțin sau nicidecum nu se in-
teresa de religie sau moralitate. El cu o neobișnuită
amibiție se îngrijea de succesele-lumești ale fiului său
și în acest scop manifestă o mare abnegație, ca să dea
copilului său o strălucită educație, mult mai presus de-

Lond. 1850) ; Nourrisson, Philos. de St. August. 2 vol. Paris. 1865;
Möhel, Patrologie ; Cunningham, St. Austen, and his Place in the
History of Chistian Thought, Hulsean Lectures, Cambridge, 1886;
Bright Antipelagian Treatises. Edițiile lucrărilor fer. Augustin :
Amerbach, 9 vol. Basel, 1506, Paris 1515 ; Erasmus, 10 vol. Ba-
sel, 1529, Paris 1531—32, Venice 1552 și adesa după aceea ;
Theologi Lovanienses 10 vol. Antwerp. 1577 (adesa retipărita) ;
Benedictine, 11 vol. Paris, 1679—1700 ; Le Clerc (Joanes Phere-
ponus), 12 vol. Antwerp. 1700—1703 ; Gaume, 11, vol. Paris
1836—9 ; Antonelli 14 vol. Venice, 1858—1860 ; Migne, 10 vol.
Paris, 1841. La citațiunile noastre am avut în vedere ediția be-
nedictină din anul 1797 (Editio Tertio Veneta). Ediția rusească a
scrierilor Augustin, Kiev, 1879—86, 6 vol.

2) Pronumele Aureliu i se dă de prietenul său Orozie în dedi-
cația „Istoriei“ sale.

3) Ep. CXXIV ; Comf. II, 3, sec. 5. Târgușorul acesta se află
pe Suc—Aras, un afluent al Megerdei (Blakesley, Algeria, p. 367).

4) Lordul Hauton, vezi predica episcopului Derri „Despre is-
povedanie“.

5) Possid. Vit. Aug. I : „De numero Curialium“, adecă el apar-
ținea senatului Provincial.

6) Comf. IX, secs. 19, 22.

cât era de așteptat față de mijloacele sale restrânse. Fiind acum episcop, Augustin spuse odată turmei sale, că aceasta s'ar fi putut aștepta, ca el să se prezinte într'o îmbrăcăminte mult mai luxoasă, dar că aceasta nu se potrivește unui asemenea om sărac, cum era el, fiul unor părinți saraci. Patriciu exercită numai foarte puțină influență asupra fiului său și aceasta nu din partea cea bună ⁷⁾).

Monica ⁸⁾), pe de altă parte, era o creștină sinceră, fiică din părinți creștini și își datora foarte mult educația sa evlavioasei sale mance, căria părinții încredințaseră purtarea de grijă a acesteea când era copilă mică. Intre alte regule minunate, această roabă bătrână, care mai înainte de Monica dădăcise și pe tatăl ei, învăță pe tânăra fiică a familiei să trăiască foarte simplu și niciodată să nu bea nici chiar apă, decât numai la masă, ca nu cumva să cadă vreodată în ispita de a bea prea mult vin. „Acum, — zicea ea, — tu bei apă, dar când vei crește și te vei mărita, atunci cheile de la camară și dulapuri vor fi la tine și fiind deprinsă să bei, vei ocoli apa și vei bea vin“. În vremea aceea era un obicei prost, care se continuă și în vremea noastră, în puterea căruia părinții silesc pe copiii lor să bea puțin vin chiar și atunci, când ei nu vor, cum se întâmpla și cu Monica. Ea de obicei făcea aceasta, când scotea vin din butoi (cuppa) în cană (laguncula). Dar bea câte puțin, dar la fiecare dată tot mai mult, până când în fine se deprinse să bea pe ascuns cupe întregi de vin sadea. Părtașă cu ea la acest obicei rău era o fată roabă și odată, când între ele se încinse o sfadă aprin-

7) Serm. CCCLVI, 13 ; Conf. II, 3, sec. 5.

8) In manuscripte se scrie : Monnica, Böhr, Gesch. d. röm. Lit. II, 225. După părerea lui Möhler, numele acesta poate fi în legătură cu monnis, monile.

să, această fetiță, aducând stăpânii sale o mare jignire, o numi bețivă (meribibula). Acest reproș jignitor influență asupra sufletului Monicăi ca o doftorie și din acea clipă ea înțelese josnicia deprinderii sale și o părăsi.

Ea se mărită încă de tânără cu Patriciu și viața ei conjugală se începu în chip nefericit, pentru că soacra ei era pornită contra sa prin pârâturile siujnicilor rele. Dar Monica izbuti să biruească până întru atâta aceste intrigi și să câștige iubirea mamei bărbatului său, încât aceasta din urmă singură destainui lui Patriciu intrigile răutacioase ale acestor femei. Potrivit cu obiceiul acelor vremuri, el le supuse biciuirii și mama lui le spuse, că deacum ele vor fi totdeauna biciuite, de vor mai spune măcar un cuvânt contra nurei sale.

Orcât de tânără era Monica, când se mărită cu Patriciu, unica ei dorință fu să-l înduplece pe acesta la credință și evlavie prin blândeță și purtare sa credincioasă și plină de iubire. Când el în stare de mânie tuna și fulgera contra ei, ea se apăra numai prin tăcere și aștepta până trecea la o stare sufletească liniștită. Cu chipul acesta ea a evitat bătăile și neplăcerile personale, pe care în vremile acelea așa de multe soții le îndurau din partea bărbaților lor păgâni. Vecinele ei, știind ce caracter avea omul, cu care ea se măritase, fură mirate peste măsură, că ea niciodată nu avea vânătăi sub ochi și rane pe trup, de care ele, deși măritate după bărbați mai liniștiți, totuși nu erau scutite. Dar Monica de obicei le spunea, că ea niciodată n'a avut prilej să se plângă nici măcar pentru o singură ceartă cu bărbatul său. Vina suferințelor lor, le zicea ea, nu e a bărbaților lor, ci a neînfrânteii lor limbi. Matroanelor din Tagasta ea le da o pildă frumoasă și din alt punct de vedere. Ea era o împăciuitoare de pretalindenea. Când niscăi femei se certau între dâncole și se improșcau unele pe altele cu ocări, neînfrânate, oprea pe sfădăușe și

facea toate sforțările pentru împăcarea beligerantelor. „Eu aş fi socotit aceasta o virtute neînsemnată, — zicea Augustin, — dacă din experiență amără n'aş fi cunoscut acele nesfârşite neplăceri, care, când nenorocita plagă a păcatelor se întinde în lung şi în lat, le pricinueşte repetarea vorbelor duşmanilor şi exagerarea lor. Intre datoriile omului e şi aceea, de a face tot ce atârână de dânsul pentru potolirea duşmăniei omeneşti cu ajutorul vocii bune, iar nu să aţite şi să mărească duşmănia prin repetarea înjurăturilor“.

Monica născu lui Patriciu cel puţin trei copii: Augustin, Navighie⁹⁾, şi o fiică, necunoscută după nume, iar în urmă deveni egumena unei monastiri de maice. Augustin se născu când Monica avea 23 de ani şi ea-l catechiză îndată în învăătura creştină, aşa ca când abea prunc, el se însemna cu semnul crucii şi primea „taina serei“¹⁰⁾. Ea chiar dela început avu de luptat contra acelei pilde rele, care-l dădea lui Augustin tatăl său, dar ea din cea mai fragedă vârstă îl făcu cunoscut cu numele lui Iisus şi dulceaţa acestui nume confirmă să se păstreze în memoria lui chiar şi în clipele cele mai urâte ale vieţii lui următoare¹¹⁾. Augustin ar fi putut să zică, cum zicea lordul Viliam Rossel, stând pe eşafod: „Mulţumesc lui Dumnezeu, că mi-a dat o educaţie religioasă, pentru că chiar când l-am uitat mai mult decât orice, ea tot a mai licărit în mine şi m'a înfrânat“.

Pentru intervalul de câţiva ani ne putem folosi, la expunerea vieţii lui Augustin, de comunicările sale directe. El e una din acele puţine persoane, care precum Dante în „Purgatorul“ său şi Bonian în scrierea sa „Belşugul Harului“, şi mai cu seamă precum Rousseau

9) De Beat Vit. secs. 7, 14.

10) Conc. Carthag. Prim, III, Can. 5 (397) Conf. I, 11.

11) Conf. III, 4, sec. 8: „Hoc nomen Salvatoris mei... in ipso adhuc lacte matris tenerum cor meum praebebat et alie retinebat“

(deși cu totul în alt duh), ne-a lăsat „Mărturisirea” sa. Cu o sfântă îndrăsneală el ne expune toată istoria intimă a ideilor și pasiunilor sale, toate tainele vieții sale și a inimii sale. Scopurile sale la scrierea „Mărturisirii” sale au fost diferite. Dacă el în genere era asemenea celorlalți oameni, apoi pe el a trebuit să-l coste multe sforțări amare, ca astfel să-și descopere păcatele tinereței sale ; dar el socotea (și omenirea a confirmat părerea sa), că pentru unul din mijlocul atâtor milioane era bine să transmită tot ceea ce Dumnezeu a făcut pentru sufletul lui. El a dorit, ca el să fie cunoscut așa, cum a fost în realitate și înainte și mai pe urmă. Despre această carte a scris el guvernatorului Darie : „Iată ce am fost eu în sine și de sine. Eu m'am pierdut pe mine însumi. Dar Acela, Care m'a făcut, tot El ma și refăcut. Și după ce tu mă vei recunoaște aicea, roagă-te pentru mine, ca să nu cad, ci să mă desăvârșesc”¹²⁾. El a dorit deasemenea să miște și pe alții la iubirea și frica de Dumnezeu, când vor citi ceea ce Dumnezeu a făcut pentru sufletul lui, precum și ca să ne arate nouă, că „Dumnezeu ne-a făcut pentru sine însuși și deaceia inima noastră, până nu se va liniști într'însul, e neliniștită”¹³⁾. El socotea deasemenea, că oamenii, înviorați prin citirea despre aceea, cum Domnul a făcut pe păcătos să părăsască calea rătăcirii, putea simți îndemnul de a zice împreună cu dânsul : „E strâmtă casa sufletului meu, ca să întri tu într'însa ; dar să fie lărgită de Tine ! Ea-i în ruină, dar restaureaz-o ! Ea jicnește puternic ochii Tăi ; eu știu și recunosc asta ! Dar cine o va curăți și pe cine voi chema afară de Tine ? Curăță-mă o Doamne, de păcatele mele

12) Ep. CCXXXI, 6 (comp. 2 Cor. XII, 6).

13) Conf. I, 1, Possid. Vit. Aug. 1.

cele ascunse! Infrânează pe robul Tău și dela păcat rufiei!“¹⁴).

Mărturisirea fer. Augustin adesa a fost comparată cu mărturisirea lui Rousseau. Dar ele samănă una cu alta numai în aceea, că amândoi acești scriitori adesa s'au referit la ei înseși și fără șovăire au expus toată rușinea vieții lor. În toate celelalte privințe ei ne înfățișează un contrast bătător la ochi. Rousseau încheie mărturisirea sa cu declarațiunea, că el s'a zugrăvit pe sine așa, cum a fost și dacă cineva l-ar socoti ca pe un om nevrednic, apoi înseamnă că el însuși este un *l'homme à étouffer*. Mărturisirea sa el o începe cu declarațiunea, că atunci când va răsună trâmbița cea din urmă, el va fi gata să stea cu cartea sa în mână înaintea Judecătorului suprem și, invitând pe toți oameni să-i asculte ispovedania, va fi în stare să spună [fiecăruia dintre oamenii cari trăesc: „Eu am fost mai bun decât acest om“. Augustin, pe de altă parte, cu lacrimile unei amare pocăință, cade la picioarele Mântuitorului, rugându-L de îndurare, la care el nădăjduște, și mulțămind lui Dumnezeu pentru acea pace, pe care el a găsit-o, când Mântuitorul său i-a înapoiat inimă curată și duh liber. Ispovedania lui Rousseau este recunoștința omului firesc, neînfrânat și nepocăit. Ispovedania lui Augustin este recunoștința unui păcătos pocăit și a unui sfânt iertat.

Ispovedania sa Augustin o începe din copilărie, când el pentru prima oară a pășit inconștient în această viață muritoare și moarte vie. El povestește despre zimbetele sale copilărești și cum s'au ivit într'însul, pentru prima oară conștiința despre micile accese de capricii, prin care el așa de timpuriu manifestă în sine semnele păcatului înăscut. După aceea s'a început copilăria sa

14) Conf. I, 5, sec. 6.

primă și primele zile de școală. Părinții lui se îngrijau peste măsură, ca el să capete o educație cât s'ar putea mai bună, să se distingă prin ceva și să ocupe situație de profesor de ritorică și de avocat, mult invidiate în acea vreme. În curgere de o mie de ani, ce s'a strecurat până în timpurile cele mai nouă, omenirea n'a fost în stare să se ridice mai presus de absurditatea grosolană, după care ea presupune, că cel mai bun și în realitate unicul mijloc de educație este educația cu ajutorul pedepselor fizice. Augustin era un copil vioi și curajos, dar el nu putea suferi rutina școlară plicticoasă și critica liber acea cale spinoasă, pe care-l silea să meargă aceia, cari din timpuri memorabile înulțise munca și durerea pentru fiii lui Adam. El simțea strașnic grozăvia bățăilor neconținute, ce se prăbușau asupra lui, cu toată acea împrejurare, că părinții lui și elevii mai mari râdeau de această sensibilitate a lui. Ceeace pentru ei se părea o neplăcere de nimica, pentru el era un rău de moarte și fiind încă băiat mic de școală, neconținut se ruga cu înfrăcărare, ca să poată cumva ocoli varga. Dar cu toate staruințele, nu izbutea întru aceasta, deoarece jocurile de minge erau pentru el mult mai atrăgătoare, decât șederea în școală în așteptarea neconținută a biciului. Memoria și capacitatea, după cum i se părea lui, nu înlăturau necesitatea sirguinței; dar de îndată ce el începea jocul de minge, nu putea să sufere înfrângerea. Iubirea de joc, înclinarea spre ațișerile imorale ale teatrului și jocurilor publice, precum și curiozitatea, cu care el asculta poveștile din mitologie, erau neajunsurile de căpetenie, pentru care el reproșază primei sale tinerețe. Dar el totuși își aminti și aicea, că oarecând a auzit de viața veșnică și când se bolnăvi odată serios și crezu că are să moară, atunci rugă pe mama sa, ca să fie botezat. Insănătoșirea grabnică împiedică împlinirea acestei do-

rințe și Monica împărtăși părerea absurdă și superstițioasă a acelui veac, că primirea botezului n'ar fi scutită de primejdie înainte de a trece ispitele tinereței.

În copilărie Augustin nu prea iubea cartea, cu tot îndemnul neconținut al ambilor săi părinți, cari se îngrijau „ca să-i satisfacă patima nepotolită pentru deșertăciunea bogată și slava deșartă”. Unul din rezultatele mai însemnate al acestei leneviri a minții fu acela, că el nu învață limba greacă. În ocupațiunile sale teologice următoare, această știință i-ar fi fost de folos în cel mai înalt grad, iar în lipsa acestei științe mai târziu a trebuit, ca la traducерile celor mai de samă opere ale teologiei grece s'a sprijinit pe Ieronim și alții. El, e adevărat, putea deslega unele comentarii simple, dar niciodată n'a putut să citească liber cărțile grecești și avea mult temei să se plângă pentru această pierdere ¹⁵⁾. În chestiunea cunoașterii părerilor lui Platon el trebui să se bizue pe Victorin și în genere pentru cunoașterea filosofiei grece se răzămă pe alți traducători ¹⁶⁾. Dar băiatul inclinat spre romantism fu atras de Virgiliu, deoarece limba latină o învăța din copilărie în chipul cel mai ușor și mai plăcut. După spusele sale, el era fermecat de pelerinajele „unui oarecare Eneia sau ale altora”, negândindu-se deloc la propria sa viață ¹⁷⁾ și plânse pentru moartea Didonei cu atâta amărăciune, care izvora mai degrabă din omorârea sa proprie prin nelegiuiri și păcate. Pedealtă parte tabla înmulțirii îi era urâtă și astfel de expresii, cu „de două ori una face două”, „de două ori două face patru” erau niște cimilituri uricioase în urechile lui. Nici chiar frica de vargă nu-l putură face să iubească „cea mai iubită

15) De Trin. III, 1.

16) De Civ. Dei, VIII, 10.

17) Comf. I, 13, sec. 20: „A Eneae nescio cujus e r ores.

deșertăciune“ a lui Omer, deoarece el niciodată n'a putut să învingă dificultățile limbei grecești. În aceste mărturisiri vedem acel caracter al minții, cu care vom avea a face. Băiat meditativ, el cuprindea în sine toate semnele viitorului bărbat. Geniul său vioi și bogat ar fi fost mult mai prețios, de s'ar fi supus la control și ar fi fost întărit prin o educație mai severă și mai matematică.

Educația lui Augustin în cea mai mare parte a fost literară și clasică. Grigorie de Nazianz, Vasilie cel Mare și alți părinți au fost apărători zeloși obiceiului de a educa copiii creștinilor în literatura păgână. Augustin, pe de altă parte, privea la ea cu mare neîncredere. În această privință, ca și în multe păreri ale sale, nu-i consecvent, dar simțea, că în literatura păgână, fără îndoială, există un fel de „verme, care roade“. El arată limpede, că această literatură are o înrâurire destră-mătoare și ca dovadă a acestei păreri citează tânărul din „Eunucul“ lui Terențiu, care-și apără trebușoarele sale imorale cu pilda lui Iupiter¹⁸⁾. „Eu condamn, — zice Augustin, — nu vorbele, care ne înfățișază niște vase prețioase alese, ci vinul răătăcirii, cu care ne îmbată dascălii beți, cu care prilej, dacă noi nu vom bea, ne supun la bătaie și nu avem putință să alergăm la vre un judecător treaz“. Când el declama, era furtunos aplaudat atât de dascăl, cât și de elevi; dar orcât de înaltă era frumuseța formei, el simțea, că obiectul studiului său era fum și vânt și că pentru el ar fi fost mai bine, dacă dascălii lui s'ar fi arătat mai puțin cuprinși de groază din pricina solicismelor decât de defectele morale. Caracterul băiatului n'a fost corectat. Când el își abandona ocupația pentru a se deda la joc sau spre a

18) „At quem Deum! Qui templa coeli summa sonitu concut . . . Ego homuncio id non facerem? Ego vero feci“ Ter. Eun. III, 5.

se distra cu priveliștile, atunci el deobiceiu înșela pe dascalul său și pe părinți „cu ajutorul a o sumedenie de tertipuri viclene“. El deasemenea fura din saltarele mesei lor sau de prin dulapuri, ca să-și sature propriile sale apetituri sau să dea tovarășilor săi. În timpul jocurilor el deobiceiu, în scop de a câștiga, recurgea la înșelătorie, deși ocăra strașnic pe prietenii săi, când făceau și ei la fel. Fiind prins, el deobiceiu se umplea de furie și în aceste apucături ale tinereței el vedea numai niște proroci, ale unor neajunsuri la fel, dar mult mai mari din anii bărbăției sale. Și cu toate acestea prima carte a ispovedaniei sale el o încheie mulțămînd lui Dumnezeu pentru multe îndurări și binecuvântări, cu care El a înconjurat primii ani ai vieții sale.

Anul al 16 al vieții sale Augustin l-a petrecut acasă și simți, că acesta fu în cel mai înalt grad deciziv și fatal al decăderii sale morale. Intru cîtva aceasta a depins de împrejurarea, că a fost petrecut în lene. Părinții lui îl luară din școala din Madavra ¹⁹⁾, în scop de a înpușina cheltuețele, deoarece intenționau să-l trimită, când va împlini 17 ani, la Cartagena, „acea muză a Africei“, ca acolo să poată el căpăta o educație mai bună, care era cu puțință în Africa ²⁰⁾. Fiind liber de ocupațiunile școlare și posedând sîngele ferbinte al unui tânăr african, în epoca cea mai primejdioasă a vieții sale, el se afundă în imoralitate, precum și în rușinea și degradarea, de care era însoțită o astfel de viață. Dumnezeu în mânia sa compătimitoare pururea era cu dînsul, însoțînd cu diferite amărăciuni plăcerile lui cele oprite. Augustin se afla în mâinile unor tovarăși răi și prietenia lui cu ei a fost acea prietenie vicioasă, care

19) Patria lui Apulie.

20) Apul. Florid. IV. „Quae autem major laus et certiro quam Carthagini bene dicere, ubi tanta civitas eruditissimi est is“ ?.

se socoate rușinoasă chiar și după părerea celui mai simplu om. Trăind într'un climat ferbinte și în mijlocul unor moravuri stricate ale timpului său, el se afla în epoca maturității sale secsuale și părinții lui, ocupându-se exclusiv de dezvoltarea sa intelectuală și de cariera socială, nu se siliră să înfrâneze aprinderea patimii lui în niște limite sănătoase. Patriciu, atât de darnic în chestia de a-i asigura educația, nu se îngriji de caracterul lui. El nu voi, ca succesele fiului său să fie reținute de legăturile conjugale. Din cauza aceasta, neghinele poftelor în această grădină părăginită a sufletului său crescură mai presus de capul lui, iar împrejurul lui nu se găsi un om, care să smulgă aceste buruene netrebnice. Mama lui vedea acea primejdie, în care se afla el și chemându-l la dânsa, îl ruga stăruitor în patru ochi să ducă o viață curată și cinstită. Dar el, în loc să primească sfaturile acestei femei curate, ca pe niște preveniri din partea lui Dumnezeu, de obicei se raporta cu nepăsare față de dânsa. Când el avu prilejul să audă, cum tovarășii săi se lăudau cu netrebnițiile lor, el simți o adâncă rușine, că n'a ajuns și el la asemenea josnicii și nu se dădea înlături de a face asemenea netrebniții nu numai din plăcere, ci și numai din dorința de a dobândi slava degradatoare de săvârșitor al unor asemenea josnicii. „Eu am devenit, — zice el, — mult mai vicios numai ca să nu fiu muștrat de ei pentru virtuți; și când nu făceam nimic destul de rușinos, ca să mă pot egala cu ei în purtări urâte, atunci mă prefăceam chiar că am făcut ceeace nu făcusem ca nevinovăția mea comparativă să nu devină o rușine comparativă și ca eu să nu fiu supus disprețului în acea măsură, în care eu eram mai curat“. Augustin cu rușine își aduce aminte de o expediție, care s'a săvârșit în acest an, pe care el a făcut-o cu tovarășii săi pentru devastarea unui păr. Perile nu erau bune și nu-i tre-

buiau ; furându-le, el le aruncă la porci ; acasă el avea mult mai multe pere și de soiuri mai bune, și cu toate acestea, jucându-se până noaptea târziu cu tovarășii săi, el participă la expediția lor, ca să distrugă părul numai din dorința josnică, de a participa la ceea ce osândea conștiința lui precum și pentru că-i plăcea să ia parte cu ceata turbulentă a tovarășilor la săvârșirea a felurite josnice rușinoase. Mulți băeți de școală buni erau de prin grădini, dar fără îndoială nici unul din băeții de școală n'a exprimat încă muștrările conștiinței sale în cuvinte mai sfâșietoare de inimă, cum a făcut mai târziu acest tânăr african.

După acest an nefericit, el, în vârstă de 17 ani, plecă la Cartagena. Acesta era un oraș frumos, care din punctul de vedere al literaturii ceda numai Romei²¹⁾. Dar pe ulițele lui, din care unele erau pline de temple mărețe, pe care strălucea aurul și marmora, se plimba în voe stricăciunea morală. Ca și în Constantinople și Ierusalim, creștinismul nominal ascuțea mintea, dar nu refăcea moravurile. Acolo însuși creștinismul era crud și pe pulberea mucenicilor se săvârșeau adesea așa orgii și beții, prin care niciodată n'au fost degradate nici sărbătorile în cinstea demonilor. Augustin fu prins acolo cu totul de distracțiile cele mai urite ale marelui oraș și teatrele, pe care el le vizita adesea, îi procurau în același timp și icoane pentru stricăciunea lui, și hrană pentru patmele lui²²⁾. Istorisirea lui aruncă o umbră întunecoasă și enigmatică asupra vieții lui, în redarea căria ne vom mărgini numai la declarațiunea, că după propria lui mărturisire, el nu era nicidecum o excepție la experiența generală, că „plăcerea oprită este

21) „Civitas ampla et illustris“ Ep. XLIII, 7.

22) Despre caracterul imbral al acestor priveliști vezi Aug. „De Civ. Dei“ II, 4 ; Lact. Div. Istil. XV, 6, sec. 31.

o plăcere seducătoare și otrăvitoare ; deșărtăciunea ei deziluzionează din când în când, urmările ei chinuesc în urmă cumplit și influența ei corupe pe totdeauna". „Eu eram josnic, — zice el, — și necinstit, deși din pri-sosul deșărtăciunii mele mă sileam să fiu luxos și ele-gant". Criminalitatea lui ajunsese până acolo, că urzea intrigi până și în cuprinsul sfânt al bisericeii²³⁾. În școala de ritori el ajunsese la o înaltă situație, dar în a-cel timp el decăzuse foarte jos din punct de vedere re-ligios și moral, fiind cu totul necredincios lui Dumne-zeu, mila căruia tot mai umbrea asupra lui, biciuindu-l în timpul acestor jertfe, pe care le aducea diavolilor. Dar chiar nici atunci nu legase el încă prietenie cu cea mai rea categorie de studenți cartaginieni, care s'ar putea numi acum „nebună". Printre ei erau grupa, cu-noscută sub numirea de „răsvrătitorii" (eversares), ocu-pația cărora era de a produce desordine și bunturi la cursurile profesorilor lor. Timiditatea și rezerva cu care vorbește el de acești tineri, ne obligă să bănuim, că ei erau vinovați, de acte mai urâte decât niște simple bun-turi. Augustin cu entuziasm, deși dela distanță, se ra-porta la „nevoințele lor diabolice", și se bucura chiar de prietenia lor, dar simțea „o rușine nerușinată" că nu era și el tot așa de rău și imoral, cum erau ei.

Tatăl său muri curând după plecarea sa la Cartage-na, dar prietenia marinimoasă a unui cetățean din Ta-gasta, anume Romanian, îi dădu putința să-și termine cursul universitar și sub raportul intelectual el, se pare, răspundea condițiunilor favorabile ce i se prezentau. „Când am fost lipsit de tatăl meu, — zice el, — tu m'ai

23) Limba întrebuințată de el în „Ispovedanie", mai ales în păr-țile II, 2 și III, 1, fu interpretat în acel sens, că aruncă o umbră foarte întunecoasă-asupra memoriei lui ; dar când citim termenii, în care exprimă muștrările conștiinței pentru devastarea : copilă-rească a părului, interpretăm expresiile lui cu mai puțină severitate.

mângâeat cu prietenia ta, m'ai încurajat cu sfaturile tale, mi-ai ajutat cu bogăția ta" ²⁴).

Citind „Ispovedania“ lui Augustin, noi, ca și în alte cazuri asămănătoare, trebuie să ne ferim de ideea, că Augustin era mai rău decât majoritatea celorlalți tineri ai timpului său. Ispovedaniile celor mai sfinți oameni totdeauna păcătuiesc prin exagerarea osândirii de sine, deoarece oamenii sfinți judecă despre păcatele lor nu din punct de vedere omenesc, ci din punctul de vedere al idealului lui Hristos. Ei își citesc osândirea nu la lămurirea lumii de lună a judecăților omenești, ci în lumina ochiului lui Dumnezeu, care luminează secretul inimii lor „de zece mii de ori mai luminos decât soarele“. Într-o cuvântare publică, rostită în Cartagina la mulți ani după aceea, când Augustin era acum episcop, el mărturisi, că el în acel oraș a dus o viață mai urâtă decât toți ceilalți și era din numărul acelor, pe care apostolul îi numește „nebuni“ și netrebnici de orice faptă bună ²⁵). Vincențiu, episcop de Rogata Cartageinei, într-o scrisoare către el, când el era acum episcop, mărturisește, că chiar în acești ani de necredință ai vieții lui toți îl considerau, încă înainte de convertire, zelos cercetător al literaturii și om cu purtări bune și liniștit ²⁶). Dar dacă alți oameni nu-și dădeau sama de toată amărăciunea vieții lui, apoi aceasta cu atât mai mult o recunoștea inima lui.

Raza inspirațiunii de sus fu revărsată în inima lui la citirea lui „Hortensius“ al lui Cicerone. Cartea aceasta schimbă direcțiunea simțimintelor sale și trezi într'însul dorința de o viață mai bună și mai demnă. El se reîntoarce la obiceiul său de a se ruga și simți oarecare tendință sin-

24) C. Academ. II, 3.

25) Enarr. in Ps. XXXVI, serm. 3, sec. 19.

26) Inter. Aug. Ep. XCIII, sec. 51.

ceră către Dumnezeu. Dar partea cea bună a acestei înalte influențe fu în mare măsură paralizată de căderea sa în maniheism, în căile căruia a rămas el timp de peste nouă ani. El se adresa sf. Scripturi, „ca să vadă ce-i ea“, dar căpătă așa dispreț față de simplitatea ei și de lipsa, dintr'însa a frumusețelor retorice, pe care se deprinsese să le prețuiască mai mult decât orice, încât încurând aruncă cartea sfântă. Era încă departe acea zi, când el pricepu, că sf. Scriptură „era îndulcită cu mierea cerului și luminată cu lumina lui“. Ingânfarea sa intelectuală fusese considerabil sporită de succesele lui în toate științele studiate de dânsul: geometrie, muzică, poezie și retorică, dar mai ales de aceea ușurință, cu care el își însuși categoriile lui Aristotel și încă așa de temeinic, încât nu-i mai rămăsese nimic să învețe din explicațiunile orale și din diagramele celor mai buni dascăli din Cartagina. Mințea lui pătrunzătoare, și ingeniositatea lui erau daruri dumnezeiești, dară el nu le consacrase slujirii de Dumnezeu²⁷⁾. Biblia era pentru dânsul o carte moartă, deoarece el nu luase în ajutor smerenia trebuitoare la studiul ei. În loc să se apropie de dânsa în calitate de smerit cercetător, el păși ca polemist îngânfat și astfel își închise ușa, pe care putea să între, dacă ar fi batut în ea cu smerenie și sinceritate²⁸⁾.

Din această pricină el căzu cu atât mai ușor în mreaja maniheilor. Cursele lor erau tocmai așa, ca să prindă o asemenea pasere, cum era el. Ei adesea întrebuițau numele Iisus și Mângâitorul, dară pentru ei acestea erau numai niște nume. Strigătul lor necontenit era: „adevărul! adevărul!“! Iar Augustin, pe care elocvența nobilă a lui „Hortensie“ îl însuflețise cu deosebire prin

27) Conf. IV, 16, sec. 28, 3).

28) Serm. LI, sec. 6.

iubirea de adevăr, tindea pasionat să ajungă acea țintă, către care, după declarațiunea lor, numai ei singuri îl pot duce la ea. Ei declarau, că duc o viață curată și sfântă și în același timp ațîrau înăndria firească a minții lui. „Biserica, — ziceau ei, — în loc să predea adevărul, ți-l impune și adevărul, care-l impune ea, constă în cea mai mare parte din povești boboști, care nu pot găsi confirmare din partea minții. Biserica cere credință înainte de minte și prin înfricoșarea cu amenințări superstițioase aduce pe oameni la supunere. Noi, pedaltă parte, numai te invităm să primești adevăratele, care dela început le lămurim și pe care tu le poți pricepe în totul“. Afară de aceasta la ei se aflu o mulțime de raționamente și obiecțiuni, care ațîrau înăndria tînarului orgolios și limbat, care abea obținuse niște succese sofistice în școală. Interpretarea falșă a sf. Scripturi le puneă în mână arma cea mai puternică. Ei înăndătau astfel de dovezi, la care el nu putea să răspundă, indicând între altele și contradicțiunile dintre genealogiile din Evangheliile lui Matei și Luca, care după fabricarea lor, erau inventate de eretici. Ei călăușeau și băteau joc de o mulțime de locuri din Vechiul Testament. O obiecțiune puternică găsiră ei în chestinarea despre originea răului, pe care-și fundau sistemul lor dualistic — despre divinitatea rea și bună, sistemul, care se pară fermecătoare pentru multe milioane de oameni. Cu astfel de teorii și raționamente se adresară ei minții și orgoliului lui, nelăsînd în același timp nesatisfacute nici înclinațiunile sale către superstiție. Ei îl îndopară cu născociri absurde despre roade și, învățînd pe Augustin să-și rîdă de scrierile prorocilor și evangheliștilor, ca de niște povești ale babelor, îl convingeau în același timp să creadă în așa absurditate, ca aceea, că planetele ar fi înzestrate cu simțire, că „smochina ruptă plînge cu lacrimi de lapte îndepărtarea sa dela arborile

părintesc, deși dacă o mănâncă un sfânt, după ce a fost ruptă prin crima altuia, el, sfântul, primește îngeri și chiar părticele din Dumnezeu în organismul său și va respira prin acestea; dar aceste părticele din adevăratul Dumnezeu ar rămânea închise în fruct, dacă n'ar fi fost liberate de dinții și stomacul sfântului ales²⁹⁾! Dar lucrul cel mai rău ca toate fu acela, că Augustin se molipsi de doctrina lor de credință, că se poate singur absolvi de păcatele sale. Păcatele acestea se păreau mult mai puțin josnice, când el găsi puțința să le privească nu ca rezultat al propriei sale voințe, ci ca o tiranie externă a unei puteri oarecare rele³⁰⁾.

La început Augustin se încurcă așa de rău în mrejele acestei erezii, că „prin poliloghia cea mai nenorocită și cea mai nebunească” pustia credința ortodoxă și atrase și pe unii din prietenii săi cei mai buni în aceleași capcane ale logomahiei, în care se încurcase el singur³¹⁾. Alipie, prietenul și elevul său, bunul său patron Romanian și Honorat, care nu era încă nici creștin, fură atrași de el la maniheism.

Timp de nouă ani Augustin a continuat să fie maniheu și sistema aceasta produse asupra sufletului său o adâncă impresiune, chiar și după ce o părăsi. Cu toate acestea ea niciodată nu l-a satisfăcut. El nu găsi într'însa liniște deplină. Curând el văzu, că manihei erau mult mai tari în dovezi distructive, decât în cele edificatoare. El văzu, că ei îi ofereau puține lucruri de samă, ci mai mult astfel de chestiuni absurde și sacrilege, ca: „se poate oare să creadă el, că Dumnezeu este ființă trupească, cu mâni și cu picioare?” sau: „niște

29) Augustin vorbește de această sfruntată minciună în Conf. III, 10, sec. 18.

30) Vezi aceste fapte referitoare la Manihei în De util. cred. 2; Conf. III, 6; De Merib. Cath. Eccl. I, 2.

31) De Dono perseverant, 53.

persoane, cari au săvârșit ucideri și au avut femei multe și au adus animale jertfă, pot să fie sfinte?" Câtă vreme ei s'au mărginit la deriziuni asupra Vechiului Testament, sau la chestiuni referitoare la taine grele de deslegat, argumentele lor i se păreau puternice; dar ei puține lucruri puteau oferi altora. Sufletul nu poate trăi cu negațiuni sau să rămână satisfăcut cu presupunerea monstruoasă a doi Dumnezeu³²⁾. El niciodată n'a voit să devină unul din „prezviterii“ lor, sau din „aleșii“ lor. El era numai „audient“ și ca atare nu primi botezul lor și nu asista la euharistia lor, despre care el nici n'a putut căpăta nici o informație. Când se iviră într'însul oscilațiunile, maniheii îl rugau să aștepte până va sosi în Cartagina marele lor episcop și apărător Faust și în curgerea acestui interval el se ținu de maniheism mai cu samă pentru că cunoștința insuficientă a sf. Scripturi și a credinței ortodoxe nu-i dădea putința să se lupte cu obiecțiunile lor.

O altă influență fatală asupra lui în acești ani avu o legătură imorală a sa. Fiind tânăr de 17 ani, el intră în legături nelegiuite cu o femeie, cu care el, adevărat, duse o viață de credincioșie, dar cu care niciodată n'a fost căsătorit. Peste un an ea-i născu un copil, căruia el îi puse numele Adiodat și despre al căruia geniu precoce și moarte timpurie vom avea prilejul să mai vorbim.

În vederea părerilor acelor vremuri nu se poate să nu se pară straniu, că Monica, fiind amărâtă peste măsură de erezia lui Augustin, în același timp, pe cât se știe, nu rosti nici un cuvânt de reproș fiului său, pentru că acesta timp de câțiva ani trăi nelegiuit. Când fiul său se făcu maniheu, ea cu indignare îl lipsi de toate

32) De Mor. Eccl. Cath. 16: „Deus bonus fecit mundum, sed non Deus Veteris Testamenti quod culpant, sed non intelligunt“.

și de locuință, și de masă sub acoperișul casei sale³³⁾, dar în urmă îi îngădui iarăși să trăiască în casa sa, cu toată legătura nelegiuită, cu care el se batjocorea pe sine. În această privință negreșit multe trebuie puse pe socoteala părerilor despre moralitatea din diferite timpuri și țări. Multe mărturii ne arată că în acea vreme concubinajul era un fenomen obișnuit chiar și în rândurile clericilor, căsătoria cărora nu era admisă de ignoranța opiniei publice. Dar conștiința lui Augustin, deși mai puțin sensibilă în această privință, decât s'ar putea aștepta, nu fu cu totul înăbușită. El își da perfect sama, că duce o viață nelegiuită.

Monica deplângea pe tânărul monah așa de amar, ca și cum ar fi fost deja mort, și înălța către Dumnezeu rugăciunile sale neconținute pentru întoarcerea lui la credința cea adevărată. Convertirea aceasta se produse nu curând, dar ea nu fu lăsată fără mângâiere. Ea avu o vedenie în vis, care o mângâi tare mult, și anume visă, că stătea pe un podeț de lemn, apăsată de întristare și durere, și deodată văzu, că se apropie de ea un tânăr strălucitor și vesel, cu surâsul pe față. Acesta o întrebă despre pricina întristării sale și a lacrimilor de fiecare zi și ea răspunse, că plânge peirea fiului său. Tânărul îi porunci să părăsească întristarea și să privească, că unde-i ea, acolo se află și fiul ei. Intorcându-se spre Augustin, ea văzu că el stătea lângă dânsa, pe același podeț de lemn. „Cum se face aceasta, — întrebă el, — dacă nu din pricină, că urechile Tale, milostive Atotputernice, erau în inima ei. O, Tu, Celce îngrijești de fiecare din noi, ca și cum ai îngriji numai de acela, și îngrijești de toți deasemenea, ca și cum îngrijești de fiecare din noi“. Când Monica istorisi lui

33) Cant. III, 11, sec. 19 : „Aversans et detenstans blasphemias filii).

Augustin acest vis, el îi zise, că aceasta însemnează, că va veni și ea la părerile lui. „Nu, — zise ea repede, — îngerul nu a zis: unde-i el, vei fi și tu, ci că unde ești tu, va fi și el“.

Înbărbătată de dorința de a-l vedea scos din adâncurile rătăcirii, Monica adesa ruga și pe alții să vorbească cu dânsul despre aceasta și între alții rugă și pe un bun episcop, crescut în învățăturile sf. Scripturi. Episcopul, cu toate acestea, cu o prevedere înțeleaptă refuză această propunere. El vedea că din ciocnirea lui cu tânărul, „care se juca cu limba trufașă și obraznică a elocvenței“, nu va eși nici un folos, ci din cauza unei părute biruințe a dialecticei, se va aprinde și mai mult mândria tânărului. „Lasă-l acolo, — zise el, — și te roagă numai lui Dumnezeu pentru dânsul. El singur prin citire va descoperi, în ce constă rătăcirea sa și cât de mare e necredința lui. Și eu am fost cândva maniheu și nu numai că am citit și răscitit cărțile lor, ci le-am și scris și fără nici o discuție am văzut, cât de mult trebuie ocolită această sectă“. Dar Monica tot nu încetă a cere cu șiroae de lacrimi ajutorul lui. Atunci cu oarecare nerăbdare el îi răspunse memorabilele cuvinte, pe care ea le primi ca pe un glas din cer: „Mergi, — zise el, — și trăește așa; nu se poate să piară fiul unor astfel de lacrimi!“

2. AUGUSTIN CA MANIHEU.

După terminarea educației sale în Cartagena, Augustin se întoarse în Tagasta, unde a și trăit, ocupându-se cu predarea lecțiilor de literatură, care se numeau „lecții de gramatică“³⁴⁾. Bunul și nobilul său protector

34) Possid. Vid. Aug. 1. În Ispovedania sa Augustin nu se ține riguros de ordinea cronologică,

Romanian îl primi în casa sa și ei trăiau în așa de strânsă unire, încât Augustin aproape împărtășea discuțiunile cetățenești ale prietenului său ³⁵⁾). El în timpul acestei al vieții sale se compară pe sine cu fiul risipitor, eliberat de roșcovile porcilor, cu care se nutrise. Printre ascultătorii săi se afla și distinsul Alipie, ruda lui Romanian, fiul unuia din cetățenii fruntași ai Tagastei, care în urmă deveni episcop în Tagasta și fu unul din prietenii întregii sale vieți ³⁶⁾).

În Tagasta el mai avea un prieten, numele căruia nu ni e cunoscut, dar cu care el era legat în cele mai strânse legături. Ei trăiseră împreună încă de copii, împreună umblaseră la școală, se jucaseră împreună, împreună învățaseră ca tineri și se potriveau minunat unul cu altul la suflet și la inimă, fiind lipsiți numai de legăturile buneii credințe, care-s de neapărată trebuință pentru o prietenie curată și desăvârșită. Augustin îl atrase cu sine dela adevărata credință la pierzătoarea minciună a maniheilor. Tânărul se bolnăvi rău și când zăcea în mare slăbiciune, fu botezat fără să-și fi dat el învoirea. Augustin nu se împotrivi la botezarea lui, deoarece simțea siguranța, că dacă prietenul său se va însănătoșa, se va ținea tare tot de principiile manihee. În adevăr acela se însănătoși și Augustin, care neconținut se aflase la patul lui, se folosi de prima ocazie, ca să râdă de botezul lui. Dar el cu o izbucnire neașteptată de independență, reproșă lui Augustin și zise, că de va mai vorbi în acel ton, atunci prietenia lor va trebui să înceteze. După câteva zile, tânărul fu apucat de un nou acces de boală și muri. Intristarea lui Au-

35) C. Acad. II, 3.

36) Unii scriitori afirmă, că acest Alipie a murit de tânăr și-i altă persoană, iar nu episcopul de Tagasta. Noi n'am fost în stare să găsim vreo dovadă în folosul acestei păreri. Alipie era ruda deaproape a lui Romanian. (Ep. XXVII, 5, Paulin. Ep. III, IV, VIII).

gustin fu așa de mare și apăsătoare, încât lui i se părea că pretutindenea vede moartea. El plânse nemângâiat, dar nu putea să se roage. Viața în Tagasta deveni pentru el insuportabilă și întristarea lui ajunse cu atât mai simțită, cu cât el îi dădea o atențiune mai mare. El nu se putea debarasa nici într'un chip de amărăciunea sa. În scop de a fugi chiar de locul, unde orice lucru și orice sunet îi aducea aminte de ceeace pierduse, părăsi orice ocupație și se reîntoarse în Cartagina. Inima lui era cu deosebire dispusă către prietenie. Nimica pe lume nu i se părea lui așa de dulce, decât a vorbi și a glumi cu prietenii, a face cu ei schimb de îndatoriri, a ceti cărți frumoase, a se ocupa serios cu treburi sau cu fleacuri, a diferi întâmplător în păreri de ei, dar fără a cădea în dușmănie și a găsi cu atât mai mare plăcere în acorduri necontenite, a învăța și a lua alternativ învățături, a regreta absența unora, a saluta cu entuziasm vizita lor, să-i privești vesel în față, să le strângi mâna, să le asculți vorbele...³⁷⁾

În Cartagina el schimbă ocupația plicticoasă, cum era predarea gramaticii, cu situația mult mai văzută de profesor de retorică și cât nu fu în stare să se întrețină pe socoteala sa, Romanian îl ajută la acoperirea tuturor nevoilor sale³⁸⁾. „Eu predam în acei ani, — zice el, — arta retoricii și limbușia victorioasă pentru avantaje. Cu toate acestea dorința mea de căpetenie consta în aceea, ca să am elevi buni, cărora eu fără vicleșug le predam vicleșugul, nu ca ei să poată aduce vătămare celor nevinovați, ci ca uneori să poată apăra pe cei vinovați“³⁹⁾. Dorința sa de a avea elevi buni nu fu cu totul zadarnică, deoarece printre elevii săi avea pe cei doi fii ai lui Romanian, cari făgăduiau foarte

37) Conf. IV, 8, sec. 13.

38) C. Academ. II, 3.

39) Conf. IV, 2, sec. 2.

mult, precum și pe Evloghie, care în urmă deveni profesor de samă în Cartagina, și de asemenea și pe Alipie, pe care el îl considera bun și învățat⁴⁰). Tatăl lui Alipie se ruină cu Augustin și în curs de câțva timp tânărul încetă de a mai asculta lecțiile lui. Augustin cu întristare auzi, că el devenise iubitor pasionat al jocurilor de circ, dar din pricina raporturilor dintre ei și bănuind, că tânărul împărtășea aceeași părere cu tatăl său, nu fu în stare să-l prevină de urmările rele nici ca profesor, nici ca prieten. Totuși Alipie curând începu iară să meargă și să audieze lecțiile lui Augustin, deși pleca îndată după sfârșitul lecțiilor. Odată Augustin ședea cu elevii ce-l înconjurau sub cerul deschis și la el se alătură deasemenea și Alipie. Augustin în vremea aceea lămurea o carte oarecare, care cu totul întâmplător îl făcu să facă aluzie la jocurile de circ și începu să vorbească de ele cu cel mai tăios sarcasm, chiar neavând în vedere prezența lui Alipie. Alipie ar fi putut să se simtă jicnit de aceasta, dar în loc de asta, el adevărit spusa Înțeleptului, care zice : „Mustră pe cel înțelept și se va face și mai înțelept“ (Pilde IX, 8). Din acest moment el a părăsit jocurile, simți o mare iubire pentru Augustin, care-l izbăvise de asemenea ispită și rugă pe tatăl său, să-i îngăduie a se face din nou ucenicul lui. Fermecat de înfrânarea fariseică a maniheilor, Alipie urmă și în această privință pe Augustin și intră în secta lui eretică.

În Cartagina, în fiecare an se da o cunună pentru cea mai bună poezie și Augustin se hotărî să se prezinte la acest premiu cu o poezie. Când deveni aceasta cunoscută, un augur păgân veni la el și-l întrebă, ce i-ar da el pentru ca să câștige premiul cu ajutorul magiei lui. Augustin cu indignare refuză propunerea

40) C. Academ. II, 16 ; De cura pro mort. 13.

magului și-i zise, că dacă cununa ar fi chiar de aur și nemuritoare, apoi nici în asemenea caz nu i-ar da pentru aceasta nici măcar o muscă moartă, deoarece bănuia, că augurul voea să înduplece în favoarea sa pe demoni prin jertfe de animale. El și fără augur căpătă premiul și cununa fu pusă pe capul lui de proconsulul Vindician.

În Cartagena era un gâcitor, anume Albiceriu, la care, deși era om de un caracter josnic, alerga pentru sfaturi până și oamenii însemnați. Odată unul din elevii lui Augustin propuse lui Albiceriu să-i gâcească la ce se gândește el. „La un verset din Virgiliu“, răspunse gâcitorul. Aceasta în adevăr așa era și după aceea elevul întreabă : „La care verset?“ Albiceriu era om incult și totuși răspunse imediat și reproducuse acel verset. Cu altă ocazie un om însemnat, cu rangul de Proconsul, anume Flacian, se gândea să cumpere o fermă și întreabă pe Albiceriu: poate să-i dea el oare vreun sfat despre lucrul ce-l preocupă ? Albiceriu răspunse îndată : „Tu te gândești să cumperi o fermă în cutare loc“, numind și locul, deși numirea lui era așa de grea, încât chiar Flacian abea și-o putea aminti ⁴¹⁾. Noi, deprinși fiind cu citirea cugetelor și cu diferitele scamatorii hipnotice, te miră de putem pune pe Albicerie nici chiar la același nivel cu oarecare Calliostro sau Robert Gudin, dar Flacian și Augustin atribuiau răspunsurile lui unui demon necurat și sfătuiau pe toți să se țină cât mai departe de dânsul.

Augustin în curgere de mulți ani a crezut în astrologie și a studiat goroscoapele și aceasta cu atât mai mult, cu cât pentru o conștiință pătată era oarecare mângâiere să arunce vinovăția crimelor sale asupra celei constelațiuni, sub imperul căria s'a născut. El cre-

41) C. Academ. I, 17, 18.

dea, că răspunsurile astrologilor adesa erau drepte și nu putea găsi o explicație suficientă a acestui fapt. Inzadar prietenul său Nebridie, un tânăr foarte talentat, râdea de toată știința aceasta. Inzadar Vindician, care fusese medic însemnat, îl sfătuea să părăsască asemenea ocupațiuni și să-și câștige mijloacele de trai numai din retorică, declarându-i, că și el însuși a studiat cu îngrijire astrologia și socotea cândva să-și câștige pâinea cu ea, dară găsi că aceasta era o simplă amăgire josnică. Augustin tot nu-și părăsi credința în astrologie, până nu i se adresă pentru sfat un prieten al său drag și însemnat, anume Firmin. Acest din urmă îl rugă să cerceteze dacă ar fi favorabil în acel moment zodiacul pentru anumite nădejdi ambițioase, ce nutrea acela atunci. Augustin răspunse, că el se va ocupa cu această cercetare, deși mai mult decât pe jumătate era convins, că cu ajutorul unor asemenea cercetări nu era cu putință să se dobândească nici un fel de informații. Firmin, ținându-se de asemenea de credința în astrologie, moștenită de el dela tatăl său, îi spuse o istorioară despre sine însuși, care încredință definitiv pe Augustin să arunce astrologia. Prietenul îi istorisi că chiar în mometul nașterii sale o roabă a mamei sale născu și ea un fiu. Goroscopul celor doi băeți deci trebuia să fie același, și totuși Firmin crescă în bogăție, cinste și slavă, pe când omul, ce se născu în aceeași clipă cu dânsul, rămase până în timpul din urmă un rob sărac și umilit. Această istorioară și cugetarea la faptul că Isav și Iacov, care au avut o soartă așa de diferită în viața lor, trebuie să fi avut aceleași goroscoape, complectară debarasarea lui Augustin de această superstiție deșartă. De acum înainte atribuea realizarea prezicerilor astrologilor numai întâmplării ⁴²⁾.

42) Conf. IV, 3, sec. 5; VII, 6, 7.

Augustin se ținea deasemenea, deși cu multă prudență, de credința în inspirația viselor. În una din ultimile sale scrisori, răspunzind la întrebarea lui Evodie despre suflet, el redă istorisirea despre un „doftor iubit” din Cartagena, anume Ghenadie, care, deși era om bun și făcea mult bine saracilor, avea oarecare îndoele despre viața viitoare. Îndoelele sale au fost cu totul înlăturate de două visuri. Într’o noapte visă el, că veni la dânsul un tânăr nobil la înfățișare și-i zise: „Urmează-mi!” El urmă și fu dus în oraș, unde auzi sunete de muzică plăcute, imne și psalmi, și tânărul îi zise, că aceasta era cântarea fericiților. După ce se deșteptă, văzu că fusese un vis și nu-i dădu nicio însemnătate. Dar în altă noapte veni iarăși același tânăr și întreabă: „Ți-aduci tu aminte de mine?” — „Da, — răspunse Ghenadie. Eu te-am văzut în visul meu și tu m’ai dus să ascult cântarea fericiților”. „Vezi și acum tu un vis?” „Da!” „Unde-i trupul tău în clipa aceasta?” „În patul meu”. „Ochii tăi va să zică sunt închiși și legați de somn?” „Da!” „Cum dară mă vezi pe mine?” Ghenadie nu putu să răspundă și îngerul îi zise: „După cum tu mă vezi fără ochii. trupești, așa va fi și atunci, când toate simțurile tale vor fi înlăturate de moarte. Ferește-te, ca deacum să nu mai ai nicio îndoeală despre viața viitoare”. „Tu poți să spui că acesta a fost un vis, — adăose Augustin, — și fiecare poate crede ce vrea de aceasta”. Cu toate acestea, presupune el, sunt și astfel de vise, care au o semnificare divină⁴³⁾.

Acest vis al lui Ghenadie se povestește la el într’o scrisoare de răspuns la una al lui Evodie, în care acela dă istorisirea despre un tânăr notar din orașul Uzalis, unde Evodie era episcop. Acest tânăr era fiul unui preot și manifesta atâta iscusință, atâta sirguință și în ge-

43) Ep. CLIX.

nere făgăduia așa de mult, încât episcopul îl făcu cite-
țul său și apoi și secretar. El dorea să moară de tim-
puriu și zăcând de moarte, cânta : „Dorește și tinde su-
fletul meu spre Domnul“ și „uns-ai cu untdelemn capul
meu“. Apoi se însemnă cu semnul sfintei cruci și muri
într’o tinereță feciorelnică. La două zile după aceasta,
o văduvă, anume Urbia, văzu în vis, cum un diacon,
care murise cu patru ani înainte, pregătea o casă de
argint, care, după spusa lui, era menită ca locuință
pentru tânărul ce murise și după aceea mai văzu cum
un bătrân, îmbrăcat în alb, porunci la doi îngeri în
haine albe să ridice trupul tânărului la cer, după care
pe mormântul lui au început să înflorească roze, cunos-
cute sub numirea de roze virgine. Insuși tânărul înain-
te de moarte văzu într’o vedenie pe un tânăr prieten
al său, care spunea, că a venit să-l ia cu sine și tatăl
său, preotul, primi prevestire despre apropierea morții
sale, prin mijlocirea arătării unui tânăr mort atât lui,
cât și unui confrate monah. Lui Augustin îi plăcu foarte
mult această istorisire, dar refuză să-i dea vreo desle-
gare oarecare ⁴⁴⁾).

Fiind de 26 sau de 27 de ani, Augustin scrise prima sa
carte. Aceasta fu lucrarea „Despre ceeace e demn și
frumos“, dar ea n’a ajuns până la noi. Aceasta o de-
dică unui orator roman anume Ghierie, care personal
nu-i era cunoscut, dar de ale cărui scrieri și sentințe
era încântat.

Când era de 29 de ani începu să se îndoiască foar-
te mult de credințele sale maniheice. Oare care bănu-
eală față de viața căpeteniilor îl împedica să primească
vre un grad, afară de gradul de „audient“, care era
cel mai de jos în ordinea ierarhică a maniheilor. În a-
devăr, el nu văzuse nimic din acele misterii josnice, cu

44) Ep. CLXVIII și CLIX.

care-i învinuia Epifanie și la care privea, poate, cel puțin la unele din sectele lor, ca la niște concesii indispensabile ce se făceau puterii întunerecului. Dar în curs de nouă ani el se deprinse aproape cu experiența necentenită, că fiecare din „aleșii lor“, care îi era cunoscut lui, sau era acoperit de vicii, sau dădea temei de bănuială serioasă. Intr'o împrejurare el văzu, cum trei din acești „aleși“, care trăiau în case deosebite, mergeau împreună pe ulițele Cartaginei după una din adunările lor, și aveau o ținută atât de nerușinată, încât Augustin și alții, fiind martori la purtarea lor urâtă, văzură că ei nu exercitau nici o influență asupra purtării unuia sau altuia din ei. Asupra lor se aduse o plângere, dar fură lăsați fără nici o pedeapsă, negreșit de frică de a nu fi dați de gol ei. Cu altă ocazie, când se săvârșea o priveghere, lumânările fură deodată stinse și câțiva „aleși“ fură învinuiți de această ticăloșie, pe care ar fi condamnat-o până și păgânii. Acestea și altele multe împrejurări bătătoare la ochi, despre care Augustin istorisește în cartea sa „Despre caracterul maniheilor“, sdruncină cu totul credința sa în voturile lor de cumpătare, trezie și curățenie ⁴⁵⁾. El văzu, că povățuitorii lor erau zavisnici, lacomi, sfădăuși, dedați la clevetire și la viciile rele ale vieții de oraș. După aceea el se înfări și mai mult în convingerea sa, că maniheii erau nesinceri, din pricina neizbutirii unui „audient“ bogat și zelos, anume Constanțiu, care se încercă să întemeze în Roma un fel de monastire, unde cei mai buni din „aleși“ să fie întreținuți pe contul său și să trăească nu numai cu vorba, ci și cu fapta după pravila lui Manes. La început nimenea din episcopii manihei n'a voit să-l susție, dar în sfârșit el își lămuri planul său unui horepiscop, care își exprimă dorința de a nar-

45) De Mor. Manich. 68, 75.

ticipa la opera lui. Atunci s'a format o comunitate de „aleși“, dar fu deajuns o experiență foarte scurtă ca să se descopere în totul nereușita deplină a acestui lucru. „Aleșii“ începură curând să se certe strașnic între ei și să se învinuiască unul pe altul de cele mai rele vicii și în sfârșit veniră cu toții și declarară, că noua pravilă e cu totul de nesuferit. „Ea trebuie să fie nepotrivită pentru executare, — răspunde Constanțiu, — sau întemeietorul nostru trebuie să fie un prost desăvârșit“. Comunitatea se desfăcu și episcopul fugi. După fuga lui se dovedi, că el avea un sac întreg de bani și că din această rezervă tainică el se aproviziona cu hrană, călcând neconținut pravila. Atunci Constanțiu se puse în fruntea dezidenței maniheice a materianilor, numită așa, din cauză că dormeau pe rogojine. Dar curând după aceea el primi credința ortodoxă și era încă în viață, când Augustin scria cartea sa contra lui Faust⁴⁶⁾.

Augustin după aceea mai fu zdruncinat în credința sa eretică și de îndoele curat intelectuale. În Cartagena veni un lector, anume Gelpidie, care prezenta astfel de dovezi din Sf. Scriptură, după care manihei nu erau în stare să dea răspuns decât numai în șoaptă „audienților“ și încă cu totul neîntemeiate, că Noul Testament în mare măsură a fost supus la falsificări și interpolări; dar pentru susținerea spuselor lor nu putură să prezinte nici un manuscript⁴⁷⁾. El simți deasemenea, că ei la urma urmelor n'au deslegat marea dificultate pe chestiunea originii răului. Dacă sufletul este o părticică din Dumnezeu, atunci pentru ce l-a pus El în trupuri muritoare, care aparțin diavolului? Gelpidie avea un argument care i se păru lui deciziv în această privință. El întreba pe manihei: Ce ar face lui Dumnezeu puterile ră-

46) C. Faust. V, 5; De Mor. Manich. 74, 75.

47) Conf. V, 11 sec. 21; De util. cred. 7; C. Fortunat. II, 37.

ului, dacă El nu s'ar lupta contra lor ? Dacă ele ar putea să pricinuiască vătămare lui Dumnezeu, atunci Dumnezeu ar trebui supus distrugerii ; dacă însă El e înafară de stăpânirea lor, atunci la ce ar fi amestecat el cu materia lor părțicele din sine însuși ?". În realitate Augustin începuse a se îndoii, de este materia în esența ei un rău și răspunsul copilăresc, că dacă omul apucă cu mâna sa un scorpion, se dovedește, că aceasta-i cu adevărat un rău, îl irită încă și mai mult⁴⁸). El începu să creadă, că filosofii, mai ales academicienii, erau mult mai capabili decât maniheii și că știința lor, în tot cazul, e mult mai rațională și mai regulată. Totuși fu rugat să aștepte sosirea lui Faust, care ar fi apărând cu succes doctrina lui Manes și-i va lămuri și lui toate.

Augustin era de 29 de ani, când însfârșit veni Faust. Acesta era un african din orașul Milevis. După origina sa acesta era un om neînsemnat, dar mulțămită însușirilor sale se rădică până la treapta de episcop principal al Maniheilor. El se mândrea cu faptul, că părăsise toate, — până și tată și mamă, femei și copii, — pentru Evanghelie, că el niciodată n'a avut nici aur, nici argint, nici aramă în punga sa, că nu s'a îngrijit niciodată de ziua de mâine, ce va mânca sau cu ce se va îmbrăca și îngenere a împlinit cu fapta toate fericirile pentru adevăr. Dar în același timp el dormea pe pături îndămânoase, se îmbrăca cu îngrijire și trăia în așa lux, care nu numai nu plăcea matarienilor, dar nu corespundea nici cu obârșia sa umilă. Singura prigoană, căreia el a fost supus, a fost un exil scurt într'o insulă oarecare, pe care el îl îndură cu câțiva adepți. El până la un punct oarecare cunoștea „gramatica“, dar în toate celelalte științe cunoștințele sale erau tare mărginite. Afară de scrierile maniheice, el citise numai câ-

48) De Mor. Manich. 11.

teva discursuri ale lui Cicerone, foarte puține din cărțile lui Seneca și unele din ale poezilor. Cu toate acestea el era orator vioi și iscusit și practica neconțință îi dăduse putința să se folosească de locurile cele mai întrebuintate cu atâta elocvență atrăgătoare, care producea o influență cu atât mai mare, cu cât se părea că dispune de un temperament cumpătat și sincer. El a scris o carte în contra Dumnezeului Vechiului Testament și a întrupării, pe care Augustin, când ea-i căzu în mână, fu în stare să o combată cuvânt cu cuvânt. Faust pentru mulți era „capcana mărții“, dar fără voia sa și fără să știe, el eliberă definitiv pe Augustin din mrejele ereziei.

Augustin îl pătrunse în totul. Personal el îi plăcu și-i plăcu deasemenea și acea sinceritate, cu care Faust se recunoscuse incapabil de a ajuta pe Augustin la rezolvirea chestiunilor pseudo-științifice ale maniheilor sau din dificultățile sale duhovnicești mai complicate. El citi și sfătui cu Faust, dar văzând că acest apărător lăudat al maniheismului știa să spună numai foarte puține lucruri în apărarea doctrinelor esențiale ale maniheilor, renunță la orice încercare de a pătrunde mai adânc în misterele sectei.

3. AUGUSTIN LA ROMA.

„Attende ubi albescit veritas.”
(*Aleargă acolo, unde licărește*
adevărlul). Fer. Augustin.

Acum se apropie mare schimbare. Augustin obosise peste măsură de a mai trăi în Cartagena și se hotărî să plece la Roma. El nu era cu totul nesimțitor față de dovezile prietenilor săi, că acolo el va dobândi o slavă mai mare și a avea mai multe venituri. Dar im-

pulzul său cel mai mare fu umilința ce-i pricinuisese buntul nebunesc al „lepădăturilor“, acești tineri sălbateci ai Cartaginei. Acestor tineri proști, sub scutul unui rău obicei, li se îngăduia să dea busna în sala de cursuri a oricărui profesor, pe care ei îl meneau ca jertfă a buntului lor, și să turbure acolo lecțiile și să nimicească orice disciplină. Lui îi era rușine să-și aducă aminte că în timpul vieții sale de student a avut legături cu aceste gloate turbulente, deși nu aproba apucăturile lor; dar acum, când devenise dascal, ei îi otrăveau viața. Dușmanii de mai târziu îl învinueau că a fost izgonit din Africa prin hotărîrea proconsulului Messian, dat contra maniheilor. Această clewetire însă i-ar fi fost foarte ușor de respins; deoarece acea hotărîre a fost pronunțată abea după un an dela plecarea sa⁴⁹⁾.

Știind, că va întâmpina o mare opoziție și mai ales din partea mamei sale, el ținu secretă plecarea sa în Italia. Romanian, care-l ajutase cu o bunătate așa de largă și pe al căruia fiu Augustin îl lăsase în Cartagina, era scârbit că nu-l consultase. Dar Augustin izbuti să-i lămurească temeiurile sale și continuară să rămână buni prieteni⁵⁰⁾. Monica între acestea află de intenția sa și când el plecă la drum, ea se hotărî să părăsască Tagasta împreună cu dânsul în scopul sau de a-l readuce acasă, sau cu orice preț să-l însoțească pretutindenea. Inzădar se încercă el să o amăgească, zicând, că pleacă numai până la marea, să-și ia rămas bun dela un prieten, care pleacă din Africa. Ea refuză să se întoarcă acasă și în cele din urmă el se izbăvi de ea numai prin ajutorul unui vicleșug de neaprobat. El o sfătui să petreacă noaptea în capela consacrată aminti-

49) C. Litt. Petiliani, III, 30.

50) C. Acad. II, sec. 3. Locul acesta înfățișază un inflăcărat panigeric a persoanei, care se pare că era cu adevărat nobilă și mărinimoasă.

rii mucenicului Ciprian. Acolo ea petrecu ceasurile întunerecului nopții în lacrimi și rugăciuni către Dumnezeu, ca El să împedecă plecarea fiului ei. Augustin între acestea dispăru tainic dela dânsa și se urcă pe o corabie, care, folosindu-se de un vânt prielnic, se îndreptă spre Roma, iară ea făcând să răsunе malurile mării de plânsul său, îl învinui de cruzime și amăgire. După ce sufletul ei se mai liniști puțin, se întoarse acasă și nu încetă niciodată a se ruga pentru dânsul și veni vremea, când ea și fiul său recunoscură amândoi deopotrivă în aceste împrejurări călăuzirea nevăzută a iubirii Proniei de sus.

În Roma Augustin își găsi ospitalitate la un maniheu care, ca și el, era „audient“ și care avusese prilej să fie aproape exclusiv în comunitatea maniheilor și a „aleșilor“ lor. Deși Augustin preveni pe gazda sa să nu primească toate basmele lor, totuși acesta se ținea de primejdioasa lor învățătură, că păcatul nu-i o acțiune voluntară și deci n'are nevoie de pocăință. El fu reținut deasemenea dela un pas hotărîtor și de minciuna, pe care i-o spusese ereticii, cari ziceau, că biserica ortodoxă credea, că Dumnezeu este trupesc, față de care învățătură el se raporta cu dispreț⁵¹⁾. Dar el înclina tot mai mult spre a-și impropria vederile academicienilor, că relativ de majoritatea lucrurilor trebuie a ne abține de a conveni și că adevărul în realitate este inaccesibil.

Petrecerea sa în Roma a fost de scurtă durată. El sosi în anul 383 și curând găsi, că profesiunea de dascal în capitala imperului era împreunată cu desavantaje încă și mai serioase decât acelea, care-l făcuseră să părăsască capitala Africei. Adevărat, aicea era scutit de incursiunile salbatice ale „lepădăturilor“, care erau

51) Conf. V, 10, sec. 20 ; VI, 2, sec. 4.

interzise de legea romană ; dar pedealtă parte studenții romani aveau obiceiul rușinos de a înșela pe profesorii lor cu privire la plată. Audiind lecțiile unui profesor, ei alcătuiau între dânsii un fel de înțelegere și deodată toți treceau în auditorul altui profesor, fără să se fi socotit cu cel de până atunci, așa că Augustin se pomeni în situație materială mult mai rea ca înainte. Această situație deveni mult mai apăsătoare pentru el din pricina caracterului fără suflet a înseși lecțiilor, cu care-și propusese să se ocupe și pe care el mai târziu le descrie ca constând din „miserrima et furiosissima loquacitas“.

Din această serioasă dificultate fu izbăvit prin aceea, că tocmai în acest timp el fu ales la o catedră de profesor în Milan. Numirea la această catedră era lăsată pe sama lui Simach, un însemnat om de stat și bărbat erudit, păgân după credință, care ascultând odată declamația publică a lui Augustin, îi puse acea catedră la dispoziția sa. Augustin se adresă prietenilor săi manihei cu rugămintea ca să-l ajute în această chestiune și ei nu bănuiră, că unul din motivele, care-l îndemneau să treacă la Milan, era anume dorința de a se debara de dânsii. Izbutirea lui în chestiunea aceasta îi deschidea o nouă perspectivă. Lui i se prezentă prilejul să se strămute la Milan fără nicio cheltuală, în trăsurile publice și pedeeasupra remunerațiunei obișnuite din partea studenților, i se oferi și un salar fix.

La Milan plecă el în anul 385 și acolo veni curând la dânsul și prietenul său Alipie, care avusese de îndurat ispite foarte grele în Roma. El plecă acolo după dorința părinților săi, ca să studieze jurisprudența și se hotărî să nu mai ia parte niciodată la jocurile cele crude ale gladiatorilor. Dar iată că se întâlnește cu niște prieteni, cari se întorceau dela un prânz și aceștia cu stăruință familiară declarară, că-l vor lua cu ei în amfi-

teatru, unde se dădeau atuncea aceste jocuri ucigașe. „Voi veți putea duce acolo trupul meu, — zise el, încercându-se zadarnic să li se opună, — dar nu veți putea atrage nici ochii, nici sufletul meu, să fie martori acestor grozăvii, așa că eu în acelaș timp voi și asista și voi fi și absent și mă voi arăta biruitor și asupra voastră și asupra priveliștei înseși“. Cu toate acestea ei îl luară cu dâșii ca să vadă cât se va putea ținea de această declarație. Intrând în amfiteatru, ei ocupară locuri și văzură că mulțimea era absorbită strașnic de priveliștea reprezentațiunei de fiară. Alipie își astupă ochii și nu îngădui sufletului său să participe la asemenea grozăvii; dar, vai, el nu-și astupă și urechile! Intr'un moment de criză zguduitoare, el fu izbit de un strigăt asurzitor al spectatorilor și ținându-se încă de hotărârea luată de a urî și a disprețui ceeace ar fi avut să vadă, fu împins de curiozitate să-și descopere ochii. Imediat, zice Augustin, sufletul lui primi o rană mai ucigătoare decât a sufletului acelui nefericit gladiator, care era, așa zicând, „hăcuit pentru banchetul sălbatec al romanilor“. Când văzu el șiroaiele de sânge pe armele victimii, fu apucat de o turburare sălbatecă. El se îmbătă oarecum de o pasiune sălbatecă de sânge. Fără să-și mai întoarcă ochii, privea cu toată inima și sufletul său la priveliștea sălbatecă, ce se desfășura înaintea sa, fără să țină samă de nelegiuirea ce făcea, se lăsă îmbătat pânăla nebunie de plăcerea luptei sălbatice. Acum el nu mai era acel Alipie, care intrase în amfiteatru, ci unul din mulțimea, în mijlocul căria se afla și tovarăș adevărat al acelora, cărora se împotrivise cu atâta îndârjire. Nu e nevoie să mai spunem ce-a urmat. El privea și striga, sufletul său se inflăcăra și el căzu complet în acel extaz, care-l silea să se ducă adesa în amfiteatru nu numai împreună cu aceia, care-l silea să se ducă adesa în amfiteatru, nu numai împreună cu aceia, care-l sili-

siră întâia oară să meargă acolo, ci chiar și mai înainte de dânsii, când lua cu el și pe alții. Și numai după multă vreme Dumnezeu îl izbăvi de această primejdie nouă ⁵²⁾).

Cu Alipie se mai petrecu și altă întâmplare foarte neplăcută. El împrumutase dela Augustin obiceiul de a se plimba în vremea pregătirii discursurilor și cu acest scop se duse pe la amiază în for. Când se primbla el singur în fața tribunalului cu tăblițele și stiletul său, un alt student intra neobservat cu un topor în mâni. Scopul acestuia era să fure cositor din grilajul dinspre ulița argintarilor ⁵³⁾. Meșterii auzind loviturile de topor, trimiseră după aeditimi, care exercitau funcția de polițiști în for, ca să aresteze pe criminal. Auzind apropierea lor, hoțul aruncă toporul și fugi. Alipie observând retragerea lui grăbită și fiind curios să afle pricina fugii lui, plecă spre acel loc. Văzând toporul îl rădică și-l observa. Chiar în clipa aceasta intrară polițiștii și-l prinseră. Starea defață a lucrurilor mărturisau foarte tare contra lui. Toți auziseră loviturile de topor și numai el singur fusese prins la fața locului cu toporul în mâni. Considerat fiind el ca tâlhar, care și era dovedit cu instrumentul crimii, se strânse împrejurul lui o mare mulțime, care de obicei mișuna în for, fu dus la judecată. Astfel era amenințat cu închisoarea la temniță și cu pedeapsa, pentru că toate vorbeau contra lui, dar deodată poliția și mulțimea se întâlni cu un arhitect, care avea însărcinarea specială să îngrijască de clădirile publice. Mulți din mulțime se întreceau cu răutate să-l părăscă de toate furturile, de care ei adesea fuseseră învinuiți. Arhitectul întâlnise pe Alipie în casa unui senator și cunoscându-l, îl luă de mână și du-

52) Conf. VI, 7, sec. 13.

53) Cancelli plumbei.

cându-l la o parte, află dela el adevărata stare de lucruri. Deaceea porunci mulțimei agitate să-l urmeze și se îndreptă spre casa acelui tânăr, care în adevăr era vinovat de acea faptă. În fața ușei casei întâlniră un băet mic, care după cum văzu Alipie, urma după student ca conducător. Băetul era prea tânăr, ca să păstreze prudența trebuitoare și când ei îi arătară toporul și-l întrebă al cui este, îi răspunse numaidecât: „e al nostru!“ și fiind supus unui interogator, copilul spuse toată istoria. Astfel prietenul lui Augustin fu scăpat de înjosirea, care-l amenințase ca pe un potlogar de rând.

Cu toate întâmplările acestea, Alipie ajunsese la o situație foarte însemnată. El fu numit ajutor al administratorului casieriei italiene și dovedi, că era nu numai cinstit, dar și bărbătos. Un senator foarte puternic, de care se temeau strașnic mulți, se silea să-și asigure un avantaj ilegal. Alipie se împotrivi curajos unei asemenea pretențiuni și respinse cu dispreț mita ce i se oferi, deși nici însuși administratorul nu îndrăsnise să refuze fățiș pe senator și avea de gând să arunce vina asupra subalternului său. Alipie, adevărat, fu cât pe ce să cadă în ispită, când i se oferi să-i scrie senatorului o carte cu prețul pretorian, dar sfătuindu-se cu dreptatea, își schimbă hotărârea, considerând dreptatea mai avantajoasă decât puterea. „Aceste lucruri nu sunt ceva de samă, — zise Augustin, — dar celce e credincios în puțin, acela e credincios și în mult ⁵⁴⁾“.

54) Groaza de luptele gladiatorilor se simțea de cei mai mulți creștini încă cu mult înainte ca marea sacrificare de sine a sf. Telemac să ducă la suprimarea lor. Prudențiu în răspunsul său către Simach și în mustrarea păgânismului zice către împăratul Honorie :

„Nullus in urbe cadat cujus sit poena voluptas !
Jam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis“.

C. Symm. II, 1126.

4. CONVERTIREA LUI AUGUSTIN.

„Fecisti nos ad te“. (Tu ne-ai făcut pentru tine). Fer. Augustin.

Sosind la Milan, Augustin se folosi de prima ocazie, ca să meargă să asculte pe marele episcop Ambrosie. „Eu am fost dus la el, — spune Augustin, — fără să știu de Dumnezeu, ca să fiu cu știre dus dela el la Dumnezeu“. Ambrosie îl primi cu o bunătate părintească și Augustin simți, că persoana poruncitoare a lui Ambrosie îl atașă cu putere la sine. El de la prima întâlnire îl iubi nu ca pe un dascal al adevărului, ci ca pe un om, care se arătase bun cu el. Stând în bazilica plină de popor, el asculta cu plăcere predicile lui, dar numai pentrucă ele erau elocvente și atrăgătoare⁵⁵⁾. El le găsi mai puțin îngrijite și aurite decât discursurile lui Faust, dar care erau incomparabil mai superioare după idei și conținut. Aproape fără să-și dea sama, importanța lucrurilor de care vorbea Ambrosie, precum și limba lui deveniră pentru el obiectul unui deosebit interes. Aicea află el două lucruri, care aveau pentru el un interes neprețuit. Maniheii pururea îl încredințasără, că ortodocșii credeau într'un Dumnezeu trupesc și așa ar fi și interpretând ei cunoscutul verset: „După chipul lui Dumnezeu a făcut El pe om.“ Acum el văzu, că aceasta era o falsificare ignorantă și această descoperire procură sufletului său un adânc simț de ușurare. După aceea aicea deasemenea îi veni pentru întâia oară gândul de a se debarasa de acele dificultăți, cu care maniheii împresurau Vechiul Testament. Din învățătura lui Origen Ambrosie cunoscă norma, că drept cheie pentru interpretarea sf. Scripturi servește meto-

55) Possid. Vit. Aug. I, „Frequentissimis in ecclesia disputationibus astans in populo intendebat suspensus atque affixus“.

dul alegoric și textul: „bucnea ucide, iar duhul dă viață“ (2 Cor. III, 6) — era totdeauna pe buzele lui. Cheia aceasta nu era adevărată și textul nu se aplica nicidecum în înțelesul său primordial; dar a trebuit o întreagă mie de ani pentru ca omenirea să pătrundă adevăratele norme de interpretare și totuși abea numai o mică parte a acestui adevăr fu acel mijloc providențial, prin care Augustin fu izbăvit de niște rătăcirii vădite.

Izbăvirea lui fu grăbită de sosirea Monicăi, care cu o dragoste plină de abnegație, luând pe fiul său mai tânăr Navighie, plecă în urmărirea fiului său mai mare la Milan. Monica aproape tot timpul îl petrecea în bazilica lui Ambrosie și nimic nu putu să întreacă bucuria sa, când Augustin îi comunică, cum că deși nu era încă ortodox, el în tot cazul a încetat de a mai fi manicheu și primi catehumenatul în biserica mamei sale. Ambrosie își formă o părere înaltă despre Monica și cu mare laudă vorbi de ea lui Augustin. Augustin continuă să rămână ascultătorul statornic al predicilor lui Ambrosie și aștepta vreo ocazie pentru a-i expune toate nedumeririle și îndoielele sale. Ambrosie era un om accesibil. Ușile casei lui erau deschise și oricine dorea, putea intra la el fără nicio înștiințare. Dar era asediat de așa mulțime de vizitatori și așa de neconținut era ocupat cu trebile, încât Augustin nu găsea nicio dată putința să stea mai mult de vorbă cu dânsul, pentru că atunci când se isprăveau trebile zilei, Ambrosie, cum se dovedi, se deda până într-o atâta cititului, încât Augustin nu se putea hotărî să-l întrerupă dela aceasta. Singura chestiune, pentru care el avu prilej să întrebe, fu chestiunea, față de care el nu simțea niciun interes, dar îl întrebă numai după rugămintea mamei sale ⁵⁶). În Bi-

56) Pentru Monica voința lui Ambrosie era lege. În Africa ea era deprinsă să aducă prinoase din legume, pâine și vin la sărbătorile mucenicilor și când veni la ușa bisericii din Milan cu

serica africană era obiceiul de a posti sâmbăta, iar în Milan Monica găsi un obicei deadreptul opus. Când Augustin întrebă pe Ambrosie asupra acestui lucru, el răspunse înțelepțește, că în această chestiune e mai bine să se urmeze obiceiul acelei Biserici, de care ține într'un timp dat persoana care se interesează⁵⁷). Acest lucru comparativ de puțină importanță fu singurul de care fu el în stare să primească sfat deosebit dela marele episcop. El se afla într'o stare departe de a fi fericit. O mare parte din timpul său era ocupat cu elevii. El nu avea vreme să citească așa, cum citea Ambrosie și nu avea nici bani să cumpere cărți; deaceea începea să cadă în desnădejde de a mai găsi adevărul sau de a-și regula viața așa, ca să-și poată găsi vreo satisfacție. Prietenii săi împărtășeau necazurile lui. Nebridie părăsi casa și toate celelalte, ca să trăiască împreună cu dânsul, deși încă nici nu se gândea la botez. Alipie luptându-se atât cu mituirile, cât și cu amenințările, cu care-l împresurau în slujba sa, continuă să dovedească nevinovăția și cinstea sufletului său. Dar în caracterul lui Augustin era un fel de magnetism, care atrăgea pe prietenii săi să meargă mai departe cu dânsul. Cum era el, așa erau și ei și deși trecuseră aproape 12 ani dela data, când se aprinsese într'însul un foc deosebit la citirea lui „Hortenzie“, în realitate se părea că n'a făcut niciun pas mai departe în această direcție.

Intr'o vreme acest mic cerc de prieteni studiară serios

scopul de a face același lucru, fu vestită că Ambrosie nu aprobă acest obicei, parte, pentru că el samana prea mult cu parantalia păgânilor, iar parte, pentru că cu acest obicei stă în legătură ispita de a cădea în beție. Atunci ea părăsi numaidecât obiceiul acesta și împărțea darurile sale la săraci (Conf. VI, 2).

57) Ep. XXXVI, 32. Ieronim dădu un răspuns aproape identic lui Lucinie și citează pe Ipolit aproape în același sens. El citează Rom. XIV, 5, după Vulgata: „Quisque abundet in sensu suo“.

planul de a întemeia ceva în felul unei comunități filoso-
fice, în care ei ar putea să trăiască viața de obște și
să se consacre contemplării departe de valurile lumii
romanian, care sosise în Milan într'o afacere de judecată
și bogăția căruia putea să facă acest plan realizabil, îl
aprobă în totul. Dar se râdică o obiecțiune fatală. Unii
dintre ei erau căsătoriți, iar alții intenționau să se căsă-
torească. Ce trebuia să facă ei cu femeile?

Insuși Augustin socotea, că e mai bine să se căsă-
torească și mama sa încă îl îndemna la aceasta. El se
încântă de Ambrosie și presupunea că starea unui astfel
de om, care prin evlavie sa ajunsese la un loc așa de
înalt în imperiu, era extrem de invidiată. Influența, căria
el cedase și care mereu era osândită de conștiința sa,
atinsese chiar și pe Alipie, care ar fi fost cu totul de
acord să trăiască în celibat, dacă Augustin n'ar fi de-
clarat, că pentru dânsul aceasta-i cu neputință.

Din pricina aceasta ei începură să caute și găsiră o
fată tânără, care avea puțini bani ai săi și cu care Au-
gustin trebuia să se căsătorească peste doi ani, deoa-
rece ea nu era destul de matură pentru căsătorie. Putem
să trecem sub tăcere una din cele mai rele fapte ale
vieții sale. Una din condițiile acestei căsătorii era, ca
el să lepede acea femeie, cu care el trăea de atâta vre-
me și de care era așa de legat. El o trimise, despăr-
țindu-o de fiul ei Adiodat și de sine însuși, cu care ea
trăise cu credincioșie, deși nu în căsătorie legiută. Ea
dădu făgăduința, că se va întoarce în Africa și că de-
acum va duce o viață curată. El îi dădu drumul și nu
mai pomeni niciodată de dânsa. E cu neputință să nu
te raportezi cu compătimire către această femeie răbdă-
toare, părăsită, uitată și lepădată; e cu neputință să-ți
înăduși simțul de indignare față de acel egoism rece,
cu care Augustin, având încă asupra sa influența asprei
sisteme maniheice, a părăsit pentru totdeauna pe a-

ceastă femeie nefericită după păcatul comun cu dânsul.

Și cu toate acestea, Augustin era așa de profund dedat poștei vinovate, încât el în timpul minorității miresei sale, întră într'o nouă legătură nelegiuită. Monica, care pricepea puțin esența păcatului și împărtășind părerea mecanică asupra tainei, care predomina în mare măsură pe atuncea în Apus, socotea, că după ce el se va căsători, atunci va putea primi botezul și acesta-l va spăla de greșalele de până atuncea. Chiar în această stare ciudată de acum el adesea ruga pe mama sa să se roage pentru dânsul lui Dumnezeu, ca să-i arate în vis vreo indicațiune asupra viitoarei lui căsătorii. Dar ea văzu numai închipuiri deșarte, pe care nu le putu lua ca descoperiri divine.

Dar fiecare întâmplare ce urmă deacum în viața lui Augustin îl îndreptară repede spre convertire, care era amânată numai de pasiunea sa vinovată. Într'o împrejurare el era strașnic de ocupat cu un panigeric public, pe care avea să-l rostească în cinstea tânărului împărat Valentinian într'o adunare foarte numeroasă. Când sufletul său era plin de acele laude minciunoase, pe care el își propunea să le rostească și la care mulțimea entuziasmaților săi ascultători privea conștient ca la minciuni, el întâlnește pe ulițele Milanului un sarac beat și în veselia mizeră de o clipă a acestui biet om el văzu icoana propriilor sale dorințe lumești. Simți atunci o înclinare către părerile lui Epicur, că fericirea este unica țintă a vieții și întru aceasta el se temea numai de răsplata viitoare, de care el niciodată nu s'a putut debarasa. Încetul cu încetul el căpătă o cunoștință mai adevărată despre Dumnezeu și din cărțile lui Platon, pe care oratorul Victorin le tradusese în latinește, el căpătă oarecare idee despre Cuvântul Veșnic, deși încă nu se rădicase până la ideea de Cuvântul întrupat. Studiul epistolelor ap. Pavel lărgi încă și mai mult cunoș-

tințele lui și-i smeri trufia ⁵⁸). Toate impresiunile bune, primite de dânsul fură întărite prin vizitele, făcute de el preotului Simpliciu, părintele duhovnicesc al lui Ambrosie și viitorul lui urmaș. Simpliciu era bine cu Victorin și când Augustin pomeni, că a citit traducerea acestuia din Platon, Simpliciu îi spus de convertirea acestui mare orator. Victorin era păgân și printre ucenicii lui erau și câțiva nobili senatori din Kona, cari din simț de recunoștință îi ridicară o statuie în For. Studiul sirguincios, deși tainic, al sf. Scripturi schimbă părerile lui și venind la Simpliciu, îi spuse :

„Tu poți acum să afli că eu-s creștin“.

— „Eu voi crede asta, zise Simpliciu, când te voi vedea în biserică“.

— „O, — zise Victorin, — dar oare zidurile fac pe oameni creștini?“

La repetarea observațiunii lui Simpliciu, Victorin răspundea mereu aceeași, deoarece el nu voea să turbure pe numeroșii săi adoratori. Însfârșit odată îi veni frica, că de se va lepăda mereu de Hristos aicea, pe pământ, și Hristos se va lepăda de dânsul în Cer, și zise lui Simpliciu :

— Hai în Biserică. Doresc să mă fac creștin.

Curând după asta el se făcu creștin, primind botezul, spre marea mirare a Romei și spre bucuria bisericii creștine. Când el intră în biserică, atunci prin mulțimea poporului trecură, ca un freamăt puternic, cuvintele : „Victorin, Victorin!“ și după aceea împărăți o liniște adâncă, când el se sculă să rostească simbolul credinței. Apoi poporul îi petrecu până acasă în strigăte de felicitare. Când Iulian publică edictul său, prin care oprea pe creștini de a studia literatura păgână, atunci Victorin încunună sacrificiul său cu închiderea școlii

58) C. Acad. II, 5. sec. 6.

sale. Augustin însătoșă de dorința să aducă și el o astfel de jertfă, dar era împovărat de păcatul ce-l apăsa. Conrupția voinței dăduse naștere poftelor trupesti; deprinderea, neîntâlnind opunere, se transformase în cătușe puternice a unei necesități fatale, deși imaginare.

Încă și mai mișcat fu el de convorbirea cu Pontițian, un compatriot al său, care ocupa o înaltă demnitate militară la palat. El era singur numai cu Alipie, când Pontițian veni să-i viziteze. Înaintea lor era o masă pentru oarecare joc și pe ea se afla o carte. Când Pontițian o luă, spre marea lui mirare văzu, că erau epistolele sf. ap. Pavel. El era creștin și surâzând privi pe Augustin, îl felicită că se îndeletnicește cu asemenea carte. Atunci se încinse între ei o discuție despre diferite chestiuni creștine și Pontițian, între altele, le povesti despre ascetul sfânt Antonie, de care ei nu au ziseră niciodată. Sufletele înflăcărâte ale tinerilor fură peste măsură interesate de tot ce le spuse prietenul lor despre acest pusnic sfânt. După aceea el începu să le vorbească despre monastiri și despre viața monahilor, de care ei deasemenea nu au ziseră niciodată, ba nu știau nici chiar, că Ambrosie era protectorul unei monastiri, care se afla chiar lângă Milan. După aceia le istorisi, că odată în Treves el și trei confrăți ai săi ofițeri au eșit să se primble în împrejurimile orașului și doi din ei s'au despărțit și au intrat în căsuța unor monahi săraci, unde au găsit viața sf. Antonie. Pe ei îi interesă așa de mult acești monahi, încât unul din ei întrebă pe prietenul său, pentrue ei n'ar părăsi imediat căile iubirii de sine și nu s'ar face prieteni și slujitori lui Dumnezeu. Ei dădură împreună făgăduința, că vor face întocmai așa și când Pontițian veni să le spună, că s'a întunecat și ei trebuie să se întoarcă, atunci ei îi povestiră despre acea schimbare miraculoasă, care hotărî pentru totdeauna viitorul lor. Pontitian și priete-

nul său începură să plângă, dar în acelaș timp îi și felicită și cerându-i să se roage pentru dânsul, se întoarse la palat. Ei amândoi erau acum logodiți, dar își lăsară logodnicele, care înflăcărate de aceleași sfinte dorinți, dădură votul fecioriei pe totdeauna.

Influența acestei povestiri asupra sufletului lui Augustin fu puternică. El se simți un om nou. Înainte se ruga lui Dumnezeu, ca să fie curat, cu teama tainică, că rugăciunea lui nu va fi, poate, ascultată. Acum el revărsă aceiași rugăciune din adâncul inimii sale. În stare de excitațiune neobișnuită exclamă către Alipie : „Care e starea noastră ? Ce-ai auzit tu ? Neînvățații se scoală și iau cerul cu sila, iar noi, cu învățătura noastră, dar fără inimă, ne vedem tăvălindu-ne în trup și sânge ! Rușina-ne-vom oare să le urmăm, pentru că ei au plecat mai înainte ?” Alipie se uită la dânsul cu mirare. Agitația lui era neobișnuită. Fruntea lui, obrații, ochii, roșata feții și însuși tonurile vocii erau mai elocvente decât cuvintele. Lângă casa lor era o mică grădină și Augustin se repezi într'însa, urmat de Alipie. Ei șezură cât mai departe de casă și acolo Augustin, având lângă sine pe Alipie, care ședea mut, dusă o luptă strașnică cu sufletul său turburat. Dar chiar și prezența lui Alipie, care împărtășea toate tainele lui, deveni pentru el insuportabilă. „O furtună turbată, — zise el, — a bătuit lăuntrul meu, aducând cu sine un potop de lacrimi”, și apoi se retrase într'un loc și mai singuratec. Râdicându-se, el se aruncă din nou sub un smochin, și în agonia muștrărilor conștiinței sale exclamă : „Până când, o Doamne, până când ?... Nu pomeni păcatele mele de până acuma ! Tot mâne și iar mâne ! Pentru ce nu acum ? Pentru ce să nu pun chiar acum capăt netrebniciei mele ?” În curgerea acestei rugăciuni agitate auzi glasul unui copilăș, băiat sau fată, asta-i rămase necunoscut, dar care cânta, repetând acuși

acuși cuvintele „talle lege, talle lege“, adică: „ia și citește, ia și citește!“ Socotind aceasta ca o poruncă divină, el începu să se gândească cu încordare, nu s'au întrebuițat oare cândva aceste cuvinte în vre un joc copilăresc? Simțind siguranță, că el n'a auzit nicio dată, ca asemenea cuvinte să se fi întrebuițat de copii în jocurile lor, el înăbuși lacrimile și luă acest glas în acel înțeles, că Dumnezeu îi poruncește să deschidă cartea și să citească primul verset, care-i va cădea sub ochi. El auzise dela Pontițian, cum viața lui Antonie fusese hotărâtă în chip practic tot prin astfel de mijloc, când el primi drept poruncă directă dela Dumnezeu cuvintele Evangheliei: „Mergi și vinde-ți toată averea și o împarte la săraci“. Atunci alergă la locul unde ședea Alipie, deoarece acolo se afla manuscriptul epistolei sf. ap. Pavel. „L-am apucat, l-am deschis și am citit în tăcere primul verset ce mi-a căzut sub ochi: „Să ne purtăm cuviincios, ca ziua, nu dedându-ne la ospete și la beții, la petreceri și desfrânări, la certuri și la intrigi; ci vă îmbrăcați în Domnul nostru Iisus Hristos și îngrijirea de trup să nu o prefaceți în pofte“ (Rom. XIII, 13-14). N'am voit să citesc mai departe. Era de prisos, căci momentan odată cu încheerea acestui verset, ca o lumină de mântuire se revărsă în inimă, peri toată negura îndoelelor mele“⁵⁹). Punându-șe degetul zăloagă, închise cartea și cu fața liniștită povestii lui Alipie, în ce stare se afla acum. Atunci Alipie îi dădu a înțelege, că și cu el s'a petrecut o asemenea schimbare și-l rugă să-i arate și lui, ce anume a cefi Augustin. Când i se urătă acel loc, el atrase luarea aminte a prietenului său și asupra cuvintelor ce urmau după cele citate: „Pe cel slab în credință primiți-l“.

59) Biserica latină, prăznuește numai două convertiri: a apostolului Pavel la 26 Ianuarie și a fer. Augustin la 5 Mai.

Cuvintele acestea îl întăriră, deoarece le aplică la sine, deși, cum zice Augustin, acela demult îl întrecea pe dânsul prin caracterul său moral. Ei plecară la Monica și-i istorisiră despre celece se petrecuseră cu ei. Ea recunoscă, că Dumnezeu, ca răspuns la rugăciunile ei, îi dăruise chiar mai mult decât îndrăsnise cândva să ceară, deoarece „acum săgeata dulce a' dragostei divine pătrunse inima lui Augustin.“

5. FER. AUGUSTIN IN CASIȚIAC.

Acum Augustin se hotărî să părăsască profesiunea de retor, căria el abea se putuse obliga pe sine să o țină aproape 20 de ani, ce se strecuraseră până la sărbătoarea strugurilor, când se încheia termenul de predare. El nu voi nici să stârnească oarecare senzație, nici să jignească pe părinți și pe elevii săi, și fu în stare să prezinte o justificare cu totul adevărată, că suferea grozav de durere de piept și deci avea nevoie de un repaus vremelnic. Dar în realitate el era acum un om cu totul schimbat și nu mai putea suporta, ca să „fie negustor de vorbe“. Într'însul triumfase hotărârea de a fi om cu totul curat și văzuse acum, că cu harul lui Dumnezeu aceasta devenise posibil. Dorul de avantaje lumești și de slavă lumească se stânsese cu totul într'însul ⁶⁰⁾.

Despre intențiunea lui Augustin de a se retrage și de a consacra sufletul său numai lui Dumnezeu știau numai foarte puțini dintre prietenii. Printre aceștia era Verecund, un gramatic din Milan, încă necreștinat, de care

60) C. Academ. I, 3. De Beat. Vit. 4 ; De ordine I, 5. În aceste cărți timpurii el firește evită istoria, pe care mai târziu s'a simțit dator să o dea în „Ispovedania“ sa.

el era foarte atașat și care nu se putea alipi la nouii convertiți, deoarece era căsătorit cu o femeie frumoasă, pe care o iubea și cu care Augustin îl sfătuia să rămână. Nebridie, care-l ajutase în școala sa mai ales din bunăvoință, curând își arată intenția de a se alătura la cercul lor. Când Augustin scria „Ispovedania” sa, Nebridie și Verecunda nu mai erau în viață. Amândoi fusese botezați înainte de moarte și Nebridie, care atuncea era docet, se lepădă de rătăcirea sa, primind botezul curând după Augustin și toată familia sa caduse la credința creștină.

Verecunda făcu mari îndatoriri lui Augustin și prietenilor săi prin aceea, că le puse la îndemână vila sa, care purta numirea de Casișiac, pentru care Augustin rugă pe Dumnezeu să o răsplătească. Aceasta era o vilă plăcută în munți, în mijlocul castanilor, viilor și lanurilor de cereale, nu departe de Lago-Madgiore, înconjurată de o grădină umbroasă și de un ceair verde, udate de un mic râuleț⁶¹⁾. Augustin plecă acolo în toamna anului 386, cu inima plină de liniște și veselie, însoțit de mama sa Monica, de fratele său Navighie, de elevii săi Trighetie și Licenție, de verii săi Lastidian și Rustic, de fratele său Alipie și de fiul păcatului său Adeodat, care atunci era băetan de 15 ani⁶²⁾. Aceasta era o comunitate interesantă și variată. „Navighie, Lastidian și Rustic, fiind oameni nu cu cunoștințe și aptitudini mari, luau foarte puțin parte la discuțiile,

61) Probabil Cassago de Brianza de astăzi. Dacă-i așa, apoi localitatea aceasta e ocupată de palatul Viscontelui de Modransc. Dar având în vedere râulețul și peisagiul precum și în baza temeiurilor filologice, e mai probabil ca acesta să fie orașelul lombard Cassiago, din care se vede Monte-Roza și linia Alpilor până la unirea lor cu Apeninii, precum și o parte din Lago-Madgiore. Vezi scrisoarea lui Manțonie către Pupile.

62) De Beat. Vit. 6.

în care discutanții principali erau Augustin și Alipie și care erau menite pentru oțelirea ambilor tineri în ale pronunțării și improvizării de discursuri precum și în discuțiile filozofice. Trighetie era un ostaș tânăr, care părăsi oștirea și se consacră chestiunilor profunde și abstracte. Licenție, „cavriotul” acestui mic cerc, fiul lui Romanian, era mai capabil decât tovarășul său, dar era atras de pasiunea sa către poezie și cititor înflăcărat a lui Virgiliu și începuse poezia despre Píram și Tesba, care erau un fel de Romeo și Julieta ai lumii antice. Și acum există încă poema sa de laudă la adresa iubitului său dascăl.

În Cășițiac ei trăiau în armonie plăcută și nu fără plăcere luăm cunoștință de viața zilnică a acestei modeste, dar minunate comunități. Monica ducea toată gospodăria casei lor. Timpul lui Augustin era tot întrebuințat. El se scula în zori și cu o râvnă negrăită învăța psalmii. Afară de aceasta mai lua parte și la munca câmpului și supraveghea lucrătorii. O mare parte de zi era întrebuințată la aceste lucrări, la pregătirea scrisorilor și la lecțiile ce ținea elevilor săi. O jumătate din noapte era consacrată cugetărilor. Mese erau puține și de scurtă durată, constând din cele mai simple mâncări, dar erau animate de convorbiri geniale. De obicei ei cu toții intrau în discuția vreunui lucru serios și important și ambii săi elevi aveau succese atât de minunate, încât ele erau aproape de necrezut pentru aceia, care-i cunoscuseră mai înainte ⁶³⁾. La aceste discuțiuni asista aproape totdeauna un stenograf și ele alcătuiesc aproape tot cuprinsul cărților: „Contra academicienilor”, „Despre ordinea Providenței” și „Despre viața fericită” ⁶⁴⁾.

63) Licenție mărturisește despre chipul plăcut cum au fost petrecute aceste trei zile, în opera sa: „Carm. ad praeceptorem Augustinum” Ep. XXVI.

64) De ordine. I, 5.

Stenograful reproducea din cuvânt în cuvânt vorbirile lui Augustin și Alipie, iar ale celorlalți numai în rezumat. Lui Augustin nu-i plăcea mimica mecanică a scrisului și avea și sănătatea șubredă, ca să se poată ocupa cu scrisul.

Cartea „Contra academicienilor“ nu are o importanță prea mare. Într'însa se reproduc pur și simplu discuțiile de trei zile relativ de inaccesibilitatea adevărului. Augustin admite, că aceste discuțiuni ar fi putut fi expuse mult mai restrâns, decât în trei cărți, dacă ele n'ar fi fost destinate pentru exercitarea aptitudinilor tinerilor. Discuțiunea „Despre viața fericită“ deasemenea a ținut trei zile și ea s'a destinat ca dovadă, că adevărata fericire stă în cunoașterea lui Dumnezeu. Cele două cărți „Despre ordine“ alcătuiesc un fel de Teodicee. O altă lucrare din timpul celor 7 luni de ședere în Casiciac a fost cartea „Solilaquia“, în care cuprins de etuziasm, stă de vorbă cu Dumnezeu și cu propriul său suflet despre cele mai înalte probleme ⁶⁵). Aceste cărți nu ating acel caracter specific creștin, prin care se disting scrierile sale de mai târziu. El recunoaște, că ele miroase mai mult a cedrii gimnaziului, frânți de Dumnezeu, decât a legumelor binefăcătoare ale Bisericii, ucigătoare pentru șarpe ⁶⁶).

Alipie sfătuia stăruitor pe Augustin să nu amestece numele lui Hristos în aceste discuțiuni, deoarece el dorea, ca ele să fie curat filozofice, după caracterul lor. Și cu toate acestea ele stau pe temelii creștine și-și au cunoscutul lor farmec specific. Părtașii la discuțiile filozofice nu mai sunt cei mai străluciți bărbați de stat

65) Această scriere dădu lui Malebranche ideea pentru Dialogul cu cuvântul, rațiunea supremă. Villemain, *Tableau de l'éloquence chretien*, p. 403.

66) Conf. IX, 5, sec. 7.

și oratori, cuvintele cărora se răsfață pe paginile elocvente ale lui Cicerone, și ei și-au ținut convorbirile nu în vilele mărețe, împodobite cu statuile filozofilor păgâni sau ale zeilor păgânești. Aceștia erau niște modești neofiți de provincie, care stăteau de vorbă cu niște tineri elevi creștini, sub strălucirea palidă a soarelui de iarnă, într'o grădină de sat sau într'o bae scundă a unei vile de lemn.

Poate fi oare ceva mai atrăgător după simplitatea sa, decât istorisirea unui asemenea caz neînsemnat, care a servit de motiv pentru discuțiunea „Despre ordine?” Era toamna târziu și nopțile deveniseră lungi. Deoarece chiar și romanii bogați nu erau în stare să se bucure de luxul de a avea lampe pentru toate ceasurile nopții, deaceia fer. Augustin s'a deprins să mediteze, stând culcat fie prima, fie a doua jumătate a fiecărei nopți. El se încercă deasemenea să deprindă și pe elevii săi cu acest fel de meditare, pentru ca ei să nu întrebuințeze prea multă vreme la cititul cărților, ci să-și poată deprinde mințile de a se ocupa cu meditarea și la ei acasă. Augustin stătea odată culcat astfel, dedat la meditație și cum atențiunea lui era atrasă de sunetele întrerupte ale unui mic pâraiaș, din care se lua apă pentru bae, nu-și putea da sama, pentrue muzica acestui pâraiaș, răsuna câteodată mai tare și câteodată mai încet. Când el încercă să-și explice acest fenomen, află că și Licențiu stă culcat, dar treaz, deoarece bătea cu un băț lângă pat, ca să sperie un șoarece, care-l neliniștea.

— Licențiu, — zise Augustin, — eu văd că muza ta a aprins lumină pentru îndeletnicirile tale nocturne. Luat-ai tu sama, cum sgomotul apei din pârau nu-i deopotrivă ?

— Acest lucru, — răspunse acela, — nu-i o noutate pentru mine. Dorind vreme bună, eu deșteptându-mă,

ascultam cu atențiune și apa murmura întocmai ca acum.

— Da, — zise la rândul său Trighetie, — și eu am observat asta. Prin aceasta dovedi că nici el nu dormea, ci sta treaz în patul său.

Augustin crezu, că nu trebuie să piardă o împrejurare așa de potrivită și întrebă pe elevii săi, cum își explică ei acest fenomen, deoarece în acest timp nu se poate să fi trecând cineva pârăul sau să spele ceva într'însul. Licențiu răspunse, că acest fenomen e cauzat de căderea deasă a frunzelor de toamnă, care rând pe rând împedeca cursul apei și apoi erau luate de ea.

Augustin socoti, că el are dreptate și-l laudă pentru agerimea sa, mărturisind, că el însuși nu fu în stare să bănuiască cauza aceasta. Puțin după aceea, el adaose :

— Tu ai avut dreptate să nu te miri și să rămâi acasă cu Caliopia ta.

— Da, — zise Licențiu, — dar tu mi-ai dat destul motiv să mă mir.

— Prin ce anume ? — întrebă Augustin.

— Prin aceea, — răspunse tânărul, — că tu te miri de asemenea lucruri.

— Dece să nu mă mir ? — întrebă Augustin. — Viciul mirării e pricinuit de ceva neobișnuit, care trece peste ordinea evidentă cauzală.

— Care trece peste ceeace-i evident, aceasta eu o admit, — zise Licenție ; — dar mie mi se pare, că nimic nu se produce în afară de adevărata ordine a lucrurilor.

— Foarte bine ! — exclamă Augustin, mirat de ghimbăcia și agerimea acestei observațiuni. — Tu te ridici mult mai sus decât Helicon, piscurile căruia ating parcă cerul : și tu tinzi să-l atingi. Dar te rog, reține această idee, deoarece eu voesc s'o sgudui.

— Mă rog, lasă-mă în pace ! — răspunse acela : eu mă gândesc la alte lucruri.

Temându-se din această pricină, ca nu cumva îndelnicirile poetice ale lui Licenție să-l detragă dela filosofie, care era mai de samă, Augustin se jelui, că pe el l-au plictisit ocupațiile neconținute ale acestui tânăr cu versurile, care au rădicat un perete mult mai tare între ei și adevăr, decât acela pe care el în versurile sale se sili să-l ridice între Piram și Tesva, pentru că acel perete avea, cel puțin, spărturi în el.

Licenție nu dădu la aceasta nici un răspuns și Augustin reveni la propriile sale reflexiuni, socotind zadar-nic să abată mintea discipolului său, care era așa de puternic preocupată. Dar după oarecare tăcere Licenție cită un rând din Terentie : „După propria mea mărturie, eu sunt tot așa de mizer, ca și un șoarece“.

— Eu socot, — adăose el, — aceasta s'ar putea zice despre mine. Dar expresia următoare după acestea : „acum însă eu sunt pierdut“, nu mi se poate aplica mie. Socot, că tu nu vei refuza să te folosești de povestirea despre șoareci, cum fac acești superstițioși de obicei : dacă eu prin ciocăniturile mele am prevenit șoarecul (ceceace te-a înștiințat că eu nu dorm), ca el să fie mai prudent și să se retragă la liniște în gaura lui, pentrue eu în sunetul acestui glas să nu găsesc o prevenire, ca mai bine să filosofez decât să cânt ? Pentru că filosofia, cum ai început tu să mă convingi, este sălașul nostru adevărat și neclătit. Astfel, dacă nu-i împovărător pentru tine, întreabă ce vrei. Eu voi face tot ce-i posibil pentru apărarea ordinei de lucruri și afirm, că nimic nu se poate produce în afară de ordinea sa. Și dacă tu mă vei învinge în această discuție, eu nu voi atribui aceasta vreunei întâmplări, ci pur și simplu ordinei de lucruri.

Trighetie primi propunerea și după ce el reproșă pu-

țin lui Licenție, pentru că acesta prin așa de pozitive afirmațiuni violă norma sa academică: „Despre stăpânirea de sine în discuții“, intrară în discuție unul cu altul.

După aceea, poate oare să fie ceva mai simplu, decât să reiai aceeași sfătuire după ce s'a luminat de ziua? Augustin observă în treacăt lui Licenție, cum Monica nu l-a aprobat noaptea trecută, că a cântat un verset dintr'un psalm (pe care el abea-l învățase) în așa loc și la așa vreme, pe care ea le socotea nepotrivite pentru aceasta. Astfel vorba se stârni din pricinile cele mai obișnuite. Dar importanța de căpetenie a acestor discuțiuni constă în aceea, că ele duseră fiecare chestiune la cele mai înalte concluziuni: „Filosofia duce la religie și ele amândouă sunt legate între dănsese“.

În aceste opere timpurii ne putem întoarce atențiunea încă și asupra altor puncte. Unul din ele ne înfățișează o pătrundere admirabilă, care se descopere în răspunsul Monicăi, la care lipsa de cunoștinți filosofice e înlocuită pur și simplu prin experiența vieții ei religioase. Când ei discutau despre viața fericită, ea zise: „Dacă omul dorește lucruri bune și le obține, atunci el e fericit; dacă el dorește lucruri rele, atunci e nefericit, chiar de le dobândește⁶⁷⁾“. „Dacă omul dispune de tot felul de izvoară de fericire pământească, — zise ea, — el tot nu poate fi satisfăcut de ele și de aceea pururea ar fi fost nefericit, deoarece pururea ar fi simțit oarecare lipsă. De aceea nimenea nu poate fi făcut fericit de aceste lucruri, ci numai prin cumpătarea sufletului“. Ea compară pe academicienii veșnic în îndoeală cu oamenii epileptici și zicea: „A simți lipsă, însemnează a fi nefericit, și dacă omului îi lipsește înțelepciunea, atunci el e mult mai sarac, decât dacă-i lipsesc banii“

67) De Beat. Vit. I, 8, 10.

Reflexiunea sa despre viața fericită ea o încheie cu citarea imnului lui Ambrosie: „Fove precantes, Trinitas“.. — O, Treime, întărește pe „cei ce se roagă! — adăugând la aceasta, că „viața fericită, viața desăvârșită, este o astfel de viață, către care noi am putea fi aduși, încetul cu încetul prin credință tare, prin speranță bună și prin iubire înflăcărată“.

Monica ședea alături cu ei — spune Augustin, — adevărat, în haine femeiești, dar cu credință de bărbat, cu liniște de vrâstă înaintată, cu iubire de mamă și cu sfințenie de creștină ⁶⁸). Poate e întrucâtva de mirare, că ea se raporta cu așa de entuziastă umilință către adevărurile exprimate de ea, care acum demult erau locuri în-deobște cunoscute din Platon și stoici, din Cicerone și Seneca; dar ceeace stârnea cu deosebire entuziasmul, era aceea, că moralitatea cea mai înaltă a celor mai mari cugetători păgâni devenise moștenire obișnuită până și a celor mai simpli și mai inculți creștini. „Ceeace era eroism rar, a devenit convingere de toate zilele“, așa că omul cel mai derând în creștinism putea proclama cele mai strălucite adevăruri, la pătrunderea cărora numai cu cea mai mare osteneală au putut ajunge abea cei mai mari înțelepți ai lumii păgâne. Cât entuziasm nou și curat și câtă duiosie era în aceste discuțiuni de fiecare zi, când aflăm, că retorul, acum un neofit smerit, se ruga și vărsa lacrimi, când se gândea la viitoarea discuție a zilei și la râvna înfocată a discipolilor săi de a rezolva niște probleme așa de înalte! Comunicativitatea sensibilă a geniului său era însuflată de sinceritatea iubirii sale către Dumnezeu și de dorința lui de a-și împlini datoria față de oameni.

La aceste discuțiuni filosofice lua parte deasemenea și talentatul tânăr Adeodat și adesa se scriau cuvintele

68) Conf. IX, 5, sec. 7.

lui autentice. Augustin tresărea la scânteierile neobișnuite ale minții fiului său, temându-se ca nu cumva să-răpească o moarte înainte de vreme ⁶⁹). Odată el întreabă: „Cine posedă pe Dumnezeu?” — Licenție zise: „Celce duce viață frumoasă;” Trighetie spuse: „Celce face ceeace voește Dumnezeu;” iar capilul răspunse: „Celce nu are duh necurat,” și Monica, și Stavighie fură de părerea lui. Când tatăl său îl rugă să definească, ce înțelege el prin răspuns, atunci el zise: „Acela nu are duh necurat, care trăește în curățenie.” — „Dar pe cine numești tu curat: pe omul care n’a făcut nici un păcat, sau pe omul care e liber de necurăția morală?” — „Cum? — răspunse Adeodat. — Poate oare să fie curat care deși e neîntinat, dar totuși e robit de alte păcate? Acela trăește curat, care în totul urmează vocii lui Dumnezeu și cu hotărâre se consacră numai lui ⁷⁰).” Aceste definițiuni au servit ca introducere la discuția „Despre viața fericită”, care a avut loc în ziua nașterii lui Augustin, în sala de bae a acestei mici vile.

Augustin ne redă deasemenea o istorisire interesantă despre cei doi elevi ai săi. Metoda de emulație, pe care el și-o însușise în ocupațiile sale cu ei, firește, trezi într’înșii spiritul de întrecere, mai ales din cauza acelei împrejurări neobișnuite, că argumentele lor se scriau și se publicau.

Intr’un punct discuția „Despre ordine” fu întrerupta de o ceartă neplăcută între ceice discutau. Prins de focul discuției, Trighetie zise, că atunci, când noi vorbim despre Dumnezeu, deobicei ne gândim la Tatăl, și că ne gândim la Hristos, când zicem „Fiul lui Dumnezeu.” — „Cu adevărat e minunat, — zise Licenție: — dar oare vom nega noi, că Fiul lui Dumnezeu este Dumnezeu?” —

69) Aug. Conf. IX, 6; „Horrori mihi erat illud ingenium”.

70) De Beat. Vit. 12, 18.

Trighetie ezită, dar răspunse: „El, adevărat, e Dumnezeu, dar propriu, noi numim Dumnezeu pe Tatăl.“ — „Stai — zise Augustin: — pentrucă și Fiul tot propriu e numit Dumnezeu“. Trighetie simți oarecare frică în fața deosebirii admisă de ei, și deoarece stenograful, după obicei, scrisese tot, apoi el se rugă, ca observația sa să fie ștearsă. Licenție totuși, cum se întâmplă adesea oamenilor tineri, (sau mai bine, vai, cu toate ființele omenești), insistă, ca observația lui Trighetie să fie lăsată neștearsă. Augustin, din această pricină, îi reproșă așa de aspru, încât acela se roși, și atunci lui Trighetie la rândul său nu-i rămase decât să râdă și să jubileze. Augustin se întristă până'n adâncul sufletului: „Așa vă purtați voi? — exclamă el. — Oare ideea despre acea mulțime de vicii și despre acel întunec de neștiință, care ne apasă să ne acopere, nu are asupra voastră nicio influență? Oare așa-i seriozitatea voastră și așa-i râvna voastră pentru adevărul dumnezeesc, de care eu cu puțin înainte de aceasta m'am bucurat așa de nebunește? O, dacă voi ați putea vedea măcar cu ochi așa de întunecați, ca mine, în ce primejdie ne aflăm și ce nebunie bolnăvicioasă cuprinde în sine râsul nostru! Nefericiți tineri, oare nu știți voi, unde suntem?... Nu mai sporiți, rogu-vă, întristarea mea! Dacă voi îmi datorați ceva, dacă voi de bună voe mă numiți învățătorul vostru, atunci dați-mi plata cuvenită, fiți buni!“

Cuvintele sale el le închiă cu un șivoi de lacrimi. Dar Licenție supărat, că toate acestea s'au scris, zise cu oarecare încurajare: „Ei bine, spune mă rog, ce-am făcut noi?“ — „Ce? — exclamă Augustin. — Nu vă dați voi oare samă nici de fapta voastră? Se poate oare să nu știți voi, la câtă mânia mă aducea pe mine în școală faptul, că copiii din mândrie, în scop de a fi aprobați, declamau compoziții, care nu erau ale lor? Eu credeam, că v'ați rădicat la sentimente mai înalte“.

— Vei afla în viitor cât de buni vom fi noi, — zis cu căință tânărul, — dar eu te rog, ca pe toți cei ce iubesti tu, să ne ierți și să poruncești să se șteargă toate cele întâmplare.

— Nu — zise Trighetie, — să rămână asta ca o pedeapsă pentru noi, ca acea slavă, care ne-a târât pe noi, să ne înspăimânte cu propriul său biciu de a o mai iubi, deoarece vom lua toate măsurile, ca aceste pagini să nu cadă în mâna altora, fără numai ale prietenilor și ale celor de aproape ai noștri.

Tinerii s'au înșelat în această așteptare a lor, deoarece în loc să fie cunoscute numai în cercul lor mic, erorile lor copilărești, introduse în lucrarea conservată din cauza renumelui dascalului lor, au ajuns cunoscute tuturor veacurilor următoare.

Dar cazul acesta este plin de interes curat omenesc și în chip uimitor lămurește metoda de educațiune, de care s'a ținut Augustin, acea căldură și adâncime a sentimentelor lui și înălțimea idealului, pe care el pururea l-a ținut înaintea ochilor învățăceilor încredințați îngrijirii lui.

Augustin ne mai împărtășește două cazuri din timpul său. Unul: cum s'a vindecat el de deprinderea aproape învechită de a se jura pentru orice nimică ⁷¹⁾. Altădată din acest timp fericit el suferea de durere de dinți sau mai bine de nevralgie așa de cumplit, încât nu era în stare să vorbească, ba nici măcar să cugete. Lui i se părea, că cu ajutorul unei contemplații mai temeinice a luminii adevărului el ar fi putut sau să alunge durerea, sau, cel puțin, să o suporte mai ușor ; dar în fine suferința lui deveni așa de mare, încât el luă

71) Deacum el în împrejurări mai grele recurse numai la mărturiile lui Dumnezeu, că el justifică cu pilda ap. Pavel (Serm. CLXXX, 10).

o tăbliță și scrise pe ea rugăminte, ca toți cei prezenți să se roage pentru dânsul. Abea se puseseră ei în genunchi și, nu numai spre mirarea lui Augustin, dar chiar spre groaza lui, boala conțeni cu totul. Niciodată până atuncea nu i se întâmplase să aibă o așa experiență și acest caz întări smerita lui credință și nădejdea, cu care se apropia el de botez. Curând după sosirea în Casițiac, el scrise lui Ambrosie o scrisoare, în care-i expuse în parte istoria vieții sale și se prezintă pe sine în calitate de candidat pentru botez. Acum el făcea parte din clasa așa numiților competentes (rugători) și împreună cu dânsul trebuia să primească botezul Alipie și Adeodat. El întrebă deasemenea pe Ambrosie, care cărți din sf. Scriptură sunt mai potrivite pentru el să le citească cu deosebită atențiune. Ambrosie îi recomandă cartea prorocului Isaia. Augustin începu să o citească, dar găsind că nu este în stare să priceapă primele capitole, amână îndeletnicirea cu această carte pentru un timp, când va fi în stare să pătrundă mai bine însemnătatea ei.

Din toată ceialaltă viață a lui Augustin se va vedea, că după botezul său el se făcu cu adevărat om, inima căruia a fost renăscută prin harul lui Dumnezeu. El fu convertit și singura sa dorință fu deaici înainte să întâlnească pe confrații săi. Dar noi nu trebuie să cădem în presupunerea greșită, că el nu ar fi mai avut deacum înainte de dus lupte duhovnicești și n'ar fi fost nevoit de învins semințele impietății sale de altădată cu toate eforturile sufletului său și prin neconținută recurgere la harul dumnezeesc. Ranele fură vindecate, dar cicatricele rămaseră. În curgere de mulți ani el simți influențele și urmele celei de a doua natură a sa și anume a obiceiului înrădăcinat într'însul. Din când în când el tot simțea, cum „focul infernal al poftelor” se aprindea în inima sa din cărbunii pe jumătate stânși. Vedeniile sale de

noaptea erau încă tot turburate de ispite, pe care el trebuia să le învingă în ceasurile sale de veghere. „Oare în vedenii, — exclamă el, — nu-s eu același om, cum sunt în realitate, Doamne Dumnezeu! meu? Oare și mintea mea doarme, cum dorm simțirile trupului meu? Nu poate oare mâna Ta cea atotputernică să curățe neputințele sufletului meu și prin un har mai bogat să nimicască vinovăția vedeniilor mele? Da, Tu vrei din ce în ce mai mult să întinzi darurile Tale, ca sufletul meu să poată urma după Tine, și chiar în vedeniile mele să fie alături de Tine, plin de curățenie, deoarece Tu nu poți face mai mult, decât cerem sau înțelegem noi“. Din cartea zecea a „Confesiunilor“ sale se vede, ce luptă crudă și neconținută trebuia să ducă el încă și noi auzim plânsul lui, că „răul tot mai atentează la el nu numai în vedeniile sale, ci chiar și în exercițiile religioase“.

VI. AUGUSTIN DUPĂ BOTEZAREA SA.

Zilele fericite ale traiului în Căsițiac, poate cele mai fericite din viața lui Augustin, se apropiau repede de sfârșit și micul cerc de prieteni trebuia să părăsască această localitate liniștită cu toată idilitatea ei fermecătoare, pentruca încă odată să se cufunde în curentul furios al vieții active. Viața e întocmită așa, încât nicio dată nu se găsește puțința de a trăi mult între turmele pașnice, ascultând sberățul oilor, sau privind la chipul luminos al adevărului în liniștea neturburată a ocupațiilor dulci.

Timpu cel mai însemnat pentru botez în vechime erau Paștile, și cei ce doreau să se înscrie în numărul celor ce se pregăteau pentru el, sau pînă la așa numiții competentes, spuneau aceasta la începutul Postului mare.

Augustin și Alipie se întoarseră la Milan și fură discipoli sirguincioși și meritoși ai catehizatorilor ⁷²⁾, deși amândoi, probabil, întreceau pe dascălii lor atât în erudiție și aptitudini, cât și în evlavie entuziastă. Potrivit cu direcțiunea ascetică a acelor vremi, ei amândoi își susțineau existența cu o foarte mică cantitate de hrană foarte simplă și Alipie umbla câteodată desculț, chiar și când pământul era împietrit de ger.

În curgerea acestui timp Ambrosie își scrisese cartea sa „Despre nemurirea sufletului“, sub formă de supliment la „Monologurile“ sale, și începuse lucrarea sa despre începuturile educațiunii liberale, din care cărțile referitoare la muzică au fost terminate în urmă. Partea întâia a acestei cărți e scacă și neînsemnată, dar într'însa autorul rădică treptat pe cititor de la estetică la religie.

În ajunul Paștelor anului 387 (zi special destinată pentru botezul celor vrâstnici) Augustin primi botezul împreună cu Alipie și cu tinerelul său fiu Adeodat, care era abea de 15 ani, dar talentele și dezvoltarea căruia îl făcuse capabil să primească această taină solemnă. Priveliștea aceasta neîndoelnic sămănă cu aceea, care, după propria lui descriere, avusese loc în timpul botezului lui Victorin : amândoi tinerii și băetul în Sâmbăta cea Mare, anul 387, meraseră la izvorul adânc, fură de trei ori cufundați în apa răcoritoare și eșiră îmbrăcați în cămăși albe. Augustin nu ne dă amănunțimi asupra acestui eveniment, dar noi știm, cât de adânc, chiar până la lacrimi, fu mișcat de cântarea dulce a psalmilor și a imnelor, cântate de adunarea prezentă a creștinilor ⁷³⁾.

Deacum unica țință a lui Augustin fu de a se con-

72) De Fid. et operr. 9.

73) Conf. IX, 6, sec. 14, 7 ; secs. 15, 16. Vezi mai sus pag... împreună cu dâșii a fost botezat Olimpie, probabil alt fiu al lui Romanian și Episcop al Tagastei după Alipie.

sacra cu inima și sufletul lui Dumnezeu. El și prietenii săi doreau acum să trăiască ca monahii. Adevărat, el nu-și atribue nămintea de „monah“, dar o aplică Albinei, lui Pinian și Melaniei când ei trăiau în Africa așa, cum începu el să trăiască acum.

La puțin timp după botezul său, el plecă la Monica, în Ostia, cu fratele său mai mic Navighie, cu Alipie și cu Adeodat, decizi să se întoarcă în Africa și acolo să găsească vreun loc potrivit pentru întemeierea unei comunități chinoviale de zece persoane, din care două trebuiau să servească cu rândul pentru aprovizionarea cu cele trebuincioase pentru hrană. La ei se alătură un ostaș tânăr, Evodie din Tagasta, care cu puțină vreme înainte de aceasta își părăsise slujba și primise botezul. În Ostia ei se întăriră pentru lungă lor călătorie și-și făcură toate pregătirile, ca să poată spune cel din urmă „adio“ țării, în care cei trei ani de petrecere schimbaseră cu totul directiva vieții lor ⁷⁴).

Odată, într-o seară, Augustin ședea ca mama sa la fereastră, care da spre o mică grădiniță a casei lor ⁷⁵). Ei erau singuri și Monica, care atuncea era, se pare, în deplină sănătate, se gândea foarte puțin, că peste cinci șase zile nu va mai fi în viață. Cum ședeau ei cu coatele pe glaful ferestrei, privind cerul senin și presărat cu stele, și desfătându-se de vederea grădinei și a mării, liniștea dulce și solemnă dispuse mintea

74) Ostia era atuncea un port vioi și bogat, cu totul neasemănător „grămezilor de ruine de astăzi de pe Tibrul gălbui, care se înfățișează ochilor călătorului din timpul nostru, îndată ce el trecând de arborii și ceairurile presărate cu flori ale campaniei, dă peste mlaștinile întinse din prejurul gropilor de sare“. Dar grupșorul africanilor romani își găsiră acolo adăpost liniștit, unde ei au fost în stare să-și întărească puterile după o călătorie oboșitoare și să se pregătească ca să treacă din Italia la Cartagina.

75) Conf. IX, 10, 1 : „In cumbentes ad quandam fenestram“.

lor la cugetări sfinte. Ei vorbeau de împărăția lui Dumnezeu și despre chipul cum oamenii se pot izbăvi de ispitele și pofele pământești, părăsindu-le pe acelea și ocupându-și sufletul cu elanuri sfinte. Mama și fiul își înălțară inimile cu totul spre cer, până într'atâta, încât lăsară în urma lor toate gândurile lor pământești și presimțau cu bucurie, când credincioșii vor intra în bucuria Domnului lor. „Fiul meu, — zise Monica, înainte de a se despărți, — în ce mă privește pe mine, apoi în viața aceasta nimic nu mă mai atrage. Ce să fac eu aicea, sau ce să fiu eu aicea, nu știu, deoarece nădejdea mea în lumea aceasta a dispărut. A fost numai o singură cauză, pentru care am voit să fiu mai mult în această viață : anume aceea, ca să te văd pe tine măcar creștin drept credincios, înainte de a muri. Dumnezeul meu mi-a dat aceasta într'o măsură mult mai mare, întrucât te văd pe tine chiar slujitorul lui, care disprețuește orice fericire pământească. Ce să mai fac eu aicea?“ ⁷⁶).

Augustin, asemenea lui Vasilie cel Mare, iubea să se

țiminte mai înălțate și mai sfinte, ca în această seară vrednică de amintire.

Cam la vreo cinci zile după această convorbire atîngătoare, Monica fu cuprinsă de friguri și căzu într'o adâncă agonie. Când ea se deșteptă, văzu pe amândoi fii săi șezând lângă patul ei, și întrebă: „Unde sunt eu oare?” Văzându-i stînd în tristeță mută, ea zise: „Îngropa-veți oare pe mama voastră aicea?” Navighie știind că dorința ei era să fie îngropată în acelaș mormânt cu soțul ei, Patricie, zise: „Pentru tine ar fi mai bine să mori acasă”. Ea, privind mai întăiu la el și apoi la Augustin, răspunse: „Auzi ce zice el”, și după aceea adause: „Fii mei, îngropați acest corp unde vreți; nu vă neliniștiți de aceasta. Eu cer dela voi numai un lucru: să mă pomeniți când vă veți apropia de prestolul Dumnezeesc”. Cu câteva zile înainte de aceasta, când Augustin nu era acasă, ea vorbise cu prietenii săi despre desinteresarea de viață și despre bunul morții, și fiind întrebată: Nu se teme ea oare să-și lese corpul așa de departe de țara sa natală, ea răspunse: „Nimic nu-i departe de Dumnezeu; și eu n'am nevoie să mă tem, că el la sfârșitul lumii va uita de unde să mă învie pe mine din morți”. În ziua a noua a boalei sale, în anul 56 dela naștere, sufletul ei credincios și evlavios se eliberă din legăturile trupului său celui muritor. Augustin avea atuncea vrâsta de 33 ani ⁷⁸⁾.

El îi închise ochii, cuprins de mare întristare și cu șiroae nesfârșite de lacrimi. Prin sforțări bărbătești ale voinței sale le înăbuși în sine, simțind, că aici n'are pentruce să se verse lacrimi. Copilul Adeodat începuse

78) Rămășițele ei au fost duse din Ostia la Roma în anul 1430 și ziua de 4 Aprilie fu consacrată în cinstea Sancta Monica. Există un vechi epitaf, scris în cinstea ei de Amichie Basso (Consul în anul 408).

să plângă tare, dar fu oprit de cei prezenți, că pentru oamenii cu nădejdi creștine e nedemn să fie deplânsă asemenea moarte fericită cu gemete și oftaturi, când ei știu, că pentru copii lui Dumnezeu moartea este marea naștere pentru viața răscumpărării. După aceea Evodie luă Psaltirea și începură cu toții să cânte psalmul, „Cânta-voi mila și dreptatea! Pe tine Doamne te voi cânta“. (Ps. C, 1). Augustin era trist cu atât mai mult, că el nu găsea în sine putere să înăbușe durerea sa firească și se supuse unei sforțări așa de riguroasă, încât merse și se întoarse dela înormântare fără a lăsa să-i cadă vreo lacrimă. Neștiind cum să-și ușureze simțul durerii ce-l apasa, el plecă la bae, deoarece i se spusese că aceasta va împrăști tristea sa. Dar nici baea nu-l ușură cu nimic ⁷⁹⁾). Numai somnul de noapte îl refăcu întrucâtva și deșteptându-se dimineața, își aduse aminte de niște frumoase imne ale lui Ambrosie:

„Deus creator omnium,
Polique rector, vestiens
Diem deoro lumine,
Noctem sopora gratia;

Artus solutos ut quies
Reddat laboris usui,
Mentesque fessas allevet
Luctusque solvat anxios“ ^{*)}).

Și însfârșit, când în mintea lui apăru iarăși ideia despre acea viață minunată, care acum pentru dânsul dis-

79) Lui i se spunea, că balneum (bae) derivă dela valanio, „quod anxietatem pellat ex animo“, Conf. IX, 11, sec. 32.

*) Dumnezeu, făcătorul a toate și a cerului Cărmuitor, ziua o îmbracă cu frumuseță strălucitoare și noaptea o înzestrează cu somn binecuvântat, ca prin odihnă să redea membrilor slăbănogite muncii obișnuite, mințile istovite să le ușureze, iar tristețele apăsătoare să le risipească.

păruse pentru totdeauna, el izbucni din nou în plâns, jelindu-o pe dânsa și pe sine, deși lacrimile sale nu le vedea nimenea decât numai el și Dumnezeu. E ciudat, că el se simțea aproape dator să-și ceară ertare în această privință, socotind ca un păcat să mărturisească, că el a plâns aproape un ceas după mama sa, care așa de adesea plânsese pentru el.

Moartea Monicăi strică planurile prietenilor și aceștia amânară plecarea în Africa. Timp de un an aproape Augustin trăi în Roma. Părăsându-și ocupațiile sale de profesor, avu timp să se ocupe cu scrisul și în cursul acestui an scrise cele două cărți ale sale: „Despre morală maniheilor“ și „Despre morală bisericii catolice“. Cu aceasta el urmărește un îndoit scop și anume: să arate, că înfrânarea lăudată a maniheilor era numai aparență⁸⁰⁾, și că critica lor, îndreptată contra Vechiului Testament, se funda pe ignoranță, pe când Biserica înfățișă o pildă strălucită de virtute în viața sihaștrilor, a chinovișilor și episcopilor ei⁸¹⁾. El scrise de asemenea cartea sa „Despre cantitativitatea sufletului“⁸²⁾, și începu cartea „Despre voința liberă“, de care Pelagiu s'a folosit, ca exprimând vederile sale proprii⁸³⁾.

80) Vezi De nat. Bone, 4.

81) Într-o înflăcărată slăvoslovie despre „Biserica“ (De Mor. Cat. Eccl. I, 30) vedem sămburile vederilor lui Augustin, care s'au desfășurat în disputa donatistă, precum și vederile lui despre unirea revelației cu rațiunea, a autorității cu credința, asupra cărora el a insistat totdeauna.

82) În această carte se întâlnește teza caracteristică: „Dumnezeu este nu numai creatorul, ci și patria sufletului“, cu care Wilmen (pag. 409) compară expresia lui Malebranche: „Dumnezeu este locașul duhurilor, cum spațiul este locașul corpurilor“. Cu această din urmă expresie putem iarăși compara numirea „Locaș“, dată lui Dumnezeu de unii rabini, și observația, că „Dumnezeu nu este în lăcaș, ci lăcașul în Dumnezeu“.

83) În calitate de model de iscusință dialectică a lui Augustin

După moartea Monicăi suntem deja lipsiți de ajutorul „Confesiunei” sale, a căreia ultime cărți, a zecea și următoarele încetează de a mai fi autobiografice și se ocupă cu reflexiuni filosofice, duhovnicești și exigetice.

VII. AUGUSTIN CA MONAH.

Petrecând un an în Roma în ocupațiuni științifice folositoare, Augustin a trecut marea la Cartagina, unde se folosi de ospitalitate în casa lui Inocențiu, fost agent al pretorului Africei. Acolo i se întâmplă să fie martor ocular la un eveniment cu un caracter absolut miraculos. Inocențiu, om temător de Dumnezeu cu toată casa sa, fu lovit în corpul său de niște fistule și trebui să suporte câteva operațiuni grele. Boala se înrădăcină până într'atâta, încât o fistulă îi rămase încă multă vreme și după ce s'au tămăduit celelalte. Medicul său, care l-a cercetat mai des, îi spuse, că această fistulă din urmă se cere iarăși operată, dar ceilalți medici, care priveau de sus pe acest practicant de casă și nici nu-i permisese măcar să fie de față la operațiile lor, mângăiau pe Inocențiu cu nădejdi și cu făgăduințe, care fură confirmate și de un fruntaș doctor bătrân, anume Amonie, care fusese de asemenea chemat la consultație.

putem să cităm următorul loc : „Voința n'ar fi nici a noastră, nici voință în genere, dacă ea nu s'ar afla în stăpânirea noastră. Dacă însă ea se află în stăpânirea noastră, atunci noi suntem liberi să ne folosim de ea. Din aceasta urmează, că fără a contrazice deplina prevedere a lui Dumnezeu, noi voim ce voim. Dacă el știe dinainte voința noastră, apoi el știe anume voința, deoarece aceasta e acea voință, pe care el a prevăzut-o, și n'a putut fi voință, dacă ea nu s'ar fi aflat în stăpânirea noastră. De-aceia el tot așa a prevăzut și această însușire. Prevederea lui nu mă lipsește pe mine de însușirea, pe care el a prevăzut-o infailibil”.

Inocențiu, considerându-se asigurat pe viitor contra boalei, râdea de medicul său de casă. Dar nu după mult doctorii fură nevoiți să revină la părerea lui și să declare, că la urma urmelor e nevoie de o nouă operație. Inocențiu, cuprins de mânie și de groază extremă îi alungă și refuză să-i mai vadă. Deaceia fu nevoit să trimită după un vestit chirurg alexandrian, care examinându-l, se referi în cauză cu o remarcabilă cinste și refuză să culeagă laurii vindecării, care, în vedere că acum se cerea numai o mică operație, se cuveneau colegilor lui de profesie. Acești din urmă fură chemați din nou, și alexandrianul făgădui să-i ajute la operație, care fu amânată pe a doua zi. După ce au plecat ei, casa se umplu de strigăte dureroase, fiindcă Inocențiu se temea de durerile de cuțit mai rău decât de moarte, care după cum socotea el cu încredințare, va urma îndată după operație. Sara au venit la el, cu obișnuita vizită zilnică de mângâiere, episcopul Uzalensie de Tagasta, viitorul său succesor Aureliu și împreună cu dânsii un preot și un diacon. El îi rugară să se roage pentru dânsul și când ei se așezară în genunchi pentru rugăciune, atunci el, într'o agitație neobișnuită, căzu cu fața la pământ și începu să verse rugăciunea sa către Dumnezeu cu pârăe de lacrimi, cu așa suspine și gemete, care zguduiră întregul său organism și aproape îi înăbușau cuvintele. Se rugau oare în vremea asta și ceilalți, Augustin nu știe, dar el însuși fu atât de absorbit de cele ce făcea Inocențiu, încât nu se putu ruga. El putu numai cu întrerupere să exclame în inima sa: „O, Doamne, ce fel de rugăciuni ale poporului tău ascuți tu, dacă nu vei asculta pe acestea?” Căci se pare, că nimic nu se mai putea adăoga la asemenea rugi, decât doar ca Inocențiu să fi murit în timpul acestei rugăciuni. După aceea se sculară cu toții. Episcopul dădu binecuvântarea sa și Inocențiu îi rugă să vină la el adoua zi.

În fine grozava zi sosi. Ei veniră. Veniră și doftorii. Înaintea ochilor lor plini de groază fură întinse instrumentele chirurgicale. Nefericitului pacient i se dădu pozițiunea cerută și el fu legat. Se ridicară cataplasmele, locul bolnav fu descoperit și medicul de căpetenie îl pipăi cu cuțitul în mână. Ei toți cercetară cu atențiune locul cu pricina, îl pipăiră cu mâinile, îl cercară în tot felul și, spre mirarea lor, văzură că nu mai era niciun fel de fistulă. Boala se vindecase cu desăvârșire și nu mai rămăsese nimic decât doară o cicatrice. Augustin zice, că bucuriile ce au urmat după aceea, lacrimile, felicitările, mulțămirile înălțate către Dumnezeu pentru minunea și mila trimisă să pot mai degrabă închipui decât descrie⁸⁴).

Augustin plecă din Cartagina la Tagasta și acolo vându moșia sa de moștenire și tot prețul dobândit îl împărți la săraci, neoprind pentru sine nimica, ca neîmpedat să poată sluji lui Dumnezeu din toată inima⁸⁵).

Mica comunitate a prietenilor în calitate de locatari ocupă casa lui părintească și moșia de lângă zidurile Tagastei. Afară de Alipie, Romanian și Evodie, la această comunitate se alăturară Sever, mai târziu episcop de Meleum, precum și alții, bogați și săraci. În această retragere mănăstirească petrecu el trei ani liniștiți, dar rodnici. În cursul acestor ani el fu ocupat în mare măsură cu studiul sfintei Scripturi, și în urma cererilor stăruitoare ale tovarășilor săi, Augustin a dictat răs-

84) De Civ. Dei, XXII, 8, sec. 3.

85) Ep. CXXVI, 7 : „Ego quippe secundam multorum sensum..., non divitias dimisisse sed ad divitias videor venisse. Vix enim vigesima particula rei mea paterna existimare potest in comparatione praediorum ecclesiae quae nunc ut Dominus existimor possidere“. Chiar înainte de aceasta el zise : „Si in me dilexerunt quod audierant, paucis agellulis paternis contentis, ad Dei liberam servitatem me fuisse conversum“.

punsuri, care în urmă au alcătuit o carte din 83 întrebări. El întreținu deasemenea o vie corespondență cu Nebridu chiar până la moartea înainte de vreme a acestuia, și dădu tot felul de ajutoare, cât îi fu cu putință, aceloră, care alergau la dânsul să-i ceară sfaturi în treburile și nevoile lor sociale. Mai scrise el deasemenea două cărți la cartea Facerei, contra maniheilor, întrebuințând metoda de interpretare alegorică; douăsprezece cărți despre interpretarea literală, pe care nu le-a isprăvit niciodată; șase cărți despre muzică, relativ de importanța căreia, exceptând cartea a șasea, se pare, că el avea serioase îndoele, deși aceste cărți servesc ca pildă interesantă de modul cum el în orice materie știa să găsească îndemn de a tinde spre Dumnezeu⁸⁶); două cărți „Despre învățător“, care cuprind discuțiunile cu Adeodad, în care el se silește să lămurească acestui din urmă, că singurul mare învățător este Dumnezeu⁸⁷), precum și interesantul său tratat despre adevărata religie.

Prin aceste scrieri, precum și prin viața sa evlavioasă, Augustin căpătă un mare renume. Comunitățile chinoviale până la acest timp erau aproape necunoscute în Africa și numai după exemplul lui ele deveniră în scurt timp foarte numeroase. El nu se putea să nu știe, că la intrarea sa în orice cetate, unde nu era episcop, îl amenința primejdia să fie luat cu sila și hironisit episcop. Deaceia el evita cu îngrijire toate locurile de felul acesta. Dar către sfârșitul acestei șederi a sa de trei ani la Tagasta, fu invitat la Ippon-Regio

86) Retract. I, 12.

87) El era foarte preocupat de ideile platoniene și în această carte găsim expunerea creștină a învățăturei despre *anamnisis* (despre amintire) în discuția despre origina științei umane. Credința lui Platon în *ideie* devine prezența lui Dumnezeu în sufletul omenesc și armonia lui cu lumina lăuntrică a adevărului.

de un prieten, fost înainte vreme unul din împuterniciții imperiali. Prietenul îi spuse, că el simte o puternică înclinație de a vinde tot ce are și de a intra în monastirea lui, dacă va veni la dânsul ca să-l învețe cum să facă toate acestea. Augustin merse, dar prietenul lui tot amâna din zi în zi hotărârea sa. Ippon-Regchio (numit așa spre deosebire de alt Ippon⁸⁸⁾ era un oraș mare, întărit și se considera drept capitala provinciei maritime Numidia, în care era situat. Poetul Statie îl numește „Ipponul iubit de vechii împărați“. Astăzi n'a mai rămas din el decât numai câteva cisterne ruinate aproape de orașul modern Bona, la gurile râului Reibus. Unul din episcopii lui, după nume Teogen, a suferit martiriul pe vremea lui Ciprian. Afară de aceasta orașul acesta e renumit încă prin vreo douăzeci de mucenici. Basilica creștină dintr'însul era una din podoabele însemnate ale orașului⁸⁹⁾. Dar în Ippon, Augustin se simțea în afară de orice pericol, deoarece în capul acestui oraș stătea un excelent episcop, anume Valerie, care avea sub conducerea sa un însemnat număr de horepiscopi.

Valerie însă era înaintat în vârstă și fiind grec, nu putea propovedui în latinește așa de slobod cum ar fi dorit el, și de mult ruga pe Dumnezeu să-i dăruiască în ajutor vreun preot competent și evlavios, care să-l ajute în munca sa. Acesta se bucură de împrejurarea potrivită, care-i dădea acum putința să se folosească de ajutorul unei persoane, care se distingea printre creștinii africani. Augustin, nebănuind nimica, se duse în timpul slujbei la biserică și stătu în mijlocul poporului de rând. Dar poporul îl avea deja în vedere și când Valerie începu să vorbească în predica sa, cât de mul-

88) Hippo Zaritus aproape de Utica (De Civ. Dei XXII, 7, sec. 9).

89) Serm. CCLXXIII, 7 ; De civ. Dei XXII, 8, sec. 9.

tă nevoie are de un preot de ajutor, atunci oamenii din prejurul lui Augustin îl apucară și cu strigăte tari cerură, ca el să fie hirotonisit. Temându-se de acele greutăți, pe care ar putea să le întâmpine într'o biserică, sfâșiată deja de schismă el protestă contra intențiunii lor cu șiroaie de lacrimi, pe care poporul le atribui faptului, că voiau să-l hirotonisească numai preot, și nu și episcop. Poporul cerea câteodată hirotonia unor persoane, de bogăția cărora se puteau folosi sau a cărora putere putea să-i ocrotească; Augustin însă era numai simplu mirean, fără nici un rang social, neavând nici aur nici argint, ci numai hainele depe el cu care era îmbrăcat în clipa aceea. De data asta poporul dovedi o pătrundere duhovnicească prin cererea sa. Dacă nu se adăuga slava lui Augustin, atunci numirea de Ippon ar fi rămas absolut necunoscută.

Nesimțindu-se în stare să se opună cererii mulțimii și considerând glasul poporului ca o chemare dela însuși Dumnezeu, Augustin se supuse fără voie hirotoniei. Dar evenimentul acesta se produse așa de pe neașteptate, încât el rugă pe Valerie să se depărteze o vreme pânăla Paștele următoare, ca prin rugăciune, cugetare, studierea Sfintei Scripturi să se pregătească pentru datoriile sale preoțești. Scrisoarea prin care ruga el pe Valerie pentru această amânare, servește ca dovadă minunată atât a smereniei lui, cât și a conștiinței lui despre măreția acelei chemări, căreia trebuia să se consacreze el de acum înainte.⁹⁰⁾

Așa s'a isprăvit viața liniștită din Tagasta, care n'a fost turburată decât numai prin pierderea prietenului său Nebridie, precum și a tânărului și mult iubitului său Adeodat, care a fost secerat de moarte în floarea anilor tinereței sale, înainte de a fi putut el să dovedească

90) Ep. 21.

icele strălucite nădejdi, pe care le făgăduia mintea sa luminoasă. Augustin vorbește numai tare puțin de această pierdere, deoarece Adeodat de fapt era fiul rușinei lui și el recunoaște, că la acest suflet tânăr și luminos n'a avut altă părtășie decât păcatul său. Dar multe semne ne dovedesc, că moartea acestui minunat copil i-au pricinuit mari dureri.

La Paștile anului 391, Augustin se întoarce la Ippon, fiind în vârstă de 40 de ani. Valerie îl primi cu dragoste aleasă și deoarece nu simțea nici un fel de gelozie față de preotul său, deaceia trăiau amândoi în ostenele și bună înțelegere. Augustin în scrisoarea sa către episcopul donatist din Ippon, scrise în lipsa lui Valerie, a putut să-l încredințeze pe deplin, că Valerie va aproba orice măsură luată de el. El totdeauna vorbea de acesta cu respect și iubire și ne transmite o istorioară despre bucuria naivă a acestui bătrân, când, auzind odată cum doi săteni punici întrebuițau neconținut cuvântul *salus*, el îi întrebă, ce înseamnă acest cuvânt și ei răspunseră, că însemnează „trei“, ⁹¹⁾ așa că cuvântul latin, care însemnează mântuire, rezultă că, corespunde cuvântului punic „Treime“. Valerie simțea așa încredere în Augustin, încât îl însărcină să predice în locul său și în prezența sa. Aceasta era contrar obiceiului stabilit în Biserica africană, unde conform cu canonul pe care Ieronim îl condamnă, ca avându-și obârșia în gelozie, episcopii nu îngăduie preoților lor să propoveduiască ⁹²⁾. Valerie primi reproșuri pentru această inovație, dar slava predicii lui Augustin era așa de mare, încât obiceiul acesta se răspândi curând și în celelalte biserici ale Africei ⁹³⁾.

91) Expos. ad Rom. sec. 13.

92) Ier. Ep. II.

93) Aug. Ep. XLI.

Cunoscând înclinațiunile lui Augustin către viața monahicească, Valerie îi puse la îndemână grădina de lângă biserică, unde el și construi o clădire potrivită acestui scop. După statutul acestei mici monastiri se cerea, ca frații, care vor avea să trăiască într'însa, după pilda însăși a lui Augustin, să-și vândă toată averea, fie ea mare s'au mică, și s'o împartă la săraci. Intre frați nu trebuie să fie nici o deosebire, izvorâtă din rangul său bogăția avută înainte, ci ei cu toții să tindă a imita viața micii biserici primare din Ierusalim, și deaceia să-și aibă totul deobște. Ei nu trebuie să numească nimic al său propriu. Această monastire din Ippon deveni școala de educație pentru cler și a dat bisericii africane nu mai puțin de zece episcopi. Printre cei mai de frunte din ei au fost: Alipie de Tagasta, Profutur de Cirta, mitropolitul Numidiei, Sever de Mileum și Possidie de Calam. Acest din urmă s'a bucurat de prietenia lui Augustin timp de 40 ani și a avut deplină posibilitate să devină biograful său, deoarece în tot timpul acestui lung period între ei nu s'a ivit niciodată nici o umbră de neînțelegere.

Discipolii lui Augustin au răspândit pretutindenea prin diececele și parohiile lor așezămintele lui monastice. Așezămintele acestea nu se socoteau de toți ca o binefacere absolută și însuși Augustin găsi după o experiență amară, că haina monahicească poate ușor să ascundă inimă de fățarnic și de om necinstit. El recunoaște, că chiar în propria sa monastire au fost nu numai monahi buni, ci și monahi răi. El nu putea să nădăjduiască, cum spune singur, să facă monastirea sa mai curată decât corabia lui Noe, și decât mica comunitate a Apostolilor, în care totuși s'a ivit un Iuda, sau decât cerul, din care au căzut îngeri. În monastiri și-a căpătat educație unii din cei mai buni oameni, pe care i-a cunoscut el vreodată, dar tot odată au ieșit de acol

și oameni foarte răi⁹⁴). Mărturisirea aceasta o face el cu prilejul unei mari răsvrătiri, ce s'a produs în comunitatea sa din pricina învinuirilor, ce și-au adus unul altuia un preot Bonifaciu și un mirean Spes. Care dintr'înșii era în realitate vinovat, fu cu neputință de descoperit și Augustin, după multe amărăciuni sufletești, nu văzu alt mijloc de a curma chestiunea, decât să-i trimită pe amândoi la mormântul sfântului Felix în Nola, pentru ca acolo nevinovăția sau vinovăția unuia sau altuia din ei să fie arătată în vreo descoperire miraculoasă. Cu altă ocazie un monah, ca să-și justifice neascultarea și imoralitatea, recurse la fatalism⁹⁵). Donat cu fratele său părăsiră monastirea, ca să-și satisfacă tendințele lor ambițioase aiurea undeva⁹⁶). Pavel, episcop de Catania, necinsti biserica de Ippon prin relele sale purtări, și Augustin trebui să se lepede de comuniunea cu dânsul⁹⁷). Antonie fu educat în această comunitate în cea mai fragedă copilărie a lui și Augustin în cele din urmă îl recomandă să ocupe scaunul de episcop în Fussala. Dar el necinsti așa de mult chemarea sa, încât Augustin aproape se hotărâ să renunțe la scaunul său de Ippon, ca să dovedească căința sa, că a susținut candidatura unui astfel de om⁹⁸). Alt monah, pe care Augustin îl cunoștea chiar din copilărie, căzu în viață vicioasă, cu toate sforțările lui Augustin de a-l salva⁹⁹). Augustin arată, că înainte de primirea

94) Fateor.... quomodo difficile sum expertus meliores quam qui in monasteriis proferentur, ita non sum expertus peiores quam qui in monasteriis seciderunt; Ep. LXXVIII, secs. 8, 9; Enarr. in Ps. CXXXI, secs. 3, 4.

95) De dono persev. XXXVIII.

96) Ep. LX.

97) Ep. LXXXV.

98) Ep. CClX, secs. 3—10.

99) De Gen. ad litt. XII, 37, 38.

definitivă a oamenilor în monastire nu e cu putință să cunoști caracterul lor, deoarece nici o putere omenească nu-i în stare să împedice căderea unora din ei. Alții, intrând în mănăstire cu nădejdea de a găsi acolo un liman liniștit, au simțit o desiluzie așa de crudă, când au aflat, că și în mănăstire sunt frați răi, după cum în lume sunt oameni răi, încât cu neplăcere și-au călcat făgăduințele lor și au devenit dacă nu clevetitori, apoi cel puțin critici veninoși ai așezămintelor, care n'au conrespuns idealurilor lor neîntemeiate. Amestecul de clase între frați, admiterea liberă a agricultorilor, a meseriașilor, a robilor și a săracilor, făcu încă și mai dificilă statornicia unei evlavii desăvârșite sau chiar înlăturarea păcatelor grele ¹⁰⁰). Intr'o astfel de năvală fu inevitabil, ca unii să vie acolo din impulsunile dubioase, care în cursul evului mediu au umplut monastirile cu persoane așa de nedemne. Din această cauză Augustin insistă stăruitor asupra necesității de a se introduce în monastiri munca fizică. „Slujitorii lui Dumnezeu, — scria el episcopului Aureliu și monahilor lui, — oștenii lui Hristos, nu cunoașteți voi oare uneltirile vicleanului vrășmaș, care a semănat pretutindenea așa de mulți fățarnici sub masca de monahi, care cutreeră provinciile fără nici o însărcinare, neavându-și anumită locuință pentru dânsii și nestatornicindu-și domiciliul niciodată și nicăiri? Unia din ei poartă cu sine moaște de ale mucenicilor sau ceiace ei socotesc ca atare, și știu cum să se folosească de ele. Alții se mândresc cu amuletele lor și cu lucruri apărătoare de rele. Alții, neferindu-se de patul minciunii, declară, că au rude în cutare sau cutare țară și că se duc la ei să-i viziteze. Toți aceștia cer cu îndrăsneală, să li se dea bani sau pentru acoperirea nevoilor lor de sărăcie, sau ca recompensă pen-

100) Enarr in Ps. XCVIII, 10. 11.

tru pretinsa lor virtute. Astfel sub masca unei sărăcii evlavioase se ascundeau, în realitate, înșălătoria și lăcomia“.

Augustin a fost, probabil, deasemenea întemeietorul primei monastiri de femei în Africa. Acolo totdeauna fusese fecioare care-și consacraseră viața lor lui Dumnezeu, dar ele, se pare, că nu s'au adunat în aceste diecese în vreo comunitate, până când nu adună el câteva din ele la un loc în Ippon, sub supravegherea surorii sale, o văduvă pioasă, care avea printre monahii și pe fiicele lui Navighie. Augustin vizita rar pe aceste monahii, dar niciodată singur, și în genere le vizita numai atunci, când prezența lui devenea extrem de necesară. Odată el trebui să scrie o scrisoare aspră unei părți de monahii, care cereau depunerea egumenei, pe care ele n'o iubeau, și se folosi de acest prilej pentru a le întocmi un statut obligatoriu ¹⁰¹⁾).

Deja în primii patru ani ai preoției sale Augustin, folosindu-se de concursul lui Aurelie, bunul episcop de Cartagena, aduse bisericei mari servicii. Chiar dela început el fu nevoit să între în acea luptă contra ereticilor, și a schismaticilor, de care vom vorbi mai departe. În anul 393 el primi invitațiunea din partea episcopilor, cari se adunaseră la sinodul Bisericei africane, să rostească în fața lor o predică „Despre credință și simbol“, ca apoi să editeze această cuvântare a lui. Slava lui era așa de mare, încât Valerie neconținut se temea, ca nu cumva să-l apuce și să-l numească la vreun scaun episcopal și cu o ocazie el izbuti să înlătore un astfel de pericol numai prin aceea, că-l ascunse în locuința sa, unde nu-l putu găsi nimenea. În acest timp începuse să poarte corespondență cu Ieronim și cu Paulin de Nola, către care se raporta cu mare entuziasm și respect. Mulță-

101) Ep. CCXI, 4.

mită puterii sale de voință și elocvenței sale, el puse capăt unuia din cele mai rele obiceiuri ale Bisericii africane. Dar mai cu seamă, mulțămită mijlocirii sale la Aurelian, se alcătui de sinodul din Ippon canonul, prin care interzise episcopilor și preoților să benchetuiască în biserici, deși nu fu așa de ușor a desvâța poporul dela aceasta. În Ippon, în fiecare an, se săvârșa prăznuirea unui sfânt oarecare, care prăznuire era cunoscută în popor sub numele de Laetitia — bucurie, și în această zi ortodocșii și donatiștii devalma se dădeau la cele mai sălbatece îmbuibări și beții. Lui Augustin i se spunea că poporul nu va suferi interdicția acestei petreceri anuale a lui, dar el se folosi de o împrejurare, pe care i-o procură citirea Evangheliei dintr'o duminică, ca să supună acest obicei unei aspre muștrări, ceea ce el și făcu prin o predică la textul: „Nu aruncați cele sfinte câinilor!” Predica aceasta deveni obiectul discuțiunilor pretutindenea și fu supusă la o aspră critică, dar propoveduitorul reveni la același subiect într'o puternică cuvântare din postul mare „Despre izgonirea vânzătorilor și cumpărătorilor din templu”. El cu lacrimi rugă pe creștinii adunați să nu-l ducă până la măsuri extreme, și când el îi aduse și pe ei până la lacrimi, în inima lui încolți nădejdea, că și-a ajuns scopul. Dar când sosi dimineața prăznuirii, lui i se spuse, că unii din poporul său totuși voiau să-și facă cheful, și întrucât el nu știa ce să mai facă, se hotărî să între în biserică și să țină poporului o predică la vers. 9, cap. XXXIII din Iezechiel: „Dacă tu ai prevenit pe necredincios să se întoarcă dela calea lui, atunci el va muri în necredința lui, iar tu-ți vei mântui sufletul”. Dacă ei vor insista, atunci el hotărî să le lepede vestmintele lor și să plece. Din fericire, până la amiază poporul se înțelepți și Augustin, amânând predica pregătită, rosti o cuvântare improvizată, în care el vorbi, că acest rău obicei a

poporului African s'a format numai din concesiunile, ce s'au făcut în trecut foștilor închinători de idoli, care la intrarea lor în creștinism simțeau lipsa desființării sărbătorilor păgânești. El îi rugă ca deacum să se rădice pe o treaptă mai înaltă a priceperii și să urmeze pilda celorlalte Biserici, în care nu era acest rău obicei sau în care obiceiul acesta a fost părăsit de bună voe. Poporul fu captivat de această cuvântare. Ceasurile, care altădată erau petrecute în înbuibări, de data aceasta au fost petrecute în cântări de psalmi și rugăciuni¹⁰²⁾.

Mulțămită grăirei frumoase a lui Augustin, fu înlăturat și alt obicei rău: așa numita *Caterva* — o luptă nu mare, dar serioasă și sângeroasă, care se dădea în fiecare an în Cezareea Mauritaniei. În timpul acestui măcel locuitorii orașului se împărțeau în două tabere înarmate, părinții contra fiilor, sau frați contra fraților, și se băteau până la moarte timp de patru sau cinci zile, până când orașul se afunda în sânge. Nici un ucaz imperial nu fu în stare să desrădăcineze acest obicei răspingător... Augustin apăru înaintea poporului cu o puternică cuvântare mustrătoare contra acestui obicei și fu asurzit de aplauzele lui, dar continuă să vorbească până atunci, până când se iviră la toți lacrimi în ochi. De atunci obiceiul acesta a dispărut¹⁰³⁾.

Pintre cărțile, pe care le-a scris el în cursul acestui period, au fost: Cărțile „Despre folosul credinței”, „Despre două suflete”, „Despre mințire”, din care ultima era întrucâtva îndreptată contra părerilor lui Ieronim cu privire la cearta din Antiohia, la comentariile la predica de pe munte și la epistola către Romani. Tot în acest timp a scris și multe din scrisorile sale.

102) Ep. XXIX.

103) De Doctr. Christ. IV, 24.

VIII. AUGUSTIN CA EPISCOP.

*„Ad perennis vitae fontem
Meus sitivit arida“.*

*„Spre izvorul vieții - veșnice
Insetată a alergat mintea“.*

Petru Damian

La vârsta de 45 de ani Augustin fu hirotonit episcop al orașului Ippon. Valerie simțindu-și povara anilor, demult dorea să se asigure de un bun urmaș și socoti că cel mai bun lucru pentru aceasta nu era, decât să numească pe Augustin de ajutor al său. Așteptând vizita lui Megalie, Mitropolitul Numidiei, el invită tainic la sine și pe Aurelie de Cartagena și după aceea într-o predică, rostită înaintea episcopilor adunați și a clerului, declară care-i era gândul lui, care până atuncea fusese taina sa adâncă. Intenția aceasta fu salutăată de popor prin strigăte de bucurie.

Dar pentru atingerea acestui scop trebuiau îndepărtate încă două piedici. Insuși Augustin niciodată nu auzise nimic de episcopi vicari și el pentru nimica n'ar fi convenit să fie hirotonit în asemenea grad, până nu i se va dovedi, că în Africa și în alte Biserici ar exista nu puține exemple de așa alegeri ¹⁰⁴). Nici el, nici Valerie nu știau, că numirea coajutorilor, afară de împrejurări excepționale, era interzisă de canonul 8 al sinodului din Niceea ¹⁰⁵). În urmă, când el află de acest canon, nu și-a mai îngăduit niciodată să-l calcă și pentru evitarea unor asemenea erori pe viitor el obținu întărirea hotărîrii, că de acum înainte de hirotonie trebuie să se citească preoților și episcopilor hotărîrile canonice ¹⁰⁶).

104) Epp. XXXI, 4 ; CCXIII, 4.

105) C. Petil, III, 16, sec. 19. Brevic. Coll. III, 7, sec. 9.

106) Înaintea morții sale el designă de urmaș al său pe preșviterul Iračie, dar pe temeiul cunoscutului canon nicean, e înu-putu face ajutorul său. Possid. Vit. 8, Ep. CCXIII.

Dar a mai fost și altă pedică, încă și mai mare și mai neplăcută. Mitropolitul Megalie era tare prevenit contra lui Augustin și refuză să-l hirotonisească, rădicând asupra lui o învinuire foarte serioasă, nu se știe de ce soi. Augustin se raportează către această învinuire cu totul negativ și când lui Megalie la sinodul episcopilor i se ceru să prezinte dovezi în susținerea învinuirii, el nu putu cu nimica dovedi. După aceea el dădu lui Augustin asigurarea rădicării de pe el a oricărei învinuirii și-și ceru iertare dela sinod pentru neplăcerea ce pricinuisese el candidatului de episcop. Apoi el hirotonisi pe Augustin, care îl iertă cu plăcere, dar în relațiile dintre dânsii continuă, se pare, să existe oarecare încordare, pentru că atunci, când Megalie murmurând după aceea, Augustin scrisese prietenului său Purpurie, episcopul de Cirta, câteva cuvinte misterioase: „De ispite nu-i lipsă, dar pururea este și refugiu contra lor: de scârbe de asemenea nu-i lipsă, dar sunt și mângâieri“¹⁰⁷).

Când Augustin se făcu episcop, el socoti de datorie a sa ospitalitatea și nu putu să rămână mai mult monah retras. El trăi în casa clerului, înconjurat de prezbiterii și diaconii săi, deși nu schimbă întru nimic simplitatea obiceiurilor sale. Se hotărî deasemenea să nu hirotonisească în Ipboni preot pe nimenea din cei, care nu se vor supune regulamentului său, și depunea pe toți cei ce-l călcau. Ispitele tinereții sale el le înăbuși cu totul și din toată inima putea să zică către Dumnezeu: „Tu mi-ai poruncit să fiu mulțămît. Dă-mi ceiace poruncești tu și poruncește ceeace voești“¹⁰⁸). El se ridică cu o severitate aproape rigoristă contra orăruia abuz în mîncare și a iubirii felurilor ales de mîncare,

107) Ep. XXXVIII, 2.

108) Cont. X, 29, sec. 40.

deși cu toate acestea bea câte puțin vin. Cu mare desaprobare se raporta către plăcerea de a întrebuința parfumurile sau de a se desfăta de sunt dulci, și sub ultimul raport merse până acolo, că condamna în genere orice fel de muzică bisericească, ca pacat, dacă plăcerea în acest caz izvorăște din melodie, și nu din cuvinte. El se ferește nu numai de orice formă de pasiune păcătoasă, dar înăbușea pornirile tuturor simțurilor sale și în toate se silea să găsească un izvor de cugetări religioase. Singura ispită, pe care o găsea el mai greu de învins, era înclinarea către laudele oamenilor.

În îmbrăcăminte evita deopotrivă atât de a se înfățișa ca sărac, cât și luxul. Albiturile, pe care le purta, erau de pânză, iar hainele dedeasupra de lână, și peste toate acestea purta câteodată un fel de caftan, pe care-l purtau și mirenii și se numea *byrrhus*. Dacă cineva îi dăruia vreo haină, apoi el o socotea obștească; dacă ea era luxoasă, o vindea și banii îi împărțea la săraci, socotind ca nedemn pentru un episcop, eșit din popor, să poarte haine luxoase. El niciodată n'a purtat inel în degetele sale ¹⁰⁹). Ca regulă evanghelică considera el și cerința de a nu purta cisme, deși n'o putea îndeplini. Sănătatea lui era prea slabă pentru aceasta, căci era foarte simțitor la frig, și considera această regulă neobligatorie, deoarece din Evanghelie deducea, că Mântuitorul Hristos a purtat cisme ¹¹⁰).

Mâncarea obicinuită la masa lui consta din legume, deși mosafirilor, cari prânzau cu el sau oamenilor slabi li se dădea și carne. Nimenea din clerul său nu îndrăsnea să bea mai mult decât numărul hotărât de pahare de vin, dar fiecare din ei se lipsea de câte un

109) Possid. vit. Aug. 22, Serm. CCLVI (al. I). De div. u. 13.

110) Ep. CXXIV și Possid. I. c. 24.

pahar, în caz când cădea în deprinderea urâtă de a se jura. Lingurile erau de argint, iar celelalte servicii de masă de lut, de lemn sau de marmoră. Casa sa o ținea deschisă pentru oaspeții cunoscuți și necunoscuți, și una din cele mai însemnate reguli ale sale de ospitalitate era, că se interzicea absolut în casa sa orice clewetire, orice dispută și orice dușmănie. Pe masă era inscripția :

Quis quis amat dictis absentum rodere vitam,

Hanc mensam indignam noverit esse sibi.

(Cine iubește prin cuvinte să ponosească viața celor absenți, Acela se știe, că această masă se revoltă contra lui).

Inscripția aceasta nu exprima numai un simplu simț gol. Într-o împrejurare unii dintre confrații săi episcopi își îngăduiră să nu fie seamă de această regulă și Augustin le reproșă aspru zicând, că aceste versete sau trebuie șterse depe masa lui, sau, în tot cazul, el va părăsi pe oaspeții săi la mijlocul prânzului și se va retrage în apartamentele sale.

Augustin însă nu era în stare să găsească timp pentru munca fizică, pe care așa de înțelepțește o cerea dela comunitățile monastice. Grijă de biserică, ocupațiile științifice și munca împreunată cu dânsule, îi ocupa tot timpul, încât nu găsea vreme nici măcar să se ocupe cu cititul. Din pricina sănătății sale slabe, el începu să îmbătrânească înainte de vreme, și sănătatea-i sdruncinată îl făcea câteodată să se retragă la țară pentru un timp cât de scurt de odihnă și refacere ¹¹¹).

Cheltuețele casei clerului lui se acopereau din veniturile bisericești, al cărora prisos se împărțea la săraci. El pusese drept regulă indispensabilă, ca clerul său să

111) Despre ocupațiile sale neconținute vezi Serm. CCCII (a1 II), De div. u. 17.

alcătuească o adevărată comunitate cu viață de obște, să trăiască în casa episcopului și nimenea din ei să nu numească ceva drept proprietatea sa. Dacă cineva economisa ceva pentru sine însuși, apoi acela făcea aceasta tainic și cu violarea directă a „regulei de trai. El nu voia să primească persoane în serviciul de preot cu nici un fel de alte condiții. Dacă cineva din clerul său lăsa după sine avere, nu i se îngăduia să o treacă altui cuiva prin testament și numele se ștergea din catalogul clerului iponian. „Adune el în contra mea măcar și o mie de sinoade, — zicea Augustin, — ducă-se el încotro o vrea, ca să mă hulească, mintă cât o vrea, Dumnezeu îmi va ajuta, ca el să nu mai fie cleric acolo, unde voi fi eu episcop“¹¹²⁾. În toate acestea el manifestă o severitate peste măsură, din care pricină și însuși planul său de viață comună nu rezistă greutăților vremii. În chestiuni de testamente el dădu o pildă nobilă, refuzând să primească moșteniri după acele testamente, prin care, după socoteala sa, se făcea nedreptate familiei testatorului. El se raporta cu entuziasm către Aureliu, pentrucă acesta, primind o moștenire dela un om bogat, care nu avea copii, i-o înapoia imediat ce acestuia i se năștea un copil¹¹³⁾. Refuză el deasemenea să primească prin testament averea dela un tată, care în furia mâniei lipsi de moștenire pe fiul său. Renunță iarăși să primească prin testament o avere dela Bonifaciu, deoarece atârna de ea obligația lui de corăbier cu riscurile ei. Odată, după ce primise o carte de danie asupra unei mari averi, donatorul își schimbă deodată gândul, îl rugă să-i înapoeze documentele de danie și-i oferă pentru aceasta 100.000 lei pentru saraci. Augustin renunță imediat la drepturile sale de moștenire,

112) Ep. XXIX.

113) De Doctr. Christ. IV, 24.

îi întoarse actele și refuză chiar să primească de la
 astfel de donator și banii ce-i oferise pentru săraci. T.
 astfel sfătui ei să facă și Atipie în chestia unei moș-
 discutabile din Tiava, deoarece regula normativă pentru
 dânsul era să înlăture orice pricină prisos de scri-
 dal. Mulți cărteau contra acestei înăbușări a lui, deoarece
 aceștia doreau îmbogățirea bisericii. Dar era mult
 mai bine să fie scrupulos în asemenea chestiuni, decât a
 arăta lăcomie, prin care să distingea așa de mult clerul
 acelor vremuri, încât contra lui să se întocmească
 legi de a nu se mai trece averile la alții. El totdeauna se
 ridica contra pasiunii de a construi, deoarece presupunea
 că împreună cu aceasta erau împregnate griji lumești, și
 încuraja pe preotul său Leporie să zidească un spital cu
 banii dăruiți în acest scop. În biserică lui era o cutie
 pentru săraci și în chestiunea îndeplinirii nevoilor să-
 racilor el se bizuia pe ofrande voluntare ale poporului
 său, care-l aprovizionau suficient cu bani. El neconținut
 și insistent le inspira datorită de binefacere și de milos-
 tenie, la care recurgea el câteodată chiar și în scopul
 de a scăpa de datornici dela templu. Când se simțea
 lipsă de mijloace, atunci nu ezita de a urma pilda no-
 bilă a lui Ambrosie și topind vasele bisericești, își gă-
 sea astfel de mijloace pentru ușurarea soartei săracilor
 și captivilor¹¹⁴⁾. Asemenea altor mari episcopi din vre-
 mile acelor, el adesea acoperea, așa zicând, cu mânia
 bisericească pe cei jalnici și apăsăți, deși mijloacele
 pentru ei la autoritățile civile totdeauna erau măsurate
 și reverențioase. Cel mai bun episcopi ai Bisericii erau
 totodată și cei mai capabili, mai înțelepți și mai desin-
 teresați dintre toți preoții poporului.

Ca propoveduitor, Augustin întâmpină mari greutăți la
 alcătuirea și lucrarea predicilor sale. Predicile sale ni-

114) Vezi Ambros. De off. cler. II, 28; Possid. vit. Aug. 24.

Predici. Predi-
cile erau animate de duhul Evanghe-
lizatorului, influențate de împrejurări.

În adevăr, a oratoriei creștine, el considera edificarea și socotea că aceasta se poate atinge mai bine decât prin orice, prin simplitate și sinceritate, iară nu prin scrutările orgolioase și prin prelucrări artistice. Când se putea, el cugeta stăruitor asupra subiectului predicii sale, dar de obicei se bizuia pe inspirația momentului. De propriile sale predici era tare nemulțumit și de toate acestea el era socotit ca cel mai de seamă propovăduitor al Bisericii africane. Una din tainele succesului său era că el se silea să fie înțeles de toți. Dorința lui era să miște inima ascultătorilor. În cuvântările sale te miră de era ceva nou sau original, deoarece el ținea numai la popularizarea acelor adevăruri, pe care în mod mai științific le expusese în marile sale opere. Chiar și când el predica o învățătură așa de înaltă, ca cea despre Treime, el nu insistă asupra subtilităților teologice, ci se referea la ea, ca la un subiect de edificare morală. În aceste predici își expunea simțimintele sale pe alături de orice savantlâc al său. Fie că avea de aface cu idealuri morale sau cu dogme teologice, dorința lui statornică era să propășească viața în Dumnezeu. El simțea, că edificarea morală, care se putea extrage din predică, alcătuia distracția măreață și aleasă dintre păgânism și creștinism. Sacrificatorii păgâni aduceau numai jertfe, dar păstrau muțenia. Cum ar fi putut ei să propovăduiască morala, când se aflau într'un așa de strigător desacord cu legendele despre propriile lor divinități? Pen-

tru ridicarea moralității publice, slujbele lor erau neofositoare, pe când episcopul creștin sau prezviterul erau învățătorii și educatorii poporului, tribunii lui în primejdie, sprijinul lui în sărăcie. Predicile lor pururea procurau dulceață acelor credincioși, în prezența cărora se rosteau ele ¹¹⁵).

În cuvântările sale făcea câteodată digresiuni, pe care i le inspira momentul, socotindu-le ca operă a călăuzirei divine. Într-o ocaziune el întrebă pe Posidie și pe alți prieteni ai săi, de au observat, că el s'a ocupat în predica sa cu o chestiune, fără să o termine printr-o rezolvare, lăsându-se în argumentări contra rătăcirii maniheilor. Ei răspunseră, că a observat această împrejurare și s'au mirat de metoda neobicinuită la dânsul. La aceasta el le spuse, că în acest caz el a cedat unei inspirațiuni tainice.

La două trei zile după aceasta veni în monastire un om, anume Ferm, care aruncându-se la picioarele lui Augustin, îl ruga cu lacrimi să se roage pentru dânsul. Acesta, după spusa lui, era un maniheu și dăduse mulți bani, „aleșilor“ săi, dar mulțămită predicei decurând a lui Augustin, ajunsese să-și cunoască rătăcirea sa. Din cercetare se dovedi, că la convertirea sa a influențat tocmai acea predică, în care Augustin făcuse neobicinuita digresiune dela subiectul predicei. Curând după aceea Ferm se făcu preot al bisericii ortodoxe.

La bătrânețe predicile lui Augustin deveniră mai scurte, încă și mai puțin retorice, dar mai dialectice. Câteodată el omitea predica, ca poporul să poată gândi mai îndelungat la cele spuse de el data trecută. El se silea să nu împovăreze pe ascultătorii săi, cu atât mai mult că în Biserica africană era obiceiul, în puterea căruia

115) Possid. vit. 7 : „Ineffabiliter admirantibus Christianis et collectantibus. :

predicatorul ședea jos, iar ascultătorii ședeau în picioare. Aplauzele și aprobările șgomotoase ale ascultătorilor, care erau în uz, îl încurajau foarte mult, dar o încurajare și mai mare găsea el când îi vedea plângând. Predicile sale le rostea în limba latină, și e interesant, că întâmpina dificultăți în înzestrarea întregii dieceze cu numărul suficient de preoți, care să știe limba latină, iar nu numai cea punică. El muștra foarte puternic eresul, beția și năravul de a se jura, care erau viciile cele mai obicinuite printre creștinii acelor vremuri.

Afară de slujba publică, el era ocupat neconținut cu slujba pastorală specială și la cunoștința lui neconținut îi erau aduse tot felul de cazuri, pe care el le deslega sau prin scrisori, sau prin convorbire personală. În această privință e deajuns să cităm un exemplu, care revărsa o lumină ciudată asupra obiceiurilor de atunci. În Ippon trăia o femeie creștină, anume Ecdiția, care era căsătorită cu un creștin și avea un fiu. Aceasta era, se pare, o persoană impresionabilă și contrar cu sfatul apostolului Pavel, ea declară deodată fără învoirea bărbatului său, că avea intențiunea, chiar rămânând cu bărbatul său, să facă votul înfrânării desăvârșite. Bărbatul ei, în loc să se mânie pe femeia sa, se legă printr'un vot identic, și amândoi trăiră mulți ani în evlavie și curătenie. Pășind la o astfel de viață într'o privință, ea se hotărâ să facă aceeași și în altă privință. Deși bărbatul ei îi porunci să poarte portul obicinuit al femeii măritate, ea în loc de aceasta preferă haina neagră de văduvă sau de monahie. Ba nemulțămindu-se nici cu aceasta, ea începu să neglijeze interesele fiului său tânăr și folosindu-se de absența bărbatului său, dădu aproape toată averea sa la doi monahi venetici, care se foloseau de ospitalitatea ei și despre care nimeni nu știa nimica. Mulți bănuiau, că acești călători nici nu erau monahi, ci numai niște înșălători în haină de mo-

nah, ba Augustin bănuia că ei erau niște persoane foarte suspecte, deoarece avuseseră îndrăsneala să primească atâția bani dela o femeie măritată, necunoscută lor, în lipsa bărbatului ei. Infuriat de această nebunie neobicinuită, bărbatul călcă făgăduința sa de înfrânare, și se dădu la viață desfrânată. În asemenea împrejurări Ecdiziția se adresă lui Augustin, rugându-l să o sfătuiască ce trebuie să facă. Acesta o mustră aspru, dar drept pentru capriciul ei lipsit de judecată, o sfătui să întoarcă la sine pe bărbat prin smerenie și rugăminți și de va reuși, să făgăduiască că i se va supune și în toate celelalte privinți ¹¹⁶).

Augustin primise dela Ambrosie o concepție înaltă despre cinul și autoritatea episcopală, deși din pricina unei mari delicatețe a caracterului său el nu s'a folosit de vrednicia sa cu aceiaș autocrație. Trebuie totuși să ne amintim, că în acel timp autoritatea episcopului în mâna unui om curajos și înălțat sufletește avea în majoritatea cazurilor un caracter cu adevărat binefăcător. Chiar și după exterior fericitul Augustin evita de a da rangului său un caracter deosebit de înalt. Noi știm, că în acel timp intraseră deja în uz hainele strălucite, dar Augustin credea că e nedemn pentru sine să se folosească de ele. El dorea să fie socotit ca om sarac și dascal sarac.

IX. LUPTA LUI AUGUSTIN CU MANICHEII.

Nu-i nevoie să urmărim pe Augustin prin labirintul acelor numeroase discuțiuni teologice ale sale, în care el a cercetat și rezolvit aproape toate punctele de credință. Din nefericire pentru el însuși, puterile lui au fost

116) Ep. CCLXII.

În mare măsură absorbite de discuțiunile polemice, în care el câteodată a oscilat, deși aceste discuțiuni în curs de un veac au fost primite în Apus, ca cuvânt infailibil al ortodoxiei. După hirotonia sa în cinul arhieresc și mai cu samă după ce el, murind Valerie în anul 396, deveni episcop cu depline puteri al Ipponului, în dezvoltarea caracterului său se produseră nu multe schimbări interesante. Biografia sa, variind prin puține lucruri externe interesante, se transformă într'o cronică a luptei lui contra a diferiți eretici. La aceste discuțiuni polemice a fost el nevoit să pășească de evenimentele timpului său și de ceea ce el considera ca datorie a sa episcopală. După temperamentul său, el era om pașnic și contemplativ. Dar în cursul unor dispute de mulți ani deveni un riguros dogmatist și victoria definitivă el și-o câștiga câteodată în paguba dragostei și a toleranței.

E ușor de presupus, că păgânii, încă tot numeroși în Africa, trebuie să-i fi cerut o muncă misionară mai încredată; dar polemica cu dâșii era de un caracter mult mai împăciuitor, decât polemica cu creștinii, care se despărțiseră de biserică pe chestiuni de doctrină sau de organizație. Păgânismul mulțimilor populare era adesea un protest indignat de naționalitate, care fusese înfrântă prin cuceririle romane și în mijlocul populațiunii punice tot mai continuau să existe obiceiuri barbare. Pedealtăparte păgânismul claselor culte avea un caracter tot atât de înalt și filosofic, ca și păgânismul însuși a lui Iulian. Madavra, care era situată în vecinătatea Tagastei sale natale și care fusese scena zilelor vieții sale de școală, era devotată păgânismului și prietenul său, gramaticul Maxim, îi scrisese de acolo o remarcabilă scrisoare, rugându-l să spună, ce-i Dumnezeuul creștinilor și, înlăturând obișnuita sa dialectică, prin care se poate dovedi orice, cerea să-i dea temeieri lămurite, pentruce oamenii trebuie să renunțe la zeii lor cei vechi și să primească pe

niște mucenici obscuri cu nume grosolane, — să schimbe pe Jupiter cu Migdon, pe Minerva cu Sanesa și pe toți zeii cei nemuritori cu arhimucenicul Namfanion sau Lucitata. Toate acestea aminteau lui Maxim de bătălia dela Acțium, în care zeitățile monstruoase ale Egiptului zadarnic se împotriviseră zeităților romane. Scrisoarea aceasta este interesantă din acel punct de vedere, că ea dovedește, ce pedici puternice întâmpina triumful adevăratului creștinism în sufletul claselor culte și a persoanelor de felul lui Iulian, Eunapie, Libaniu, Simac, etc. Pe ei îi turbura mai ales cinstirea moaștelor și a mucenicilor. Iulian obișnuia numea pe creștini adoratori ai morților și ai oaselor de morți. Augustin răspundea la acestea, că închinarea în asemenea cazuri se referea la Dumnezeu, iar nu la înseși mucenicii, dar păgânii nu erau în stare să priceapă această deosebire. Sub toate celelalte raporturi el răspunse ușor la scrisoarea cultului păgân. Pentru ce i se pare lui ridicol numele de Namfanion? Se poate oare, ca el să cunoască așa de puțin Africa, ca să nu știe, că numele acesta în limba punică însemnează „vestitor bun”? Oare în mitologia greacă și romană n'au fost zeități josnice și ridicole? Dacă Maxim n'are nimic alta de spus, decât numai atâta, atunci Augustin nu are timp să se ocupe cu asemenea lucruri glumețe. Acești păgâni mândrii, negreșit, nu erau convertiți, dar ei iubeau și respectau pe Augustin, și când poporul din Madavra îi scria vreo scrisoare de recomandare, apoi în ea se întâmpina la adresa lui Augustin cuvinte ca acestea: „Părintelui nostru Augustin vecinică mântuire în Domnul”. Aceasta era numai o formă, dar în răspunsul său Augustin numea pe mada-vreni „prietenii și rudeniile sale”. Sacrificatorul păgân Longinian se încercă deasemenea să-i expună privirea mitică și filosofică asupra păgânismului ca compatibilă

cu cea mai curată și mai înaltă morală. Augustin răspunse la aceasta cu o scrisoare remarcabilă sub multe raporturi. Când poporul din Suffecta ucise vreo 60 de creștini, înfuriat fiind pentru dărîmarea unei statui a lui Hercule, atunci Augustin adresă o scrisoare foarte aspră¹¹⁷⁾. Dar când locuitorii din Calama, la o sărbătoare păgânească năvăliră asupra bisericii, uciseră câțiva creștini și puse în primejdie pe episcopul Possidie, atunci atât Augustin, cât și Possidie nu se mulțămără numai cu pedeapsa adevăraților ucigași, ci făcură și tot ce depindea de dînșii pentru apărarea orașului de asprimea răsbunării împăratului¹¹⁸⁾. Când un african, anume Publicola, se adresă în scris lui Augustin cu întrebarea cum se procedează în anumite cazuri de conștiință, ca de pildă: poate oare creștinul să între în niște ruini păgânești sau să bea apă din pârăul, din care s'a luat apă pentru jertfe, sau să primească o avere, garantată prin jurământ păgănesc, — atunci Augustin îi răspunse printr'o scrisoare liniștit și cu bunătate în spiritul epistolei sf. ap. Pavel. Creștinii acelor timpuri ne înfățișază o generațiune slăbănogită prin despotismul îndelungat și chinuită de secte și desbinări, dar în Augustin ei își găseau un apărător, care poseda strălucite înzestrări și daruri.

Dar argumentele lui principale erau dirijate contra creștinilor de diferite păreri. Afară de lupta mai puțin importantă contra tertulianiștilor, priscilianiștilor, a velienilor, marcioniștilor, origeniștilor, arienilor, etc., el în curs de câțiva ani fu ocupat cu diferite discuțiuni polemice cu maniheii, donatiștii și pelagienii. Aceste trei polemice se deosebeau mult între ele după caracter. Polemica cu maniheii atingea însăși bazele credinței religioase și fi-

117) Ep. L. El le propune un nou Hercule, văpsit în roș.

118) Epp. CIII, CIV

losofice ; polemica cu donatiștii se ocupa aproape numai cu chestiuni bisericești ; polemica cu pelagienii se învârtea împrejurul chestiunilor de doctrină abstractă și de teologie speculativă. Fiecare din aceste discuțiuni și-a lăsat influența sa asupra caracterului lui. Oricât de puternică a fost reacțiunea lui contra maniheilor, starea lui îndelungată în această erezie a lăsat trăsături, deși inconștiente, dar adânci asupra vederilor lui și-l împacă cu acele închipuiri sumbre despre soarta viitoare a majorității omenirii, care altmintrelea te miră de ar fi fost compatibile cu sufletul său creștin așa de simțitor. Lupta cu donatiștii îl duse la niște priviri extrem de riguroase asupra Bisericii ortodoxiei, asupra raporturilor dintre autoritatea civilă și cea duhovnicească și asupra dreptului de a se controla conștiința omenească prin puterea civilă. Polemica cu pelagienii, învârtindu-se în jurul abstracțiunilor morale, îl făcu să dogmatizeze în chestiuni metafizice și irezolvabile despre rațiune și prevedere, despre voință și soartă, — în chestiuni, în care mintea se pierde față de greutatea nemărginită a însăși chestiunilor. De însăși polemica aceasta nu ne vom atinge aicea, ci pe cât mai scurt vom expune numai motivele, care au dus la această polemică.

Prima și cea mai îndelungată din discuțiile sale polemice a fost cea cu adepții lui Manes, împotrivirea răătăcirilor cărora ei o socotea ca propria sa datorie, deoarece timp de nouă ani însuși fusese adeptul lor și întorsese la acel eres pe mulți.

Mani, Manes sau Maniheu a fost un persan, care a trăit pela sfârșitul veacului al III-lea, deși biografia lui are un caracter mai mult sau mai puțin legendar¹¹⁹⁾.

119) Prima mărturie despre Manes o întâlnim la Euseb. H. E. VII. 31. Acta Archelai (pe la anul 335), citate la Cyrill, Hieros. Catech. VI (Routh. Rel. Sacr. V, 3—206) sunt cu desăvârșire născocite. Ele se dau drept discuțiuni ale lui Manes cu Arhe-

După mărturia ciudată a lui Socrat, un saracin, anume Scitian, se căsătorii cu o egipteană în Teba de Sus și acolo, cu ajutorul a diferite cărți, introduse în învățătura creștină doctrina lui Empedocle și Pitagora. El avu un ucenic cu numele Budda sau Terevint, care plecă la Babilon, introduse în sistema sa elemente orientale persane și altele, spuse că s'a născut dintr'o fecioară și înfârșit a fost aruncat într'o prăpastie de diavolul, lăsând cărțile sale și un copil rob, cu numele Cubrica, în mâinile unei femei, la care el a trăit. Femeia aceasta a eliberat copilul din robie, acesta, citind cărțile lui Budda, a călătorit prin Persia, a luat numele de Manes și a introdus în această sistemă noi elemente de nebunie ¹²⁰). El își propunea să devină reformatorul religiei lui Zoroastru și-și însuși credința centrală a Zendavestei. El credea în existența lui Ormuzd (Agura-Mazda) și Ariman (Angro-Menia), divinitățile binelui și răului, principiul luminii și principiul întunecului, pe care el identifica cu spiritul și materia. Te miră de poate fi îndoială, că el a introdus conștient în sistema sa și oarecare elemente creștine, și deasemenea, că el în organizarea adeptilor săi și în cunoscutele priviri și obiceiuri panteiste manifestă influența budismului, și anume în doctrina despre curățire cu ajutorul strămutărei sufletelor și cu ajutorul „gnosisului“. El a fost prigonit atât de creștini, cât și de magi, și în cele

lae, episcopul de Cascar. Cărțile orientale au revărsat lumină asupra multor fapte din timpul apariției Beausobre' se Hist. of manicheism. Cea mai bună autoritate modernă în această privință este Flügel,¹ Mani, seine Lehre u. seine Schriften, Leibz. 1828. Vezi deasemenea Baur, Das Manichäische Religionssystem, Tübing, 1831 ; Neander. Ch. Hist. II, 157—195 (a. II.) Bp. Lightfoote, Colossians pp. 390,— 396.

120) Socr. H. E. I, 21. Despre conjecturile relative la cuvântul „terevint“ vezi Neander, II, 204 (a. II.)

din urmă, pe la anul 275, a fost sfâșiat de viu din ordinul lui Bairam.

În toată încurcătura aceasta și față cu mărturiile ne-verosimile, noi am putea, se pare, să presupunem, că Manes a apărut cu doctrina parsismului și s'a încercat s'o contopească cu creștinismul ascetic, dar că în urmă, în timpul călătoriilor sale, el a făcut cunoștință cu budismul și doctrinele mai subtile ale acestei religii îl făcură să prelucereze sau să prefacă dualismul său într'un fel de monism panteist. „În una din grottele, consacrate budismului, el apără cu niște tablouri simbolice, care se dădeau ca înfățișare a doctrinelor, ce i s'ar fi descoperit lui ¹²¹⁾).

Esența primordială a sistemului era anti-creștină, deoarece era un dualism, iar nu monoteism ¹²²⁾. Lumea el o împărțea în două împărății: împărăția luminii, cu conii și îngerii supuși ei, și împărăția întunerecului, cu puterile răului supuse ei. Silindu-se zadarnic să pătrundă taina originii răului, el atribuia cauzalității absolute a oricărei ființe. El învăța că există două principii veșnice: al luminei, care este binele, și al materiei, care este răul, și că materia existentă a fost produsul comun al amândurora. Motivul facerii lumii a rezultat din neastâmpărul principiului rău, și chipurile creațiunii însăși s'au expus în simbolismul fantastic. Microcozmul omului, după învățătura lui, e analog macrocozmului lumii. În om spiritul, sau „omul lăuntric“, servește ca reprezentant al luminei, închis, ca într'o temniță, în materia rea a trupului. Pofta, înclinarea spre senzualitate, e pricinuită în om de triumful din el a esenței materiei și ea

121) Neander (II, 208) adaugă, că aceste embleme (Erteuchimani) s'au păstrat multă vreme în amintirea vie a persanilor.

122) Titus Bostr. c. Manich. I, cochia antestisen aſto (to teo) agheniton aghenito.

a devenit indispensabilă pentru reproducerea genului, așa încât căsătoria, prin necesitate, a devenit cauza răspândirii păcatului, deoarece acesta duce la nașterea sufletelor, care zadarnic luptă în cătușele trupului.

Dar deși lumea prezintă întrucâtva triumful răului asupra binelui, cu toate acestea, în însăși esența sa se cuprinde triumful desăvârșit al binelui asupra răului, deoarece binele, cu toate că e încătușat, împilat și îngropat, niciodată nu încetează de a se lupta, și prin urmare de a se îmbunătăți și a schimba răul, până ce însfârșit răul va fi redus în stare de deplină neputință. Fiecare floare ce înflorește este un triumf al luminei. Fiecare suflet, care biruește păcatul și tindă spre Dumnezeu, este o biruință a binelui. Dumnezeu face pentru suflet ceia ce soarele face pentru floare. Maniheismul a avut în vedere să ne înfățișeze acel principiu, mulțumită căreia răul neconținut a fost supus distrugerii cu ajutorul perfecțiunii interne și externe, cu ajutorul înălțării fizice și morale a vieții omenești. Lumea este materia, făcută în scopul protecțiunii esenței divine. Ea concentrează în sine toate mijloacele de răscumpărare și de izbăvire pentru sufletul rob și închis în temniță, cu ajutorul puterilor, în care predomină puterile luminei. Ca atari puteri în lumea materială sivesc soarele și luna, neinfectate de materie, iar în lumea duhovnicească ca atari puteri se prezintă Hristos, Manes și „aleșii“. Maniheii se folosesc liber de numele Hristos, dar el la dâșii înseamnă numai o simplă însușire a unei fraze simbolice, și Hristos nu era Hristosul Evangheliei. El pentru dâșii era spiritul soarelui, duhul de lumină din elementul curat de lumină a lui Dumnezeu, nu „om adevărat“, ci numai îmbrăcat în aparență trupească. Hristos pe cruce nu însemnează pentru ei nimic alta, decât emblemele suferințelor fiecărui suflet, care voește să devină liber și deoarece ei se țineau

de concepții fantastice despre nevinovăția veselă și pacinică a împărăției plantelor, apoi la orice arbore priveau ca la o cruce, pe care atârna Hristos și care conține înăuntrul său trupul lui și sângele lui¹²³).

După sistema maniheilor, opera de căpetenie a lui Hristos a fost descoperirea adevărurilor supreme, cu ajutorul cărora să se poată elibera oamenii. Dar aceste adevăruri curând au fost uitate, așa că s'a ivit necesitatea de o nouă și ultimă descoperire. Aceasta a fost dată prin Manes, pe care ei îl socoteau acel „Mângâietor“ (Paraclet), pe care Hristos a făgăduit să-l trimită lumii¹²⁴). Casta preoțească în maniheism o alcătuiau așa numiții „aleși“ sau „desăvârșiți“ (telei). Ei se numeau pentru a susține necontenit influența lui Manes cu ajutorul abținerii ascetice dela căsătorie, dela vin și dela hrana animală. Aceia în care numai se începea procesul de lumină, se numeau „ascultători“, așa că acești din urmă erau mijlocitori intermediari între omnia materială și între „aleși“, singurii cărora li se încredința tainele și osebitele slujbe ale sectei. „Aleșii“ erau aceia care, trăind în celibat, în sărăcie și înfrânare, se desfătau deplin de adevăr, de știință și de rațiune, — aceste parole ale maniheilor. Ei se mândreau cu curățenie absolută, care era simbolizată prin „trei peceti“, — pecetea buzelor, care deacum trebuiau să fie curate de orice vorbe rele și de orice mâncare în afară de plante; pecetea pieptului, din care se izgonca

123) Aug. in Psalm. CXXXIX. „Et ipse est Christus, crucifixus in toto mundo“.

124) Acta Archel. (Ruth, Rel. Sacr. V, 73—74). El nu înțelege că acesta este sf. Duh, dar că el a fost prorocul făgăduit al desăvârșirii. Această „Scrisoare de întemeiere“ se începea așa: „Mani, chemat să fie apostol lui Iisus Hristos prin alegerea lui Dumnezeu-Tatăl. Acestea sunt cuvintele mântuirii din izvorul cel viu și veșnic“.

orice senzualitate ; și pecetea mâinilor, care trebuiau să fie curate de fapte nedrepte și de pricinuirea oricărei vătămări vieții naturei ¹²⁵⁾ deoarece după credințele lor, orice brazdă trasă cu plugul, orice lovitură de secure, orice rupere de roade sau de flori erau rană de moarte, pricinuite crucei luminei răspândită în toată natura ¹²⁶⁾.

Sufletele curate, liberate cu ajutorul științei din blestemul materiei rele, la început trec în soare, după aceea în cerul înstelat și, însfârșit în lumina primordială. Sufletele necurățite și neliberate trebuiau să-și dobândească curățirea lor cu ajutorul unor nesfârșite peregrinații, în timpul cărora ele treceau prin trupuri de animale și de plante. În sfârșit, lumea va fi arsă și se va descompune în elementele ei primordiale ale luminei și materiei, iar puterile întunerecului de acum înainte vor fi absolut neputincioase și simțindu-și neputința nu se vor mai lupta cu puterile luminei, ci numai între ele.

În multe din aceste închipuiri fantastice s'ar putea, întrucâtva, vedea nu alta, decât imperfecțiunile indispensabile ale adevăratei filosofii, care în zadar se luptă cu chestiunile irezolvabile. Dar toată sistema aceasta era imposibil de împăcat cu creștinismul. Maniheii se foloseau de însușirile lor dialectice ca să nimicească Vechiul Testament ¹²⁷⁾, și dovedeau că revelațiunea primordială, din care se coprindea într'însul abia numai puține urme slabe, a fost alterată iremediabil de monoteismul iudaic. Ei reacționau în mod hotărât contra cerințelor credinței, spunând că ei însuși au ajuns să posede anumite cunoștinți cu ajutorul rațiunii. În Evanghelie deasemenea, după părerea lor, erau multe

125) Aug. De Mor. Man. 10.

126) Despre absurditățile fantastice, la care au dus astfel de vederi, vezi Aug. c. Faust. V, 6 ; VI, 4 ; Epiphan. Haer. XVI, 28.

127) Photius, Cod. 179.

intercalări și contraziceri iudaice, mai ales în genealogii și în cuvântările scrise ale lui Iisus. Dar toate acele locuri, în care apostolii Ioan și Pavel vorbesc de contrastul dintre lumină și întuneric, dintre trup și spirit, ei le citau în sprijinul propriului lor dualism, deoarece, după părerea lor, în aceste locuri din Noul Testament se coprindea revelațiunea primordială. Deaceia ei se socoteau ca singurii ucenici adevărați ai lui Hristos. Dar Hristosul lor nu era decât Hristosul doceților, — „care s'a arătat în formă de om, dar n'a fost om" ¹²⁸). Partea primejdioasă și răul sistemului lor fu întrucâtva acela, că ei se foloseau liberi de orice expresii ale creștinismului, dar cu totul în alt sens decât acela pe care li-l dădeau creștinii, sunt temeuri să credem, că unele din obiceiurile misterioase, pe care le dădeau de „ascultători“, și erau cunoscute numai „aleșilor“, erau de calitate desgustătoare în cea mai înaltă măsură. Sărbătorilor creștine ei le dădeau puțină însemnătate. Ziua lor cea mare, cunoscută sub denumirea de „Catedra“ (vima), era sărbătoarea lui Manes, când ei cu toții se închinau la un tron luxos decorat, la care duceau cinci trepte, ce simbolizau, poate, cele cinci elemente ¹²⁹).

Nu-i greu de văzut, că o astfel de sistemă, cu raționalismul ei fin, cu pretențiile ei la o deosebită iluminare, cu bogatele ei simboluri fantastice, cu măgulirea mândriei minții, cu pretențiile ei necontenite de libertate, adevăr și înțelepciune, a trebuit să aibă o puternică atracție pentru multe minți. Nu se poate nega, că dacă noi n'am avea de călăuză revelațiunea, dualismul

128) Faust, manicheu, reproșază creștinilor (Aug. c. Faust, XVIII), că ei ar fi izgonind rațiunea, ar crede orbește în toate, și s'ar teme de a desparte adevărul de minciună, cum se tem copiii de fantome.

129) Epiphani. Haer. LXIV, 28. Cyrill. Hier. Catech. VI. Aug. Haer. XLVI. c. Ep. Fundam. 8; c. Faust, XVIII, 5.

s'ar fi putut părea, dupăcum s'a și părut lui Yohn Stuart Mill, cea mai rațională explicare a fenomenelor lumii, în care binele și răul, lumina și întunericul, viața și moartea, Garizim și Geval, binecuvântarea și blestemul împart între dânsese viața omului. El aparține în realitate acelei enorme mișcări spirituale și intelectuale nedeterminate, care se resimte mai mult sau mai puțin în dezvoltarea oricărei minți cugetătoare. Chiar creștinismul recunoaște în totul existența și puternicia forțelor rele, de care ne și îndeamnă el să ne izbăvim ¹³⁰⁾; dar creștinismul în chestia rezolvirii enigmei lumii, pe care mintea noastră mărginită s'a dovedit neînstare de a o deslega, ne trimite la viața viitoare. Maniheii se mândreau, că în veacul al IV-lea ei reprezentau o comunitate numeroasă și puternică, că numai ei singuri au găsit cheia acestei nepătrunse taine, și munca de căpetenie a lui Augustin a fost să le arate, că pretinsa lor rezolvire a chestiunii, fără să mai vorbim de absurditatea ipotezelor sale științifice, este o amestecătură de născociri extrem de copilărești și a atras după sine încă și mai mari dificultăți, contradicții și absurdități, decât acelea, pe care ei înzadar s'au încercat să le înlăture. El oferi cu totul altă rezolvire a problemei și rezolvirea lui în trăsăturile ei generale a fost acceptată, deși nu în toate amărunțimile, de toată lumea creștină.

Maniheismul s'a răspândit, se pare, cu o mare repeziciune. Deja în anul 287 Dioclețian publică un edict contra lui, ca contra „unui nou și ne mai auzit monstru, care ne-a venit dela Perși, poporul dușman, și a pri-

130) Să luăm, de pildă, astfel de expresii, ca „dumnezeul veacului acestuia“, 2 Cor. IV, 4. Iudeii vorbesc câteodată chiar despre satana ca despre *El-Așer*, dumnezeu vechi.

cinuit mult rău" ¹³¹). Augustin, cum am văzut, a scris contra maniheilor trei tratate încă în anul 388, în timp de un an, cât a șezut la Roma, iar al patrulea tratat (încercarea neizbutită de a interpreta cartea Facerei cu ajutorul metodei alegoric), l-a scris în Tagasta. Când el în anul 392 se făcu prezviter, simți și mai adânc obligația de a-i combate. Cartea sa „Despre folosul credinții”, fu rodul silințelor de a întoarce iar la creștinism pe Honorat, care-l urmăse în maniheism, și în acest scop el se silește să evidențieze superioritatea acelui principiu al credinții, pe care-l disprețuiau maniheii, și să expună absurditățile părerilor lor, că Vechiul Testament ar consta mai cu samă din o mulțime de intercalațiuni și falsificări. Cartea sa următoare „Despre cele două suflete” se învârte împrejurul chestiunii despre dualism și monoteism și desfășură o concepție adâncă despre rău, ca unul ce nu-i nimic, decât o simplă negațiune și simplu își are originea sa în pofta voinței, iar nu în cauzalitatea lui Dumnezeu. El îl privește ca aparținând impulsului, iar nu ființei sufletului. A treia carte „Contra lui Adimant” prezintă o încercare de a combate presupusa contradicție dintre Vechiul și Noul Testament cu ajutorul indicării asemănării lor relative.

Augustin nu s'a mărginit în polemica sa numai la condei. El neconținut chema pe eretici la dispute personale, care se scriau de stenografi și obțineau o vastă publicitate. Nu-i de mirare, că lui Augustin îi plăceau asemenea dispute sau că protivnicii lui erau departe de a primi cu plăcere invitațiunile lui. Astfel de dispute, de altminterlea, nouă din zece părți se dovedeau ne folositoare. Fiecare partid își adscria sieși victoria, și biruința reală sau presupusă adesea se declara de partea

131) Despre acest edict se pomenește la Ambrosie la 2 Tim. III, 7. Vezi Neander, Ch. Hist. II, 198; Gieseler, I, 228.

celui mai tăios dialectic sau a celui mai capabil orator independent de ființa reală a lucrului. Augustin însă, fiind cugetător clar și consecvent, puternic în logică, orator luminat, om de cea mai deplină sinceritate și de deplină stăpânire de sine, deprins să vorbească înaintea mulțimei adoratorilor din orașele, unde el se bucura de o mare influență, evident era un protivnic puternic și primejdios pentru eretici.

Când el se făcu preot în Ippon, maniheul fortunat se bucura de așa iubire, încât mulți primeau părerile lui și locuiau în Ippon, ca să se folosească de învățătura lui ¹³²⁾). Augustin îl provocă la discuție și el cu neplăcere fu nevoit, sub apăsarea adeptilor săi, să primească această provocare. Discuția se duse în jurul chestiunii abstracte: „Pot oare să fie două naturi coeternă și opuse?” Și fiindcă maniheii respingeau autoritatea, discuțiunea trebui să se ducă pe temeiul rațiunii. Discuția ținu două zile, în Septembrie anul 392, în fața unei mari adunări de ascultători, în băile Lossie. Augustin insistă asupra argumentului deja amintit, pe care el îl împrumutase dela prietenul său Nebridie. Dacă Dumnezeu suprem poate suferi știrbire dela rău, atunci însemnează că el nu-i invulnerabil; dacă însă lui nu i se poate pricinui vătămare, atunci el n’ar trebui să pună sufletele, care alcătuiesc o parte din ființa sa, în niște trupuri, care, după învățătura maniheilor, alcătuiesc un rău esențial. Fortunat nu fu nicidecum în stare să reziste unui astfel de protivnic, cum era Augustin; el fu dărâmat, rușinat și muți. Cu mare disperare în suflet el părăsi orașul, mulți dintre adepții lui trecură în sânul Bisericii ortodoxe și maniheismul conținu de a mai fi primejdios în Ippon.

După aceasta Augustin fu așa de mult ocupat în lup-

132) Retractt. I, 16.

ta contra donatiștilor, încât nu mai păși fățiș contra maniheilor pânăce se făcu episcop. Dar în anul 404. provocă pe Felix, unul din „aleșii“ maniheilor, care, probabil, fusese numit succesor lui Fortunat. Deoarece maniheismului era acum interzis de stat ¹³³⁾, Augustin avea pe Felix cu totul în mâinile sale, cu atât mai mult că acest din urmă era om de o cultură nu tocmai înaltă. Episcopul de Ippon îi spuse limpede: „Tu trebuie să te alături la Biserica ortodoxă sau să pleci“, și Felix nu avu altă alegere de făcut, decât să-și susțină credința sa în timpul unei dispute de două zile, care avu loc în biserica catedrală ¹³⁴⁾. Augustin și de astădată repetă argumentul de altă dată al lui Nebridie, și Felix fu cu totul nimicit.

Pe această chestiune Augustin scrise și câteva cărți. Critica lui la scrisoarea lui Manes, cunoscută sub numirea de „Temeiul“, remarcabilă mai cu seamă prin tonul omenos față cu aceia, de credința cărora s'a ținut cândva, coprinde vestita declarație, că Augustin n'ar fi crezând nici în Evanghelie, dacă n'ar fi împins la aceasta de autoritatea bisericeii.

Cea mai importantă din scrierile lui Augustin contra maniheilor este tratatul „Contra lui Faust“, în 33 cărți. El îl scrise ca răspuns la niște rugăminți stăruitoare, deoarece fiecare considera pe Faust ca învățător de căpetenie al maniheismului din acea vreme ¹³⁵⁾, și cartea lui conținea câteva obiecțiuni critice din cele mai tari ale sec-

133) Legea lui Teodosie, în care pentru întâia oară se întâlnește numirea de rău augur „Inchizitor“, amenința unele secte de manihei cu moartea: „Summo suplicio et inexpiabile poenâ jube-mus affligi“. Cod. Teodos. VIII; Milman, History of Christianity, III, 301.

134) Nu se știe de-i acesta acel Felix, cu care a avut a face Augustin în Ep. LXXIX.

135) Vezi mai sus pag. . . .

tei contra vieții patriarhilor și contra altor părți din Biblie. O carte nu tocmai mare „Despre natura lui Dumnezeu” ne înfățișează dezvoltarea acelui argument, pe care Augustin îl socotea așa de decisiv contra maniheilor, anume, că natura lui Dumnezeu are caracter suprem, neschimbăcios, și nestricăcios, și origina răului își are rădăcina în libertatea voinței omului. Pentru dărâmarea pretinsei sfințenie a maniheilor, el înșiră câteva istorioare grozave din viața lor desfrânată în Paflagonia și Gallia ¹³⁶⁾).

În anul 405, Augustin a scris ultima sa carte contra maniheilor, pe care el o considera deasemenea și drept cea mai bună lucrare a sa de acest gen, anume răspuns lui Secundin ¹³⁷⁾. Secundin era un roman, care scrisese lui Augustin o scrisoare și într'însa, exprimându-și un mare entusiasm față de elocvența lui, nu aproba cu toate acestea stilul argumentelor lui. În scrisoarea sa el apără pe manihei și combate pe ortodocși, învinuind direct pe Augustin, zicând că el niciodată n'a lămurit deajuns adevăratele păreri ale sectei, contra căroră a obiectat. „Tu te lupți, — scria el, — nu în contra lui Manes, ci contra lui Hanibal sau Mitridate”. Augustin în răspunsul său nu dă atențiune observațiilor personale ale lui Secundin, ci apără Biserica și cu multă putere combate eresul. Spiritul iluminismului oriental se deosebește decisiv de spiritul credinței creștine ¹³⁸⁾.

Rezultatul principal al acestei îndelungate polemici a fost dărâmarea doctrinei dualismului, stabilirea doctrinei despre unitatea supremă a lui Dumnezeu, înțelegerea răului ca neființă și negațiune și raportarea izvo-

136) De Nat. Boni, 47.

137) Ezedeii sau adoratorii diavolului în Mozul se socotesc o rămășiță a sectei maniheilor, și această sistemă și-a lăsat urme și în mahomedanism.

138) Idem.

rului răului în domeniul imperfecțiunii omenești. Augustin dovedește, că păcatul nu există nici în Dumnezeu, nici în natura noastră trupească, nici în natura lucrurilor, care singure de sine sunt indiferente, ci în neputința voinței noastre omenești. La întrebările despre alegere și osândire, libertate și prevedere, la care în mod firesc l-a condus polemica, Augustin nu revarsă nici o lumină, deoarece singure de sine aceste chestiuni nu puteau fi rezolvite numai de rațiune.

X. FERICITUL AUGUSTIN ȘI DONATIȘTII.

„Să nu fie desbinare în trup“

1. Cor., XII, 25,

Disputa regretabilă cu donatiștii, care a întunecat o mare parte din timpul episcopatului lui Augustin, fu de un caracter cu totul altul decât cea cu maniheii. Chestiunile atacate aicea erau bisericești, iar nu metafizice. Ele priveau mai curânt ordinea bisericească, decât temeiurile de credință, și-și datorau originea lor mai curând spiritului înverșunat de partid, decât unor speculațiuni profunde ¹³⁹⁾.

Schisma donatiștilor, numiți așa dela Donat din Cava-Nigra, care a prezidat la sinodul din Cirta, bântuia acum deaproape o sută de ani. Ea se începuse în timpul persecuției lui Deoclețian, care prin edictul din anul 303

139) Despre toată disputa aceasta vezi Ribbeck, Donatus u. Augustinus oder der Erste entscheidende Kampf Zwischen Separatismus Kirche, 2 vols. Elb. 1858. Descrierea pe scurt a originii istorice a schismei o dă Gibbon CLIX, 21. Izvoarele principale în această chestiune sunt: Aug. Brevie. Coll. Dei. 3, ch. 12; Epp. XLIII, CLXII; Haer. LXIV.; c. Ep. Parmen, I, 3, in Croscon. II. 1; Optatus, De Schismati Donat I, (vezi Wordsworth. ch. Hist. I, 404 și următoarele).

poruncise ca creștinii să-și predea cărțile lor religioase sub amenințarea pedepsei cu moartea. Acest edict fu riguros adus la îndeplinire în Africa. Unii creștini ocotiră acest edict, alții, printre care unii clerici, își dădură Bibliile lor, și în urma acestui fapt fură numiți în batjocură trădători. Ei își apărau felul lor de purtare cu locuri din sfânta Scriptură și cu jargumentul, că viața omului e mai sfântă și mai prețioasă decât o carte scrisă. Osândirea slăbiciunii lor fu cu atât mai aspră, cu cât în acea vreme montaniștii umplură Africa cu duhul lor de înflăcărată râvnă. Mensurie, episcopul de Cartagena, ocoli prigonirile păgâne prin aceea, că le dădu cărțile eretice, ascunzând pe toate celelalte; dar el și arhidiaconul lui, Cecilian, stârni o indignare și mai mare prin opunerea la marile onoruri, pe care creștinii și în-deosebi femeile le dădeau mărturisitorilor închiși în temniță. Mulți din acești din urmă erau persoane de o vrednicie puțin înaltă și ca îndemn pentru unii dintr'înșii în aceste împrejurări fu dorința de slavă și de a cumpăra ușor ertarea păcatelor pe viață. Deaceea episcopul consideră că nu-i bine, ca unora ca aceștia să li se dea o cinste ca unor sfinți și semi-zei. Acești „mărturisitori“ în urmă au făcut tot ce le-a stat în putere pentru răsturnarea lui Mensurie, și au fost ajutați la aceasta de o bogată văduvă superstițioasă, anume Lucilla, pe care episcopul o umpluse de indignare prin un reproș ce-i făcu, pentrucă ea înainte de împărtășire sărutase oasele unui presupus mucenic. „În acest timp, — zice, Optat de Mileum, unul din izvoarele de căpitenie ale informațiilor noastre, — furia nebunei femei produse schismă, spiritul de partid o alimentă și lăcomia o consolida¹⁴⁰⁾).

După moartea lui Mensurie în anul 311, Cecilian car

140) Opt. I, 19.

grăbit fu hirotonisit episcop de către Felix de Aptung. Episcopii de Numidia în timpul alegerii lui n'au asistat și ei cu puteri unite se ridicară împotriva lui cu Lucilla, precum și cu partidul episcopilor zavistnici și a epitropilor bisericești (seniores plebis), dela care el ceruse restituirea unor vase bisericești și a altor averi. Ei ziceau, că el însuși a fost pe jumătate trădător și a fost hirotonisit de Felix, pe care-l învinuiau de acelaș păcat. El se oferă să combată toate învinuirile aduse asupra lui și zise, că dacă ei pot să dovedească, că hirotonia lui e nelegală, atuncea el se va prezenta înaintea lor și va conveni să primească o nouă hirotonie. „Lasă-l să vie la hirotonie, — zise Purpurie, episcopul de Numidia, care avea o limbă foarte tăioasă, — că noi sub formă de pocăință îi vom sdrobi capul“¹⁴¹⁾. Cu astfel de persoane nu era cu putință și un fel de împăcare. Deaceia ei hirotoniră pe favoritul Lucillei, pe citețul Maiorin, și după moartea lui, care s'a petrecut în anul 315, hirotoniră pe al doilea Donat, care excluse dela biserică pe Cecilian și se puse în fruntea schismei cu așa furie și râvnă excentrică, încât însuși schisma deveni cunoscută sub numele lui.

În anul 312 Constantin cel Mare, după sfatul lui Osia de Cordoba, se încercă să pună capăt schismei și spuse proconsulului Africei, s'o înăbușe cu sila. Deoarece donatiștii cereau, ca să nu fie osândiți fără

141) La sinodul din Cirta în anul 305, episcopul Secund, care prezida, acuză pe Purpurie că și-a ucis doi nepoți. „Eu nu mă tem, — răspunse el, — de asemenea chestiuni; am ucis și voi uicide pe toți, care-mi vor sta în cale“. La acest straniu sinod fu rânduit episcop în Cirta un alt „trădător“ (traditor). Cu toate acestea chiar acești episcopi au luat parte la atacul contra lui Cecilian. Sinodul din Eliberia (Elvira), la care a asistat Osie și la care s'au stabilit canoane importante cu privire la disciplina bisericească, s'a ținut cam tot în timpul acela.

să fie mai întâi ascultați, el însărcină să cerceteze cazul pe Melhiad, episcopul de Roma, care în anul 313 cu încuviințarea altor 18 episcopi, rezolvise chestia în folosul lui Cecilian, dar nu exclusese pe donatiști dela comuniunea cu biserica. Donatiștii refuzaseră să primească această condamnare, deoarece cu acel prilej nu se spusese nimica relativ de obiecțiunea lor principală, care consta în aceea, că Felix, episcopul hirotonisit era trădător. Atunci Constantin dispuse, ca Felix să fie dat în judecată la Cartagina și toată cearta să fie supusă examinării altui sinod la Arelat. Felix fu achitat în Cartagina, iar donatiștii fură condamnați la Arelat, în anul 314. Deoarece ei se adresară iarăși lui Constantin cu cererea să cerceteze personal cauza lor, apoi el primi, deși cu neplăcere, și ascultând pe Cecilian și pe Donat, care-și apărară înaintea lui cauza lor în Milan, în anul 316, și el deslegă chestiunea în favoarea lui Cecilian. Dar către sfârșitul certei el îi închise pe amândoi în temniță, la Brescia, și trimise doi episcopi, în care avea încredere, să hirotonisească în locul lor pe un altul, care n'ar întimpina obiecțiuni din partea ierarhului. Între acestea Donat, totuși, fugi de sub pază și după el urmă și Cecilian. Constantin, nemulțămît peste măsură, porunci demnitarului imperial Ursachie să potolească pe donatiști cu puterea săbiei; dar acesta găsi că aceasta-i cu neputință. În anul 321 ei scriseră împăratului, că ei au refuzat să aibă vreo afacere cu „netrebnicul lui episcop”¹⁴²⁾. Donat, evident, era ceva mai mult decât un trufaș fudul, cum îl descriu vrășmașii. Insuși Augustin recunoaște sinceritatea și influența lui și compară caracterul său cu caracterul lui Ciprian.

El și-a dobândit mulți adepți și indignat fiind conștient de împilărilor autorităților civile, protivnice lui, întărește con-

142) Aug. Brevic. Coll. III, 39: „Antistiti ipsius nebuloni”

tra lor fanatismul sălbaticilor „circumcilianii“, cari trecură departe cauza sa și umplură Africa de groază timp de mai mulți ani, amestecând pîntre nebuniile fanatismului lor și cele mai grosolane abuzuri ale unei nerușinate senzualități. Cauza donatiștilor nu trebuie să o judecăm după acești maroderi nebuni și furioși, deși unii din episcopi se uitau la ei pîntre degete, ba chiar se și folosiră de fanatismul lor. Văzînd însă că schisma devine tot mai primejdioasă, Constantin trecu dela asprimea extremă la o toleranță extremă, își spală mâinile în toată afacerea asta și declară, că toată afacerea aceasta o lasă la judecata lui Dumnezeu, deși pentru ortodocși zidi pe cont propriu o biserică în locul aceia, de care-i lipsiseră donatiștii cu forța. Ei se întăriră așa de repede ca număr și influență, încât la sinodul din anul 330 din partea lor participară 270 de episcopi. În asemenea împrejurări donatiștii curând umplură Africa, deși toate celelalte biserici ale lumii creștine recunosc cură de episcop adevărat al Cartagenei pe Cecilian.

Constantin cel Mare muri în anul 337 și fiul său Constans se sili să împace această afacere neplăcută cu daruri și măguliri. El trimise doi împuterniciți, pe Paul și Macarie, pentru restabilirea liniștii. Dar în timp ce Gratiian, episcopul Cartagenei, îi salută ca pe niște „slujitori ai lui Dumnezeu“, un scriitor donatist îi descrie ca pe două fiară sălbatece, care au adus cu sine „murmurul spurcat al prigonirii“. Donat respinse darurile acestor împuterniciți cu cuvintele: „Ce împărtășire are Biserica cu Cesarul?“ Fanatismul donatiștilor creșcu. Circumcilianii se purtară asemenea anabaptiștilor și ca oamenii monarhiei a cincea din epoca reformației, și autoritatea de stat fu nevoită să ia măsurile sale. Episcopii donatiști principali fură izgoniți și Donat muri în exil. Iulian, în scop de a ațîța desbinarea între „galiienii“ urâți lui, învoi tuturor episcopilor izgoniți să

se întorcă la locurile lor și donatiștii se întoarseră triumfători în cap cu noul lor episcop Parmenian. Ei puseră mâna pe bisericile pierdute și ca să le curățe de necurăția catolicilor, spălară până și pereții lor, ba desgropară și aruncară și morții. Grațian reînoi în anul 377 edictul contra lor, dar donatiștii se înmulțiră mereu până când începură să se desbina în „mici tabere”. Când ei deveniră un partid, care numai avea nimic decât numai principiul nominal, dar și principiul acesta atât în teorie, cât și în practică ei îl violau mereu. Ei începură cu rigorismul religios și terminară cu furie nebunească.

Despre schisma donatistă Optat, episcopul de Mileum, a scris șapte cărți, dar încă nu se ivise un astfel de scriitor, care să dărîme toată teoria lor. Această muncă fu întreprinsă de Augustin, după ce el în anul 396 deveni episcop de Ippon. Inseși starea de lucruri cerea intervenția lui, deoarece în Ippon donatiștii erau mai numeroși decât ortodocșii. Provincia aceasta fusese cu deosebire bântuită de furia circumcilienilor, care cele mai josnice cruzimi ale lor le justificau prin inspirația de sus. Desbinarea se lățise așa de departe, încât cele mai dăunătoare neînțelegeri pătrunseseră chiar în sânul familiilor. Între comunitățile dușmane neconținut se iveau pricină de certuri. Într-o vreme Augustin se jeluea, că donatiștii primiseră și rebotezaseră pe un tânăr feroce și corupt, care ucisese pe propria lui mamă. Altă dată un subdiacon cu viață urâtă fu izgonit dela biserică, dar fu rebotezat de donatiști și pe față se uni cu o haită netrebnică de circumciliani. După aceea, odată Augustin fu expus la înjurăturile unui preot donatist și fu numit corupător și trădător, pentru că el, după cererea unui tată, se încercase să readucă la biserica ortodoxă pe o femeie. Aceste cazuri duceau mereu la ceartă și dușmănie neconținută pe creștini. Dar Augustin simțea o smîn-

teală deosebită la vederea triumfului de pretutindenea a desbinării. El începu să predice contra donatiștilor, să scrie în contra lor și să-i provoace la dispută. La început el se raporta către dânsii prietenos și înlătura orice recurgere la forță și la amestecul statului. Abea numai mai târziu, dupăce fură încercate toate măsurile mai blânde, el fu nevoit să chieame în ajutor autoritatea civilă.

Episcop donatist în Ippon pe vremea aceea era bătrânul și ireproșabilul Proculeian. Augustin îi scrisese îndată o scrisoare, invitându-l la dispută. La început acesta, se pare, că nu fu contra să stea de vorbă cu privire la chestiunile controversate în prezența numai a câte zece martori de fiecare din părți. Dar în urmă își schimbă intenția. El lăsă fără răspuns scrisoarea prea-respectoasă a lui Augustin și rupse deodată orice contact cu dânsul ¹⁴³⁾. Augustin înadevăr nu izbuti niciodată să obțină dela donatiști învoire măcar pentru una din acele dispute publice, în care el cu atâta succes luptase contra maniheilor. Odată totuși avu în Tubursa un schimb prietenesc de păreri cu Fortunie, un distins episcop donatist; dar adouazi se strânse așa de mult popor să asculte convorbirea lor și ascultătorii așa de des întrerupeau convorbirea lor prin strigăte și argumente, încât convorbirea trebui să fie întreruptă și mai mult nu s'a mai reluat. Deaceea el fu nevoit să se adreseze către bătrânul episcop. Dar e îndoelnic, dacă prin o simplă convorbire ar fi fost cu puțință să se înlătore neînțelegerile, care izvorau din deosebiri și păreri fundamentale. Biserica, pe care mai ales o aveau în vedere donatiștii, era o biserică ideală, nevăzută, dependentă de sfințenia membrilor săi; biserică, pe care o avea în

vedere Augustin, era biserica văzută, cu semnele „catolicității și a succesiunii apostolice“.

Parmenian, care devenise succesorul lui Donat la anul 350, scrisese o însemnată scrisoare contra lui Tihonie, autorul „celor șapte reguli exigetice“, pe care le aprobase însuși Augustin¹⁴⁴). În această scrisoare el comunică versiunea donatistă a originii schismei și se încearcă să dovedească teoretic și pe baza sf. Scripturi, că a se despărți de „apostați“, ortodocșii cereau datoria lor. Ca răspuns la această scrisoare Augustin scrisese în anul 400 ale sale „Trei cărți contra cărții lui Parmenian“, în care expune vederea ortodoxă asupra originii schismei, răspunde la argumentele lui Parmenian și înșiră în contra lui propriile sale dovezi biblice. În această scriere el expune regula, că deși puritatea Bisericii cere pedepsirea păcătoșilor singuratici pentru propriul lor bine, totuși când oamenii răi sunt mulți, atunci contra lor nu se pot lua măsuri aspre, ci neghinele trebuie lăsate să crească împreună cu grâul până la seceriș. El arată deasemenea, că donatiștii au renunțat la punctele principale de discuție ale lor, admitând pe unii din aceea, pe cari i-au lăsat fără rebotezare¹⁴⁵), și recunoscând silnicia unuia din episcopii săi, Optat, care a primit porecla plină de dispreț de Optat Ghildonianul, „din cauza strânsei sale prietenii cu un general păgân Ghildon¹⁴⁶)“.

Curând după aceea el scrisese ale sale „Șapte cărți despre botez“, în care dovedește contra donatiștilor, eficacitatea tainei nu se află în dependență de nevrednicia preotului oficiant, și cu deosebire insistă contra

144) Tihonie (vezi Hist. of Interpr. pp. 22—26) a fost donatist, dar el nu aproba extremitățile, care le admiteau partizanii săi.

145) C. litt. Parmen. II, 4.

146) În această carte Augustin amintește despre desrădăcinarea aproape totală a păgânismului. I; 15.

orientării lui Ciprian, care a înduplecat un sinod cartaginez să lăpode botazul ereticilor¹⁴⁷).

În urma acestora el în nevoit să răspundă la o scrisoare a lui Petilian, care era avocat și neofit ortodox, dar care inclina pe partea schismei donatiste, oferindu-l-se scaunul de episcop în Cirta. Acest om în chip jignitor ataca Biserica, jalându-se de ofensele, pricinuite donatiștilor și numind societatea ortodoxă trădătoare. Scrisoarea aceasta se considera puternică sub raport polemic și Augustin în trei cărți o supuse unei amărurite combateri. Petilian fu așa de infuriat de argumentele, la care nu se simți în stare să răspundă, încât recurse la un atac sălbatec personal asupra înseși a lui Augustin¹⁴⁸). El adună tot felul de cleветiri și sminteale, câte putu să născociască pentru necinstirea lui, învinuindu-l de crime, pe care el niciodată nu le-a săvârșit, ponegrindu-l cu tot ce a găsit mai întunecat în „Confesiunea” sa, spunând că a fost popă manieș și în această stare a săvârșit tot felul de josnicii. El îl compară cu oratorul Tertul (Fapt. XXIV, 1), ridiculiză dialectica lui, reproduce niște vechi cleветiri, pe care le indicase Megalic, când se ridicase contra hirotoniei lui, îl acuză de necinste literară, îl injură pentru întemeierea de monastiri și ingenerare se sili să-l înceie în norolul celor mai sălbatice învinuiri. Acest sălbatec atac rămase asupra sa însuși. El din prima clipă arătă tuturor, afară doar de niște tâmpiți, că la argumentele lui Augustin el n-ă avut nimica de răspuns cu temeinicie. Lăsa la lui nevederea numai josnicia propriului său suflet și intenția n-ăscută de combatere. Augustin răspunde la ele cu cea mai mare înălțime și demnitate. El refuză să amâne vilda lui Petilian în a se apropoșa religioasă cu

¹⁴⁷ Cf. *ibid.* mai sus, p. 262...

¹⁴⁸ Cf. *ibid.* Petil. II, 24; Remont. II, 23.

neroi. „Dacă eu, — zice Augustin, — m'aş apuca să răspund la ocările tale cu propriile tale ocări, atunci noi am fi proprii zicând doi cărfitori şi am inspira carmenilor serioşi desgust faţă de noi, iar celor uşurateci le-am procura desfătare infernală”. Mai departe el nu voi să se mai apere, declarând pur şi simplu, că divulgând viaţa lui de dinainte de hotez, el n'a făcut-o cu alt scop, fără numai pentru preamărirea îndurării dumnezeieşti; ce se atinge de purtarea sa de după aceea, apoi în această privinţă el ar putea să recurgă la toţi cei care l-au cunoscut, zicând împreună cu apostolul Pavel: „Eu nu ştiu nimic în sarcina mea” (1 Cor. IV. 4). Ce se atinge de atacurile lui Petilian îndreptate contra Bisericii, apoi Augustin arată, că ele nu dovedesc nimica în chestiunea unei polemice reale şi dacă se coprim în ele vreun adevăr, apoi ele tot atâta vorbesc contra donatiştilor, cât şi contra ortodocşilor.

Polemica sa el a continuat-o în anul 402, în cartea sa „Despre unitatea Bisericii” şi în cele patru cărţi ale sale, ca răspuns gramaticului Cresconiu, „Despre hotez şi rebolezare”. Din nefericire, argumentele sale nu au produs rezultatele dorite. Părţile se raportară una către alta din ce în ce cu mai mare duşmărie, încă chestiunile supuse discuţiei avură, putem zice, un caracter secundar şi pur bisericesc. Fiecare parte se silea numai să atragă de partea sa un număr cât mai mare de adepţi. Bazabuzuciile circumcilianilor erau plătită cu aceeaşi monedă. Se părea, că slava şi folosul Bisericii Africii de nord va suferi un naufragiu definitiv din pricina stâncii acestei schisme. În fiecare dintre oraşele mai mari erau câte doi episcopi rivali între ei, unul ortodox şi altul donatist.

Fericitul Augustin şi ceilalţi episcopi africani ar fi fost bucuroşi de o împăcare careare începă. În anul 401 un sobor, ținut la Cartagena, lăsa libertate

fiecărui episcop să ia cele mai bune măsuri, ce le va avea la îndemână, pentru restatornicirea înțelegerii. Dar totodată se simți lipsa de iubire și răbdare. Ortodocșii se încercau să ridice comunitățile donatiste contra conducătorilor lor și recurgeau la ajutorul autorității civile. Ei semănau, așa zicând, vânt și la rândul lor aveau să secere furtună. Furia donatiștilor era așa de mare, încât însuși viața episcopilor era expusă la primejdii. Desordinile circumcilianilor ar fi fost de nedescris, dacă ei n'ar prezenta un fenomen obișnuit al timpurilor de turburări religioase. Circumcilianii rătăceau prin Africa de nord în bande prădalnice de netrebnici, care-și acopereau netrebnicia cu masca religiozității. Trecerea lor totdeauna se semnala prin prădăciuni, omoruri și incendii până când în cele din urmă strigătele lor soldățești „laudă lui Dumnezeu“ și înfățișarea bâtelor lor lungi, pe care ei le numeau izraile, deveniră groaza întregii țări. Ei confundau sinuciderile cu mucenicia și adesea ofereau nefericitului călător o singură alegere între două extreme: sau să-i omoare el pe ei, sau să fie omorât el de ei.

Intr'o împrejurare Posidie, prietenul lui Augustin și episcop de Calam, fu expus atacului unei bande a lor sub conducerea unui prezbiter, rudă a episcopului donatist. El fu nevoit să caute refugiu la prietenii săi într'o fermă, care fu îndată asediată de oameni înarmați. Făcând la început încercarea să dea foc fermei, circumcilienii sfărâmară ușa, uciseră caii și vitele, răniră câțiva oameni, iar pe însuși Posidie îl târâră din etajul de sus, îl supuseră la tot felul de ofense și-l bătură ¹⁴⁹⁾. Un prezbiter donatist, Restitut, trecând de partea bisericii ortodoxe, se pomeni atacat de circumcilienii în cap cu clerul lor, fu târât afară din casa sa,

149) C. Crescon, III, 50; Possid. in Vit. Aug. 12.

bătut crunt, îmbrăcat într'o manta de papură, pe care ei o numeau buda, aruncat într'o groapă cu noroi și timp de 12 zile fu ținut în mâinile torturatorilor ¹⁵⁰). De aici înainte îl considerară mărturisitor și apoi mucenic ¹⁵¹). Alt prezviter, anume Marcu, care deasemenea părăsise secta, fu mântuit de uciderea numai prin fugă la vreme ¹⁵²). Încă un convertit la ortodoxie, anume prezviterul Marțian, scăpă din mâinile lor prin fugă, dar clerul lor prinse pe subdiaconul lui și-l uciseră cu pietre aproape până la moarte, pentru care ei au fost pedepsiți prin aceea, că locuințele lor fură dărâmate până în temelie ¹⁵³).

Circumcilienii pândiră și pe însuși Augustin în timpul unei vizite episcopale ale lui. Dacă ei ar fi izbutit să-l prindă, de bună samă l-ar fi ucis, dar mulțămită unei întâmplări neprevăzute, călăuza sa greși drumul, apucând dela o răspântie altă cale. Augustin sosi la locul destinat cu mare ocolire, și astfel evită locul cu pândă. Episcopul de Tubursir, Sevurzdei, silindu-se să întoarcă o biserică dela donatiști, trebui să-și mântuească prin fugă viața sa și bătrânul lui tată, care era preot, muri din bătăile ce suferi atuncea dela ei ¹⁵⁴). Maximian, episcopul, la ocuparea unei biserici, trecute la ortodocși, trebui să-și caute refugiu dinaintea unei bande de donatiști înarmați sub sf. masă. Sfânta masă fu sfărâmată peste el, iar el bătut cu sfărâmăturile ei și după tot felul de jigniri, fu rănit cu sabia în coastă și udă locul sfânt cu sânge. Sângele nu i-a curs până să moară numai pentru că pe ranele lui se încleiase praful, prin care a fost târât. Ortodocșii, cu cântări de

150) C. Crescon, III, 53.

151) Ep. CXXXIII, 1.

152) Ep. CV, 3.

153) Ep. CV, 3; Possid. Vit. Aug. 12; Enchir. 5.

154) C. Crescon, III, 47.

psalmi, se încercara să-l mântuiască, dar donatiștii smulgându-l dela dânsii și, crezindu-l acum mort, aruncă trupul lui într'un turn, unde și zăcu el ca mort pe o movilă de moluz. Acolo fu găsit de un sătean, care-l duse împreună cu femeia în casa lor și îngrijiră împreună de dânsul, până se îndreptă de grozavele lui rane, cicatricele cărora îi rămaseră pentru toată viața. Apoi el plecă la Roma, ca să recurgă la judecata împăratului și întrucâtva în urma mijlocirilor sale O-norie edă în Ravena, la anul 405, o lege aspră pentru pedepsele, pe care ortodocșii îngroziți, le cereau acum din mâna lui. Prin aceste „Edicte ale unirii“, cum se numeau ele, rebotezarea se oprea sub pedeapsa confiscă-rei averilor, se publică libertate orăărui sclav, pe care stăpânul l-ar sili să treacă de partea donatiștilor și se porunceă autorităților civile să observe cu stricteță aplicarea legilor acestora.

În asemenea împrejurări donatiștii trecură în mase mari de partea bisericeii și în anul 407 un alt sinod Cartaginean hotărî, ca ei să fie primiți cu pace; dar cei mai îndărătnici dintre cei rămași, care nu voiseră să primească asigurarea pentru temeiul convertirii nominale, se considerau pe sine ca „Turmă mică“, ca „Biserica în pustie“, și salutând orice formă de mucenicie, cu fanatismul lor schismatic meraseră până la extrem¹⁵⁵⁾.

Starea de lucruri în diecesa proprie a lui Augustin era extrem de tristă. Era pustiită de bandele circumcilianilor, care-i incendiau clădirile, devastau lanurile, sileau poporul să primească botezul lor, etc. Înarmați cu tot felul de unelte groaznice, ei tăbărau asupra caselor clerului ortodox și le prădau, prindeau preoții, îi supuneau la bătai, îi răneau și-i aruncau în agonia morții. Cu o extraordinară cruzime, ei aruncau în ochii mul-

155) Ep. CVIII, 18.

toră praf de cretă și aflându-i vindecați de aceasta, amestecau în cretă ardei pisat, orbeau pe nenorociții, în ochii cărora aruncau asemenea praf. „Ei trăesc ca bandiții, — se jeluia clerul din Ippon primatului donatist, — mor ca circumcilienii, sunt cinstiți ca mucenici și totuși n'am auzit niciodată, că adevărații bandiți ar fi orbind pe cei pe care-i pradă“. Pe inimizii lor ei îi desaproabă pentru sinucidere, iar pe sine nu se desaproabă pentru uciderile, săvârșite de ei. Furia lor și bazabuziciile nu se mărgineau numai la această diecesă. În Baga ei au ars biserica și au aruncat în foc cărțile sfinte, păstrarea cărora în timpul persecuției lui Deoclețian servise de motiv al întemeerii acestei secte a lor. În Liberalisa ei dărâmară biserica, în Cirta dărâmară toate altarele. În Bezariana episcopul lor fură averea bisericeii și în Pudențiana dărâmă cinci biserici. În multe locuri se produsură serioase turburări, care se terminară cu vărsare de sânge. Așa a fost fructul amar al schismei bisericești ¹⁵⁶).

Triumful ortodoxiei, obținut prin măsuri externe, fu de scurtă durată. În anul 408 Stilihon, marele ministru și general al slabului Onorie, fu ucis în urma unei intrigi de curte și după un an Olimpie, succesorul său, fu lipsit de putere. După aceea urmă o totală reacție la curtea din Ravena. În anul 409 legile penale contra donatiștilor au fost revocate și toate bisericile lor, folosindu-se de această împrejurare, se lepădară numaidecât de convertirea lor fățarnică la ortodoxie. Onorie, ca răspuns la altă mijlocire, porunci să se adune în anul 410 un sfat, la care Marcelin, prietenul lui Augustin, trebuia să cerceteze și să rezolve chestiunea în calitate de împuternicit al împăratului. Sfatul se ținu în

156) Despre aceste evenimente vezi Epp. LXXXIV, LXXXVIII, CVIII

anul 411 și a fost alcătuit din 279 episcopi donatiști și 286 episcopi ortodocși, cu care prilej ca reprezentanți și oratori au fost: din partea celor dintâi Petilian, iar din partea celor din urmă Augustin.

Era clar, că un astfel de sfat, în care, cum cu dispreț observă Arianasie, „prezida un funcționar civil“, nu putea să ducă la nici o soluție. Marcelin, simțind că-i incomod să prezideze o adunare duhovnicească, propuse să se aleagă cineva ca al doilea prezident. „Noi nu avem nevoie de doi, — răspunse Petilian, — întrucât nîciodată n'am cerut măcar unul“. Discuția în primele două zile se învârti împrejurul chestiunii: care parte pentru întîia oară a chemat în ajutor autoritatea civilă? În ziua a treia se puse în discuție în adevăr punctele controversate despre originea schismei și despre adevărata curățenie a bisericii. Discuțiunile se dovediră a fi cu totul seci. Ele deveniră cu atât mai obositoare, cu cât donatiștii ziseră, că ei nu pot să șadă în prezența unui om așa de mare, cum era Marcelin, așa că toți episcopii trebuiră să stea în picioare în timpul primelor zile; adoua zi Petilian declară iarăși, că sfînta Scriptură le interzicea să șadă, și în susținerea afirmației sale cită cuvintele: „Nu voiședea cu cei necredincioși“. Dispoziția, manifestată de donatiști, fu în genere extrem de rea: Când Augustin, a treia zi, începu cuvîntarea sa cu cuvîntul: „Fraților“, Petilian obiectă în contra acestei expresii, că ar fi jignitoare. Ei atacară memoria lui Cecilian și în acelaș timp declarară, că nu vor să intre în istoria schismei. Unii din ei propuseră să se tâlcuească cuvîntul „catolic“ în sensul zcelora, „care țin legile și păzesc tainele“, dar fură nevoiți să admită, că ei nu recunoșteau, cum că toată biserica se mărginește în Africa.

Cum și era firesc de așteptat, după o consfătuire de 18 zile, Marcelin rezolvă chestia în contra donatiștilor

și Onorie întări hotărârea lui prin repunerea în vigoare a edictelor celor aspre. Donatiștii protestară, că ei nu convin să primească mijlocirea mirenilor în chestiunile bisericesti și lucrurile meraseră ca mai înainte. Donatiștii răspunseră la dovezile protivnicilor lor prin cuvinte aspre și echivoce. „Eu nu pot să prefer ceiace voiți voi, — zise Emerit, — dar eu pot să voesc ceiace vreau“ ¹⁵⁷). Augustin începu să vorbească despre victoria ortodocșilor la consfătuirea din Cartagina. „Toți pot să vadă din protocoale, — răspunse Emerit, — de am fost biruit, sau am rămas biruit, și de am fost biruit de adevăr, sau impilat cu sila“. — „Dar la ce ai venit tu aicea?“ — îl întreabă episcopul de Ippon. — „Să-ți dau acest răspuns odată pentru totdeauna“, — răspunse Emerit. Dar lucrul înțeles, că Emerit atâta și putu, să se mărginească la această ingenioasă înțepătură, având în vedere neputința sa practică. Când tribunul imperial amenință pe Gaudiențiu de Tamagunda cu moartea, dacă nu va trece la biserica ortodoxă, acesta răspunse: „Să știi, că dacă tu vei întrebuința contra noastră forța, eu și poporul meu ne vom duce la biserică și o vom aprinde deasupra capetelor noastre.“ — „Pentru tine e mai bine să fugi, — zise tribunul, — altmintrelea vei fi dat morții“. — „Noi nu căutăm mucenicia, — răspunse Gaudiențiu, — dar suntem cu totul gata petru dânsa ; numai năimitul fuge când vede lupul venind“ ¹⁵⁸). Întâmplarea aceasta servi de motiv pentru Augustin să scrie ultima scriere a sa contra donatiștilor și anume „Contra scrisorii lui Gaudiențiu“, — scriere, care lasă să se vadă semne evidente, că el începuse să fie obosit de această polemică nesfârșită.

157) Serm. ad Caesar. Eccl. 1 : „Non possum malle quod vultis, sed possum velle quod volo“.

158) Augustin vorbea donatiștilor, că ei n'ar putea să fie creștini, deoarece se jeluiau, că n'au unde să fugă (c. Gaudent. I, 19).

Jaudiențiu regreta, că din pricina asprelor măsuri luate contra donatiștilor, mii din ei fură aduși pânăla cea mai deplină turbare și sinucidere. Augustin răspunde, că totuși au trecut la biserica ortodoxă mai mulți decât cei cari s'au sinucis. Ortodocșii socot că e mai bine ca „puținii disperați și înrăiți să piară, decât ca o mare majoritate să rămână pentru a arde în gheena din pricină că se țin de o schismă uricioasă. Biserica se putea mângâia cu acea pace, pe care o dobândise, mulțămită severității, întocmai precum David se mângâia de moartea lui Abesalom ¹⁵⁹⁾).

Sfârșitul schisme, care nu s'a putut obține nici prin blândeță, nici prin măsuri aspre, l-a adus năvălirea Vandalilor. Onorie a edat legi din ce în ce mai aspre pentru înăbușirea donatiștilor, dar rămășițele lor cu o îndărătnicie de neînvins persistau în părerile lor. Dar în anul 420, Vandalii arieni năvăliră în Africa și supuseră la prigoniri deopotrivă atât pe ortodocși, cât și pe donatiști. Protivnicii de altă dată fură aduși la împăcare între ei de grozava primejdie comună și abea atunci pentru prima oară văzură, că pentru ei, care primiseră acelaș simbol, credeau în acelaș Mântuitor, nu era așa de greu să ajungă la înțelegere între dânsii. Ultimele scântei ale acestei schisme au fost distruse de saracini în veacul al VII-lea, în timpul acelei catastrofe pustiitoare, în care a perit Biserica africană de nord.

Augustin trebui timp de mulți ani să suporte ura și dușmănia acestei secte, deoarece el recurgea la tot felul posibil de mijloace bisericești, literare și politice pentru dărâmarea schisme. Cearta aceasta stârni o serie întreagă de chestiuni nouă, referitoare la ideia de biserică și de raporturile dintre biserică și stat, chestiuni, care numai în parte fuseseră stârnite de montaniști, de

159) C. Gaudent, I, 32, Ep. CCIV, 2.

novațieni și de meletieni. Singura chestiune dogmatică în legătură cu această polemică, a fost chestiunea despre botez. Insuși Augustin admitea, că donatiștii nu erau eretici, deși el privea la schisma lor ca fiind numai puțin periculoasă decât erezia. Această polemică plicticoasă și greoaie exercită o influență foarte rea atât asupra dispoziției sale, cât și asupra teologiei lui. Ea îl făcu aspru în ceiace altădată era duios, și îngustă considerabil vederile lui.

Donatiștii de altă dată aveau dorința sinceră de a susține biserica în curățenie și credeau sincer, că biserica nu putea fi o biserică adevărată, dacă nu rămâne moralmente curată. Prima lor mișcare manifestă o reacție riguroasă contra indiferentismului deșărtăciunei lumești și a slăbirei disciplinei, de care începu întrucâtva să sufere biserica, obținând biruință în lume. Această reacție nu era nici nefirească, nici nedemnă, când ne amintim, că toți marii părinți admit succesiv, că ceasul triumfului politic al bisericei a fost totodată începutul slăbirei duhovnicești a creștinilor. Cu toate acestea donatiștii au fost nedrepți. Părerea lor, că nevrednicia preoților nimicește efectivitatea tainelor, a condus la concluzii crude și monstruoase. Vederile lor au fost deasemenea mândre și fariseești. Lor li se putea spune aproape ceiace Constantin cel Mare a spus lui Acezie, că „ar fi mai bine să-și procure o scară și să încerce să se sue singur la cer”. Aceștia erau niște renegați, care nu aveau nici un argument pipăibel în sprijinul pretențiunilor lor, că ei ar alcătu singura biserică adevărată și pretențiile lor subiective se făcură praf. Dacă numai biserica absolut curată ar fi putut să pretindă dreptul de a fi adevărata biserică, atunci pe pământ n'ar putea să existe adevărata biserică. Ferocitatea circumcilianilor lor și silniciile episcopului lor gildonian Optat, desfrâul, beția și sinuciderea

multora din preoții lor, erau dovezi suficiente despre imposibilitatea și absurditatea idealului lor. Precum în recurgerile lor la stat, cât și în admiterea din partea lor fără rebotezarea propriilor sectanți, ei pe nică pe ceas violau însăși acele principii, pe care se întemeiau.

Dovedind toate acestea cu o putere neînfrântă în diferitele sale scrieri, Augustin păși după aceea să dovedească, că Biserica ortodoxă este adevărata biserică. Existența ei obiectivă se concentrează nu în cuviosia tuturor membrilor ei, ci în Hristos și în dreptatea Lui. Dacă idealul ei s'ar socoti distrus prin aceea, că în clerul ei s'ar găsi câțiva trădători, atunci cu cât mai temeinic ar fi această teză în sensul, că pretenția donatiștilor la această înaltă cinste a fost distrusă de josniciile circumcilienilor! După aceea Augustin dezvoltă amărunit teoria sa, că mântuirea e posibilă numai în Biserica ortodoxă, ca adevărată, și deoarece ereticii și schismaticii, negând această biserică adevărată, își aduc vătămare hotărâtă sufletului lor, apoi deaceea se dovedește de neapărată trebuință pentru ei ca să recurgă la puterea externă, pentru „a-i constrânge să intre în biserică“.

XI. CEARTA PELAGIANĂ.

Orientul era agitat de chestiuni despre Divinitate; apusului îi fusese dat acum să fie agitat de chestiuni despre omenire. Deoarece definiția dogmatică a Treimei și a celor două firi în Hristos, mai cu seamă, sau fost prelucrate în disputele teologice ale sinoadelor orientale, apoi acum părinților bisericei apusene le sta înaintea, mai cu seamă, să rezolve chestiile dogmatice, referitoare la păcat și har.

Cearta maniheică se învârti în jurul speculațiilor fi-

losofice; cearta donatistă se învârti împrejurul chestiunilor de ordin bisericesc; cearta pelagiană se învârti împrejurul dogmaticii religioase ¹⁶⁰). În toate aceste trei dispute Augustin s'a călăuzit de o râvnă nobilă pentru credință și a adus Bisericii multe și mari servicii. Această luptă înverșunată făcu chiar și pe Augustin întrucâtva bănuitor la orice abatere dela opinia stabilită. Cearta maniheică pentru întâia oară l-a făcut să dea o însemnătate deosebit de profundă temeiului teoretic al ortodoxiei și această privire își arăta deosebita sa influență asupra învățăturei sale. Cearta donatistă îl conduse la măsuri disciplinare deosebit de aspre și la necesitatea de a recurge în lupta cu cei de alte păreri la puterea statului. Cearta pelagiană se termină cu conducerea lui la sistema teologiei scolastice, care se încerca să definească nedefinitul, introduse în învățătura ortodoxă câteva vederi nouă, care au exercitat o foarte mare influență asupra speculațiunilor teologice interioare ¹⁶¹).

Pelagiu sau Morgan, probabil, monah din Bangora, era fiu de părinți săraci, care părăsi de timpuriu casa sa și se strămută spre sud. Acesta era om cu înalte înzestrări naturale, dar autodidact. Din amărunțimile vieții sale personale cunoaștem foarte puține. După o șe-

160) „Cearta cu maniheii se concentrează asupra chestiunii metafizice privitoare la natura răului din lume.... Cearta cu pelagienii atingea mai cu seamă chestia psihologică privitoare la natura răului din inima omului”. — Cunningham, St. Austin. p. 81.

161) Despre cearta pelagiană vezi G. J. Voss, Hist. de Controversiis quas Pelagius ejusque relictae moverunt (Opp. vol. VI) Walch, Ketzrhistorie, IV, V; Hooker, On Predestination; G. F. Wiggers, Versuch einer pragmat. Darstellung des Augustinismus und Pelagianismus, 2 vols. Hamb. 1821—33. Ca fapt caracteristic, care mărturisește indiferența Răsăritului față de disputele antropologice, servește aceia, că nici Socrate, nici Sozomen, nici Teodorit, nici Eufraf, nu fac nici o amintire despre cearta pelagiană.

dere neîndelungată în Roma, el plecă la Constantino-
pol, unde se bucură de o caldă prietenie și respect din
partea lui Gurădeaur. Acolo el făcu cunoștință cu teo-
logia lui Origen și cu părinții greci, care coincideau cu
inclinațiunea firească a propriei sale inimi. Când Gură-
deaur căzu jefă intrigilor josnice ale clerului, femeilor
și eunucilor capitalei sale celei murdare, Pelagiu se în-
toarse la Roma și se consolida încă și mai mult în via-
ța sa ascetică severă, având în vedere acea corupție,
care predomina, cum se vede din mărturiile fericitului
Ieronim, chiar și în mediul clerului capitalei de apus. În
Roma scrisese el acele singure lucrări ale sale, care au
rămas până la noi, anume „Tâlcuire la epistolele apos-
tolului Pavel“, „Serisoare către fecioara Dimitria“, și
„Mărturisirea credinței adresată lui Inocențiu I“. În Roma
Ieronim n'a găsit în tâlcuirea sa nici o erezie. Ca și
Ieronim, el s'a bucurat de prietenia multor familii în-
fărmate și a educat multe persoane tinere în modul de
viață ascetic. Contra purtării sale curate și ireproșabile
nu au adus vreo cârtire nici chiar vrășmașii lui ¹⁶²). Pu-
tem presupune, că acesta a fost în genere un om cinstit,
pentru că deși Augustin și Ieronim îl dădură anatemei
ca ereziarh, cu toate acestea însuși Augustin îl numește
„creștin minunat“, și bunele sale calități personale se
recunoșteau chiar de către niște polemisti așa de tăioși,
ca Ieronim.

Cearta pelagiană, probabil, nu s'ar fi ivit niciodată,
dacă vederile lui Pelagiu n'ar fi fost duse la extrem de
prietenul și adeptul său Celestie, pe care Ieronim, după
exprimarea sa obicinuită, îl numea om, „îmbibat cu

162) Ieronim și Orozie, adevărat, îl acuză de lux, dar Pelagiu
trăia în amicitie cu Paulin de Nola și cu alte persoane blago-
ceștive. Augustin însuși vorbește cu respect despre dânsul.

sorbitură șotlandică" ¹⁶³). După caracterul său pacinic și liniștit, Pelagiu în genere nu iubea gălceava și aprinderea, cu care de obicei se duceau în acel timp disputele religioase. Erezia sa te miră de era erezie în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, deoarece el atingea obiectul său numai din laturea practică și niciodată n'a tras din premisele sale dubioase concluzii extreme.

El vedea că mulți își scuzau viciile lor pe temeiul neputinței omenești și aceasta i se părea lui o rătăcire primejdioasă. Dacă n'ar fi fost Celestie pe deoparte și Augustin pe de altă parte, atunci Pelagiu, cu toate părerile sale greșite, de care se ținea nu numai el, ar fi putut să moară în pace membru al bisericii ș'ar fi fost considerat ca unul dintre creștinii venerabili ¹⁶⁴). Rătăcirile din scrierile lui, care există astăzi, în tot cazul nu-s mai rele și mai primejdioase decât acelea, care se pot găsi pe paginile unor scriitori, recunoscuți de biserică. Dar Celestie era om mult mai neliniștit și de un caracter impulsiv. El introduse vechile sale deprinderi avocățești în situația sa nouă de monah și teolog. În anul 411, după ce a vizitat Roma, când ei izbutiră să obțină aprobarea generală, ambii prieteni plecară în Sicilia și în Africa. Ei trecură prin Ippon, dar nu izbutiră să vadă pe Augustin, care era ocupat în lupta cu donatiștii la Cartagena, unde Pelagiu l-a întâlnit odată sau de două ori, și au avut între ei un schimb de scrisori prietenești. Pelagiu plecă la Paulin. Celestie, din nefericire, se făcu preot în Cartagena. La început viața eplavioasă și diferitele însușiri ale lui Celestie îi câștigă o mulțime de adoratori, dar în anul următor Paulin

163) „Scotorum pultibus praegravatus”, — dacă nu cumva aceste cuvinte se referă la Pelagiu.

164) Interpretările sale la apostolul Pavel au fost tipărite din greșală printre operele dușmanului său, Ieronim. Părerile sale specifice acolo se judecă numai ab extra.

de Nola, biograful lui Ambrosie, preveni pe episcopul Aurelie, că Pelagie propoveduia niște rătăcirii și cită din scrierile lui șapte propozițiuni clare sau deduse, pe care el le declară eretice. Aceste propozițiuni sunt următoarele : 1) Adam ar fi murit, chiar de n'ar fi păcătuit ; 2) căderea lui s'a răsfrâns numai asupra sa însuși ; 3) copii noi născuți se află în aceiaș stare, ca și Adam ; 4) omenirea nici nu moare prin moartea lui Adam, nici nu învie prin învierea lui Hristos ; 5) copiii, chiar dacă mor nebotezați, moștenesc viața veșnică ; 6) legea, ca și Evanghelia, poate duce la sfințenie, și al 7-lea chiar și până la Hristos s'a întâmplat să fie oameni fără de păcat.

Despre „păcatul original“ Celestie nu avea nimic de zis. El îl considera ca o chestie pur scolastică, a căreia soluție atârna de chestiunea deschisă între craționiști, care socoteau, că fiecare suflet alcătuește o făptură nouă, și între traduționiști, care socoteau, că sufletele se împrumută prin transmitere (ex traduce) de părinți. Ce se atinge de botezul copiilor, apoi Celestie zice, că el îl consideră drept o datorie, deși nu se știe de a lămurit pentruce. Fu convocat un sinod și acesta, lăsând celelalte chestiuni la o parte, a dat anatemei cele șapte propozițiuni indicate mai sus și a surgunit pe Celestie, care plecă la Efes și acolo își continuă activitatea în calitate de preot.

Augustin, deși n'a asistat la acest sinod, aprobă hotărârile lui și curând după aceea, după rugămintea lui Marcelin, lămuri învățătura despre păcatul original în cele trei cărți ale sale „Despre pocăință și ertarea păcatelor“ ¹⁶⁵⁾, și după aceea în cartea „Despre spirit și

165) E vrednic de remarcat, că Augustin se ținea de o părere care în timpul modern din ignoranță s'a considerat eretică, anume că nu orice pedeapsă pentru păcat e prin necesitate fără de

literă". Cu toate acestea el nu vorbește nimic de incapacitatea omului pentru bine și dă importanță atât harului Dumnezeuesc, cât și libertății omului. Pelagiu totdeauna declara, că recunoaște amândoi factorii aceștia, deși „harul” îl mărginea, se pare, numai la mijloacele harice obișnuite ¹⁶⁶).

Între acestea Pelagiu în Palestina se bucura de comuniunea prietenească atât a lui Ieronim, cât și a lui Ioan de Ierusalim, deși el simpatiza mai mult pentru Ioan, decât pentru teologia riguroasă a lui Ieronim. Ieronim începu între altele să descopere în părțile lui Pelagiu, indicii de origenism. O tânără femeie romană nobilă, anume Dimitria, luă asupra sa voturile monahicești și Pelagiu, ca și Augustin îi scriseră, după rugămintea mamei ei, felicitări. Această scrisoare a și stârnit toată cearta. Pelagiu o începea cu o laudă adusă înălțimei naturei omenești, cu o dovadă contra afirmațiunilor nemăsurate relativ la „deplina stricăciune a voinței”. Oamenii nobili evlavioși, zicea el, au fost și înainte de nașterea lui Hristos și de atunci a devenit mai

sfârșit. Spunând, că unii credeau în „pedepse temporale” numai în această viață, iar alții în perioada dintre moarte și judecata cea de pe urmă: „Non autem omnes veniunt in sempiternas poenas, quae post illud iudicium sunt tuturae, qui post mortem sentiunt temporales” (De civ. Dei, XXI, 13). Aici evident se admite posibilitatea unei stări vremelnice după moarte.

¹⁶⁶) Din nefericire, un cuvânt latin *gratia* se întrebuința pentru traducerea a două cuvinte grecești: *harin*—har, și *harisma*—dar duhovnicesc, și împrejurarea aceasta duse la oarecare încurcătură. Dar Pelagiu întrebuința cuvântul *gratia* într'un sens foarte nedefinit și secundar și el avea tot așa de puțină idee despre acea unire absolută cu Hristos, asupra căreia așa de amărunit insistase apostolul Pavel (En Hristo), ca și în genere despre neamul omenesc, care moare în Adam. Dar dacă Pelagiu aproape lepăda harul, apoi Augustin, contrar afirmațiunilor lui, aproape nega libertatea voinței. Vezi Wiggers, I, 136; Neander, IV, 291.

șușor numai de a duce viață evlavioasă. Bărbații și femeile pot duce viață nobilă în orice stare, deoarece fecioriei, deși vrednică de respect, n'a fost trebuință să se dea vreo importanță deosebită.

În anul 415 sosi în Palestina un presviter spaniol tânăr și înflăcărat, anume Pavel Orozie, autorul unei lucrări cunoscute „Istoriei”, apărător nebiruit al ortodoxiei și adorator zeios al lui Augustin. Acesta rămase adânc turburat, că omul, contra cărui a scris Augustin, trăia în mare cinste la Ierusalim, încă și mai mirat de întreținerea disprețuitoare a lui Pelagiu: „Da ce-i pentru mine Augustin?” În fața sinodului clerului din Ierusalim, Orozie atăcă pe Pelagiu, dar urmarea mai departe cu cercetarea acestei chestiuni se dovedi atunci imposibilă. Episcopul Ioan nu înțelegea latinește, iar Orozie nu știa grecește, și excepție făcând de un interpret de încredere nădejde, numai Pelagiu singur cunoștea amănunțuțică aceste limbi. Totuși deoarece chestiunea fusese ridicată pentru întâia oară în biserica latină apoi ea și rezervată pentru Inocențiu al Romei.

Cu toate acestea dorind să se obțină condamnarea acestor păreri în răsărit, ca și în Africa, protivnicii lui Pelagiu atătară pe Evloghie de Cezareea, mitropolitul Palestinei, să convoace un sobor, la care doi episcopi galicani, Geros de Areiat și Lazar de Ex, trebuiau să vinuiască pe Pelagiu de erezie¹⁶⁷). În anul 415 se adună la Diospole (în Lidda) un sinod de 14 episcopi, dar în fața acestuia nu apărură nici Orozie, nici susnumiții episcopi din Apus. Pelagiu refuză să se socoată răspunzător de ceva, ce nu s'ar cuprinde în scrierile lui. El declară că afirmând posibilitatea, n'a afirmat nici-

167) Nu se știe pentru ce fusese ci în Palestina. Papa Zosima se exprimă nefavorabil la adresa lor și zice, că i-a depus pentru alegerea lor ilegală. Ep. II, 4 (ad Africanos Episcopos, Mansi

odată realitatea unei vieți fără de păcat, că apărând libertatea voinței omului, niciodată n'a exclus harul dumnezeesc, și că el s'a aflat în deplină armonie cu toate învățăturile recunoscute ale Bisericii catolice. Pe lângă aceasta el refuză să răspundă pentru părerile lui Celestie, declarând că el nu se ține de privirile, atribuite acestui presviter; și când i se ceru, ca să dea anatemă pe oamenii, care se țin de anumitele rătăcirii, zise că este cu totul de acord să facă aceasta, numai dacă i-ar fi posibil să anatimatizeze pe aceia nu ca pe niște eretici, ci ca pe niște proști¹⁶⁸⁾.

Episcopii rămaseră satisfăcuți cu acest răspuns și Pelagiu fu achitat. Din nefericire, mulți adoratori ai lui Pelagiu își revărsară indignarea, asupra sarcasmelor mușcătoare ale lui Ieronim în contra acestui „jalnic frate“ printr'un atac extrem de nelegiuit asupra monastirilor din Betleem. Aceasta nu îndulci nicidecum sentimentele lui Ieronim, destul de iritate și fără asta, în contra lui „Catelina“, cum îi plăcea lui Ieronim să numească pe noul iereziarh.

Orozie grăbi înapoi la Augustin, care puse din nou mâna pe condei și în scrierile sale „Despre natură“, „Despre natură și har“ și „Despre desăvârșirea dreptății omenești“, dovedi stricăciunea desăvârșită a naturei omenești. Pentru osândirea lui Pelagiu fură convocate două sinoade nouă, în Cartagina și în Mileum, și actele acestor sinoade împreună cu o scrisoare confidențială din partea lui Augustin și a prietenilor lui au fost trimise Papei Inocențiu. Pelagiu scrisese și el lui Inocențiu, afirmând, că el niciodată n'a negat necesitatea harului sau datoră de a boteza pe copii. El trimise mărturisirea sa de credință și acuza pe protivnicii săi de maniheism și de iovinianism, deoarece din învățăturile

168) Aug. De Gest. Pelag. 30.

lor ar fi decurs învățătura, că unii oameni n'au putut să nu greșească, iară alții, fiind predestinați pentru viața veșnică, n'au putut în realitate să greșească nici-decun. Inocențiu, fiind mulțumit de faptul, că i se adresaseră lui pe această chestiune, se folosi decisiv de autoritatea sa și excluse pe Pelagiu, pe Celestie și pe toți adepții lor.

Augustin, primind actele sinodului din Diospoli, scrise cartea sa „Despre acțiunile contra lui Pelagiu“, și scrisoarea către Paulin de Nola, care e foarte interesantă, din cauză că într'însa se cuprinde prima formulare a teoriei predestinației, spre care înclina autorul și pe care el o funda aproape exclusiv pe niște expresii singuratece din epistola către Romani ¹⁶⁹⁾. Pelagiu scrise încă odată apărând părerile de care se ținea și respingând pe acele de care nu se ținea. Celestie grăbi spre Roma, unde lui Inocențiu îi urmasese Zosima. Zosima, care fiind grec, avea în genere puțină înclinație spre asemenea chestiuni, se raporta favorabil către vederile lor și împreună cu dânsii presupunea, că „păcatul original“ n'a fost recunoscut de doctrina bisericeii și că celelalte chestiuni discutabile erau pur și simplu probleme teoretice ale școalelor. Privind chestiunea simplu, din partea ei practică, el scrise episcopilor africani un reproș pentru râvna lor exagerată în prigoana după erezii, pentru graba lor lipsită de iubirea de oameni de a osândi cu orice preț și pentru curiozitatea deșartă în a le siste-

169) Ep. CLXXXVI. Augustin nefiind deplin cunoscător al limbii grecești și sprijinindu-se pe traducerea latină, presupunea că *eo* în Romani V, 12, înseamnă „în care“, pe când Pelagiu îl traduse exact prin cuvintele: *in eo quod* (așa dară), și Iulian de Ecclia prin cuvintele: *propter quod* (din care cauză); cu toate acestea el, negreșit, avea dreptate, respingând „vorbele goale ale pelagienilor, că păcatul original consta numai în urmarea lui Adam“.

mătiză subtil, ceea ce i-a făcut să filosofiseze mai puțin de cele scrise.

În fine, el le ceru să se supună autorității scaunului roman ¹⁷⁰). Ei ar fi fost gata la asta, dacă papa ar fi fost de acord cu ei, dar dacă el diferențiază de ei în păreri, apoi aceasta e cu totul altă chestiune. Neobținând succes la papa, ei înduplecară de partea lor pe împărat, și cunoscând deja din timpul certei donatiste, cât de folositor e câteodată să recurgi la puterea externă pentru potolirea ereziei, ei imediat obținură dela Onorie în Ravena un rescript, în puterea căruia Pelagiu și Celest se isgoniau din imperiu, iar adepții lor erau amenințați cu confiscăția și cu surgunul ¹⁷¹). Vederile lui Pelagiu le anatematiză încă un sinod african, care s'a ținut în anul 418 cu 200 de episcopi. În vederea acestora, Zosima, alarmat peste măsură, făcu o întorsătură repede și într'o epistolă a sa (epistola tractoria) se pronunță aspru în contra lui Pelagiu. Optsprezece episcopi italieni și împreună cu ei Iulian de Ecla ¹⁷²), cunoscut prin însușirile sale, refuzară să primească această nouă hotărîre și fură trimiși în exil. Toți pelagianii și toți cei ce-i susțineau fură supuși la pedeapsă și pelagianismul, ca erezie externă, fu cu totul înăbușit. Despre Pelagiu și Celestie nu mai auzim nimica; ei au murit în obscuritate și neglijați. Numai singur Iulian a mai susținut disputa în care se produse naufragiul în-

170) Vezi scrisorile lui Zosima la Mansi (loc citat), Lablè, Concilia, III, 401—403. El zice, că romanii te miră de au putut să se abțină dela plâns la osândirea unor oameni, care-i vorbeau așa de adesea despre „Harul Dumnezeuesc” și despre „Ajutorul Dumnezeuesc”.

171) Acesta a fost, probabil, rezultatul influenței lui Augustin la guvernatorul provinciei, Valerian.

172) Căsătoria sa cu lei „a fost cântată prin osebuit epithalamium, datorit condeiului lui Paulin de Nola”, poema 25.

tregei prosperității a vieții sale. El nu fu în stare să reziste atacului dublu din partea autorității imperiale, precum și din partea poporului, care participă la cearță în felul său. Episcopul de Ecla protestă contra unor astfel de măsuri și scrisese tăios lui Augustin : „Pentru ce năimești tu vulgul și stârnești certuri în Roma ? Pentru ce din veniturile săracilor tu hrănești herghelii de cai aproape prin toată Africa ? Pentru ce cu ajutorul testamentelor unor matroane ai cumpărat puterea lumii aceștia, ca paiele furii poporului să fâlfâie în flăcări contra noastră ? Pentru ce ai dărâmat tu pacea Bisericii ? Pentru ce ai întunecat veacul religiosului împărat cu necinstea prigonirilor ?” Contra injuriilor, negreșit, că nu făcea nici să se răspundă, dar dovezile aduse de episcopul de Ecla au servit de motiv, ca Augustin în anul 421 să scrie la ele un îngrijit răspuns în șase cărți. Iulian iarăși răspunse la această scriere și Augustin se apucă din nou să răspundă, dar lucră așa de multă vreme la acest răspuns, încât el rămase neisprăvit chiar până la moartea sa. Iulian dovedea, că dacă toată natura este infectată până la desperare de păcatul original, apoi căsătoria a devenit o crimă ; că dacă în realitate nu există libertatea voinței, atunci nu poate să fie nici responsabilitate adevărată, și prin urmare nici un fel de păcat și nici un fel de virtute ; că osândirea întregului neam nevinovat la distrugerea completă pentru păcatul unui părinte ar fi contra rațiunii, a Scripturii și a milei Dumnezeuști, deoarece în Deuteronom se zice, că fiecare om trebuie să sufere pentru păcatele sale proprii, iar nu pentru păcatele părinților săi ; că dacă s’ar insista asupra expresiunilor de calitate contrară, atunci n’ar fi un astfel de eres, care nu s’ar putea susține cu frânturi de texte din sfânta Scriptură, și că mai presus de Scriptură stă concepția curată despre dreptatea dumnezească. Ce ar fi atunci Dumne-

zeu, dacă fără nici o dreptate sau îndurare ar pedepsi el pe aceia, pe care i-a făcut pentru rău, și pe lângă aceasta în vedere, că el însuși i-a făcut din neamul lui Adam? Acestea și multe alte asemenea considerațiuni le puse pesimismului lui Augustin, pe care el îl considera un rezultat al impresiunelor neșterse, căpătate de episcopul de Ippon în timpul petrecerii sale în maniheism, când era încă tânăr. Dar toată argumentațiunea lui a rămas zadarnică. Izgonit din Cilicia, izgonit din Constantinopol, Iulian muri în fine în vârstă de 50 ani în mare sărăcie și mizerie.

Augustin publică contra pelagienilor carte după carte și cu trecerea timpului deveni tot mai tăios și mai aspru în expresiunile sale ¹⁷³). În cărțile sale anterioare anului 415, avea încă indulgența să numească pe Pelagiu pe nume și vorbea respectuos de el și de Celestie; dar mai târziu el se raporta către pelagieni ca și către niște „mincinoși, burdufuri goale, umplute cu propria lor trufie și închipuită cuvioșie, neaparținând deloc bisericii și nevrednici de răspuns“. Intimpinând chestiuni dificile, el de obicei exclama: „Cât de neajunse sunt judecățile Tale și neurmate căile Tale!“ În genere lupta aceasta îl costă efortări extraordinare și numai în urmă pelagianismul dispăru din biserică. Dar chiar și mai târziu urmele lui se iviră în așa zisul semi-pelagianism, contra căruia deasemenea a scris Augustin în scrierea sa „Despre darul persistenței“, în anul 425. În această carte el întrucâtva ajunge să-și dea seama de severitatea peste măsură a propriilor sale vederi, dar zice, că nu poate să facă nimic în această privință, pentru că întocmai așa învață cuvântul lui Dumnezeu ¹⁷⁴).

173) Tratatetele lui antipelagiene umplu o mie patru sute coloane în tomul in folio al XVI-lea din ediția benedictină a operilor lui.

174) Semipelagianismul fu osândit de soborul de Valența în a-

Disputa între Augustin și Pelagiu căpătă o încordare deosebită din pricină că cei ce disputau nu se potriveau deloc unul cu altul. Pelagiu — ori de a fost, ori de n'a fost, cum zic unii, străin fizicește de ispite trupești — a fost în tot cazul om de un temperament sever, logician riguros, cugetător clar, liniștit, consecvent și străin de fantezie, care din copilărie a dus o viață pașnică de monah și de ascet. Augustin pe de altă parte și-a petrecut viața, așa zicând, în furtuni cu trăsnete; el fusese cândva senzualist, om plin de îndoeli, manihciu, retor, om, în vinele căruia curgea sânge fierbinte de african și toată viața căruia se strecurase în luptă furtunoasă în contra sa însăși și contra dușmanilor săi.

Amartiologia lui Pelagiu te miră de putea fi înțeleasă amartiologiei, care se formase în cuptorul înfocat al ispitelor lui Augustin. Chiar în caracterul și experiența din trecut a acestor două persoane erau destule temeiuri pentru o largă deosebire între ei, în ce privește vederile lor asupra vieții și asupra tuturor problemelor ei morale și spirituale. Dar afară de aceasta ei și la însăși chestiunea pusă pășiră din puncte de vedere cu totul deosebite: Pelagiu păși din laturea morală și practică, Augustin din laturea dialecticei și a speculațiunilor filosofice¹⁷⁵⁾. Nu e de mirare deci, că amândoi polemisti au trebuit să ajungă la păreri cu totul deosebite despre obiectul de căpetenie, pentru rezolvirea temeinică a căruia se cereau puterile comune ale întregii Biserici.

nul 436. Augustin totdeauna vorbea de semipelagianismul din Galla de Sud cu amabilitate și respect. Vezi Epp. CCXXV, VI. De praed. sec 2.

175) În genere despre acest obiect vezi mai cu seamă pe Voșai, *Historia Pelagiana*. Noi datorăm foarte mult descrierii clare și talentate a acestor dispute lui Böhringer, *Die Alte Kirche*, XI, XII.

XII. EVENIMENTELE CARE INCHEIE EPISCO- PATUL LUI AUGUSTIN.

Asupra celor trei mari dispute expuse a fost nevoie să insistăm cu oarecare amărănțime, deoarece ele au preocupat aproape toți anii episcopatului lui Augustin. Cu toate acestea mobilitatea sa incomparabilă, energia și râvna lui au fost de așa natură, că printre acele multe cărți, pe care le-a scris asupra acestor chestiuni, el mai găsi încă vreme și pentru alte lucruri, destul de importante, deoarece niciodată n'a întrerupt corespondența sa și variatele sale îndatoriri în calitate de episcop și de arhipăstor al turmei sale. El fu în unul și acelaș timp cel mai mare predicator, cel mai mare scriitor, cel mai mare teolog, cel mai mare episcop și cea mai marcantă personalitate în bisericile Apusului; afară de aceasta el neconținut rostea și predici simple și săvârșea și slujbe simple printre meseriașii și pescarii săraci ai Ipponului.

Viața lui personală era presărată, ca și viața tuturor oamenilor, cu bucurii și cu întristări. Oamenii de asemenea natură, ca el, totdeauna se bucură de mare iubire și totodată stârnesc în contră-le și ură mare. Dar dacă el avea mulți protivnici înverșunați printre manihei, donatiști și pelagieni, dacă contra lui s'au publicat scrieri batjocoritoare de Pitilian și Iulian, apoi pe de altă parte s'a bucurat de respect entuziast din partea unor astfel de oameni, ca Orozie, de prietenie caldă și nezdruncinată a unor astfel de suflete, ca Alipie, Evodie, episcopul de Uzal, viitorul său biograf Possidie, episcop de Calama și Sever, episcop de Mileum, acest „al doilea suflet al său“, sau „al doilea eu al său“. Cu Paulin de Nola, pe care el niciodată nu l-a cunoscut personal, a purtat corespondență prietenească și minunatul spirit de smerenie și blândeță al lui a potolit râvnirea furtu-

nească a lui Ieronim și ingenerare pe orice dușman la prefăcut în prieten bun. Cu episcopii Romei, afară de Zosim, el s'a aflat în raporturi de prietenie și deștește s'a raportat cu respect la soluțiile date scaunul sfântului Petru, totuși el tot așa de puternic, ca și Ciprian, apăra independența bisericilor naționale. În anul 419 sub influența lui un sobor african protestă contra mândriei, precum și contra amestecului prin nimic justificat al episcopului Romei. Noi am văzut deja, că s'au ridicat diferite neplăceri, chiar în micul cerc al monahilor și clerului său. Pășănicia presviterului său Ianuarie, care practic își păstra proprietatea sa, deși în aparență ar fi părăsit-o, i-a pricinuit multă amărăciune. Nevrednicia tânărului Antonie, pe care el l-a crescut din copilărie și l-a recomandat ca episcop de Fusala, îi mări durerea până întratăta, încât intenționa să renunțe la scaun. Ispitele grele, pricinuite de învinuirile reciproce ale lui Spes și Bonifaciu, îi umplură de rușine și de întristare. Acestea și alte împrejurări asemănătoare ar fi putut servi pentru el ca o prevenire, cât de neîndreptat era să supui tot clerul acelor reguli monahicești despre proprietate, celebrat și ascetism, care alcătuiau idealul său propriu cel mai înalt pentru viața creștină¹⁷⁰).

170) Noi ne-am referit deja la Lea's Clerical Celibacy în tolosui marelui strivitoare de date relative la celebratul impus nedorit al clerului și la abuzurile inevitabile a sistemului monahic. E destul să recurgem la asomnea cărți, ca Giraldu Gambaensis. Gemma Ecclesiae (Dreuer's ed. III, XLII, seq.). Et zice: „Nunquam hostis ille antiquus in aliquo articulo adeo Ecclesiam Dei circumvenit sicut in vestitus admissione”. Chiar un papa — Pius II (Eugen Silvius) — zice: „Non erravit Ecclesia primitiva quae sacerdotibus permisit uxores”, Ep. CXXX. Despre rezultatele grozave ale celebratului vezi deasemenea operele lui Petru Damian și apoi ales una din cărțile lui. Vezi deasemenea Cybor. Ep. IV. De vita. virginum. passim; Tert. De Virg. vel. XV; Lact.

Fericitul Augustin, asemenea adevăraților creștini ai timpului său, fu un profund adorator al moaștelor și în genere al lucrurilor creștine sfinte, și a fost martor la multe minuni în legătură cu dânsule. În una din predicile sale istorisește cu amăruntul de minunile săvârșite în Ierusalim. În opera sa „Despre cetatea lui Dumnezeu (De civitatis Dei)” și în una din predicile sale între altele, ne dă o istorioară foarte stranie. Un adorator al sfinților aduse din Palestina câteva părțicele, care erau, după încredințarea lui, bucățele de oase de ale sfântului mucenic Ștefan. Aceste părțicele au fost puse în biserica din Ippon și deasupra lor Augustin a pus o inscripție de patru versuri, în care comunica poporului toate minunile, săvârșite de Dumnezeu prin aceste moaște, și la întâmpinarea lor rosti o predică solemnă. În această predică el a spus că trei morți, pe care el i-a numit pe nume, au fost întorși la viață în primii doi ani după aducerea moaștelor, dar cu deosebire amăruntit istorisește despre minunata însănătoșire a lui Pavel și Paladia ¹⁷⁷). În Cesareea Capadochiei era o familie bine cunoscută, compusă din tată și mamă, din șapte feciori și trei fete, dintre care Pavel era al șaselea și Paladia a șaptelea. Curând după moartea tatălui, când toți fii erau acasă, cel mai mare din ei până întratâta își ieși din sine, încât jigni strașnic și chiar bătu pe mama sa văduvă, în care timp nici unul din copii nu-i luară apărarea. Într’o strașnică turburare a simțurilor ei iritate, nefericita femeie merse repede la scaldătoarea de botez în timpul cântatului cocoșilor, ca să blesteme pe fiul său cel mai mare ¹⁷⁸).

Div. Instt. VI. Conc. Antioch. (Harduin, I, 198); Niceph. H. E. XIV, 50.

177) De Civ. Dei, XXII, 8, 20—22.

178) Insuși Pavel istorisește această istorie în a sa Libellus Curationis. Aug. Serin. CCCXXII.

Acolo, sub câmpul cucerului ei, o întâmpină demonul și când o întreabă unde se dăce, ascultă toată povestirea ei și o îndemnă să blesteme deasemenea și pe toți ceilalți copii ai săi. „Înfrăcăta de îndemnului lui de viperă, ea căzu cu fața la pământ la soadătoare și cu părul despletit și cu pieptul desveit rugă pe Dumnezeu din toată puterea sa, ca ei cu toți să fie izgoniți din țara noastră și rătăcind prin toate țările, să poată îngrozi prin pilda lor tot neamul omeresc“. Dumnezeu în mânia sa ascultă rugăciunea ei răutăcioasă. În vremea somnului său fiul cel mai mare fu lovit de o cumplită paralizie scurăturătoare, după aceea în timp de un an toți ceilalți frați și surori rând pe rând fură deasemenea loviți de aceeași boală. Nenorocita mamă, devenind și mai nenorocită prin împlinirea mâniașei sale rugăciunii, se spânzură. Cuprinși de groază copii, se rușinau să se întâlnească cu concetățenii lor, pentru care plecară să rătăcească prin toată împărăția romană, înfrățind prin mizeria lor o privește jalnică pentru toți. Al doilea frate căpătă vindecare dela moaștele sfântului Lavrentie în Ravenă. Pavel și Paladia rățeciră prin toate locurile, unde se făceau minuni, și pretutindenea deveniră cunoscuți prin starea lor mizeră¹⁷⁹). Între alte locuri, unde sfântul Ștefan săvârșea minuni, ei vizitară Ancona din Italia și Uzata din Africa; dar totul fu zadarnic. Atunci, la 1 Ianuarie anul 426, Pavel avu o vedenie: „O persoană — cum istorisește însuși Pavel lui Augustin — cu înfrățirea strălucitoare și împodobită cu păr cărunt, mi-a comunicat, că voi fi vindecat în trei luni, fără sfârșit la re-născut deasemenea surorii mele în vedenie întocmai așa cum le vedem acum, celiace ne-au și arătat, că vom veni în Ieron. Eu deasemenea, pe măsură ce căutăm alte orașe, adesea vedeam pe

179) De Civ. Dei, XXII, 8; Seren. CCCXXII.

fericirea ta în vis, cum te văd acum¹⁸⁰). Primind astfel inspirație de sus, noi am sosit în acest oraș cam de vreo 15 zile. În timpul acestor două săptămâni fratele și sora vizitase adesea biserica și mai ales locul cu moaștele sfântului Ștefan, care fusese împodobit de diaconul Iraclie, se rugaseră cu lacrimi lui Dumnezeu pentru iertarea păcatului și pentru restatornicirea sănătății lor. Cazul lor deveni cunoscut tuturor și în Ipponei erau obiectul nesfârșitelor întrebări. În ziua întâia a Paștelor tânărul rugându-se în prezența poporului, adunat lângă locul cu sfintele moaște, căzu deodată leșinat, dar fără sguuirile de care era de obicei însoțit somnul său. Curând după aceea se trezi deplin vindecat. Mulți, unul după altul, alergară la altar să spună această minune lui Augustin, și în sfârșit apărură și Pavel urmat de mulțime. El căzu la picioarele lui Augustin, care-l ridică și-l sărută. Biserica răsună de cântări și când se restabili liniștea, fură citite pericopele zilei și Augustin rosti o scurtă, dar entuziastă predică, invitând pe poporul său s'o asculte așa, ca și cum aceasta ar fi „o oratorie dumnezească“¹⁸¹). Obosit de muncă și de post, zise el, dânsul n'ar fi putut să rostească clar nici această scurtă predică fără ajutorul rugăciunilor sfântului Ștefan, pentru că, cum istorisește Possidie, el botezase atâția oameni, încât numărul lor ar fi ajuns să obosească nu un episcop, ci cinci. Pe Pavel îl luă cu sine acasă să prânzască și-l rugă să expună în scris

180) Augustin, oricât de nefiresc ar fi fost, fu văzut în vis de diferite persoane și el totdeauna spune, că parcă în adevăr el însuși mergea la ele, deși nu-și da seama de asta. Când el întâia oară se întoarse în Africa, gramaticul Evlogiu fostul său ucenic îi istorisea că el, aflându-se în Milan, a venit la el în somn și i-a explicat un loc greu din Cicerone. De Rethorica: De cura pro mort. ger 13.

181) Serm. CCCXX.

toată istoria vieții sale. La câteva zile după aceasta, Augustin puse pe Pavel pe treptele scaunului lângă sine, deasemenea și pe Paladia, care încă nu era vindecată. Toț poporul ce se adunase putu să vadă pe unul vindecat cu desăvârșire, iar pe cealaltă cuprinsă încă de paralizie sngduitoare. Istorisirea lui Pavel fu citită tare și citirea se termină cu un îndemn către popor, să murtămească toți lui Dumnezeu pentru dânsul și să se roage pentru sora lui. Ei se pogorără depe treptele tronului și Paladia plecă să se roage la sf. moaște. Atunci Augustin rosti o predică cu această ocazie și rugă poporul să nu exagereze respectul față de dânsul, deoarece, el s'a arătat bolnavilor în vis fără știerea sa: „Cine-s eu? Eu sunt un om simplu, unul din cei mulți, dar nu unul din cei mari". Pe când continua el să istorisască despre minunile săvârșite prin mirtirea sf. Ștefan în Ancona și Uzai, el fu acuzat-acuși întrerupt de strigătele: „Slavă lui Dumnezeu! Slavă lui Hristos!" Paladia nu apucă să ingemuneze înaintea moaștelor sf. Ștefan, și deasemenea căzu leșinată și se sculă vindecată, iar după aceea fu încă odată dusă pe tron. În curs de câțva timp agitația poporului ce blângaia un extraordinar de mare și Augustin, împărțându-nd în totul acest sentiment, putu să adauge în predică a abea numai câteva cuvinte.

Nu cu mult înainte de moartea sa Augustin istorisi încă despre o minune lui Alipie ¹⁸²⁾. Un oarecare Dioscor avea o fiică, care se bolnăvi greu și cu toate că el se raportase față de creștinism în derădere, totuși dădu răgăduință lui Hristos, că dacă fiica lui se va însănătoșa, atunci el se va face creștin. Fica lui se însănătoși, dar el se învârtosi la inimă. Din această cauză el fu ovit fără de veste de orbire și recunoscându-și păca-

mul, făgădui, că dacă va vedea, atunci își va împlini făgăduința. Vederea i se restabili, dar inima lui se împetri iarăși. Adevărat, el fu primit în sânul bisericii, dar declară, că nu putu să învețe simbolul credinței pederost. După aceea el fu lovit de o totală paralizie și nefiind în stare să grăiască, primi în vis inspirație să scrie mărturisirea, că toate acestea s'au întâmplat cu dânsul din pricina păcatelor lui. După ce a scris această mărturisire, el căpătă puțința de a se folosi de toate membrele, dar tot nu avea puțința de a grăi. Atunci scrisese din nou, că înadevăr el știa și simbolul credinții pederost și încă și-l aduce aminte. După această deplină mărturisire, dobândi și însănătoșere deplină.

Dar fericitul Augustin nu numai fu martor la multe minuni, dar și el însuși se învrednici de darul minunilor. Când el odată zăcea bolnav în pat, istorisește Possidie, veni la dânsul cineva cu un om bolnav, și rugă pe Augustin să-și pună mâna peste el și să-l vindece. Augustin răspunse, că dacă el ar putea avea asemenea putere, s'ar fi folosit de dânsa și mai înainte. „Dar mie mi s'a poruncit în vis, — răspunse omul, — să fac aceasta, căci mi-a zis cineva: mergi la episcopul Augustin, ca să-și pue mâinele pe prietenul tău cel bolnav și se va face sănătos“. Augustin atuncea nu mai zăbovi, își puse mâinele pe omul bolnav și omul acela plecă dela dânsul sănătos ¹⁸³⁾. Aceasta-i singura minune, care se atribue direct lui Augustin. Possidie adaugă că fiind încă preot și apoi episcop, Augustin adesea primea rugăminți să se roage pentru persoane stăpânite de duhuri necurate și că atunci când se ruga el cu lacrimi lui Dumnezeu, dracul se depărta dintrânsele.

Intre acestea Augustin trebui să mai treacă prin câteva împrejurări triste și una din ele îl umplu cu deo-

183) Possid. Vit. Aug. 29.

sebie de înfrîngere, anume vederea mult iubitului său prieten Marcelin, care în calitate de împuternicit al împăratului a prezidat sfatul contra donatiștilor în Cartagina. Când Brachie guvernatorul provinciei Africa se răsvări contra împăratului și cu o flotă de trei mii de corăbii plecă să asedieze Roma, el fu bătut de Marin și în urma faptului Marcelin se întoarse în Africa, ca să nimicească ultimele scântei ale răsvăririi, și în urma învingerii de părașie cu înfrângerea arestă pe Marcelin și pe fratele lui, care erau cu totul nevinovați. Se povestește, că el a fost cumpărat ca să ia această măsură de donatiști, care nu puteau să ierte lui Marcelin aceea hotărâre defavorabilă lor, pe care o luase la sfat¹⁸⁴). Ori cum ar fi fost, adevărații fii ai bisericii cunoscând evlavia lui Marcelin și fiindu-i recunoscători pentru multe servicii aduse lor, înfrângerea toate eforturile pentru a-l scăpa. Augustin scris o înfrângerea epistola lui Cecilian, prietenul cel mai de aproape a-l guvernatorului Marin, rugându-l să întrebuințeze toată influența sa pentru liberarea acestor doi arestați. Cecilian socotea, că va avea reușită în această privință și Augustin se finisă înfrângerea. Odată el vizită pe arestați: Fratele lui Marcelin zise către guvernator: „Dacă eu sunt închis în temniță ca pedeapsă pentru păcatele mele, atunci în ce chip s'a înfrâmpat, că tu, fiind creștin adevărat, ai fost expus la aceeași nenorocire?” — „Chiar dacă se presupune, că buna ta mărturie este adevărată, — răspunse Marcelin, — apoi oare nu-i mila lui Dumnezeu aceea, că păcatele mele vor fi pedepsite pe pământ și poate chiar cu sângele meu, și nu vor rămânea până la judecata viitoare?” Augustin socotind, că poate Marcelin va fi căzut în înșelăciune sau în păcatul necurăției trupei, îi rugă stăruitor să se pocă-

¹⁸⁴) Ier. Dial. c. Pelag. 3; Orosius, His. VII. 49.

iască, dacă aceasta în adevăr a fost așa. Marcelin însă, cu un surâs serios și modest luând între amândouă mâinile sale dreapta lui Augustin, zise: „Eu chem spre mărturie acele taine, pe care le săvârșește această mână, că niciodată nu m'am făcut vinovat de asemenea păcat nici înainte, nici după căsătoria mea" ¹⁸⁵). Marin, cu toate acestea, hotărî, că frații trebuie să moară. Presupunând firește că biserica va mijloci în folosul lui Marcelin, cum a mijlocit ea cândva și în folosul său însuși, el îi scoase la un anumit loc în ajunul zilei Sfântului Ciprian și acolo au fost torturați. El spuse, că aceasta s'a făcut de dânsul întru împlinirea poruncii împăratului, dar aceasta era minciună. El fu imediat rechemat din Africa și lipsit de toate demnitățile sale. Augustin zdrobit de întristare, părăsi imediat Cartagena și dădu lui Marcelin onoruri ca unui mucenic ¹⁸⁶).

Mai târziu lui Augustin i se întâmplă încă un fapt, care deasemenea a fost isvor de adâncă întristare pentru el. Văzând în ce stare turbure și primejdioasă se afla Roma înainte de a fi luată de Goți, bătrâna Melania o părăsi împreună cu familia sa. Ca o „Sevillă creștină", cu Apocalipsul în mână, ea prezise apropiata dărâmare a cetății. Nora ei Albina și Pinian, căsătorit cu nepoata ei, Melania cea tânără, o însoțiră în această fugă. Cu ajutorul neconținutelor rugăminți și stăruinți, ea izbuti să-i înduplece ca să vândă o mare parte din moșiile lor și să-și consacre viața lui Dumnezeu. Aceștia erau oameni, care aparțineau înaltii aristocrației romane și posedau imense bogății. Istoria acestei familii în scurt este aceasta ¹⁸⁷). Melania cea bătrână, supunându-se influenței fericitului Ieronim și altor învă-

185) Ep. CLI, 9.

186) Oros. VII, 42; Aug. Ep. CLI.

187) Vezi scrisorile lui Ieronim și Palladius, His. Laus. 119.

țatori, care îndemnau persoanele evlavioase să părăsească deșertăciunile lumii aceștea, lăsă pe tânărul său fiu Publicola în grija pretorului public și se strămută într-o mănăstire depe muntele Eleon. Sub conducerea duhovnicească a lui Rufin, Publicola deveni un creștin bun și un vestit senator. El se căsătorî cu Albina, fica sacrificatorului păgân suprem și a avut doi copii: pe Publicola cel tânăr și pe Melania cea tânără. Aceasta din urmă fiind fată tânără, se căsătorî la vârsta de 13 ani cu Pinian, tânăr de 17 ani, fiul fostului prefect de Africa. Aceștia n'au avut copii și mătușa se silea să despartă pe acești tineri și să-i înduplece la viața monahicească. Părinții lor și toate rudele protestară tare și unanim contra unor asemenea îndemnuri, încât bătrâna Melania trebui oarecum „să se lupte cu ei ca cu niște fiară sălbatece“, cum se exprimă Paladia ca să-și ajungă scopul. Cu ajutorul persistenței sale neînduplecate și a necontenitei aduceri aminte a înfricoșatei judecăți, ea izbuti să-i înduplece ca să-și vândă toată averea lor, până și vila dela țară, așa de scumpă pentru dâșii. Astfel, averile lor enorme din diferite părți ale Ispaniei și Galiei au fost vândute și banii împărțiți la săraci. Ei puseră în libertate nu mai puțin de 8000 de sclavi, reținând numai pe aceia dintrâșii, care singuri au preferat să rămână cu dâșii, și-și păstrară numai averile din Sicilia, Campania și Africa, ca cu veniturile dela ele să întrețină mănăstirile și să ajute pe săraci. Melania, cu toate acestea, nu fu în stare să-i convingă cu totul să intre în mănăstire și după ce părăsiră Roma, ea cu indignare se întoarse în Palestina, unde și muri în mănăstirea sa după 40 zile.

După oarecare ședere în Sicilia, Pinian cu soția sa și cu Albina plecară în Africa și petrecură acolo iarna anului 414, în Tagasta cu episcopul Alipie, pe care ei îl cunoscuseră în Italia. Timpurile erau grele și episco-

pul cu poporul său se folosiră în tot felul de evlavie și dărnicia vestiților săi oaspeți. Nemărginindu-se la sacrificiile mari în folosul saracilor, acești din urmă îmbogățiră biserica din Tagasta cu o moșie și jertfi pentru slujitorii bisericești vestminte strălucite, brodate cu aur și împodobite cu petre scumpe. Ei mai înființară și asigurară cu bani o mănăstire pentru o sută de monahi și altă monastire pentru 130 fecioare, precum și diferite spitale, așa că de dânșii rămase tare mulțămît atât clerul cât și cetățenii din Tagasta¹⁸⁸⁾. Unul din scopurile lor principale la vizitarea Africei a fost să vadă pe Augustin, dar el nu putu să vină în Tagasta, ca să le dea salutul său. Asupra lui înainta mereu bătrâneța, părul său încărunțise și sănătatea-i slăbise. Era foarte sensibil la frig și iarna aceea era aspră. Afară de aceasta, el de câteva ori fu supus la reproșuri din partea poporului său pentru lipsirea sa prea deasă și prea îndelungată din Ippon, deși el niciodată nu-și lăsa turma, fără numai ca să-și dreagă sănătatea, sau pentru interesele bisericei. După mărturia sa, turma lui era pururea netare și nestatornică. Într'o împrejurare el află, că în lipsa lui se expuse „la cea mai primejdioasă sminteală“, cu atât mai mult, cu cât el neconținut avea mulți neprieteni, care niciodată nu perdeau ocaziunea să răcească față de el devotamentul și al acelora, care se părea că-l iubesc¹⁸⁹⁾. Această stare de lucruri era foarte dureroasă pentru el și deaceia scrise nobililor romani o scrisoare de scuze, zicând, că deși el n'a putut să vină la dânșii, ca să-i salute de bun venit în Africa, totuși nădăjduște, că mai curând sau mai târziu va avea prilejul să se vadă cu ei în alt oraș oarecare.

În astfel de împrejurări Pinian și Melania sosiră în

188) Ep. 124—126; Pallad. Hist. Laus. 119; Surius, Vit. Sancti Melaniae.

189) Ep. CXXII, 1.

Ippon, însoțiți de Alipie. Bătrânețea și sănătatea rea împedicase pe Albina să vină împreună cu dâșii și de aceasta, cum se dovedi în urmă, nu se putea să nu se regrete, deoarece ea era femeie de un spirit mult mai puternic și cu judecată mai liniștită decât fiica ei. Dacă ea ar fi fost împreună cu dâșii, apoi Pinian ar fi fost, probabil, scutit de marea nep'ăcere, ce i s'a întâmplat acolo. Obiceiul, ce exista pe vremea aceia, de a apuca pe anumite persoane și fără voința lor a le face preoți și episcopi, devenise acum cronic și deși acest obicei se dovedise cu totul reușit cu Augustin, cu Paulin, cu Ambrosie și cu alții, cu toate acestea el putea duce și la simonie, la fățarnicie și la alte abuzuri. Presimțind un astfel de pericol și poate bizuindu-se mai puțin pe Augustin și pe grosolana lui turmă, compusă din marinari și pescari, decât pe prietenul său Alipie, Pinian luă dela gazda sa amanet, în prezența lui Alipie, că el niciodată nu-l va hirotonisi preot contra voinței sale; mai mult încă, că niciodată sub nici o influență nu va fi silit să primească cinul preoțesc ¹⁹⁰⁾). Pinian fu darnic în Tagasta în cea mai mare măsură și cunoștea îndeajuns firea omenească, ca să fie încredințat, că orașul Ippon dorea de asemenea să se folosească de acele avantaje de care era însoțită petrecerea lui în dieceza vecină. Deși din enorma lui avere și din averea Melaniei le rămăsese numai o parte, totuși aceasta era destul de mare pentru ca să stârnească lăcomia; și această lăcomie se stârni și mai mult prin acele daruri pe care le făcuse el acum lui Augustin și pe care episcopul le împărțise clerului, monahilor și saracilor.

Ipponienii astfel erau parcă asemenea lupului, care numai cât gustase din sânge, și între ei se alcătui o conjurație de a-și asigura acel avantaj, ce ar urma pentru oraș

190) Ep. CXXVI, 1.

din stabilirea pentru totdeauna acolo a unor oameni așa de nobili și așa de bogați. Pentruce acest râu de aur să curgă numai în lăzile bisericești din Tagasta? Dacă Alipie și locuitorii Tagastei au pierdut ocazia potrivită de a pune mâna pe milionar și pe patrician, introducându-l în numărul presviterilor săi, apoi o ocaziune cu atât mai bună se prezintă acum pentru Ippon. După regula existentă, când un anumit om devenea presviter sau episcop, opinia publică aștepta, — iar în Ippon ea cerea hotărît, — ca acela să renunțe deodată la toate averile sale în folosul general al bisericești. Augustin proclamase chiar fățiș popoului său, că el niciodată și pe nimene nu va admite în clerul său și nu-l va ține în sânul lui altmintrelea, decât cu condiția de a se supune deplin rigurosului său statut. Astfel acum se prezenta ocaziune foarte potrivită monahilor, clerului și săracilor acestui oraș turbulent de a se înțoli. Averi în Sicilia, averi în Campania, averi în Africa, — toate bogățiile acestea vestitul oaspe va trebui să le dea în proprietatea bisericească a creștinilor din Ippon și astfel ei vor avea printre sfinții slujitori ai lor câțiva descendenți din cele mai nobile familii ale Romei, dacă vor reuși numai să realizeze această faptă pioasă, după părerea lor.

Ipponienii se folosiră în adevăr de această ocazie fericită pentru ei, ce li se prezentase, și despre toate împrejurările evenimentului însuși istorisește amărunit Augustin. La una din adunările bisericești au asistat Pinian, Melania și Alipie, fiind de față și mulțime de popor. Augustin ședea în tronul său episcopal din fundul altarului, iar Pinian se simțea cu totul scutit de primejdie în puterea făgăduinței ce primise. Episcopul totuși nu reușise încă să dea drumul catehumenilor, când începu să ridice strigăte puternice: „Pinian să fie preot!“ „Pinian preot!“ Augustin se ținea cu multă demnitate. El se ridică din scaunul său, se apropie de strane și zise

către popor: „Eu am făgăduit lui Pinian, că el nu va fi hirotonisit preot contra voinței lui. Dacă voi îl veți hirotonisi, atunci eu voi părăsi episcopia.” Zicând aceasta, el se retrase iarăși la locui său. Pentru o clipă, — dar anume numai pentru o clipă, — pianul se risipi. Dar strigătele răsunară din nou, asemenea unei flacări înăbușite un moment, deoarece, cum povestește Augustin, poporul nădăjduia sau să-l silească cu sila să-și calce făgăduința, sau în tot cazul să-l silească pe Alipie să hirotonisească pe bogatul lor naspe. Unii dintre membrii mai de seamă ai turmei se ridicară pe treptele altarului și se încercau să sfătuiască pe Augustin, ca să cedeze, dar el zise: „Eu nu-mi calc cuvântul dat lui Pinian și nu voi îngrădii ca un alt episcop oarecare să-l hirotonisească fără învoirea mea limpede. Chiar dacă aș îngrădii să fie hirotonisit de altul, tot n'aș calca făgăduința. Afară de aceasta hirotonia cu sila l-ar sili numai să plece din Ippon și din Africa”. Dar valgul aprins și întărit era acum în mare întăritare, ca să poată asculta sfaturile înțelepte și Augustin începu să oscileze și, putem zice să-și piardă terenul de sub picioare. Ipponienii înconjurară pe Alipie cu amenințări primejdioase, învinuindu-l însăși de acea lăcomie, de păcatul căreia se dovedeau vinovați ei acum într'un chip așa de strigător. „Tu vrei să reții pe Pinian la tine, strigau ei, ca să-ți vâri tu mâna în punga lui”. Augustin fu zdrobit de rușine când auzi acele jigniri grosolane, cărora în propria sa catedrală expunea turma lui sălbatecă pe confratele său episcop, iubit de ei și cinstit. El admite, că această turburare l-a speriat și l-a turburat și în urmă a rugat pe Alipie ca să-i dea ertare ¹⁹¹⁾. El simțea o mare primejdie ca nu cumva

191) Ep. CXXVI, 1. „In fratrem meum Alipium multa contumeliosa et indigna clamabat”. Ep. CXXVI, 2.

Alipie și prietenii lui să nu sufere chiar în prezența lui vreun siluire și era atât de cuprins de frică ca nu cumva biserica să fie dărâmată de acea parte de vulg care era mai furioasă, încât era gata, ca cel ce se îneacă, să se prindă de orice pai. El nu știa nicidecum ce să facă. Ar fi vrut să părăsească biserica, dar se temea, că de va face aceasta, se pot întâmpla ucideri. El nu putu de asemenea nici să iasă la rând cu Alipie, temându-se ca nu cumva vreunul din răsvrățiți să-l atace chiar pe el. Apăsător de întristare și neștiind ce hotărâre să ia, ¹⁹²⁾ el se așeză în scaunul său episcopal și tocmai în acel timp unul din monahii săi aduse dela Pinian știre, care se părea că ar prezenta oarecare putință de a ieși din încurcătură. Pinian trimisese să i se spună, că dacă el va fi silit să primească hirotonia, apoi el dă jurământ că va părăsi Africa, și așa siluirea ipponienilor pricinuită lui va deveni zadarnică. Dar a comunica această veste poporului furios Augustin nu avu curajul, deoarece se temea să nu-l înfurie și mai rău și fiindcă Pinian îl rugase ca să-l ocrotească, își părăsi locul și se apropiă de el. Între acestea tânărul roman, care de asemenea începuse să dea semne de înfricoșare, îi trimise a doua comunicare prin alt monah, anume Timasie, că el e gata să jure că va rămâne în Ippon, dacă nu va fi hirotonisit cu sila. Această comunicare aduse lui Augustin oarecare ușurare în dificultățile extreme în care se afla ¹⁹³⁾. El ieși cât putu mai repede la Alipie, să-i comunice această nouă făgăduință, ¹⁹⁴⁾ socotind, cum spu-

192) Ep. CXXVI, 3 : „Inter hos aestus meos gravemque moerorem et nullius consilii respirationem“ . . .

193) Ep. CXXVI. „Hic ego in tantis Augustiis quasi aura spirante recreatus“.

194) Id. „Gradu concitatiores“. Mișcările lui Augustin prin biserică—neținând seamă de ceiace el numește „Furens et constipatus populus“, nici de dictonul său „Perseverantissimus et horrendus fremitus”—se vede că erau cu totul neînpedicate“.

ne el, că trebuie să prefere primirea darului de bună voie, decât să asiste la dărâmarea bisericei. Alipie, cu toate acestea, știind ce datorează prietenilor săi, precum și că Augustin e răspunzător pentru menținerea ordinei și e dator să-i protejeze, refuză să-i dea vreun răspuns¹⁹⁵⁾. Atunci Augustin se simți dator să se urce pe tron și să comunice poporului ceiace făgăduia Pinian. Poporul totuși după oarecare consfătuiri, ceru, ca Pinian să dea încă un jurământ, că dacă el va consimți când va lua hirotonie, apoi s'o facă numai în Ippon. Ei nădăjduiau să-l constrângă în urmă și la alte concesiuni. Pinian se învoi; poporul ceru jurământul, dar la aceasta el ezită din nou. „Cum poate să dea el asemenea jurământ, dacă împrejurările îl vor sili să părăsească Ipponul? Și cum va rămânea cu jurământul în cazul năvălirii Goților? Și cum va fi, adause Melania, dacă se va ivi ciurma?“ Dar ideia aceasta din urmă fu respinsă de bărbatul ei. „Eu nu îndrăznesc să convin în fața poporului, că ar fi cu puțință invazia, — răspunse Augustin. — Aceasta ar fi o prevestire rea și ar însemna întrucâtva o înlăturare a făgăduinței. Se hotărî totuși, să afle părerea poporului asupra acestei chestiuni și cum se află că se recurge la „forța împrejurărilor“, din nou se stârni sgomot și turburare în popor. Pinian iarăși cedă și rugă pe Augustin să vină la dânsul și fără să țină seamă de oboseala sa să stea alături cu dânsul. El dădu public jurământul, că va rămânea necondiționat în Ippon, — jurământ, rușinos pentru popor și întrucâtva înjositor pentru însuși Augustin, care cu chipul acesta ajunse să vadă, cum în prezența sa au fost călcate toate drepturile de ospitalitate. Poporul striga: „Slavă lui Dumnezeu!“ Și ceru ca jurământul să fie iscălit de Pinian. Neofiților li se dădu drumul. După a-

195) Id. „Hinc me, inquit, nemo consulat“.

ceia poporul prin mijlocirea unor persoane de încredere, ceru ca să iscălească și amândoi episcopii. Augustin luase deja stilul și scrisese acum pe jumătate numele său, când se amestecă Melania și-l împedică să-și termine iscălitura. Augustin istorisește, că el nu și-a putut măcar închipui, ce deosebire poate fi în aceasta. Dar romanca, avea, probabil, un presentiment turbure, că „litera scripta manent” — cele scrise cu condeiul nu le poți tăia nici cu loporul, — și dori să-l izbăvească de celece ea din punctul său de vedere le socotea ca o rușine veșnică. Ea împreună cu bărbatul său se jăluia fățiș, că toată scena aceasta, care s’a sfârșit prin o nereușită totală a încercării de a smulge averea dela un patrician roman în biserică, în prezența a doi episcopi, și acest jurământ forțat, că el va trăi într’un anumit oraș, n’au fost altceva, decât un fel de hoție ca la codru mare, cu atât mai rușinos, cu cât era și fățarnic. Augustin, evident, simțea oarecari muștrări de conștiință. El își da bine seama de această rușine, recunștea în totul siluirea asupra distinsului său oaspe, dar s’a încercat fără isbândă să izbăvească pe poporul său de invinuirea de lăcomie și fățarnicie. Alipie, adânc și pe nedrept jignit de amenințările și ofensele, cu care s’au adresat către dânsul mulțime din popor, părăsi imediat Ipponul și curând, în taină, îl urmă și Pinian. Aceasta dădu iponienilor motiv de noui turburări, pe care le însoțiră cu publicațiuni de clevetire rușinoasă. Cu ce justifică Pinian purtarea sa? cu dreptul, că aparținea oricărui cetățean, de a pleca și a se întoarce când vrea, sau prin punerea la indoială a obligativității jurământului forțat, — nu se știe. Ultima considerație avu probabil, aicea oarecare însemnătate, deoarece Alipie scrisese lui Augustin o scrisoare demnă, dar plină de reproșuri, în care vorbește și despre aceia, că în tot cazul Pinian nu putea fi tratat ca un oarecare sclav pu

olic. Albina fu mult mai deschisă. Ea reproșă lui Augustin, că nu și-a ținut făgăduința limpede ce le-a dat-o. Ea învinuia pe poporul său de lăcomia obraznică, manifestată prin dorința lui de a reține pe ginerile său la dâșii în calitate de presviter, sau chiar în calitate de mirean bogat, ca să se folosească de banii lui. Ea de asemenea mai întrebă în scrisoarea sa : e dator oare ginerile său să țină un jurământ, care i-a fost smulș cu sila ? Augustin răspunse, că nimenea n'ar voi să creadă jurământului unui episcop sau al oricui altuia, dacă nu l-ar socoti obligator în toate cazurile ; dar acest răspuns ne arată numai că bărbăția episcopului de Ippon fusese înfrântă de turma sa însălbătăcită și că el n'a avut destulă tărie, să explice principial această chestie.

Cum s'a isprăvit toată afacerea aceasta, — nu se știe. Dacă Pinian s'a crezut cândva obligat să se întoarcă în Ippon, apoi probabil numai cu simțământul celei mai adânci mâhniri. Dar e mai probabil, că Augustin a convins pe ipponieni să deslege pe Pinian de jurământul, care nu mărturisea decât numai nerușinarea lor și ticăloșia sa. Poate că tânărul roman a pierdut și ceialaltă parte din averea sa din pricina lăcomiei guvernatorului Iraclian, și când a fost pogorît la starea de sărăcie, nu mai rămăsese nici un motiv să se mai ție acel jurământ. Dar oricum va fi fost, se știe, că după un an sau doi Albina, Pinian și Melania se aflau la Ieronim în Palestina. Ei scriseră lui Augustin, rugându-l să le dea un sfat asupra discuțiunei, care era la dâșii cu Pelagiu, și-i mai trimiseră și scrisori amabile prin Ieronim. Cu bucurie putem afla din acestea, că jicnirea ce li se pricinuisse nu înăbușise întrânșii sentimentele cele bune față de marele ierarh din Ippon. Lipsiți de toate proprietățile lor, acest pios bărbat și această femeie evlavioasă se despărțiră în cele din urmă unul de altui.

Melania peste șapte ani după acestea muri în Ierusalim la o mănăstire, poate chiar în aceia, care fusese fondată de mătușa sa. Pinian deveni egumenul unei comunități monastice nu tocmai mari, alcătuită din 30 inși.

XIII. CELE DIN URMĂ ZILE ALE VIETII LUI AUGUSTIN.

Afară de supărările sale proprii, multe și grele, Augustin, împreună cu toți contemporanii săi apuseni, a mai fost apăsător de primejdiile și nenorocirile vremii sale. Năvălirile neconținute ale oardelor barbare, precum și tot felul de intrigi, necazuri, ucideri și războaie, prin care s'a distins domnia slabului Arcadie și încă a și mai slabului Onorie, au fost un nesăcat și statornic izvor de teroare. Stilihon a fost adevăratul adăpost al Apusului și acest apărător al imperiului, după originea sa, era semibarbar. Când Stilihon fu ucis, nimenea nu mai putu să apere Roma de distrugerea cea de către Alaric, dărâmare, care a urmat la 24 August, anul 410. Noi am văzut deja cum acest mare eveniment a zguduit inima lui Ieronim și l-a făcut să strige: „O, Dumnezeule, păgânii au intrat în moștenirea Ta!“¹⁹⁶⁾. Augustin însă acu simți mai puțin groaza timpului său. În anul 409, apăsător peste măsură de războaie și de vești de războaie din toate părțile, precum și de neliniștea pricinuită de circumcilianii în diecesa Ipponului, presviterul Victorin i se adresă în scris cu rugămintea de a-i da sfaturi și mângâiere. Ce să facă și ce răspuns să dea la batjocurile păgânilor, când veni vestea despre uciderea monahilor și despre necinstirea fecioarelor, prinse de răsculați? Augustin răspunse, că păcatele păgânilor și ale creștinilor deopotrivă meritau pe-

196) Jer. Ezek. III, Praef. Vezi mai sus, pag . . .

depsite, dar păcatele păgânilor, cari nu cunosc voea lui Dumnezeu, erau mai puțin uricioase, decât păcatele creștinilor, cari au cunoștință de poruncile lui Dumnezeu. Creștinii acelor timpuri nu puteau, zice ei, să se asemene cu Daniil și Macabeii, cari cu toate acestea trebuiau să suporte marele nenorociri și să mărturisească înaintea lui Dumnezeu, că le meritau. Victorin să-și găsească refugiu în rugăciune și în îndeplinirea datoriei. Necinstirea fecioarelor ar putea să servească chiar spre mărirea slavei lui Dumnezeu. Așa, nepoata lui Sever, episcopul de Sitif, a fost prinsă de barbari și curând după aceea se îmbolnaviră greu trei frați ai aceiași case, în care ea era ținută în calitate de prizonieră. Mama rugă pe fata captivă să se roage pentru ei, făgăduind, că dacă aceia se vor vindeca, ea va fi înapo-lată părinților ei. Ea se rugă și posti și rugăciunea ei fu ascultată. Barbarii o înapoiară cu cinste și fără nicio vătămare în propria ei familie ¹⁹⁷⁾.

Dar dacă vom întreba: în ce chip s'a întâmplat, că Roma imperială s'a făcut praf înaintea oardelor barbarilor grosolani, cari sub toate raporturile stăteau incomparabil mai prejos de dânsa, afară de bărbăție și de vitejie, apoi răspunsul va fi acela, că pedeoparte păgânismul ajunsese la absolută slăbănogire și că creștinismul, cum se înțelegea atuncea și cum întrucâtva se denaturase, nu arăta vechiul eroism și acea călitură în războiu, care dă fiecărui popor viu putința să găsească un stavilar nebiruit în piepturile puternice ale fiilor lui. Energia creștinilor în veacul al IV nu mai era politică sau națională. Impărații creștini, esceptând pe Teodosie, erau în cea mai mare parte slabi și de compăfimit, niște marionete în mâinile fanaticilor, femeilor și eunucilor. Creștinismul într-o mare măsură căpătase caracter

197) Ep. CXI, 8.

de monastire. El răci patriotismul sau slăbi energia oamenilor de stat și a soldaților. Cursul cel curat al Evangheliei începuse acum să se turbure, în apus de diferite influențe lăaturalnice slăbănogitoare. În viața socială se îngăduise un amestec prea exagerat de interese civile și duhovnicești. Oamenii, uitând virtuțile sociale în folosul abstenenței monahicești își părăseau țara pentru monahism și războiul pentru polemică. Veacul strălucirii teologice a fost preludiul invaziei barbarilor. Așa s'a dovedit adevărul, că religia, această sprijină dumnezească pentru sufletul omenesc, nu poate servi ca uneltă suficientă pentru politică și nu poate pentru nici un popor să înlocuească lipsa de libertate și de muncă ¹⁹⁸⁾. Cu atât mai mult nu trebuie să uităm, că creștinismul chiar de a servit întrucâtva ca pricină a căderii Romei, apoi el a contribuit deasemenea la reînnoirea ei pe niște temelii mult mai solide. „Imperiul roman, — zice Montalamber, — fără barbari ar fi fost un iad de robii și de corupție; barbarii fără monahi ar fi prezentat un haos, iar barbarii și monahii împreună au rezidit acea lume, care a început a se numi creștină ¹⁹⁹⁾).

După luarea Romei de către barbari, Augustin decâteva ori se adresa către poporul său cu predici pe această chestie ²⁰⁰⁾, și împrejurarea care l-a amărât mai mult fu aceea, că această cădere se părea că dădea păgânilor motiv, să atribue toate aceste nenorociri mâniei zeilor lor contra adeptilor noiei religii. Ideia aceasta era tema ultimilor istorici păgâni Eunapie și Zosima și a ultimului poet păgân Meroband ²⁰¹⁾. Dorința de a com-

198) Villemain, p. 507. Vezi Hodgkin, *Italy and her Invaders* II, ch. IX.

199) *Monks of the West*, I, 283.

200) *Serm. de Urbis Excidio*.

201) Reproșul acesta e cu două tăiușuri. În Roma, la anul 435, a fost ridicată o statuie lui Meroband.

bate această bătae de joc a și servit de motiv pentru fericitul Augustin pentru alcătuirea celei mai însemnate lucrări a sa, anume „De Civitate Dei” (Cetatea lui Dumnezeu). Tânărul preot spaniol Orosie, scriind vestita sa istorie din îndemnul lui Augustin, își începu lucrarea sa cu cuvintele: „Lumea și omul se conduc de Dumnezeasca Providență” *). Această cărmuire a omului și lumii de către dumnezeasca Providență a și fost ideia centrală, pe care a voit s'o desvolte Augustin. Istoria lui Orosie era menită mai cu samă ca interpretare a cărții a unsprezecea, întrucât cele zece dintâi fusese edate aparte. Augustin avu în vedere să se adreseze cu lucrarea sa către prietenul său Marcellin, dar tortura acestuia se produsese în anul 413, înainte de a fi terminat el cartea a doua. În forma sa terminată opera „Despre cetatea lui Dumnezeu” consta din 22 cărți, și deși începuse el această lucrare „Din râvnă înflăcărată către Dumnezeu contra iulei de Dumnezeu a păgânilor”, ea totuși adesea fu întreruptă de alte îndatoriri ale sale ²⁰²⁾. În „Retractările” (Retractiones) sale el spune, că primele cinci cărți au fost destinate pentru combaterea politeismului și a acelor acuzațiuni, care se opuneau de apărătorii lui contra presupuselor primejdii, pricinuite de creștinism ²⁰³⁾. Următoarele cinci cărți erau adresate aceloră, care admițând că nenorocirile omenești s'au întâmplat și se vor întâmpla în toate veacurile, ziceau că politeismul era necesar pentru asigurarea fericirii în viața viitoare. Celelalte 12 cărți au un caracter pozitiv, iar nu negativ, ca primele zece. Întrânsele se pun în comparație două cetăți: cetatea lui Dumnezeu și cetatea lumii acestea, — după ori-

*) „Divina providentia agitur mundas et homo”.

202) Epp. CXXXVI. CXXXVIII. CLXIX, 1.

203) Retracti. II. 41.

ginea lor (11-14), după desvoltarea lor (15-18) și după soarta lor finală (19-22). Intreaga carte se ocupă cu aceste două cărți, dar își primește numirea sa după cetatea lui Dumnezeu, singura adevărată și veșnică. De atunci s'au scris multe cărți de acestea și între dănsesele se remarcă cunoscuta lucrare Bossuet: „Reflecțiuni asupra istoriei universale“, dar ideea unui plan așa de măreț își datorește originea sa creșterului prodigios al episcopului de Ippon. Cuvintele începătoare: „Prea slăvita cetate a lui Dumnezeu“ (*Gloriosissimam civitatem Dei*) alcătuiesc nota fundamentală a întregii cărți. Aici se desvoltă vederea fericitului Augustin, cam cum ar trebui să fie Istoria Bisericii, precum și asupra acelor lecții, pe care el le-a tras din manifestarea lui Dumnezeu în istoria lumii. Lucrarea aceasta abundă în genere în erudiție și elocvență.

Argumentația fericitului Augustin în operele sale anterioare ne amintesc întrucâtva argumentația cărții Înțelepciunea lui Solomon. El zice, că întristările și neazurile ajung deopotrivă pe creștini și pe păgâni, dar efectele lor sunt cu totul deosebite. Dela acelaș foc, aurul se topește și lutul se întărește; grâul se curăță și neghina se distruge. Dumnezeu rânduește cercări creștinilor pentru binele și desăvârșirea lor, iar păgânilor pentru pedeapsă ²⁰⁴). Roma în timpul asedierii sale de către Alaric era numai pe jumătate păgână; dar chiar când Roma era exclusiv păgână, ea tot a fost luată de Gali și arsă de Neron. Și în fine, biruatorii Romei în' acest caz, deși erefici, erau totuși creștini. Mulțămită renumitului episcop arian Ulfila, ei aveau Biblia în mâinile lor. Augustin fu sguduit de căderea Romei, dar aceasta nu stârni în el nimic asemănător acelei

204) Tot această argumentatie se află și în cartea Înțelepciunii, XIV.

groaze și acelei nenorociri, pe care ele o pricinuiră Ierusalimului. El privea la aceasta în adevăr ca la o osândă Dumnezească, rostită asupra păgânismului corupt.

În aceste cărți, Augustin face o descriere strălucită a Imperului Roman și a istoriei lui ca dovadă, că principiul predominant într'însul a fost iubirea de sine. După aceea examinează ideea generală a păgânismului, osândind stricăciunea lui adâncă și înrădăcinată și identifică zeitățile lui cu demonii. Pedeață parte centru creștinismului el îl găsește în însuși Hristos și influența lui o urmărește în toată istoria sfântă. În fine, el, încheie întregul period al mortalității în dualismul veșnic, neschimbabil și neșters al deosebirei celor răi de cei buni. Toată filosofia istoriei lui duce la un antagonism de neîmpăcat. Cetatea răului se lasă în voia soartei ei proprii. Însăși virtuțile ei nu merită laude. Frumuseța și profunzimea literaturii grecești, persistența cu care filosofi băteau în porțile adevărului, pildele strălucite de virtute și abnegațiune, prin care se semnalează vechea istorie a republicei romane, mai mult încă, chiar însuși faptul, că propria sa concepție despre Dumnezeu în trăsuri generale e împrumutată dela dascalii neoplatonieni, ar fi putut să-i arate îndeajuns, că ideea sa fundamentală este imperfectă. Omenirea totdeauna e aceiaș peste tot. Dumnezeu este unul, iar nu doi. În tot universul său el cu iubire deopotrivă face să strălucească soarele său peste buni și peste răi și trimite ploaia sa peste drepti și peste nedreți. Hristos deopotrivă a murit pentru toți păcătoșii. Cu toate acestea, neținând seamă de imperfecțiunea lucrării, opera „Desprea cetatea lui Dumnezeu” este un monument strălucit al geniului scriitorului și un anumit stadiu în progresul istoriei. Într'însa se cuprinde filosofia creștină a istoriei, care ne înfățișează un izvor nesecat de cele mai bogate idei. „Aceasta e discursul de înmormântare a Romei imperiale, rostit în

monastire ; aceasta e interpretarea trecutului printr'un geniu nou, care a schimbat lumea". Intrânsa într'o măsură foarte mare se arată deosebirea între vechea ordine și între cea nouă ; se arată cum în noua credință față cu interesele cetății lui Dumnezeu cedează interesele imperiului, și „toată energia morală, care a rămas în lumea civilizată s'a prefăcut într'o contemplare pioasă și a cedat imperiul barbarilor“.

Fericitul Augustin, pe măsură ce se lăsa asupra lui bătrânețea, trebuia parecă să caute tot mai mult refugiu în cugetările și speranțele, pe care el le expusese în această măreață operă a sa. În timpul disputelor contra donatiștilor Alaric se pregătea să năvălească în Africa, și designă Cartagina de capitală a noului imperiu. Furtuna îi distruse flota la o mică distanță între Regium și Messina, și el muri. Devastarea acestei prea frumoase țări și a Bisericei ei înfloritoare fu rezervată să o desăvârșească Genzeric, un barbar mult mai puțin nobil și mult mai necruțător, decât cuceritorul Romei. Soarta Ipponului și a întregii Africi se afla în dependență de purtarea unui om, pe care-l iubea și-l cinstea Augustin, și era rezultatul indirect și neprevăzut al unui sfat, pe care-l dăduse el.

Acest om era cărmuitorul țării Bonifaciu, pe care deopotrivă îl laudă atât istoricii păgâni, cât și cei creștini, și pe care Procopiu cu prietenul și adversarul lui trădător, Aetiu, îl numește „Ultimul dintre romani“ ²⁰⁵). Augustin și Alipie deopotrivă îl considerau creștin sincer și mai mult decât odată a avut, se pare, intenția să părăsească lumea, în care ocupa o situație atât de strălucită, și să primească monahismul ²⁰⁶). Curând după moartea soției sale, se întâlni în Tubuna cu cei doi

205) Procop. Hist. Vand. I, 195. Olympius, 42 ; Prosp. Aquit. Chron. A. D. 422 ; Vict. Vitensis, De Persec. Vand. I, 6

206) Epp. CLXXV, 1 ; CLXXXIX, 7, 8.

episcopi și le expuse lor dorința sa de a părăsi viața militară și socială și de a se ocupa cu lupta contra patimilor în singurătatea sfântă a monastirei. Ei îl sfătuiră să renunțe la această intenție și au zis, că el putea să aducă servicii mai bune bisericii, respingând atacul barbarilor și ajutând la înăbușirea schismei donatiste ²⁰⁷⁾. Statul acesta se dovedi extrem de fatal pentru ei înșiși, pentru Bonifaciu, pentru Africa și pentru tot imperiul roman. Aceasta era prin anul 417. Dacă n'ar fi fost această întâlnire pacinică între războinicul conducător de țară și între cei doi episcopi creștini, istoria lumii s'ar fi putut croi altmintrelea.

În anul 422 Bonifaciu fu trimis să lupte sub comanda lui Castin contra Vandalilor în Ispania și el i-ar fi înfrânt, se pare, cu totul, dacă nu ar fi renunțat la comanda sa din pricina indignării contra trufiei incapabile a comandantului său. El se întoarse la Ostia și de acolo în Africa. În timpul scurtei uzurpațiuni a lui Ioan el ținu Africa sub stăpânirea împărătesei regente Placidia și a tânărului său fiu Valentinian III, care-și găsi refugiul la Constantinopol. Prin aceasta el își dobândi cea mai înaltă cinste, dar totodată stârni și o nemărginită invidie din partea lui Felix, comandantul suprem, care împreună cu femeia sa Padusa și cu diaconul Grunit, domneau în palat. Bonifaciu mai era invidiat și de Aetiu, un sarmat, care ajunsese la cea mai înaltă situație militară în Imperiul Roman de Răsărit și avea o mare influență asupra Hunilor, printre care el trăise în calitate de ostatic, deși el împreună cu Bonifaciu fuseseră confrăți de arme. Acest cărmuitor de țară fu trimis de Placidia ca sol la Vandali în Betica. Aceștia erau arieni înflăcărați și fanatici și la curtea vandală Bonifaciu, întâlnindu-se cu o spaniolă frumoasă și bogată, anume

207) Ep. CCLXXXV.

Pelagia, fostă nepoată a lui Genseric, și-o logodi sieș ca a doua soție. Ea era ariană. Și el credea, că va fi în stare s'o întoarcă la ortodocsie, dar din nenorocire s'a înșelat. Casa lui Bonifaciu începu să se umple de arieni. Fiica lui fu botezată de un episcop arian și spre marea groază a Bisericii africane, oarecare fecioare creștine deasemenea au fost rebotezate de eretici. Aceste împrejurări măririă zavistia și bănuiala, care fuseseră încă ațâțate de adversarii lui Bonifaciu la curte, și Aetiū sfătui pe Placida să trimită după dânsul, cu care prilej el în acelaș timp trimise cărmuitorului un comunicat tainic, că de se va întoarce, va fi ucis. Bonifaciu refuză să se întoarcă și se pregăti de războiu. După oarecare succese în răsvrătirea sa, el fu în urmă înfrânt și în acest timp Africa se expuse la o negrăită nenorocire. Populația Africei trebui să întreție atât soldații lui, cât și armata imperială. Triburile din munți Atlas nu scăpară ocaziunea favorabilă, ce li se prezentă în timpul acestor nenorociri, de a se arunca asupra țarei, lipsite de aparare. Holdele au fost incendiate și călcate, orașele supuse la dărâmare, hisericile prădate. Groaza și ruina domneau pretutindenea.

Doborât de toate aceste nenorociri, Augustin găsi, în fine, putința să scrie prietenului său de altădată. Caracterul lui Bonifaciu se stricase sub toate raporturile și se purta chiar svonul, că el nu numai și-a călcat făgăduința sa de înfrânare prin adoua căsătorie a sa, dar că s'a dedat încă și la cea mai nerușinată desfrânare. Tot ce putea fi exprimat de un episcop creștin, fericitul Augustin exprimă cu o elocvență entuziastă și convingătoare. Dar vai! Acum era deja târziu de a întoarce pe Bonifaciu la dispoziția sa de altădată. Nefiind în stare să reziste contra triburilor indigene ale Africei pedeparte, iar pe dealtăparte forțelor imperiale, el deven

trădător al țării sale și, chemând pe Vandali în ajutorul său, expuse țara sa la o, desăvârșită ruină. În Mai, anul 428, sosiră în Africa, sub comanda regelui lor Genserich, 50.000 de Vandali, Alani și Goți sălbateci. Ei fură aduși din Ispania cu corăbiile lui Bonifaciu și în al doilea an puse stăpânire pe provincia, pe care o ținură sub stăpânirea lor timp de un veac. Ei intrară imediat în alianță cu mauritanii indigeni și cu circumcilianii donatiști și toți împreună îndreptară ura lor comună împotriva Bisericii ortodoxe. Atunci se începură scene negrăit de grozave pe care le descriu Possidie și alții. Înarmate cu tot felul de unelte, oardele sălbatece de barbari se năpustiră asupra acestei țări înfloritoare, care timp de câteva veacuri fusese grâнарul Romei. Victor de Viten ne înfățișează un tablou groaznic al acestei invazii de Vandali²⁰⁸). Orașele au fost distruse și locuitorii lor măcelăriți sau risipiți; bisericile au fost lipsite de slujitorii lor, din care unii au fost uciși în torturi, alții cu sabia, iar cea mai mare parte nevoiți să se facă apostati și foarte mulți au devenit sclavii cuceritorilor lor arieni. Nu se auziră mai mult imne și slavoslovii și în cele mai multe locuri bisericile se prefăcură în cenușă. Tainele nu se mai săvârșeau, pentru că nu le mai cerea nimenea. Mulți au fugit prin păduri și prin peșterile munților, unde au și murit de foame și de tot felul de lipsuri. Episcopii și preoții nemaifiind în stare să ajute pe saraci, ei însuși ajunseră în stare nevoiașă și chiar de cerșetorie. Numai trei orașe: Cartagena, Ippon și Cirta fură în stare să mai reziste câțeva vreme. Augustin se mângâia câteodată cu observația, pe care el o auzise dela un oarecare bărbat înțelept, că „te miră de putea fi mare acel om, care se miră că lemnele și pietrele cad, sau că muritorii mor“, dar toată

208) Vezi Victor. Vitensis, Historia persecutiones Vandalicae.

bucuria dispăru din viața lui. Lacrimile îi erau hrana ziua și noaptea, cu care prilej oamenii ce-l înconjurau îi ziceau cu reproș: „Dar unde-i acum Dumnezeuul tău?”

Starea nenorocită însă nu-l împedica dela îndatoririle sale. El adesea predica poporului său îngrozit și căzut în disperare, și făcea tot ce se putea, ca să-l ajute cu sfatul și să-l învețe, dacă nu mai era cu putință să-i ușureze soarta ²⁰⁹⁾. Când Quodvultdeus se adresă către dânsul cu o întrebare scrisă: Ce să facă păstoriile și sfinții lor slujitori, când sunt crud împilați de vrășmași? Atunci el răspunse, că dacă poporul ar vrea să fugă în localități întărite, episcopii nu trebuie să-l oprească, dar ei însuși trebuie să rămână cu păstoriții lor în biserică, câtă vreme li se prezintă putința să-și îndeplinească datoriile slujbei lor. Episcopul de Tiav, Honorațiu, deasemenea se adresă către el cu următoarea întrebare scrisă: „Ce folos este pentru episcopi să rămână simpli martori a tot felul de măceluri și de batjocuri, pe care ei nu le puteau înlătura, și să se expună la torturi de moarte pentru nepredarea tezaurilor, pe care ei nu le posedau?” Augustin îi dădu acelaș răspuns, ca și lui Quodvultdeus. Și când Honorațiu îi puse înaintea porunca lui Hristos: „Când vă vor prizoni într-o cetate, fugiți în alta”, atunci el îi scrise ca răspuns, că el numai în două împrejurări găsește fuga episcopilor scuzabilă și anume: întâiu, când, cum a fost în viața lui Atanasie și Ciprian, e supus prigoanei numai episcopul și datoriile sale sfinte ar putea fi îndeplinite de aceia, care nu sunt supuși persecuției; și al doilea, când

209) Când Victor de Viten zice (Hist. Persec. Vandal. I, 3): „Tunc illud eloquentiae quod ubertim per omnes campos ecclesiae decurrebat ipso metu siccatum est flumen”, apoi el poate să înțeleagă numai periodul unei alte boale ale lui Augustin. El zice, că până la acea vreme Augustin a scris 232 de cărți, afară de nenumăratele scrisori, predici și tâlcuiri.

tot poporul lor i-ar fi părăsit. În toate celelalte împrejurări nici un episcop nu trebuie să-și părăsească poporul, tocmai când acesta are mai mare nevoie de slujbele și sfaturile lui. Augustin nu părăsi nici obligațiile sale polemice chiar în aceste zile de osteneți neobicinuite, de griji, de reproșuri și de hule neobicinuite. El răspunse la cartea lui Iulian de Eclă. Scrise o lucrare contra arienilor și polemiză cu ei, întrucât invazia Vandalilor îi readuse încă odată pe scena istoriei. Continuă el deasemea să lupte, deși într'un ton extrem de moale, contra semipelagianismului monahilor din Marseille. După rugămintea lui Quodvultdeus, începu chiar să alcătuiască o carte despre eresuri, pe care însă nu'isbuti s'o isprăviască. Când fu trimis din Ravena guvernatorul Darie, în scop de a încerca să restatornească pacea, Augustin îi ajută cu cel mai bun sfat al său și se găsea cu dânsul în corespondență prietenească, când trimise lui Darie unele din cărțile sale și primi de la dânsul câteva medicamente prețioase. Vizita lui Darie puse capăt la multe nedumeriri. Bonifaciu îi arată scrisoarea vicleană a lui Aețiu, care-l făcuse să înceapă răskoala, și se împacă iarăși cu Placida, care acum era neliniștită de planurile ambițioase ale lui Aețiu. Bonifaciu se silea să șteargă cumva acea grozavă nenorocire, a cărei pricină fusese el. El propuse lui Genseric o sumă enormă de bani, ca acesta să se retragă în Ispania; dar Genseric îi râse în nas. Atunci el încercă să recurgă la amenințări, dar nu isbuti nici cu acestea. În cele din urmă apucă armele contra Vandalilor, căroră prin trădare le dăduse cea mai necesară provincie a imperiului. Dar norocul de altădată îl părăsi. El fu bătut și aruncat în Ippon, care fu imediat asediat de Genseric atât pe uscat cât și depe mare. Aceasta se petrecea pela începutul lui Iunie, anul 430.

Augustin era acum înconjurat în mănăstirea sa de o

mulțime de episcopi, care fugiseră de incediile ce cuprinsese bisericile lor și de prin orașele lor dărâmate. Printre ei se afla și biograful său Possidie, care s'a bucurat de prietenia sa timp de 40 ani. Ei posteau împreună, împreună plâneau și se rugau lui Dumnezeu să le ajute în această strașnică nenorocire. „Eu în aceste grele nenorociri am o singură cerere la Dumnezeu, — le zicea Augustin: — sau ca El să izbăvească acest oraș de dușmani, sau dacă nu, atunci să facă pe slujitorii săi destul de tari pentru suportarea voinței lui, sau cel puțin să mă ia pe mine la sine însuși din această lume“. Către sfârșitul lui Augustin, când asediul durase deja timp de trei luni, el se bolnăvi și nu mai fu în stare să propoveduiască. Augustin zicea adesea prietenilor săi, că nici un creștin botezat, nici chiar un preasfințit episcop nu trebuie să părăsească viața aceasta fără pocăință vrednică și deplină. El procedă conform cu idealul său. Indată ce simți, că febra ce l-a cuprins era periculoasă, el scrise cei șapte psalmi de pocăință pentru sine cu litere mari și-i atârână pe pereți împrejurul patului său, ca să-i poată citi neconținut. Cu zece zile înainte de moartea sa rugă pe prieteni să nu-l mai viziteze, decât numai când vor veni doctorii, sau când i se va aduce mâncarea. Toate zilele cât a mai trăit le-a petrecut în rugăciune și cugetare, neturburat de nici un fel de lucruri pământești. El nu avea nevoie să-și facă testament, deoarece nu lăsa nicio avere și cu câțiva ani înainte sfătuisese poporul său să aleagă ca urmaș al său la scaunul episcopal al Ipponului pe mult prețuitul său prezviter Irachie. Sfârșitul activității și a mult încercatei lui vieți se apropia, deși el poseda încă deplin vederea, auzul și toate facultățile sale. El muri la 28 August, anul 430, în vârstă de 76 ani și după un episcopat de 35 ani. Din primii ani ai bărbăției până la vrâsta înaintată el își dusesese viața în serviciul Bisericii sale

În Iunie, anul următor, Vandalii, din pricina lipsei proviziilor, rădicară asediul. Bonifaciu, primind întărire din Roma și Constantinopol, păși încă odată la o luptă disperată cu ei. El din nou suferi înfrângere și se întoarse în Italia, unde în anul 432 căzu, lovit de o săgeată a lui Aetiu. Ipponul fu părăsit de locuitorii săi și dărâmat până în temelii de Vandali. Singurul lucru, care scăpă de foc, fu biblioteca, pe care Augustin o adunase pentru trebuințele Bisericii. Cartagena căzu înaintea Vandalilor în anul 439. Biserica din nordul Africii fu distrusă și țara fu supusă unei desăvârșite pustiiri și barbarii, din care nu s'a mai rădicat niciodată. Augustin fu izbăvit de moarte de a fi martor la distrugerea desăvârșită a orașului, pe care el l-a iubit așa de multă vreme, și la dărâmarea Bisericii, căria el a slujit cu atâta credincioșie. El și-a făcut treaba, ce i-a fost rânduită dela Dumnezeu, pentru care El i-a trimis odihnă veșnică.

Augustin a fost ultimul episcop al Ipponului. Populația acestui oraș fugi pe marea și în veacul VII orașul nu mai exista. Când a murit Augustin, în provincie erau 500 de episcopi ortodocși. Nu trecuseră nici 20 de ani după moartea lui, când nu mai rămăsese decât 18.

Nu de mult Bona, resturile vechiului Ippon, trecu sub stăpânirea francejilor și acum se plănuiește zidirea unei biserici catedrale pe presupusul loc al mormântului lui Augustin²¹⁰⁾. Amintirea lui încă și astăzi se păstrează, după tradiție, în împrejurimi sub denumirea de Rum-Kebir, adică „marele creștin”.

Fericitul Augustin fu înzestrat dela Dumnezeu cu o natură bogată și multelaterală și viața lui fu plină de lucrări extraordinar de variate. El avea o inimă înflăcă-

210) Despre strămutarea moaștelor lui din Pavia la Bona, vezi Ponjoulat, Hist. de st. Aug. I, 413.

rată, ca inima unui heruvim, și o minte fină și ascuțită; diferitele lui însușiri, influențând unele asupra altora, făcură natura lui africană tot așa de aprinsă, ca și natura lui Tertulian, și dădură voinței lui o energie nepotolită și o perzistență neînfrântă. Și aceste elemente

deaur, mai puțin profund ca Grigorie de Nazianz, mai puțin pătrunzător ca Teodor de Mopsuesta, mai puțin puternic în administrația sa ca Vasilie cel Mare sau Ambrosie de Mediolan; cu toate acestea, după activitatea sa multelaterală, după întrunirea unor însușiri excelente și după puterea personalității și a convingerilor religioase el i-a întrecut pe toți. Nici un păgân al timpului său nici pentru o clipă nu poate pretinde vreo comparație oarecare cu dânsul. El fu cel din urmă om mare al Africei și după dânsul începu domnia barbarismului.

În artă ca particularitate deosebită a lui Augustin se expune o inimă străpunsă sau înflăcărată, ca să arate râvna sa înfocată și o puternică pocăință. Ca unul din cele mai renumite subiecte din viața lui servește vederea pruncului Iisus, încercându-se să deșerte oceanul într'o gropiță făcută în nisip; aceasta în scop de a reproșa lui Augustin pentru sârguința lui de a cerceta tainele Făcătorului. Această istorioară a servit ca obiect a numeroase lucrări artistice pentru Murilo, Garofalo, Durer, Rubens, Vandicc și Rafael²¹¹⁾. Din tablourile mai nouă, în care se reprezintă el, cel mai remarcabil e tabloul lui Ary Schefer din anul 1845, în care artistul îl înfățișază la marea în Ostia cu mama sa Monica.

211) Vezi Mrs. Jameson, Sacred. and Legendary Art. I, 308-315.

CAP. XVIII.

SFÂNTUL IOAN GURĂDEAUR ¹⁾).

Un mare ierarh și pios predicator este Ioan Gurădeaur.

Omilia I.

1. TINEREȚA ȘI PRIMII ANI AI BĂRBĂȚIEI.

Ioan, care printre contemporanii săi era cunoscut exclusiv sub acest nume, cum astăzi ni e cunoscut sub

1) Edițiile operilor sf. Ioan Gurădeaur sunt : Ediția lui Savil, 8 tomuri folio, Eton, 1612 (prima ediție completă); Fronto Ducaeus, 12 Vol. fol. Paris 1618—1633, și 1636 (Complectată de F. și C. Morel); benedictină, 13 vol. fol. 1718—1738, retipărită în Veneția, 1734, 1755 și Paris, 1834-1839 de Bernard Monfaco; ediția lui Migne, 13 vol. în 8-a Paris, 1860. Din opere deosebite, cele mai bune ediții sunt a Omiliilor la Ev. Matei și la epistolele către Romani, Corinteni și Efeseni, a canonicului Fild (Cambridge, 1839 și Oxford 1838). Isvoarele principale ale vieții lui Gurădeaur sunt : „Dialogul” lui Paladie, episcop de Elcnopol (probabil autorul lucrării Historia Lausiaca); istoricii bisericești : Socrat (VI, 3—21), Sozomen (VIII, 2—23), Teodorit (V, 27—31); scrisoarea lui Isidor Pilusiotul, Ep. XLII; biografiile, scrise de Erasmo (Opp. V, 1150), Tillemont (Mém. Eccl. XI, 1—405) și Monfaucon (opp. XIII, 91—178). Bulder (Lives of the Saints, Jean 27); Cave, Lives of the Fathers. II', 237); Neander, Der heilig Chrysostomus, 3-e Aufl. Berlin, 1848; Am. Thierry, St. Jean Chrys. et impératrice Eud. Paris, 1874; W. R. Stephens, Life of St Chrys. London 1872. Böhringer, Johann Chrys. (Kirchen. in Biogr.

titlul său onorific de Hrisostom²⁾ sau Gurădeaur, ne înfățișează una din cele mai strălucite și mai interesante personalități ale istoriei Bisericii antice. Fiind teolog mai puțin profund decât Atanasie sau Augustin sau Grigorie de Nazianz, cugetător mai puțin independent decât Teodor de Mopsuesta, mai puțin savant decât Origen și Ieronim, lucrător practic cu mai puțin spor decât Ambrosie, — el cu toate acestea concentrează în sine atât de multe însușiri strălucite, încât se ridică aproape mai presus de toți părinții Bisericii ca orator, ca exiget, ca mare învățător moral, ca sfânt și mărturisitor, care „întru mărturia adevărului a purtat reproșul general, suportarea căruia e mai grea decât silnicia. Toată grija lui era, ca să stea drept înaintea feței lui Dumnezeu, deși toată lumea ar judeca greșit despre dânsul“. Curățenia generală și folosul practic al învățăturii lui, înălțimea idealului său moral, bărbăția neînvingă cu care el mustră viciile tuturor claselor, slava oratoriei lui, situația înaltă, pe care o ocupă el în generațiunea sa, tragismul și neizbutirea vieții lui încunjură numele său cu o aureolă tot așa de strălucită, ca numele celui mai iubit dintre marii bărbați bisericești ai veacurilor celor de demult. El a fost predicatorul ideal pentru marea capitală a lumii.

Viața lui Ioan Gurădeaur se împarte în perioade bine limitate între ele și anume: Tinereța lui, viața lui în calitate de pusnic, diaconia sa de șase ani, preoția lui de 12 ani (386—398) în Antiohia, episcopatul său de 6 ani în Constantinopole și cei trei ani de exil ai săi.

IX). Mai putem aminti Th. Förster, Chrys. Eotha 1869; Villemain, Tableau de l'éloquence chrétienne dans le quatrième siècle Paris 1867. În rusește Gurădeaur e în mai multe ediții.

2) Proclu îl descrie ca hrisus tin glottan pe la anul 437. Numirea de Hrisostomos pentru întâia oară o găsim la Ioan Moscudela 630.

El s'a născut în Antiohia. Deși vremea nașterii lui nu se cunoaște cu exactitate, totuși putem aproximativ să o punem în anul 347, deoarece această determinare concordă mai bine decât oricare alta cu evenimentele din viața lui cunoscute nouă³⁾. Tatăl său Secund a fost „*illustris*” și comandant de oștire, și prin urmare ocupa o înaltă situație militară; dar el n' a avut nici o înrâurire asupra educațiunii fiului său, deoarece a murit, când Gurădeaur era încă copil. Numele mamei lui Ioan era Antusa, și ea femeie de viță nobilă. Ea avea abea ceva peste 20 de ani, când bărbatul său o lăsa văduvă cu doi copii, din care cel mai mare era o fiică. Poziția tinerei femei cu frumoase mijloace într'un oraș așa de corupt până la desnădejde, cum era Antiohia, era una din cele mai dificile și periculoase și Antusa simțea bine marea răspundere ce o avea în chestiunea educațiunii copiilor săi, administrarea averilor sale, înfrânarea apucăturilor vrășmașilor săi și a lăcomiei fiscului. În asemenea împrejurări puține văduve renunțau la repede recăsătorire. Antusa însă cu o nobilă hotărâre respinse toate propunerile ce i se făcură și se luptă personal cu dificultățile ce o împresurau. Ea se consacra cu tot sufletul și cu toată inima îngrijirii și creșterii copiilor săi. Fetița, după cât se pare, a murit curând, deoarece de dânsa nu se mai pomenește nimica, dar Antusa vedea în băeatul său chipul bărbatului ei, și pentru el jertfi toate celelalte calcule. În cronicile femeii creștine ea trebuie pusă în aceeași secțiune cu Monica, Nona, Emilia, Gorgonia și Macrina. Dar problema, ce-i stătea acesteia înaintea, a fost mai grea decât a lor. Ele într'o măsură mai mare sau mai mică toate-și însușiră un ideal ascetic; Antusa însă trăia în lumea Antiohiei, deși ea nu era din această lume. Anu-

3) Ieronim s'a născut pe la anul 437.

me istoria vieții ei, curată și nobilă, a și smuls lui Libaniu mărturia : „Ceruri ! ce femei au creștinii aceștia“ ⁴⁾! Fără îndoială, că se aflau și alte femei creștine, cari o susțineau cu aprobările și pilda lor. Din zilele Febei, diaconița din Cenchreia, și a Priscilei, care a ajutat la întemeierea bisericii din Efes, și a Lidiei din Filipi, cauza creștinismului datorește foarte mult râvnei creștine și activității femeilor creștine. Iulian și Libaniu găseau, că femeile au rămas credincioase credinței lor chiar și atunci, când nu era greu de înfrânt credincioșia bărbaților ⁵⁾.

Antusa dădu fiului său cea mai bună educație, care era cu puțință în situația ei. El studiază filosofia la un oarecare Andragotie, iar cultura sa literară o datora lui Libanie, fără îndoială primul între oratorii și sofistii păgâni din acea vreme. Sub conducerea lui Libanie fu educat în oratorie și în științele clasice. Din când în când el făcea citațiuni din cei mai mari scriitori clasici, dar se vede că nu simțea o deosebită iubire către ei și se pare că se folosea de ei mai mult ca stilist decât ca cugetător. Prin succesul său în arta oratorică el își câștigă o slavă așa de mare, încât Libaniu nu numai că laudă călduros tinerescul său „Panegiric pentru împărați“, ci-i dăte și ramura de palmier, prin care i se recunosc înțâetate între toți discipolii lui Libaniu ⁶⁾. Acesta întrebând pe patul de moarte, pe cine socotea el mai vrednic să-i urmeze, el răspunse : „Pe Ioan, dacă nu ni-l-ar fi furat creștinii“. O mărturie atât de însemnată vorbește foarte elocvent pentru influența creștină a Antusei. Din copilăria cea mai timpurie ea, vădit lucru, l-a pus în contact cu sf. Scriptură și l-a întărit așa de

4) Vavè, ie parà bristianis ghinèches isi. Chris. ad vid. jun. opp. I, 340.

5) Iulian, Misopogon, p. 364.

6) Isidor Pel. Ep. II, 42.

bine în învățătura cea sănătoasă, încât aceasta-i dădu puțința să reziste contra strălucitului farmec intelectual al păgânismului subtilizat și idealizat, care se preda în cele mai renumite școli de retorică.

Până atunci lui Gurădeaur, negreșit, nu-i fusese dat să simtă nici o presimțire ale acelei vieți grele, care-l aștepta. Nesimțind în sine înclinațiune către pusnicie, care atunci în cercurile creștine se socotea ca singura „filosofie adevărată“, el își începu cariera sa socială, ca și Vasilie cel Mare, în calitate de avocat public. Insușirile lui deosebite ca orator, deschideau înaintea sa o perspectivă din cele mai strălucite de izbândă în lume și succesele sale începătoare stârniră un entuziasm atât de larg, încât de ar fi continuat practica sa în avocatură, fără îndoială ar fi ajuns la cele mai înalte situațiuni sociale. El nu era încă botezat, pentru că deși părinții lui erau creștini, ei se ținuseră de acea părere generală de pe acea vreme, după care se credea periculos și incomod a se spăla în „baea renașterii“ înainte de a trece anii ispitelor tinereței. Din această pricină nu era nimic, ce ar fi putut să-l oprească de a se afunda, cum se întâmpla cu mulți creștini, în vârtoarea vieții lumești. El cu un tineresc avânt dorea să stârnească entuziasm și laude și între alte înclinațiuni primejdioase simțea o iubire pasionată către reprezentațiunile desfrânate din teatrul Antiohiei.

Dela aceste două ispite primejdioase el fu mântuit de două înrâuriri: de studiul sf. Scripturi și de devotamentul său către un tânăr prieten.

Probabil, mulțămită influenții mamei sale el chiar și în acest period al vieții sale continuă să studieze sf. Scriptură, așa că, după metafora sa favorită, sufletul său tot se adăpa încă din izvorul cel curat. Ceeace învăță el din cărțile sfinte curând făcu viața de avocat insuportabilă pentru dânsul într'un oraș, care se dis-

tingea prin şicane şi imoralitate ⁷⁾). Conştiinţa lui Gurădeaur nu era de aşa calitate, ca să-i îngăduie cu uşurinţă, — cum se petrecea cu alţii, — să se mulţamească cu idealuri curat teoretice de adevăr şi cinste. Obiceiul şi condiţionalul nu erau suficiente în ochii lui pentru justificarea intrigăriei şi a lăcomiei.

Prietenul său purta numele de Vasilie, foarte obişnuit în vremea aceea şi el numai o clipă apare la lumina istoriei în acest period scurt al vieţii lui Gurădeaur ⁸⁾).

Vasilie a fost cu preferinţă amicul tinereţii sale. Ei au învăţat împreună, au stat de vorbă împreună, au umblat împreună la şcoală şi şi-au împărtăşit mai cu seamă cugetele tainice ale inimii lor ⁹⁾). Ei au rămas nedespărţiţi unul de altul până atuncea, când Vasilie a primit monahismul, care adesa fusese obiectul convorbirilor în tinereţa lor. Acest pas produse o adâncă impresie asupra sufletului lui Gurădeaur, deja obosit de artificialitatea profesiei sale. El, în adevăr, nu putu deodată să se decidă a renunţa la toate şi a urma lui Hristos, cum cerea aceasta avântul vrăstei sale, dar lumea devenea din ce în ce mai nesuferită pentru dânsul şi el începu să se depărteze de viaţa publică şi să-şi petreacă timpul mai mult în ocupaţiuni evlavioase. Dispoziţiunea sa fu încă şi mai mult întărită de caracterul admirabil şi de învăătura morală curată a blândului Meletie, care în anul 368 se întorsese din al doilea exil al său şi din nou se urcase pe scaunul său episcopal în Antiohia ¹⁰⁾). Acesta era un om aşa de mult iubit, încât, după cum pomeneşte Gurădeaur într'o omilie, în cinstea amintirii lui poporul dădea numele lui copiilor săi, zugrăveau portretul lui pe pereţii caselor sale şi-l

7) Vezi Ambr. Marc. XXX, 4.

8) De Sacerd. I, 4.

9) Despre toate aceste amăruri vezi Chrys. De Sacerd. I, 1.

10) Vezi mai sus pag. 322, 565.

separau pe inele și pe peceteile lor. Gurădeaur fu adânc impresionat de evlavie și credința acestui ierarh iubit și poate că el ar fi primit botezul mai înainte, dacă în Antiohia ar fi fost un episcop, care să fi câștigat încrederea lui încă în tinerețe. El intră sub povăța lui Meletie în calitate de catehumen și peste trei ani de educație și cercare el fu botezat la vârsta de 23 de ani, cam pe la anul 370.

Botezul fu punctul schimbării de direcție în viața lui Gurădeaur. Din punct de vedere practic el luă hotărârea de a-și consacra viața exclusiv slujirii lui Dumnezeu. Curând după primirea botezului, episcopul îl numi citeț la biserică. Aceasta era cea mai inferioară din serviciile bisericești și-i dădea numai dreptul de a citi sf. Scriptură de pe anvon în acea parte a slujbei dumnezeiești, care preceda Liturghiei; dar ea-l consacra hotărât în slujba lui Dumnezeu. Prietenul și biograful său Paladie spune, că după botez el niciodată nu s'a mai jurat, n'a grăit minciună, n'a rostit clevetiri și n'a luat parte la convorbiri ușuratece.

Te miră de se putea aștepta, ca un tânăr cu asemenea temperament ca Gurădeaur, și în asemenea oraș, ca Antiohia, să rămână multă vreme nemișcat de farmecul vieții monahicești. Mai ales în tinereță și în elanul convingerilor timpurii astfel de abnegațiune își și are un farmec nesfârșit. „Intocmai așa Massillon în primul elan al credinței sale părăsi seminarul pentru a se face pusnic în La-Trappe; întocmai așa Fenelon în tinereța sa întreprinse primejdioasa chemare de misionar la Răsărit“. Spre ascetism el era atras încă și mai mult de pilda prietenului său Vasilie, în care înclinația către monahism se manifestase mai de timpuriu decât în el însuși. Rezultatul contactului necontenit pe această chestiune, cum se petrecuse și cu Grigorie de Nazianz și Vasilie cel Mare, a fost planul alcătuit de dâ-

șii, după care ei amândoi trebuiau să părăsască casa părintească și să primească „adevărata filosofie”. Iubirea lui Gurădeaur către mama sa văduvă, căria el îi datora așa de mult, se vede, că nu i se prezentase ca o pedică. Sau dacă aceasta i s'a și prezentat ca atare, apoi el privea la aceasta numai ca la o ispită, care trebuia de învins. Dar când Antusa află de acest plan, se hotărî ca, pe cât va fi cu putință, să împedecă despărțirea, care ar fi distrus toată bucuria și toată țința vieții ei. Scena ce se petrecu între dânsii o descrie însuși Gurădeaur. Ea-l luă de mână, îl duse în camera ei deosebită și-l rugă să șadă alături de acel pat, în care s'a născut el. După aceea, izbucnind într'un potop de lacrimi, cu glasul întrerupt de suspine, ea-i aminti de acea vrâstă tânără, când ea a rămas fără bărbat, de greutățile și primejdiile ce a avut de învins în situația ei de văduvă, și cum totuși ea a suportat toate greutățile și a biruit toate primejdiile și s'a consacrat exclusiv grelei probleme a educației singurului său fiu. Adesa i s'a prezentat ocaziune să se mărite iarăși, dar în cuptorul cel de foc a încercărilor ei era destulă mângâere, când privea fața copilășului său. Cu toate acestea ea n'a risipit nimic din moștenirea lui, iar cheltuețele grele cu educațiunea lui le-a acoperit din veniturile sale personale. Ea nu-i reproșa lui pentru aceste griji, ci numai îl ruga să nu o supună la o nouă văduvie încă și mai grea, ci să aștepte moartea ei și apoi să se dedea la singurătatea sa ascetică. Dacă el va face altmintrelea, dacă va trece cu vederea dorințele ei și nu va lua aminte la durerea mamei sale, apoi nu se va mânia oare Dumnezeu pe dânsul? El nu putea să bănuiască, cum că ea l-ar ispiți să părăsească viața religioasă pentru cea lumească; dinpoitrivă, ea-i

da deplină libertate pentru singurătate și contemplație, dar în propria ei casă ¹¹⁾).

Gurădeaur fu mișcat de aceste rugăminți înflăcărâte. Ei nu-și putu îngădui să le socoată drept nimica, deși prietenul său Vasilie îl încurajă în această direcțiune. Tinerii oameni, cu toate acestea, se apropiară de ideea-lui ce-și propuseseră atâta, cât le îngăduiau împrejurările. Ei se lăsară sub conducerea duhovnicească a marelui Deodor de Tars, unul din întemeietorii principali ai sistemei celei mai sănătoase de interpretare a sfintei Scripturi, cunoscută sub denumirea de sistema „Școalei de Antiohia“. Deodor, om de nobilă obârșie și cu o vastă erudițiune, era prietenul lui Meletie și în vremea aceasta era superiorul unei monastiri. El era ascet și împăratul Iulian râdea de fața palidă, de obrații subți și de organismul firav al marelui învățat în acel senz, că adică toate acestea ar fi un semn al mâniei zeilor ¹²⁾. Dar geniul lui și caracterul înalt, împreună cu mortificarea lui, au fost în stare să-și atragă încrederea lui Vasilie și a lui Gurădeaur, și la ei se mai alăturară alți doi studenți, care, asemenea lor și dascalului lor, au devenit în urmă episcopi, anume Maxim, viitorul episcop de Seleucia, și vestitul Teodor de Mopsuesta. Toți acești tineri alcătuiră un fel de mică comunitate religioasă. Nefiind încă de fapt monah, Gurădeaur se supuse la toate asprimele vieții monahice în propria sa casă și între altele, asemenea lui Grigorie de Nazianz, păstră în curgerea unui îndelungat period de timp tăcere aproape absolută, ca să se vindece pe sineși de reaua deprindere a distracției.

¹¹⁾ De Sacerd. I, 5.

¹²⁾ Carterie (Socr. VI, 3), care era, se pare, un fel de coabster: Diodor, este mai puțin cunoscut.

2. GURĂDEAUR CA ASCET ȘI MONAH. (370—381)

Nici chiar toată greutatea obiceiului și a întregii direcțiuni a veacului nu este totdeauna destul de puternică pentru a să învingă puterea iubirei și a firei. Noi am văzut deja, că Grigorie de Nissa a fost însurat, dar nici prin aceasta n'a scăpat de tendința celebratului monahicesc. Teodor de Mopsuesta a trecut prin aceeași luptă. El se amoretă de o fată, anume Irmiona, și avea intenția să se căsătorească și să intre în viața obicinuită a lumii. Auzind de aceasta, Gurădeaur cuprins de râvnă înflăcărată, îi scrise vestita sa scrisoare „Către Theodor cel căzut“ (Ad Theodorum lapsum). În această scrisoare el dovedea lui Teodor nechibzuința pasului său cu acelaș avânt entuziast, pe care Ieronim l-a revărsat în scrisoarea sa către prietenul său Iliodor. Întrânsa el vorbește așa, ca și cum Teodor ar fi săvârșit o mare crimă, și se silește să-i schimbe intenția prin îndreptarea cugetării sale spre cer și iad, prin comunicarea de istorisiri despre pocăința acelora, care tot așa căzuseră, și prin arătarea deșărtăciunei vieții și a pericolului de a se uita înapoi după ce a pus mâna pe plug¹³). În această înflăcărată scrisoare răsună cea mai deplină sinceritate; ea e mai mult elocventă și mai puțin retorică, decât scrisoarea fericitului Ieronim și și-a ajuns scopul. Irmiona a fost sacrificată și Teodor deveni în urmă episcop și dobândi slava unuia din cei mai buni exigenți ai Bisericii antice¹⁴).

În anul 370 Meletie fu izgonit pentru a treia oară, iar Diodor cu bărbăție și desinteres luă asupra sa gri-

13) Majoritatea scriitorilor bisericești (deși Tillemont face excepție) identifică pe acest Teodor cu episcopul de Mopsuesta.

14) Printre nestoriani el se numea „Tălmăcitorul“.

ja turmei lui, descurajate și risipite. Apropierea lui Valent, împăratul arian, făcu ca ortodocșii să dorească numirea de episcopi ortodocși. Nu-i de mirare, că ei au trebuit să-și întoarcă luarea aminte asupra unor tineri așa de înflăcărați, așa de ireproșabili și așa de învățați, cum erau Vasilie și Gurădeaur, care la rândul lor se temeau strașnic, să nu fie apucați și hirotonisiți episcopi contra voinței lor ¹⁵⁾). Impărtășindu-și unul altuia ideile în toate, ei vorbiră și despre acest lucru și în mintea lui Gurădeaur se născu hotărârea, să fie hirotonisit prietenul său, și nu el. Pentru a atinge această țintă, el nu ezită să recurgă la un mijloc ingenios. El comunică lui Vasilie, că lucrul acesta nu-i încă imperios și că ei mai pot vorbi despre aceasta cândva mai târziu. Între acestea el îi făgădui, că orice s'ar întâmpla, ei vor acționa împreună și vor împărtăși aceeași soartă. La acest mijloc ingenios recurse el fără cea mai mică ezitare, deoarece presupunea, că Vasilie e cu totul demn de cinul ce-l aștepta, iar el însuși e nedemn de acel cin. Potrivit cu aceasta, după puțină vreme, când trimișii din partea alegătorilor sosiră să ia pe amândoi prietenii, Gurădeaur dispăru frumușel și lăsă pe confratele său singur să se răfuiască cu trimișii. Vasilie se împotrivi cât putu, din care cauză trimișii, recurgând la înșălăciune, spuse lui Vasilie, că ei sunt mirați de mândria lui și de o împotrivire așa de strașnică, pe când tovarășul său mult mai îndărătnic s'a supus cu smerenie poruncei părinților săi.

Din această cauză Vasilie primi cinul ce i se propunea; dar când află adevărul, atunci cuprins de agitație,

15) Gurădeaur era numai citeț, iar Augustin făcuse pe un citeț episcop de Fasil (Ep. CCLXI), și câteodată chiar mireni au fost ridicați pe cele mai înalte scaune episcopale, ca Ambrosie pe scaunul de Milan, Eustație pe scaunul de Cezareea Capadochia și Nectarie pe scaunul de Constantinopole.

se duse la Gurădeaur și cu lacrimi amare îi reproșă pentru trădare. Reproșurile sale însă nu produsese nici o înrăurire. Gurădeaur râse pur și simplu din toată inima, apucă mâna dreaptă a prietenului său, îl îmbrățișă și mulțami lui Dumnezeu, că a izbutit așa de fericit acest mic plănișor al său.

Inzădar Vasilie se jeluia, că acest fel de purtare l-a umplut de turburare și că el abea mai îndrăznește să se mai uite în fața cunoscuților săi. Acești din urmă criticau atât purtarea lui, cât și purtarea lui Gurădeaur foarte defavorabil din multe puncte de vedere, și el simțea, că avea dreptul la mai multă credincioșie și la mai mult respect, decât i se arăta. Gurădeaur răspunse, că asemenea procedare e câteodată scuzabilă în treburile bune și că victoriile, câștigate cu strategie pricepută, sunt mai interesante, decât cele obținute cu puterea. Când Vasilie obiectă firește, că el n'a avut niciodată să învingă astfel pe vreun vrăjmaș, atunci Gurădeaur continuă să-i dovedească, că înșălătoria e scuzabilă față de prieteni și că doftorii, înșelând pe pacienții lor, au mântuit câteodată viața acestora. Astfel de proceduri nici măcar nu trebuie a le socoti înșălătorie, ci pur și simplu „iconomie” (iconomia), și astfel de iconomie își găsește justificarea în Sfânta Scriptură, ca de exemplu la apostolul Pavel, când acesta a tăiat împrejur pe Timotei și a împlinit ritualul legii lui Moise (Fapte. XXI, 26; XXVI, 3; Galat. II, 2; Fil. III, 6). Pe apostolul Pavel — argumentează el — nu se cuvenea a-l numi înșălător pe acest temei, cum nu se cuvine a numi pe Finceș ucigaș, deși acesta a vărsat sânge, sau a numi ucigaș pe Ilie, pe Avraam sau pe Moise¹⁶⁾. „Adesea este nevoie să amăgești, — zicea el, — și prin acest mijloc să atingi scopuri înalte. Cu ajutorul unei

16) Vezi deasemenea Hom. VI in Col. II, 8.

severități prea mari se poate la sigur să aduci vătămare prietenului“¹⁷⁾).

Tânărul episcop se împacă mai mult sau mai puțin cu aceste vederi, deoarece nici el, nici Gurădeaur în acea vreme și în această lature de moralitate nu se aflau mai sus de nivelul comun al contemporanilor lor. „Bine, bine — observă el, — dar spune-mi ce avantaj am tras noi din această economie, sau dela această înțelepciune a ta, sau numește-o cum vrei?“¹⁸⁾).

Ca răspuns la această întrebare foarte firească apără una din cele mai frumoase cărți a sfântului Ioan Gurădeaur, anume opera lui „Despre preoție“. Intre preoție și episcopat el nu trage o linie despărțitoare prea marcantă, dar în gândul său el avu mai cu seamă, se pare, funcțiunea de presviter.¹⁹⁾ El zugrăvește un tablou luminos și solemn al măreției datoriei și pericolelor slujirei preoțești, care i se părea lui cea mai frumoasă din toate slujirile. Ea cere un suflet mare, și el se simte pe sine tot atât de incapabil pentru ea, pe cât e de vrednic prietenul său. El a înlăturat alegerea sa la sfânta vrednicie nu din nerespect față de ea, ci ca să izbăvească pe alegători de muștrare pentru numirea unui tânăr așa de crud cum este el la o slujbă așa de mare. Apoi el n'a făcut aceasta din mândrie sau din ambiție, deoarece asemenea sentimente l-ar fi îndemnat mai degrabă să primească cinul ce i se oferea. Dar citind despre vrednicia preoțească în Vechiul Testament și despre însărcinarea dată de Hristos: „Paște oile mele“, și simțind toată importanța funcțiunii și sfințenia îndeplinirii ei, el s'a cutremurat, cum s'a cutremurat când-

17) De Sacerd. I, 9.

18) Timpul acestui eveniment nu se cunoaște, dar probabil că s'a produs nu mai târziu de anul 374.

19) Episcopul Wordsworth socoate pe dealtă parte, că această carte ar fi fost mai bine să se întituleze: „Despre episcopat“.

va apostolul Pavel (2 Cor. XI, 3 ; 1 Cor. II, 3), deși acela era „om din al treilea cer“ (2 Cor, XII, 2). Preoții se expun ispitei lăcomiei și a multor păcate ; ei au nevoie de deosebită înțelepciune a înfrânării, a păzirei de sine, a chibzuinței și a trezviei. Cât de greu e să dai o conducere cum trebuie văduvelor și fecioarelor și să ai purtarea de grijă cuvenită pentru ele ! Cât de mare e nevoia să te folosești de chibzuință înțeleaptă ! Câtă osârdie, elocvență, erudiție se cere ! După aceea, făcând o digresiune interesantă pe chestia despre daruri la apostolul Pavel, Gurădeaur vorbește despre munca ce se cere pentru alcătuirea predicilor, cât de mult este expus preotul la zavistii, cât de mult îl amenință pericolul de a fi gădilit de laude și de popularitate și înfine cât de greu apasă asupra preoției sarcina responsabilității²⁰⁾. Cum el, cu neexperiența sa și cu nedesăvârșirea sa, ar putea să răspundă la cerințele unei atât de înalte curățenii, unei astfel de chibzuințe și unei asemenea virtuți ? Cum ar putea el să poarte sarcina unor astfel de griji ? Numai ideia despre aceasta l-a umplut de groază. Vasilie răspunse cu lacrimi, că Gurădeaur prin un astfel de tablou zugrăvit de dânsul n'a făcut decât să-i sporească neliniștea și regretul. Dar prietenul său l-a aprobat printr'un surâs, l-a sărutat pe cap și l-a sfătuit să-și pună deplină nădejde în Hristos, care l-a chemat la această înaltă slujire. Cât pentru el, apoi e încredințat, că în această slujire Vasilie va dobândi o astfel de încredere, încât cândva va primi și pe prietenul său care se află în primejdie, în lăcașurile sale cele cerești.

Astfel este în linii generale această remarcabilă carte ;

20) Vorbind despre desăvârșirea euharistiei, el o numește „Aducerea măreței jertfe“, și spune, că „acolo se află și e adus jertfă însuși Mântuitorul, iar preotul stă la jertfă, și orice primesc sunt înroșiți de sânge“.

dăr pentru ca să-i simți toată puterea și strălucirea ei, e de neapărată trebuință s'o citești cu atențiune. Sub raport istoric ea dovedește ce dezvoltare enormă căpătase către acea vreme ideea de preoție, deoarece Gurădeaur vorbește despre preoți, ca având putere de a lega și a deslega, deși în acelaș timp arată, cât de mulți preoți erau infinit departe de idealul său. După descrierea lui, ei sufereau naufragiu din pricina stâncilor submarine ale mândriei, ale lingușirii mai marilor lumii acestea, târându-se înseși, ca să se folosească de intrigăria femeilor, și alergau la tot felul de planuri ale ambițiunei subtile, și cu toate acestea la urma urmelor cădeau sub sâlnicia cu deosebire furioasă și sub atacul loviturilor zavistnicilor. E interesantă deasemenea la dânsul descrierea pericolelor și dificultăților, de care era împresurat predicatorul, fie el renumit sau obișnuit. Din reflexiunile sale el trage concluzia, că viața de monah în binecuvântata lui pustie e mult mai liniștită și sigură, mai ales pentru astfel de oameni, cum era el însuși, care intrând în lupta fără cruțare, își simțea foarte viu neputințele sale și mai cu samă caracterul său iritant, impetuositatea sa și impresionabilitatea sa prea vioae la laude și combatere.

Despre Vasilie după aceasta, spre marea noastră mirare, nu mai auzim nimica. Gurădeaur îi oferise tot ajutorul și sfatul, ce s'ar putea găsi la îndămâna sa, dar niciodată nu mai pomenește de numele lui. Când el fu numit episcop, era probabil foarte tânăr și probabil a și murit de timpuriu. Gurădeaur îi făgăduise să-l viziteze des, așa că scaunul lui se afla, probabil, nu departe de Antiohia. Baronie presupune, că scaunul acesta se afla în Rofanea.

În anul 373 Gurădeaur abea putu ocoli o mare primejdie. În anul 372 se întâmplă una din acele izbucniri sălbatece de panică din pricina unor vrăj magice,

de care a fost desonorată și turburată domnia lui Valent. Insuși faptul acesta ne arată starea de spirit bolnăvicioasă din acea vreme. Pe vremea aceea în Antiohia era foarte răspândită vrăjitoria păgână și când cu ajutorul vrăjitoriei se apucară să găsească numele succesorului lui Valent, atunci se zice că inelul magic, în timpul mișcării ce i se dăduse, atinse treptat literele **T e o l**. Despre această adunare magică și despre rezultatul ei se răspândi zvonul pretutindenea. Teodor și alții, numele cărora se începeau cu aceste litere fatale, au fost uciși, deși Teodosie, succesorul real al lui Valent, se mântui nebăgat în samă la o fermă a sa în Ispania. Meseria de delator deveni răspândită până la desgust și pentru a evita primejdia torturilor și morții, cărora se expuneau oamenii adesa și în lipsă de dovezi suficiente, mulți își nimiciră toate bibliotecile lor, pentru ca nu cumva din pricina vreunei cărți magice neobservate să se expună pe sine și familia la peire. Se bănuiește, că multe din marele opere ale vechimii au perit sau au fost vătămate din pricina acestei spaimă generale. Un tânăr a fost torturat pentru că a scris o carte de descântece ; altul pentru că a recurs la descântece de dragoste, ca să-și atragă dragostea unei femei. Un proconsul a dat morții pe o femeie bătrână, pentru că ea și-a vindecat fiica de friguri cu ajutorul unui cântec ce și l-a cântat în șoaptă. Un filosof fu torturat, pentru că și-a încheiat scrisoarea către femeia sa cu cuvintele : „silește-te să împodobești poarta cu flori“, ca și cum s'ar fi așteptat un mare eveniment. Un tânăr fu torturat, pentru că s'a încercat să se vindece de dureri de stomac prin pronunțarea vocalelor alfabetului grec. Accesul de groază, ce cuprinsese pe toți, fu în acelaș timp și monstruos, și grozav ²¹⁾. Când aceste friguri se

21) Amm. Marc. XXIX, 2, 22—28.

aflau în culmea lor și orașul era plin de spioni și de soldați, Gurădeaur mergea cu un prieten al său pe malul râului Oront spre biserica sf. mucenic Vavila. Observând fragmentele albe ale unei cărți plutind pe apă, ei din curiozitate le traseră afară și apoi văzură cu groază, că fragmentele erau pline cu formule magice și că nu departe de ei se afla un soldat. Temându-se, că au căzut în capcana vreunui denunțator, ei aruncară repede cartea înapoi în râu. Temerile lor nu se justificară, dar și după trecere de ani, Gurădeaur în omiliile sale la „Faptele Apostolilor“ din toată inima mulțamește lui Dumnezeu pentru această mare izbăvire ²²⁾).

Probabil foarte curând după aceasta el împlini intențiunea demult nutrită să primească monahismul. Murise oare Antusa în acea vreme, sau ea nu mai fu în stare să se opună mai mult înclinațiunilor fiului său — nu se știe, deoarece Gurădeaur nu mai pomenește niciodată de dânsa din nou.

Dorința de a se depărta de lume fără îndoială fu sporită într'însul, ca și în mulți alții, de starea vrednică de plâns a imperului. Esei și terapeuții erau și ei asceți și din primele zile ale creștinismului s'au găsit oameni, cari duceau viața ascetică, fără să-și părăsască casa lor. Dar când persecuție după persecuție făcu, situația orașelor din ce în ce mai nenorocită, atunci înclinațiunea către pusnicie fu sporită încă și mai mult prin istorisirile despre vestiții pusnici Antonie și Pavel; astfel de istorisiri dădeau deasemenea îndemn la acea viață chinovială, care fusese organizată de Pahomie. Statutul lui Pahomie fu introdus de Ilarion în Siria, și apoi mulțămită petrecerei la Roma a lui Atanasie cu doi monahi ai săi, monahismul pătrunse la Apus, de unde el încet-încet se răspândi prin Casian și în su-

22) Hom. 38 in Act. Apost. ad fin.

dul Franței. Gurădeaur împărtășea părerea generală a veacului său, care se raporta cu entusiasm către înclinațiunea, care după părerea sa făcuse pustiul egiptean, sămănat cu lavre monastice, mai frumos decât cerul de miezul nopții cu nenumăratele sale stele. Pe dealurile păduroase, care impresurau Antiohia, el văzu cetatea virtuților și cortul sfinților.

Monastirea, în fruntea căria stătea Diodor de Tars, se conducea după statutul lui Pahomie, și Gurădeaur intră în această monastire. Viața, pe care o duceau aicea monahii, se distingea prin o extraordinară simplitate și lepădare de sine, și se petrecea în muncă, psalmi și rugăciune. Monastirile erau situate pe înălțimile sănătoase ale munților Silpia și Casia, depe care porneau spre oraș o mulțime de izvoară. Acolo, în îmbrăcăminte de piele, acoperită de o rasă de in, peste care cădea părul capului său, Gurădeaur se consacra pe sine timp de șase ani ocupațiunilor științifice, muncii, postirii și contemplării, alegându-și un monah preabătrân, anume Sira, de educator al său și de conducător în viața ascetică.

El era fericit, deoarece trăia potrivit cu propriul său ideal. Lumea monastirii sale el o găsea îngerească în comparație cu viața răzvrătită și desordonată a Antiohiei. Scrisorile sale către Dimitrie și Stelehie au fost primele fructe ale singurătății sale și într'însele descrie în culori vii acea fericire, care se putea găsi în închisoarea monastirească în comparație cu viața din lume, unde se iviseră deja așa de mulți creștini curat numai cu numele și unde fiecare din cele zece porunci, cinstită după literă, era grosolan violată în spirit. În scrisoarea către Dimitrie, Gurădeaur se ocupă mai ales cu caracterul rușinos și nenorocit al lumii, iar în scrisoarea către Stelehie vorbește de bucuria entuziastă a vieții ascetice.

Încă și mai importantă a fost lucrarea sa pentru apărarea monahismului, provocată de decretul lui Valențiu contra privilegiilor monahilor. Nu încapă îndoială, că în timp ce mulți din monahi erau sinceri și evlavioși, foarte mulți dintr'înșii erau și oameni foarte răi. Aceștia primeau monahismul din îndemnuri josnice de ambiție și abuzau de el pentru atingerea unor scopuri josnice de interese personale. Din pricina acestora toată sistemul își atrase ura celor mai mulți oameni. Păgânii ei cu deosebire li erau urâți, ca reprezentanți ai tot ce era îndrăsneț și grosolan în superstițiile ignorante. Creștinii mirenii simțeau chiar și față de monahii sinceri o neîubire, care mereu se aprindea de reproșul tăcut, ce se adresa unor astfel de persoane prin pilda de abnegațiune a acestor monahi. Părinții și mamele nu iubeau și se temeau de acele intrigi, prin ajutorul cărora monahii pătrundeau în încrederea familiilor. Oamenii de stat și cărmuitorii priveau cu regret, de ce forțe se lipsea imperiul în persoana nenumăratelor mulțimi de călugări — a acestor trântori religioși, după părerea lor. Decretul lui Valențiu, provocat de partea rea și de abuzurile, de care n'a putut fi scutit nici monahismul, a provocat la rândul său un haos întreg de dușmănie și în multe locuri monahii au fost supuși la o adevărată prigoană. O astfel de stare de lucruri inspiră lui Gurădeaur, care atunci se afla în prima înflăcărare a entuziasmului său, o groază extremă și el încă odată compară netrebnicia și turbulența orașelor cu liniștea sfântă a acelor, cari s'au lepădat de lume. Cu deosebire se adresează el către părinți și le arată atât pericolul, cu care au a se întâlni fiii lor în viața lumii aces-teea, cât și acea influență, pe care aceștia ar putea-o exercita asupra omenirii, făcându-se monahi. E cu puțință oare ca succesele lumești să poată echilibra peirea morală ?

Ca toate operele si. Ioan Gurădeaur, cartea aceasta își capătă farmecul său de căpetenie dela particularitățile interpretării, a elocvenței și sincerității. Experiența monahală nu adusesese încă în viața sa nici o desiluzie. El de bunăvoie se dăduse sub conducerea duhovnicească a lui Sira, deoarece a sa mortificare de sine era mult mai aspră, decât însuși mortificarea confratelui său. El trăia aproape numai cu pâine și cu apă, consacrandu-și tot timpul îndeletnicirilor adânc științifice și operilor de binefacere. Ba nemulțămindu-se numai cu aceasta, după încheierea a patru ani, el se retrase într'o peșteră de munte și schimbă viața de comunitate cu o viață pustnicească singuratecă. În curgere de doi ani suferi el apoi privațiuni neobișnuite în acea stare. După aceasta sănătatea sa se zdruncină fără nădejde de îndreptare. Singura șansă de a-și mai prelungi viața îi rămăsese numai reîntoarcerea în patria sa, Antiohia. Cu toată înclinațiunea sa lăuntrică, el totuși nu se simți în drept să continue mortificarea de sine, care devenise egală cu sinuciderea. Prietenul său Stagirie se afla într'o stare încă și mai rea. Supunându-se unor neobicinuite nevoițe de pocăință, el manifesta toate simptomele de epilepsie a unui organism slăbănogit și a unei imaginațiuni sdruncinate, care se considerau ca niște semne de îndrăcire. Gurădeaur îi scrise în scop de a-l mângâea și a-l încuraja. El îl îndeamnă să viziteze temnița și spitalul și acolo să-și întoarcă luarea aminte la aceea, că prisosul său de întristare era numai o melancolie vremelnică și că, înăbușindu-o, el va dezarma pe demon. Aceste neconținute dovezi de revoltă a naturii contra siluirii legilor ei simple nu împuținară nicidecum entuziasmul său. Ce s'a întâmplat după aceea cu nefericitul Stagirie — nu știm, dar Gurădeaur aproape felicitându-l pentru boala lui, pe care o atribuia energiei luptei lui contra asaltului păcatului.

Ce se atinge de Gurădeaur însuși, apoi el aduse din viața sa de șase ani de monastire și de pusnicie o convingere înflăcărată despre realitatea lucrurilor nevăzute, o cunoaștere incomparabilă a sf. Scripturi și o pătrundere limpede a activității inimii omenești. Dar el mai aduse deasemenea și o calamitate fizică a unei sănătăți zdruncinate, durerea neconținută a unui stomac stricat, pentru situația sa o simțită lipsă de experiență în raporturile sale cu oamenii. El eși din singurătatea peșterii sale cu apucături, obiceiuri și priviri la viață, puțin potrivite pentru acea înaltă situație, care îi era dat să ocupe. Aceste rezultate nu în mică măsură au servit la căderea și nenorocirile, care au însoțit soarta externă a vieții sale următoare. Cu toate acestea sinceritatea și abnegațiunea niciodată nu-și pierde înalta lor recompensă. Singurătatea, deși adesea s'a terminat cu ipohondrie, a fost deasemenea și „mama ideilor mari“. Marii sfinți au ieșit din fundurile pustiului. Fără îndoială, din punctul de vedere a unei existențe superioare Sf. Ioan Gurădeaur a putut foarte bine să ia în seamă, că pierderile sale au fost mai mult decât răsplătite prin câștigurile sale duhovnicești, și încercările din anii timpurii ai bărbăției sale, orce nenorociri și greutăți ar fi atras după sine, n'au fost în stare să micșoreze acel elan, cu care el, în sfârșit, a fost în stare să exclame: „Slava lui Dumnezeu pentru toate!“

Cu toate acestea, în chestiunea monahismului și a celebratului, elanul său entuziast a fost întrucâtva răcit de înțelepciunea unei experiențe mai largi. În anii mai târzii ai vieții sale el a deplâns adâncă bifurcație dintre concepția de viață religioasă și de viață mireană, cum că numai monahii și pusnicii ar fi singurii „religioși“ și cumcă pentru ceialaltă omenire ar fi deajuns o treaptă mai inferioară și mai sărăcăcioasă de viață creștină.

3. IOAN GURĂDEAUR ÎN ANTIOHIA. (381-398).

Sf. Ioan Gurădeaur era acum de 35 de ani și în anul 381 el fu hirotonisit de Meletie diacon. Situația aceasta era inferioară și îndatoririle lui extrem de mecanice. Diaconii erau subordonați prezviterilor în biserică. Însărcinarea lor cea mai defrunte și numai în rari cazuri era să citească Evanghelia și să săvârșască botezul, iar îndatoririle obișnuite erau să îngrijască de biserică, de avutul ei și de ordine în timpul slujbei, și deasemenea să ocupe loc alături de scaunul preotului sau a episcopului, ca să îndeplinească ordinele lor²³). Dar afară din biserică diaconii îndeplineau o îndatorire importantă și respectabilă, căutând, cercetând și îngrijind de saraci. De bunăsamă și măcar în parte Gurădeaur își datora marea sa popularitate printre locuitorii Antiohiei anume râvnii ce desfășurase ei în această binecuvântată slujbă. Anii lui de pregătire către înalta sa chemare s'au înșirat mult și au ocupat un period mult mai lung, decât acela, care i-a fost dat să-l petreacă în acea înaltă slujbă. Dar această muncă își exercită influența sa asupra istoriei religioase a lumii, ce avea să se desfășoare după dânsul.

Antiohia în acea vreme era unul din orașele cele mai plăcute, mai frumoase, mai mărețe și mai luxoase ale imperului de răsărit și ea manifesta în totul două din cele mai periculoase particularități ale orașelor mari sub acel raport, că într'însa se prezenta un izbitor contrast între bogăția sătulă și sărăcia flămândă, și între mărturisirea externă a creștinismului și între deplinul desmăț al viciului neînfrânat²⁴). În timpul funcționării

23) Vezi Neander, Chrysostom, p. 59—71.

24) Iulian (ap. Liban. I, 469) descrie acest oraș ca „plin de toate viciile, silniciile, bețiile, neînfrânările, necredința, lăcomia

sale ca diacon Gurădeaur, negreșit, se convinsese încă și mai mult de ticăloșia extremă a lumii acestea, și condamnarea sa contra tuturor tendinților ambițioase ale lumii este scris în minunata și solemnă sa „Scrisoare către o văduvă tânără“, al căria bărbat, Terasie, murise după cinci ani dela căsătoria cu dânsa ²⁵⁾. În acest tratat Gurădeaur face aluzie la moartea decurând și grozavă a lui Valent (anul 377) și arată, ce impresie s'a produs asupra minților tuturor de înfrângerea dela Adrianopole. Sunt cu deosebire interesante în această scrisoare acele locuri, în care el arată, cum au făcut Ambrosie și alții, acel fapt, că veacul al IV a fost unul din cele mai nenorocite și nenorocirile acestea au fost mai vaste și mai grozave, decât cum le descrie el. Înălțarea supraomenească a împăraților nu era altă ceva, decât o prăpastie amețitoare. Privind asupra acestui veac, vedem, că printre predicesorii lui Constantin, Dioclețian, care a făcut experiența, că îndeletnicirea cu cultivarea verzei procură fericire necunoscută porfirei, a murit, poate, de sinucidere; Maxentie s'a înecat din pricina greutateii armamentului său în apele turburi ale Tibrului în bătălia de la podul Milviu; Licinie a fost torturat de biruitorul său; Constantin, adevărat, a murit în patul său, dar nu mai înainte de a-și păta mâinile în sângele fiului său cel mai mare; Constanțiu își începu domnia cu măcelărirea generală a neamului împărătesc și a murit când grăbea să potolească răscoala lui Iulian; Con-

și nebunia“. Noi vedem, ce fel de oraș era acesta din Omiliile, lui Gurădeaur „Despre statui“ și din „Misapogona“ lui Iulian; Comp. Renan, Les Apôtres, I, XII. Creștinii alcătuiau într'insa aproape jumătate din populațiune; ceialaltă parte erau iudei și păgâni. Câteva vederi ale Antiohiei de atunci vezi în „Viața sf. ap. Pavel de Lopuhin“.

25) Scrisoarea aceasta a fost complectată prin tratatul: „Contra reînnoirii căsătoriei“.

stanțiu II a pierit când încerca să năvălească în posesiunile fratelui său; Constans a fost ucis de soldații săi; Gall a fost decapitat de Constanțiu; Iulian la vârsta de 37 ani a murit într'o expediție contra Perșilor, poate de săgeata unui din soldații săi; succesorul său Iovian a domnit numai opt luni și a murit asficsiat de gazele de mangal, în timpul când se încălzea într'o casă negata, la vârsta de 32 ani; Valentinian I a murit de izbucnirea furiei la ideea unei închipuite ofense; fratele său Valent prini arsuri mortale în timpul grozavei înfrângeri dela Adrianopole. Dintre fii săi, Grațian a fost ucis de propria sa gardă la vârsta de 24 ani, iar Valentinian II a fost găsit mort la vârsta de 24 ani pe malurile Ronei. Văduvele unora dintre acești împărați au murit de otravă, de disperare sau de explozia inimii. Soarta multor uzurpatori și comandanți militari a fost deopotrivă nenorocită. Nepotian, Silvan, Evghenie, Procopiu, Maxim, Andragatie, Găina, Arbogast — toți și-au terminat viața înainte de vreme și atotputernicii miniștri Rufin, Eutropiu, Olimpie, Aețiu, Stilihon, Bonifaciu nu avură o soartă mai bună. Ammian zice, că în acea vreme înșasi corbii erau deprinși să se nutrească cu trupuri omenești²⁶⁾. Din toată epoca aceasta numai doi împărați, Constantin și Theodosie, au murit cu pace în paturile lor. Deșertăciunea deșertăciunilor era scrisă cu litere mari deasupra întregii cronici a epocii aceștia și Gurădeaur scoate din toate acestea învățături morale cu o putere extraordinară²⁷⁾.

26) „Dirae volucres... assuetae illo tempore cadaveribus pasci“. Despre câteva din aceste nenorociri vezi mai sus, pag. 563.

27) În starea de superstiție bolnavicioasă, pricinuită de necum-pătarea vieții și de tot felul de catastrofe, poporul se apuca cu sete de tot felul de semne. O prevestire a soartei lui Valent se socotea aceea, că, jurământul de uliță în Antichia era: „Să fie Valent ars de viu, dacă eu voi suferi asta“, și „aduceți lemne, aduceți lemne, să încălzim beia lui Valent“, era strigătul obicinuit.

Ca și ceilalți mari părinți ai Bisericii, el a scris de asemenea „Despre feciorie”. În această chestiune el împărtășește părerile timpului său, deși nu trage o linie așa de pronunțată între celibat și căsătorie, cum face aceasta fericitul Ieronim. Tot la acest period al vieții sale se referă deasemenea și opera sa „Despre mucenicul Vavila”. Vavila, episcop de Antiohia, a fost dat morții pe la anul 250 în timpul persecuției lui Deciu²⁸⁾, și din ordinul lui Gall rămășițele lui au fost strămutate în vestita dumbravă Dafna pe Oronte, la anul 351. Din acest timp oracolul acesta a muțit și în anul 362 Iulian primi răspuns, că aceasta s'a întâmplat din pricina vecinătății moaștelor mucenicului. Iulian din această pricină a poruncit să se curățe Dumbrava de toate corpurile moarte²⁹⁾, și creștinii supunându-se ordinelor lui, strămutară rămășițele mucenicului într'o biserică din Antiohia, cântând psalmi în hula idolatriei. În aceiași noapte templul și idolul au fost distruși de incendiul, pricinuit de un trăsnet, și Iulian, ca răzbunare pentru aceasta, închise biserica mare din Antiohia. Alături cu capiştea distrusă și înegrită de foc a idolului, rămase capela mucenicului neatinsă. Cu prilejul acestei catastrofe Libaniu a scris un discurs plângător, pe care Gurădeaur îl supune unei critici necruțătoare.

Aceste opere arătară îndestulător, că Gurădeaur posedă mari talente de oratorie. Până atuncea în calitate de diacon nu rostise predici, dar probabil mulți cunoșteau strălucita lui reputație în școala lui Libaniu și fosta.

28) După mărturia lui Eusebie (H. E. VI, 39), el a murit în temniță. Siliind pe împăratul Filip să se pocăiască de uciderea lui Gordian, că numai așa va putea fi admis la comuniunea cu Biserica, Vavila (dacă istorisirea despre aceasta e adevărată) a răpit dinainte bărbăția lui Ambrosie (Ibid. VI. 34).

29) Ann. Marc. XXII, 13.

sa slavă în avocatură. Acum el atinsese vârsta matură de 40 de ani. În anul 386, după ce petrecuse o vreme în slujba de diacon, el fu hirotonisit preot de Flavian, care, contrar jurământului său, primise scaunul de episcop și astfel prelungi nefericita schismă antiohiană. Până la noi a ajuns prima Omilie introductivă a lui Gurădeaur și deși ea cu bună seamă a corespuns gustului acelei vremi, când oamenii se entusiasmau nesfârșit de mult de sofști și comparau stilul lor cu „un mozaic de aur“, sau cu „șuvoiu de nestimate“, sau cu „o haină de purpură și cu brâul Gherei“, pentru majoritatea cititorilor moderni ea, în tot cazul, înfățișează un model nu prea superior al geniului lui. Dacă se scoate dintr'însa înjosirea de sine înseși atât de exagerată, numindu-se pe sine „un tânăr ticălos și deșert“³⁰⁾, precum și laudele pentru Flavian, nu mai rămâne în ea nimic bun pentru edificare. Din fericire de acest stil nu s'a mai ținut niciodată afară de cazul acesta.

Vechea biserică avea planul înțelept de a potrivi activitatea omului în toate cazurile posibile cu aptitudinile lui. Reprezentanții bisericii antiohiene văzură din capul locului, că în persoana lui Gurădeaur ei posedau un orator de mână întâia. Deaceia ei făcură predica prima lui îndatorire, rezervând celelalte îndatoriri pastorale altora, care erau mai puțin capabili de a atinge auzul și inima poporului. Timp de 12 ani Gurădeaur a acționat, mai cu seamă, ca predicator al Antiohiei³¹⁾. Populațiunea de peste 200 de mii de oameni a acestei re-născute „Atene a Răsăritului“ a auzit o chemare la pocăință mai puternică decât oricare a răsunat cândva dela moartea apostolilor.

Până la noi au ajuns o mulțime de predici și omilii

30) Μιχαήσκος εφέλις κη απορρίμενος.

31) Hom. Nl in act. Apol. ad fine.

de ale lui și ele îl pun în rândul întâiu al oratorilor creștini și al exigeților creștini. O mare parte din ele se referă la acest period din viața lui. Afară de predicele lui funebre, din care ca model poate sluji cuvântarea lui rostită la moartea lui Meletie, — cuvântările lui se împart mai cu seamă în două categorii: teologice și practice. Discuțiunile teologice contra păgânilor ³²⁾, contra iudeilor ³³⁾ și contra diferitelor secte ariene au fost provocate de ereziile, în care era ispitit să cadă poporul său. Ele se disting mai cu seamă prin ortodocsia lor și prin vastele cunoștinți ale Sfintei Scripturi, care era arma cea mai nebiruită a propoveduitorului. Omiliile lui practice ne înfățișează modele incomparabile de modul cum el își îndeplinea datoria sa în calitate de proroc și de dascal de morală, care muștra cu îndrăzneală viciile. Stilul vioi și metoda directă a lui Gurădeaur ne dau putința să alcătuim un tablou lămurit al acelor ispite, cărora erau expuși creștinii în vremea aceea, când mulți oscilau încă între cele două păreri și în mare măsură la alegerea credinței sale nominale se conduceau de calcule politice. Creștinii numai după exterior ai aceluia timp, ca și întotdeauna, se sileau în tot felul, să aranjeze un compromis cât mai comod pentru ei între biserică și lume. Ei cu miile curgeau să asculte strălucita elocvență, care stârnea întrânșii entuziasm, chiar și când nu le mișca inimile, dar de obicei fugeau de rugăciune și sistematic

32) Gurădeaur nu avu nevoie să lupte pe larg contra păgânilor. Cauza lor slabă și muribundă fu încă și mai mult sdruncinată de edictele represive ale lui Theodosie din anii 381, 385 și 392. Chiar cei doi apologeți de samă ai păgânismului, Simach la Apus și Libaniu la Răsărit, erau păgâni numai în sens estetic, păgâni din interese naționale și clasice.

33) Iudeii din Antiohia aparțineau, se pare, clasei celei mai de jos și Gurădeaur se exprimă față de ei în cuvintele cele mai aspre.

ocoleau împărtășirea. Predica o ascultau ei cu așa atențiune, încât meșterii de buzunare puteau să-și exercite meseria printre ei în toată liniștea ³⁴⁾, dar în acelaș timp ei uitau aplicarea practică a celor auzite ³⁵⁾. Ei deslănțuiau nesfârșite ropote de aplauze aprobative ³⁶⁾; dar ceiace-i entuziasma era retorica, iar nu adevărul duhovnicesc, pe care îl avea oratorul în vedere să li-l comunice. La predicile mai puțin talentate ei erau mult mai puțin atenți. Unii creștini, cum aflăm dela Origen, vizitau biserica numai în zile de sărbătoare și nici în acestea totdeauna. Alții plecau din biserică înainte de predică sau rămâneau în vreun ungher din fundul lăcașului sfânt, destinat pentru păgâni și pentru nebotezați. Nedând atențiune Cuvântului lui Dumnezeu, ei se ocupau cu vorbărie lumească. Femeile, zice el, erau cu deosebire insuportabile, producând așa zgomot cu leorbăirea lor despre treburile casnice, despre rocodeția lor și despre felurite minciuni, încât câteodată el abea era în stare să-și adune ideile ³⁷⁾. Gurădeaur așa de adesea a avut să se jăluiască împotriva acestui lucru. Ascultătorii săi nu se dădeau în lături, după eșirea din biserică, să se așeze la rând cu iudeii, cu păgânii și cu ereticii, în mijlocul excitărilor furioase ale cercului și a priveliștilor imorale din teatru. Ei credeau în prevestirile ridicule, își însușeau ceremoniile păgâne, alergau după sfaturi la cărțile magice, se apropiau la sfânta împărtășire numai de două sau de trei ori pe an, în sărbătorile mari, după ce pe întrecutele se silea fiecare să ajungă întâiul la sfântul altar, ieșeau apoi grăbiți din biserică înainte de a se da binecuvântarea de eșire. Chiar începutul noului

34) Adv. Arianos Hom. III, 1, Hom. IV, 6.

35) Hom. IV ad fin. Hom. XVII, in Matt. Hom. XXXI, in acts.

36) Vezi Suicer, s. v. critos și Vingham, antiq.

37) Orig. in exod. Hom. XIII, 3; Philocal. I, 8, redepenning, II, 229.

an și zilele Nașterii lui Hristos ei le prefăceau în scu-ze pentru tot felul de abuzuri necumpătate. În mijlocul unei populațiuni de greci, orientali, iudei, păgâni, ere-tici și creștini numai cu numele, din care era alcătuită Antiohia, problema lui Gurădeaur era grea în cea mai mare măsură, comportând și o mare răspundere. Nu-mai creștini în acest oraș se numărau până la 100.000 suflete și el era învățătorul lor de căpetenie în cea mai însemnată biserică a orașului. Nimenea încă n'ar fi pu-tut exercita o datorie așa de mare cu mai multă putere și râvnă, și probabil cei zece ani ai lui, petrecuți în activitatea de predicator în Antiohia, au fost cei mai fericiți și cei mai rodnici în viața sa.

E interesant, că el de obicei predica de două ori pe săptămână, iar câteodată și mai des. Fiind mic de sta-tură, el se adresa adunării depe amvon, iar nu depe treptele altarului. Rar se încredea inspirației momentu-lui și niciodată nu se măgulea că ar putea predica fără o îngrijită pregătire. Câteodată se pare că își citea pre-dicile ³⁸⁾.

Cu toată măreția sa, Theodosie, ca și toți ceilalți împărați, era nevoit să câștige trecere înaintea armatei, împărțindu-i cadouri la anumite ocazii și aceste ca-douri înghițeau sume enorme de bani din hasnaua statului, secătuită destul și fără aceasta. În scop de a înlătura nevoia să împartă de două ori cado-uri, el hotărâ să unească sărbătorirea de cinci ani de domnie nominală a fiului său Arcadie cu prăznuirea de zece ani dela urcarea sa însăși pe tron; dar pentruca să procure suma de banii trebuitori, el fu nevoit să arun-ce o dare asupra orașelor mai mari ale Răsăritului, mai cu seamă asupra Alexandriei și Antiohiei. Ambele aceste orașe totuși se împotriviră puternic unei asemenea dări.

38) Montfaucon, t. XIII 99, 128; Wordsworth IV, 930.

În Alexandria se începuse chiar o revoltă, care fu înăbușită numai mulțămii prefectului Chineghie. În Antiohia edictul împăratului despre aceasta a fost proclamat la 26 Februarie, anul 387, și liniștea sumbră, cu care fu ascultat, fu repede întreruptă de țipetele femeilor, care spuseră că orașul va fi supus distrugerii. Cum episcopul Flavian nu era acasă, apoi vulgul, neavând putința să recurgă la mijlocirea lui către împăratul, impresură pretoriul guvernatorului și după aceea sub ațâțarea oamenilor fără căpătâiu, care totdeauna alcătuesc drojdia mulțimii, acesta se năpusti asupra marilor băi publice și fără nici un motiv le dărâmă. De aici mulțimea se reîntoarșe la pretoriu și guvernatorul scăpă de furia ei numai prin aceea, că o șterse pe o poartă tainică dela dos. Pătrunzind în sala de judecată, mulțimea rămase o clipă mută, pomenindu-se față în față cu statuia lui Theodosie și a familiei imperiale, de care era înconjurat tribunalul gol. Acest respect fu curmat de un copil neastâmpărat, care aruncă cu o piatră în una din statui. Imediat după asta mulțimea cu o furie reînnoită se aruncă asupra statueilor, le doborî de pe pedestale, le bătu peste obraz și în fine cu cele mai grosiere jicniri le sfărâmă în bucăți și le târî prin noroiul uliței. După aceea turbații se năpustiră asupra statuei ecvestre a guvernatorului Theodosie, tatăl împăratului și curagiosul apărător al imperului, care căzuse de ura crudă de nerecunoștință a lui Valentinian I. În mijlocul glumelor și batjocurilor mulțimea sfărâmă statuia lui în bucăți. Acum mulțimea plecase să dea foc orașului și această nebunie de trei ceasuri s'ar fi terminat cu o catastrofă ireparabilă. Dar tocmai atunci se reîntoarșe guvernatorul cu un detașament puternic de arcași, care și făcu mulțimea să fugă pe la casele lor. Muștrarea de conștiință, frica și groaza de urmări urmă imediat după acea izbucnire de nebunie, care începând

cu o prostie inconștientă, se termină cu o furie nebună ³⁹).

Poporul răzvrătit nu se putea aștepta la nici o îndurare sau cruțare și într'o încordare grozavă trebuia să-și aștepte cea mai cruntă pedeapsă, care trebuia să servească de lecție și pentru viitor. Nu era în imperiu vre un alt oraș, care să compătimizească pe antioheni, pentru că singurile legături de unire, singurul element de pace și de ordine în toată lumea nu era decât puterea divinizată a împăratului. Antiohenii jicnise mărirea cea mai sfântă, în fața căria s'a închinat cândva lumea. Teodosie, adevărat, era cunoscut ca domnitor drept și mărinimos, deși ceda uneori și izbucnirilor de mânie. Dacă jicnirea ar fi fost adusă numai lui singur, atunci ar fi fost prea posibil, ca într'o bună dispozițiune el să se fi raportat comparativ mai blând față de această jicnire, cum a făcut cândva Constantin cel Mare, care când i s'a spus, că mulțimea din Alexandria a aruncat cu noroi în statuia lui, el își duse mâna la frunte și cu surâs zise: „Curios, că eu n'am simțit această ofensă!“ Dar ceeace ar fi putut să ierte împăratul era, dacă jicnirea ar fi fost îndreptată numai contra propriei sale persoane; ce făcu însă jicnirea și mai grea, fu aceea, că ea atinsese și pe buna și credincioasa împărăteasă, pe care el o preluia așa de delicat și pe care decurând o și pierduse ⁴⁰), precum și pe nobilul său tată, care pentru mântuirea ce adusesese imperului fusese răsplătit numai cu moartea. Antiohienii ar putea fi condamnați la decimație și progrom; cel mai puțin lucru, la care s'ar fi putut aștepta, era lipsirea lor de toate

39). Noi avem multe mărturii despre această răscoală, atât dela păgâni, cât și dela creștini. Lib. Orat. XII, p. 395; XXI p. 527; Zosim. IV, 41; Theodoret, 20; Soz. VII, 23.

40) Flacilla, — această fidelis amino Deo, cum o numește Ambrosie (De obit Theodos. 40), — a murit la 14 Sept. anul 385.

privilegiile și supunerea la o mare dare. Dar mai era posibil deasemenea, că Teodosie, ascultând pe sfetnicii săi cei mai aprinși, putea să osândească orașul la ardere și să ordone chiar să are și locul, pe care era așezat.

În asemenea împrejurări pentru locuitori rămăsese numai o singură autoritate, dela care puteau aștepta măcar o umbră de protecțiune și anume biserica. Episcopii ei adesea aruncaseră asupra celor lipsiți de ajutor mantia ocrotirii dumnezeiești și împăratul chiar în clipele de cea mai cumplită mânie, poate, nu s'ar putea să nu țină samă de mijlocirea venerabilului Flavian. Adevărat, pentru un bătrân ca el nu era lucru ușor să întreprindă o călătorie de peste 1200 de kilometri, iarna, dela Antiohia până la Constantinopol, lăsând acasă pe sora sa bolnavă de moarte și încredințând altor persoane grija datoriilor unei funcțiuni așa de înalte. Dar Flavian și creștinii simțeau deopotrivă, că în asemenea împrejurări „mila e mai bună decât jertfa“. Curierii, cari fuseseră trimiși la împăratul cu grozava veste despre răscoală, din fericire fuseseră împedicați de viscol, care împotmolise trecătorile prin munții Taurului, așa că Flavian, care plecă cu cea mai mare grabă posibilă într'o chestiune așa de importantă, putea încă să-i întreacă și să nu lese pe împărat să dea vreun edict în prima izbucnire a mâniei sale îndreptățite.

Au trebuit să treacă multe zile până ce orașul a putut să primească oarecare ușurare din agonia grozavei sale așteptări și Gurădeaur avu minunatul prilej, ca să adâncească simțământul religios ce-l inspirau aceste clipe solemne, să înalță duhul poporului și să-l mângâe. Turma sa avea nevoc de încordarea tuturor puterilor ei, pentrucă încă înainte ca vestea să poată ajunge la împăratul, guvernatorul și autoritățile supuse lui începuseră să săvârșască răzbunări grozave asupra

capilor răscoalei și asupra tuturor celor învinuți că au luat parte la turburări. Intre aceste zi cu zi depe amvon sau depe treptele altarului marele propoveduitor în cuvântări, pline de cea mai înaltă putere dramatică, cânta, așa zicând, pe simțimintele poporului, ca pe strunele unei harpe, când îndemnându-i la tărie și abnegațiune, când înflăcărând speranțele lor pământești prin descrierea motivelor, care ar putea să îndemne pe împăratul la milă, când trezind nădejile cerești, singurile în care sufletele lor își puteau găsi liniște deplină, și mai ales îndemnându-i să se lepede de lăcomie și lux, de fățarnicie și imoralitate, de cruzime și superstiție, care i-au și supus, poate, acestei cumplite nenorociri ⁴¹⁾). Niciodată, probabil, postul mare n'a fost petrecut cu mai mare evlavie, decât cum l-au petrecut atuncea, în anul 387, antiohenii, când primejdia morții de mâna călăului atârna deasupra capului multora din ei, iar ruina totală aștepta pe toți. Cuvântările înflăcărâte ale predicatorului adesa stârneau aplauze, dar el se silea să le înăbușe. Poporul în cărduri mari se îndrepta spre biserica sf. Apostoli și Gurădeaur cu slavă și cinste se folosea de aceste împrejurări. Incordarea ascultătorilor își găsește ilustrația în acea împrejurare, că odată între dâșii se stârni o panică grozavă de vestea falsă, că în oraș intră armatele, și desordinea sălbatecă a turmei, spre rușinea ei, Gurădeaur a fost nevoit să o potolească cu ajutorul cărmuitorului păgân.

În starea aceasta au trecut aproape 22 de zile, când în oraș intrară, în fruntea oștirii, împuterniciții împăratului: Gellebich și Kesarie. Alegerea unor astfel de comandanți singură de sine da puțința de nădejdi mai

41) Cele mai dese muștrări ale lui Gurădeaur erau îndreptate contra pasiunii stranii a antiohenilor de a se jura. Celelalte vicii ale lor erau neomenia rușinoasă cu care tratau robii și iubirea ce aveau pentru amuletele atât păgâne, cât și creștine.

bune, deoarece aceştia erau creştini şi oameni miloşi. Ei intrară în cetatea plângerei în tăcere absolută, când poporul rugător îşi lîndea mâinile spre ei. Ei chiar din capul locului declarară, că deacum capitala Siriei trece dela Antionia la Laodiceea, că toate băile, circul şi locurile de petrecere vor fi închise şi că în ziua următoare se va începe cercetarea judecătorească. Femeile şi copiii celor acuzaţi, cu hainele sfîşiate, plîngînd şi cu puibere pe cap, stăteau cîrduri împrejurul tribunalului. Toţi avocaţii se lepădară să le ia apărarea. Numai singur Libaniu îndrăzni să se arate şi Kesarie, care-l cunoştea, îi şopti la ureche câteva cuvinte de mîngâiere⁴²⁾.

Adouazi dimineaţa se deschise o scenă mult grăitoare. Când ambii imputerniciţi mergeau călări spre tribunal, atunci pe frîul calului unuia din ei puse mîna un bătrînel mărunt cu hainele rupte şi le porunci să descălece. La început ei îl luară drept un nebun, dar aflînd, că acesta era un pusnic cu numele Macedonie, poreclit Mîncătorul de meu, ei descălecară repede, căzură la picioarele lui şi-i cerură binecuvîntare. „Mergeţi la împăratul, — zise fără teamă pusnicul, bărbăţia căruia Gurădeaur solemn o compară cu fuga laşă a cinicilor păgâni, — şi spuneţi-i, că omul e făcut după chipul lui Dumnezeu. Statuile, ce au fost stricate, pot fi făcute la loc, dar ei nu poate să facă din nou nici un păr de al acelora, pe care-i va da morţii“⁴³⁾). Nimic nu poate încă să mărturisască mai puternic acea influenţă, pe care au exercitat-o pusnicii, decât acea împrejurare, că numai mijlocirea lor au putut face pe imputerniciţi să amâne executarea edictului ce-l aveau la ei pînă când se va cunoaşte rezultatul mijlocirii lui Flavian la împăratul. Însuşi Kesarie, lăsînd pe tovarăşul său în Antiohia, luă

42) Liban. Orat. XXI.

43) Theodor. V, 20.

asupra sa sarcina să ducă la împăratul scrisoarea iscălită de pusnici, în care ei se exprimau că sunt gata să răscumpere oraşul vinovat dacă aceasta s'ar cere, cu propria lor viaţă. Gurădeaur între acestea nu slăbi supravegherea sa. El reproşa locuitorilor pentru bocele femeieşti, pentru pierderea privilegiilor şi pentru curmarea petrecerilor în Antiohia, când ei ar trebui mai degrabă să fie recunoscători, că se izbăvesc de nişte nenorociri mult mai grozave. Le întoarce apoi luarea aminte asupra vechilor creştini şi asupra tradiţiilor lor vrednice de luat în seamă, care alcătuiau adevărata slavă a cetăţii lor şi le arată că prin curăţenie, cinste şi abnegaţie ei ar putea să aducă oraşului lor aşa mărire, care nu se poate nici întrece, nici lua dela ei.

Kesarie merse la Constantinopol cu aşa iuţală neobişnuită, încât distanţa de peste 1200 kilometri el o străbătu într'o săptămână, dar Flavian îi luase înainte. Audienţa Patriarhului la împăratul o descrie însuşi Gurădeaur deşi cu oarecare retorism, dar în genere exact. Primit de împăratul, bătrânul episcop se opri la oarecare depărtare, plângând, plecându-se adânc şi acoperindu-şi faţa cu mâinile. El cu şiroae de lacrimi ascultă plângerea împăratului contra nerecunoscătorilor antioheni faţă de domnitorul lor, care totdeauna s'a purtat cu dânşii indulgent, precum şi indignarea lui pentru sălbateca lor uşurătate, pe care au manifestat-o, batjocorind statuile tatălui şi soţiei sale. În răspunsul său, la acestea, Flavian, fără să se încerce a micşora vina, ci apelând la mila împăratului, arată marea însemnătate a iertării şi-l rugă să rădice în inimile poporului, un monument al recunoştinţei, care va fi mult mai durabil decât orce statue. El îi aminti de vorbele milostive ale lui Constantin cel Mare, rostite în împrejurări asemănătoare şi despre măsurile sale nobile, care dovedeau bunătatea lui. Ii aminti apoi, cum în timpul u-

nuia din Paștile trecute, publicând iertare pentru criminali și întemuițați, el regreta, că nu avea putere să învie pe cei morți și cum ar dori el să facă aceasta acum, crușând pe aceia, pe care-i amenință moartea. El mai rugă să arate în propria sa persoană binefacerea creștinismului și să ofere confrăților săi iertarea, pe care el în fiecare zi și-o cere dela Dumnezeu. În fine, episcopul declară, că dacă împăratul nu va ierta Antiohia, atunci nici el nu se va mai întoarce niciodată în acel oraș ⁴⁴).

Inima lui Teodosie cea din fire bună nu putu să reziste față de o asemenea mijlocire. Prima izbucnire de mânie a lui trecuse. El își aminti de îndurarea lui Hristos, dădu orașului iertare deplină și rugă pe Flavian să grăbească înapoi cu această veste de milă. Episcopul se rugă, ca tânărului Prinț Arcadie să i se îngăduie să-l însoțească, ceea ce ar servi drept cea mai bună dovadă pentru popor, că i s'a acordat iertarea. Această cerere îi fu refuzată, dar Teodosie făgădui, că atunci când trebile militare îi vor îngădui, va vizita el însuși orașul Antiohia.

Curierul care întrecuse pe Flavian cu vestea cea bună, trezi Antiohia din starea sa apăsătoare de îndoeli și temeri de primejdii. Episcopul sosi curând după aceea, chiar în timpul sărbătorilor Paștelor. El fu întâmpinat cu izbucniri de bucurie adevărat sărbătorească. Tot orașul era împodobit cu flori și iluminat; rar s'a putut vedea adunare mai fericită, decât acea enormă mulțime de popor, către care Gurădeaur se adresă în ziua de paști cu cuvântarea sa de recunoștință. Întreg acest vestit eveniment servi spre slava creștinismului. Nimeni n'ar fi mai putut mântui Antiohia „afară de Macedonia și de frații săi pustiei, afara de Flavian și de-

44) Theodor. V, 26.

rul său. Nimenea n'a mai mângâiat, n'a însufiețit și n'a încurajat pe cetățeni în ceasurile lor de desnădejde, afară de Gurădeaur. Nici o putere, afară de biserica lui Hristos, n'a putut mijloci cu succes la împăratul ertarea fărădelegii, care a fost cea mai grozavă din câte pomenesc cronicile răscoalelor. Dacă împăratul își înăbuși indignarea sa firească, cu toată rana pricinuită celor mai alese sentimente ale sale, apoi numai pentru că era creștin sincer. După acestea toate nu-i de mirare să auzi, că mulți păgâni fură uimiți de acest fapt și că fiind atrași la biserică în cursul aceluși timp, când au fost închise băile, teatrele și circul, ei simțiră asupra-le puternica influență, judecata nobilă și sfaturile înflăcărâte ale celui mai mare predicator creștin. Gurădeaur, după întoarcerea lui Flavian, a trebuit să ia asupra sa greaua sarcină de a pregăti pentru botez o mulțime neobișnuită de persoane, care în acel timp se înscrișese în numărul neofiților.

După acest eveniment izbitor, în care lumina genului lui Gurădeaur radia cu cele mai orbitoare raze ale sale, predicatorul își urmă munca sa binecuvântată în marea cetate încă timp de 10 ani. La acest period de activitate fericită a sa se referă cele 90 de omilii ale sale la Evanghelia lui Matei, care alcătuiesc cel mai bun comentariu al său; 88 de omilii ale sale la Evanghelia lui Ioan, și omiliile la Epistolele ap. Pavel către Romani, Galateni, Corinteni, Efeseni, Timotei și Tit. Aceste omilii ocupă volumele VII-XI din operele sale, în care se cuprind deasemenea omiliile mai puțin remarcabile la Faptele Apostolilor și epistola către Evrei, rostite în Constantinopole. El dovedește o dragoste de muncă incomparabilă și o adâncă pricepere practică a învățăturii și poruncilor creștine. Ar fi foarte greu de găsit ceva egal cu ele în operele altor părinți ai Bisericii și ele alcătuiesc izvorul, deunde Teofilact, Icumenie și alții

au scos ale lor *catenae*, care au servit în loc de comentarii independente. În tomurile IV, V și VI a operilor sale se cuprind omilii la deosebite cărți ale Vechiului Testament, — la cartea Facerei, la Psalmi și la cartea Prorocului Isaia, — din care cea mai mare parte au fost deasemenea rostite în Antiohia, deși ultimul comentar a fost rostit înainte de hirotonia sa în cinul preoțesc.

La expunerea vieții lui Ambrosie noi am atins deja câteva din acele evenimente, care s'au produs în cursul acestor 10 ani. „Mărturisesc, că eu am lăsat lucrurile în desordine și amestecătură“, — această declarație Claudie o pune în gura umbrii lui Teodosie⁴⁵⁾, și nici somnorosul Arcadie, nici timidul Honorie n'au fost în stare să poarte enorma sarcină de împărat. Arcadie la început se afla sub desăvârșita influență a lui Rufin și după aceea a lui Eutropie. Honorie la început era sub influența lui Stilihon, iar apoi a lui Olimprie și Eusebie. Pe acești miniștri i-a ajuns soarta nenorocită, care a ajuns aproape pe toți aceia, cari în aceste vremi tulburi tindeau spre înălțimi groaznice ale puterii cezariene. Rufin a fost omorât de Găina și de armatele imperiale și după o cumplită ironie a istoriei, momentul uciderii lui a fost chiar acel moment, în care acestui aventurier acvitan i se dădea, se pare, coroana pe mână. Lui i-a urmat cunucul Eutropiu, care prin ajutorul intrigilor obișnuite s'a ridicat din starea cea mai de jos și care necontenit a fost biciuit de mușcătoarea satiră a lui Claudie. În anul 387 el se afla în culmea măririi sale și cu ajutorul delațiunilor, uciderilor și sargunirilor se decotorosi de toți vrășmașii săi. În acest an el săvârși o faptă bună în viața sa și anume aceea, care aproape l-a scăpat pe dânsul dela peire în ceasul cei

45) Claud. De Bell. Gild. 293.

rău, ce venise pentru el. Anume în acest an muri Nectarie, Patriarhul Constantinopolei. Nectarie fusese om foarte cedător. Neofensind pe nimenea, ducând cel mai obișnuit fel de viață, făcând tuturor pe plac, el trăia departe de agitațiile lumii acestea și muri în evlavie. De poziția patriarhului de Constantinopole erau legate cele mai frumoase venituri; el era împresurat de lingușitori și de paraziți, arăta multă protecțiune, era recunoscut după rangul său egal cu înalții prinți și posedea o putere mult mai mare și mai cumplită decât aceștia din urmă. În fața unei persoane, care ocupa o situație așa de înaltă, ca și în genere în fața majorității oamenilor, se deschideau două căi. El putea evita toate disputele, „plutind pe cursul neutral între Scila și Caribda, între da și nu“, și deasemenea putea evita orice împotrivire lumească, îngrijindu-se, ca muștrările sale să nu fie tăioase și ca nici o personalitate și nici o clasă să nu se ofenseze de muștrările sale. Trăind astfel, el cu adevărat putea să ducă o viață plăcută pentru oamenii, cari se mulțămesc cu obișnuitul curs al vieții, atât de vulgar. A unora ca aceștia sunt împărățiile lumii și slava lor. Lui din toate gurile i se ridicau osanale. El trăise în lux și cu toate îndestulările și după moarte îl regretau și-l proslăveau.

Pe de altă parte, când episcopul era episcop în adevăratul înțeles al acestui cuvânt, atunci lui aproape inevitabil i se întâmpla să întâlnească întunerece de dușmani. Contra lui se ridica toată lumea cu viciul și cu deșertăciunea ei. Orice interes egoist, căruia el se împotriva, orice păcat la modă, pe care el îl muștra, orice obicei imoral, contra căruia el se ridica trebuia inevitabil să stârnească contra lui vespere întregi de fățarnicie iritată ⁴⁶⁾. Impotrivirea din partea clerului

46) Vezi Aug. Ep. XXII. ad Valeriu. „Nihil esse in hac vita et maxime hoc tempore facilius et lactius et hominibus accep-

dedat lumii, răătăcirii și prostiei căruia ei se opunea, trebuia să se arate încă și mai înverșunată, mai nerușinată și neîmpăcat. În vremea aceea, ca și aproape în toate timpurile, episcopatul deveni pentru leneși, pentru oamenii nearebnici și pentru cei dedați lumii un pat așa zicând de roze, iar pentru oamenii cei mai buni și sinceri era o cumună de spini. „Eu am iubit adevărul și am urât necinstea, — zicea neînduplecatul Hildembrand, — și de aceea voi muri în exil“.

Auune așa era situația, care avea să o ocupe acum Gurădeaur, în calitate de patriarh al Constantinopolei⁴⁷⁾.

Când Nectarie muri, atunci se începu în jurul scaunului patriarhal cea mai sălbatică orgie de intrigi josnice⁴⁸⁾. Tot ce era flămând, tot ce era lacom, tot ce era lămeț în clerul constantinopolitan, stătea acum la pândă, până ce biserica deveni, cum zice Gurădeaur, un Euripe de furtuni și de felurite curențe. Acum se ținuă un șir nesfârșit de sfături tainice, șoptiri, conjurații, intrigi și înțelegeri ascunse, în care se afundară o mulțime de partizani noșili, femei și corifei activi a

rabilius episcopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur; sed nihil apud Deum miserius, et tristius, et damniabilius. Item nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore, difficilius, laboriosius, periculosius... sed apud Deum nihil beatus, si eo modo militetur quo noster imperator jubet“.

47) Titlul de „patriarh“ pentru întâia oară s'a întrebuințat în istorie la sinodul din Constantinopole, la hirotonia lui Nectarie; Socr. V, 8. Dar stăpânirea patriarhală e mai veche decât însuși numirea de patriarh.

48) Singurul act cunoscut al activității lui Nectarie ca episcop a fost desființarea funcției de penitențiar, adică a persoanei care primea mărturisirile publice, care asculta mărturisirile voluntare indeosebi și care ordona să se săvârșască penitența publică. Mărturisirea la ureche fu făcută obligatorie în Biserica română, dar și aceea numai odată în an, numai înainte de anul 215. Gurădeaur sfătuiește turma sa „să-și mărturisească păcatele sale lui Dumnezeu“. Vezi Bingham, BK. XV, 8, sec. 6.

unor partizi de ambițioși ⁴⁹⁾. Între alți intriganți, apar pe scenă și faimosul patriarh de Alexandria Teofil. Acesta făcu tot ce depindea de dânsul, ca alegerea scaunului de Constantinopol s'o asigure pentru un presviter al său, anume Isidor, care era inițiat în unul din secretele sale criminale, întrucât acesta era agentul său într'o intrigă vicleană ⁵⁰⁾. Dar eunucul ministru Eutropiu își avea planurile sale.

În timpul vizitei, ce făcuse la Antiohia, el asistase la una din splendidele omilii ale lui Gurădeaur, și parte din adevărat entuziasm, parte din dorința de aș asigura un prieten pe scaunul patriarhal, și parte, negreșit, din dorința de-a săvârși un act popular, el șopti lui Arcadie numele lui Gurădeaur. Gurădeaur era deja om vestit și toată partea cea mai bună de cler și de popor dorea să se afle mai degrabă sub administrația bisericească a unui om adevărat și mare, decât sub cărmuirea vreunui năimit oarecare sau a vreunui partizan intrigant. Adevărat ar fi fost greu de rezistat contra influenței puternice a lui Teofil, dar Eutropiu știa, cum să procedeze cu dânsul în cazul dat. Nu era însă așa de ușor de învins refuzul posibil a lui Gurădeaur și oarecare opoziție a Antiohiei, care nu dorea să piarză pe marele orator, căruia ea îi datora așa de mult. Dar Eutropiu avea destulă iscusință, să învingă și aceste dificultăți. El scrise lui Asterie, guvernatorul Antiohiei, un ordin, ca să scoată pe Gurădeaur tainic din oraș și să-l trimită sub escortă puternică la Constantinopol. Potrivit ordinului, Asterie invită pe preotul care nu bă-

49) Chryst. De Sacerd. III, 15, 17; Palad. Vit. Chryst. — Socr. VI, 7; Sozom. VIII, 2.

50) Teofil trimise pe Isidor cu o scrisoare de felicitare, pe care el trebuia să o predea lui Teodosie, sau lui Maxim, calculând, care din ei amândoi va fi obținut victoria, în anul 388. Socr. VI, 2.

nuia nimica, să viziteze împreună cu dânsul capela unui mucenic de dinafară de oraș și când Gurădeaur sosi acolo, fu răpit și dus la Pogra, prima stație de pe drumul Constantinopol. Acolo el, cu toată împotrivirea din partea sa, fu urcat într'o căruță imperială care fu găsită gata sub paza unui convoi de soldați și a unui împu-ternicit al palatului imperial, și cu cea mai mare grabă posibilă fu dus din stație în stație până ce sosi în capitala Răsăritului. În acest timp el conveni, se pare, să primească urcarea pe scaunul patriarhal, pe care trebui să o considere ca o chemare dela Dumnezeu. Rangul și strălucirea scaunului patriarhal, în realitate, nu avea pentru dânsul nimic atrăgător și știa bine, ce primejdii îl așteptau. Dar presimțirile sale se dovediră cu mult mai prejos de acele necazuri, cari-i stăteau înaintea. El ar fi putut foarte bine să zică ca papa Adrian al VI, că nicidecum nu l-au ajuns încă nenorociri așa de mari, ca aceea numire a sa la scaunul de patriarh.

4. GURĂDEAUR CA PATRIARH AL CONSTAN- TINOPOLEI 398—404.

„Întărește-te și te îmbărbătează”.

3 Reg. II, 2.

La sosirea sa în Constantinopol, Gurădeaur fu cu entuziasm salutat de popor și întâmpinat posomorât de candidații cari doriseră să ocupe acest scaun. Teofil, chinuit de zavistie și de ciudă, refuză hotărât să ia parte la hirotonia lui și se jelui împăratului, că a fost călcată libertatea alegerii de episcopi. „Cu toate acestea, — zise Eutropiu, — tu sau îl hirotonisești însuși, sau — și în această clipă, luând pe patriarh la o parte îi puse înaintea o indicație așa de primejdioasă, încât lui Teofil nu-i mai rămânea de ales altceva, decât să se supună sau să moară. În 26 Februarie anul 398 Gură-

deaur se urcă pe scaunul patriarhal de Constantinopol și se adresează poporului ce se adunase cu o predică, cari numai există astăzi, dar în care făgădui să învingă eresurile nu cu arma silniciei, ci cu Sf. Scriptură⁵¹).

Din cele dintâi zile ale patriarhatului său el încă putu să manifeste acel entuziasm de misionar, care alcătuiește trăsătura cea mai minunată a caracterului său. Chiar dela început se raporta el cu cel mai viu interes față de Goți și odată, văzând cum oarecare din acești noi convertiți cu păr blond și ochi albaștri se rugau cu genunchile plecate în catedrala sa, exprimă chiar o prorocie, că lor le aparține viitorul imperiului. El nu putea să vorbească cu dânșii în propria lor limbă, dar le propoveduia prin talmaci și hirotonisi pe Ufila, o persoană din acest popor, ca episcop misionar pentru țara lor. El hirotonisi deasemenea clerici ca să lucreze în mijlocul lor și încercă să ajute lui Leontie de Ancira în trimiterea de misionari la Sciții nomazi depe malurile Dunării. Se sili deasemenea să înăbușe păgânismul în Fenicia și erezia lui Marcion în insula Cipru. În asemenea osteneli el găsi o sferă de activitate mai fericită decât între creștinii numai cu numele ai turmei sale proprii turbulente și răsvrătite.

Și în adevăr, abia urcat pe scaunul său patriarhal, Gurădeaur începu să simtă deja, că situația sa, fiind foarte luxoasă pentru un episcop obișnuit, care nu face nimica, în acelaș timp prezinta un scaun furtunos pentru unul, cari ar fi dorit din toată inima să-și facă datoria. Nici un episcop, care s'ar fi hotărât așa, cum se hotărîse el, să realizeze reforme mari și de neapărată trebuință, n'ar fi putut să evite o crâncenă opoziție; dar dușmănia, pe care o stârni el împotriva sa, se îndreptă întrucâtva și personal asupra lui. Aceasta pro-

51) Socr. VI, 2; Sozom. VIII, 7.

venea dela temperamentul său aprins, dela repede sa iritațiune, dela modul puternic de a se exprima și dela indignarea sinceră contra a tot felul de afaceri, de tranșacții de conștiință și de fățarnicie⁵²⁾. El era monah, ascet, nu inconștient de acea putere, pentru care el era răspunzător, nu inconștient de acele daruri exclusive, pe care le poseda. El simțea, că, ca creștin, nu putea să îngăduie nici un fel de neutralitate în lucrul Domnului. Din pricina înseși educațiunei și caracterului său, lui îi lipsea întrucâtva tactul și era ceva poruncitor în figura omului, care se sprijinea numai pe propria și deplina sa nevinovăție și pe puternicile sale convingeri. Pe lângă toate acestea el mai poseda și ispita, proprie în genere oratorilor, de a întrebuința o limbă puternică și teribilă, pe care înțelepciunea și chibzuința ar fi putut să o tempereze întrucâtva, fără o știrbire mai simțită pentru cauza adevărului.

Ca și Grigorie de Nazianz, lui îi lipsea acel exterior impunător, care totdeauna este avantajos pentru cârmuitor. Asemenea apostolului Pavel și a altor bărbați mari din istorie, el, după exteriorul său, avea o înfățișare foarte puțin avantajoasă. Era prea mic la statură și istovit „după propria sa expresie“, ca un paianjen, deși fruntea lată și ochii pătrunzători dădeau o anumită demnitate trăsăturilor feții sale palide și slăbite. El simțea încredere în sine, proprie mai cu seamă cuvioșiei, dar în trebile lumești rămânea departe în urma intrigărilor lui Teofil, tâmpeniei posomorâte a lui Arcadie, vicleniei ascunse a lui Sever de Gabal și melancoliei femeiești a Eudoxiei și a paraziților ce o înconjurau.

Chiar dela început el nu plăcu tuturor claselor și îndeosebi nu plăcu clerului. Un astfel de om nu putu să se pomenească într'o situație tristă, având împrejurul

52) Vezi Socrates, H. E. VI, 3, 21.

său astfel de lume. Clerul și poporul deopotrivă erau deprinși să aibă în fruntea lor un ierarh măreț, ospitalitatea căruia să fie largă și galantă. Gurădeaur însă se ținea cu totul de altfel de viață. El nu iubea luxul și evita orice fel de manifestare pompoasă în fața lumii. De geniul lui vesel putea să se bucure numai un cerc de prieteni aleși și intimi. Pentru toți ceilalți manierele lui se puteau părea mândre și tăioase. Fiind mare filantrop, el considera ca cea mai înaltă virtute a sa să împartă în orice ocazie potrivită și în toate împrejurările milostenie la săraci și îngenere împărțea cu mână largă bani și haine, fără ca măcar câtuși de puțin să cerceteze starea acelor, care cereau ⁵³). Ca să adune mijloace pentru asemenea dărnicie, el nu dădea nici un fel de ospete strălucite, ci prânzea singur, folosindu-se de cea mai săracăcioasă hrană. Gurădeaur era așa de mult preocupat de trebile sale, încât, adesea până seara uita chiar și de această săracăcioasă hrană. Sibariții Constantinopolei nu puteau pricepe pe un astfel de ascet. Haina lui era de cea mai simplă calitate și el nu numai că îndepărtă din palatul său bogatele lui perdele, vase și mobile, ci încă vându sculele prețioase și podoabele bisericii, socotindu-le oarecum prea luxoase. Nectarie dobândise câteva marmore magnifice pentru biserica Anastasia, locul măreței slujiri a lui Grigorie de Nazianz. Gurădeaur vându toate acestea și cu banii dobândiți întemeie un spital pentru călătorii bolnavi. Dușmanii lui îl învinovățiră de cheltuială de bani publici și de risipă, și ziceau că așa zisele prânzuri singuratece ale sale ascund în sine în realitate niște „orgii asemenea orgiilor ciclopilor”. Tare pe conștiința nevinovăției sale, Gurădeaur nu da nici o atențiune unor astfel de atacuri contra persoanei sale. Dar un om cu astfel de

vederi și cu o voință așa de puternică te miră de putea să se mărginească numai într-o pildă bună. El începu să se lupte cu viciile clerului și mustră lăcomia, parazitismul și dedarea lui la desfătări, cu astfel de cuvântări, cu care acest cler numai era deprins de multă vreme. Ei își spori deasemenea munca, silindu-se să reacționeze imnelor și slujbelor populare sub cerul liberal al Arienilor, prin slujbe antifonice de noapte în bisericile ortodoxe. Clerul se ridică împotriva acestor sarcini nouă, pusă pe umerii săi. Pe mulți din aceștia el îi lipsi de funcțiune, pe alții îi lipsi de euharistie. Peste trei luni clerul se ridică contra severității morale, introduse în rândurile lor, pe care ei o socoteau drept tiranie⁵⁴⁾. La mulți din ei se înrădăcinase obiceiul scandalos de a se mângăia în celibatul lor nominal prin conveșuirea cu văduve sau cu fecioare consacrate, pe care le numiau „iubite” sau „prietene”. Raporturile lor cu aceste femei, pe care ei le numeau surori, adesea puteau fi și nevinovate, dar chiar și în acest caz serveau ca motiv de mare sminteală. Nu era de loc potrivit să vezi, cum preoții părăseau casele mamelor lor, ca să trăiască în această intimitate dubioasă. Și fecioarele părăseau casele fraților lor necăsătoriți, ca să trăiască sub același acoperiș cu clericii, cu care ele nu se aflau în nici un fel de înrudire⁵⁵⁾. Că această intimitate adesea lua un caracter nelegiuit, — aceasta-i neîndoielnic, altminterlea Gurădeaur n'ar fi îndrăznit să înfiereze pe aceste femei cu numirea de „soții nemăritate”, ba încă și cu termeni mai negri; n'ar fi putut el deasemenea să

54) Cât de mult merita el asprimea lui, se vede din termenul, aplicat lui de ingeniosul și indignatul Paladie, care-l pune în numărul „adoratorilor pântecelui, lingătorilor de blide și proster-nătorilor în fața femeilor”, pe care îi revolta înfrânarea patriarhului.

55) Vezi Ier. ad. Eustoch.

declare public, că el a privit pe episcopii, care au consfințit un astfel de obicei, mai rău ca la niște codoși ⁵⁶⁾. Clerul debunăseamă roșea de rușine în fața unui sarcasm așa de mușcător, cu care Gurădeaur descria servilismul lor față de aceste „iubite“, umblarea lor cu buceaua prin magazinele postavarilor, a giuvaergiilor, a parfumeurilor, precum și acea curtenitoare grijă, cu care ei petreceau pe damele lor la adunările publice. Dar încă și mai mușcătoare era mustrarea, când Gurădeaur zicea că celibatul în asemenea condiții servește numai ca vâl pentru desfrânarea cea mai imorală. „Văduvele“ acestea deasemenea erau supuse de el la o puternică mustrare. Patriarhul le chema la sine, le întreba despre situația lor, le muștra pentru că se numeau văduve, ca să capete mai multe mijloace în viața desfrânată și în fine le concedia pe unele dintrânsele cu sfatul, ca pe cât posibil mai repede să se mărite. Clerul după aceea era iritat de sfatul, pe care îl dădu el Olimpiei și altor persoane bogate să nu împartă daniile lor clerului fără nici o alegere, ci să împartă singur milostenia ⁵⁷⁾. Extrema lor indignare, negreșit, nu-și putea găsi alinare, când ei auzeau, cum un arhidiacon Serapion îi spunea într'o adunare bisericească: „Episcopie, tu niciodată nu vei ținea în frâu pe acești oameni, până nu-i vei goni pe toți cu toiagul“. Contra lui începu să se ridice din toate părțile sgomotoase grăiri de rău și clerul făcu toate posibilitățile, ca să susție această dispoziție dușmănoasă lui. Gurădeaur nu făcea, decât numai ceeace îi cerea datoria. Dar au fost și persoane de acelea, cari săvârșind mari prefaceri, au pierit în vijelia opoziției. El, adevărat, poseda acea înaltă nevinovăție, care-i în-

56) Vezi Bingham, BK. XVII, ch. VII sec. 20. Pavel de Samosata a fost întrucâtva depus, pentru că ținea în casa sa aceste Synesactae.

57) Sozom. VIII, 9.

dispensabilă pentru asemenea opere, dar îi lipsea tactul și sentimentul, care se miră de-s mai puțin esențiale în această privință. Dacă el ar fi știut să îmbine mai mult delicateța în modul de adresare cu fermitatea acțiunii, și dacă ar fi fost mai liniștit și mai puțin aprins, ar fi atins scopuri mai înalte cu jertfe mai mici.

Patriarhul nu se afla în raporturi mai bune nici în genere cu lumea ce-l înconjură. Când în anul 398 orașul suferi de cutremur, el atribui aceasta mâniei lui Dumnezeu contra crimelor și desfrâului claselor înalte. El atăcă lăcomia și luxul așa, încât se ridicară strigăte, că el vrea să ridice săracii în contra bogaților. Contra imoralității el arunca astfel de fulgere și trăsnete, cari se păruă insuportabile. Despre priveștițele populare în teatru și în circ el vorbea cu blesteme de neînfrânt, nimic nu scăpă de muștrările lui pline de indignare. El muștră întrebuințarea cerceilor, pe o pereche din care s'ar fi putut întreține o mie de săraci; lua în bătaie de joc zabalele, întrebuințate pentru cai, brașiletele de aur dela mâinile slujnicilor, covoarele bogate așternute în palate pe jos, pereții îmbrăcați cu marmură și cu fildeş, dormeuzile de argint, blidele de aur, etc. Filizozonilor luxoși ai Constantinopolului le da sfat să-și poarte cismulițele minunate pe capetele lor, iar nu în picioare. Pe femei le muștra pentru hainele lor de matasă și broderiile de aur. Imbuibarea și desfrânarea predominatoare el le descria în culori foarte vii. El nu se oprea în fața izbucnirii de râs a auditorilor săi, stârnită de descrierea propriei lor prostii, cu care ocazie el în acelaș timp nu crușa să muștre pe vizitatorii din curiozitate a bisericii, care neînzând nici spre o desăvârșire morală, să dădeau numai în aplauze zgomotoase sau „la ierini de croc ill”. Dacă Eutropiu îndesert și-a închipuit, că toți oamenii își au prețul lor și că participarea lui la înălțarea lui Curădeaur i-ar asigura un prieten în

persoana patriarhului, apoi curând găsi, cât de crud s'a înșelat în cazul de față. Alotputernicul eumae te miră de-a putut să se îndoească, că unele din grozavele muștrări ale lui Gurădeaur nu s'ar atinge foarte de aproape și de el, și când în anul 398 se încercă să răpească bisericii dreptul de azil pentru criminalii politici, atunci Gurădeaur deveni adversarul său fățiș și hotărât, deși Eutropiu nu isbuti să obțină dela împărat deplina ridicare a unor hotărâri atât de vechi în această privință.

Cu toate acestea patriarhul n'o rupsesese încă fățiș cu casa imperială. Adevărat, el nu arăta membrilor ei nici un fel de lingușire și nu se apropia niciodată de curte, decât cu vr'o rugă sau cu exprimarea desaprobărilor sale. Dar împărăteasa Eudoxia, — femeie tânără, frumoasă și ambițioasă, care tindea foarte mult să dărâme dominațiunea lui Eutropie, nesuferit ei, — dorea foarte mult să-și câștige un aliat așa de puternic și se silea în tot chipul să obțină asentimentul patriarhului. Printre curtezanii ei era și Amantie, om cinstit și evlavios și prin mijlocirea lui Eudoxia trimisă bisericilor și săracilor ajutoare bogate. Ea și singură, personal se silea să-și arate evlavia și în Septembrie, anul 398, când se săvârși strămutarea unor moaște la o gropniță de dinafară de oraș, urmă cu mare pompă procesiunea cu fața descoperită și desculță. Aceasta atinsă așa de mult pe Gurădeaur, încât în cuvântarea sa el rosti mari laude pentru slavita ei evlavie.⁵³⁾

În această cuvântare a sa patriarhul în cuvinte înflăcărâte descrie procesiunea strălucită, care semăna cu un râu de foc; descrie cum poporul se înghesuia unui în altul, ca valurile mării, cum împărăteasa mergea sme-

53) În această cuvântare „op. XII, 468—473“, el vorbește despre minunile dela mormintele mucenicilor. În alt loc spune, că minunile de fapt au conținut.

rită, ca o roabă a Domnului, atingându-se de racla cu sfintele moaște sau de acoperișul cu care erau ele acoperite. Cuvintele înflăcărâte, cu care începu el cuvântarea, după depunerea moaștelor, se răstălmăciră în urmă ca acuzație contra lui. „Ce voi spune? — exclamă el. — Ce trebuie să vorbesc? Eu dănțuesc și sunt nebun, dar această nebunie e mai bună decât orice înțelepciune. Sărind și jucând, eu mă port spre ceruri; cu un cuvânt sunt beat de această băutură duhovnicească“. Se 'nțelege, că astfel de expresii au putut părea dubioase; ca și metaforele aduse contra lui Demostene de către Eschil, când ele au fost transmise de aceia, cari nu s'au aflat sub farmecul entuziasmului a însuși oratorului.

Între acestea se pregătea o schimbare desăvârșită în aceste raporturi, deoarece era deja aproape căderea lui Eutropiu și ea se petrecu ca și căderea lui Rufin, când se părea că el atinsese zenitul succesului său lumesc. Spre neagrăita neplăcere a lumii apusene, Arcadie cedă dorințelor ambițioase a curtezanului său, numindu-l consul. Ca un eunuc să fie consul, ca în cronicile lumii să se înscrie și numele aceluia, cari n'a fost decât un rob mizerabil, aceasta se păru lui Stilihon, lui Claudie și chiar lui Onorie o strașnică jignire, suficientă ca să neliniștească în mormintele lor oasele Cassiilor și Fabiilor.⁵⁹⁾ Roma refuză să recunoască mai mult decât un consul în acel oraș și anume pe nobilul roman Mallie Teodor. Eutropie, pe dealtă parte fu absolut încântat de această înaltă onoare și prin aceasta grăbi propria sa cădere. Când căpetenia Ostrogoților Tribighilt sosi la curte cu cererea de avansare, Eutropiu se arătă față de el indiferent și-l concedie cu mâinile goale. Înrațit de sarcasmele femeii sale, Tribighilt ridică o răscoală și

59) Claud. in Eutrop. I, 459 etc. cit. Eunuchii vestros habitus insignia sumunt Ambigui Romana mares“.

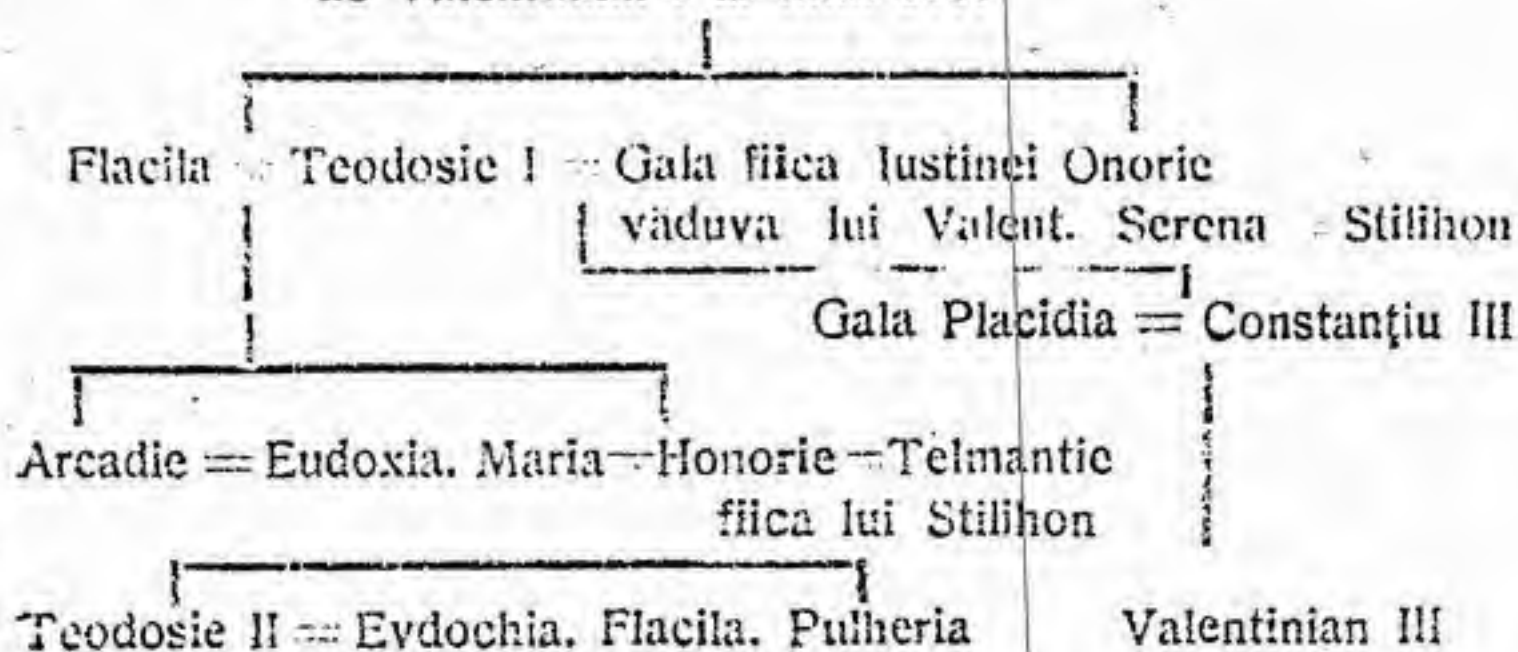
gotul Gaia, înfuriat și el în vremea aceea contra lui Eutropiu, cum fusese și contra lui Rufin, a căreia ucidere o pricinuisese el, trecu de partea rudei sale. Eunu-
cul, raportându-se oarecum indiferent față de această primejdie și declarând, că în această afacere era nevoie mai curând de un judecător, decât de un general, trimise pentru potolirea răscoalei Ostrogoților pe plebeul Gros și incapabilul Leon⁶⁰⁾. Tribighilt tăbără fără veste asupra lagărului acestuia și îi pricinui o înfrângere desăvârșită, în care timp Leon se înecă într'o mocirlă. Gaia refuză să plece contra dușmanulul ce se apropia în caz când Eutropiu nu va fi dat morții. Arcadie fu împins de această nenorocire până la disperare, mai ales în vedere că împrejurările se complicară și prin urcarea unui rege dușman pe tronul Persiei, precum și prin svonul că Stilihon era gata să se îndrepte spre Constantinopol pentru răzbunarea jignirii aduse apusului. Eutropiu cu nechibzuință, care așa de adesea premerge căderilor desăvârșite alese anume acest moment, că să rupă desăvârșit legăturile cu împărăteasa, făcu observația obrasnică, că mâna, care a ridicat-o pe tron, poate să o și arunce de pe tron. Eudoxia înțelegea bine, că înălțarea sa și-o datora intrigilor viclene și manevrelor ingenioase ale enucului, fiindcă dacă n'ar fi fost el, Arcadie de bună seamă s'ar fi căsătorit cu fiica lui Rufin; dar ea fiind orfană, fiica comandantului francez Baouton, se distingea prin toată trufia și vehemența poporului său. Ea se urcă pe tron nu ca să fie roabă unui rob mizerabil, respingându-l cu dispreț dela sine, ea alergă în camera, unde dormeau cele două fiice ale

60) Id. 376: „Crasso mole Leo... doctissimus artis quondam bonificae.

sale — Flacila de trei ani și Pulheria încă neînțercată ⁶¹⁾). Apucând copii în brațe, ea se năpusti cu dâșii în cabinetul împăratului și acolo în hohote de plâns și cu șiroaie de lacrimi, abia putu găsi în sine glas, ca să spună lui Arcadie jignirile ce i se adusesese. Umplut de indignare prin această scenă, împăratul trimise îndată după Eutropiu, îl lipsi pe loc de toate demnitățile lui și îi porunci să părăsească imediat palatul, amenințându-l cu moartea.

Vestea despre căderea atotputernicului eunuc se răspândi repede în massa curtezanilor și a slujitorilor de curte și nefericitul om, care cu o clipă mai înainte dispunea de tot imperiul, știa, că în mijlocul acelor mii de persoane, față de care se făcuse vinovat, viața lui va fi socotită mai puțin ca o lețcae. Deși el însuși ridicase dreptul de refugiu pentru criminalii învinuiți de trădare, totuși se repezi ca o săgeată în biserică și acolo, presurându-și părul său cărunt cu cenușă, își căută refugiul chiar în altar și se apucă de una din coloanele de marmură, ce susțineau prestoiul (una Ianuarie anul 399). Imediat fu chemat Gurădeaur și el sosi tocmai la vreme, ca să scape viața acestui ticălos om, care se ruga de crutare. Biserica începuse deja să răsune de

61) Aici socotim de folos să dăm genealogia familiei imperiale :
Teodosie, Magister equitum, decapitat
de Valentinian I la anul 379.



glasuri amenințătoare și chiar unii dintre clerici ziceau, că un astfel de om nu merită nici o apărare contra răzbunării meritată. Dar patriarhul își întinse imediat asupra lui mantia sa ocrotitoare și aminti clerului ce-l înconjura, că toată afacerea aceasta dovedește atât puterea, cât și mila bisericii. Mulțimea poporului spori repede, deoarece vestea despre cele petrecute ajunsese la urechile poporului, cari se adunase în marele amfiteatru, și cu toții, împreună cu soldații, se alăturară să ceară cu sălbătăcie capul ministrului căzut. Dar chipul neînfricat de acțiune al patriarhului își avu efectul său chiar și asupra soldaților îndrăsneți: „Voi veți ucide pe Eutropiu, — strigă el, — numai după ce mă veți ucide pe mine. Duceți-mă pe mine la împăratul“. Obosiți în luptă, ei însfârșit conveniră să recurgă la hotărârea împăratului și Gurădeaur fu dus la palat între două șiruri de săbii și de sulii. Împăratul arată grozăvia crimelor, săvârșite de Eutropiu. Dar Gurădeaur răspunse, că legile omenești nu pot să desființeze pe cele dumnezeiești și că căderea lui Eutropiu prezintă o izbitoare dovadă a acestor adevăruri. Arcadie nu se putu împotrivi mijlocirii ierarhului și porunci, ca dreptul de refugiu să nu fie violat. Soldații stârniră aproape o revoluție, auzind de această hotărâre, dar împăratul preferă mai curând să aibă a face cu răsvrătirea lor, decât să refuze cerințele lui Gurădeaur, și când dovezile lui se arătară neputincioase, atunci el se rugă, ca viața lui Eutropiu să fie cruțată cel puțin ca o osebită milă față de el. Numai când soldații văzură pe împăratul plângând, renunțară la sălbateca lor intenție.

A douazi dimineața catedrala se umplu de o mulțime nenumărată și agitată. Urcându-se pe tron, Gurădeaur porunci să tragă perdeaua altarului, și arătând spre ticălosul eunuc căzut, care zăcea la treptele presolului cuprins de groază neînchipuită, el cu o eloquență

înflăcărată rosti cuvântarea despre deșertăciunea dorințelor omenești și în această cuvântare se adresa când către nefericitul eunuc, când către mulțimea iritată, și se încerca în fața acestei izbitoare scene să inspire ideea despre nedurabilitatea oricărei slave pământești și despre datoria compătimirii. „Altarul acesta, — zicea el, — acum e mai înfricoșat decât altădată, deoarece întrânsul se ține acum leul în lanț“. Niciodată nu s'a rostit o predică mai puternică și nici nu s'a produs o scenă mai inspiratoare. Pateticul acestei întâmplări fu chiar mult mai profund, decât acela, când Massillon atinse până la lacrimi pe ascultătorii săi prin primele cuvinte pe care le rosti, plecându-se depe tronul său deasupra sicriului marelui său monarh. Gurădeaur scăpă viața dușmanului său nu fără primejdia propriei sale vieți. Dușmanii lui în urmă îl învinuiau, cumcă el ar fi jignit pe nefericitul. Învinuirea aceasta era falsă; dar e posibil, ca un om mai puțin sever și de un caracter mai puțin neînduplecat ar fi putut să se refere cu mai multă cruțare în reproșul față de un om, care căzuse dela atâta înălțime⁶²⁾. Dar Eutropiu păcătuisese prea greu, ca să nădăjduiască a fi în siguranță. Fie că va fi nădăjduit în niște făgăduinși deșarte, fie că nu se încredea destul în siguranța refugiului său, el părăsi altarul, dar fu prins și surgunit în insula Cipru. Acolo el fu dat în judecată pentru o nouă învinuire de trădare, cumcă regaliile imperiale le-a introdus în regaliile consulatului său. De aceea fu trimis îndărăt la Halcedon și acolo decapitat. Bogăția sa enormă fu confiscată în folosul tezaurului imperial, dispozițiile din vremea consulatului său fură desființate, chiar numele său fu șters din catagrafii și statuetele lui fură doborâte și sfărâmate în bucăți. Funcții-

62) Două cuvântări asupra lui Eutropiu există și astăzi (op. III, 454—482).

unea lui, după inspirația Eudoxiei, fu împărțită între Aurelian și guvernatorul Ioan, dintre care cel din urmă, după svonurile din popor era tatăl copiilor ei.

Ea singură deveni acum personalitatea de frunte în imperiu și se conducea de cercul a trei femei bogate, rău intenționate și intrigante, anume Castriția, Eugrafia și Marsa. Aceste babe cochete fură duse până la furie de muștrările ce răsunau depe scaunul patriarhal contra deșertăciunii, viciului și luxului, care muștrări ele știau bine, că poporul le atribuea lor. Acestea scrâșniră cu dinții, auzind de declarația patriarhului, că are să lipască de împărtășire pe acele lezabele boite și rume-nite, care se vor apropia de sf. împărtășanie cu obrajii vopsiți și cu ochii dați cu antimoniu, ca niște idoli egipteni. Contra lui Gurădeaur șuerau ca niște vipere pline de venin și înnebunate de furie ⁶³).

Noua tiranie a Eudoxiei nu corespundea deloc cu planurile lui Găina, care acum împreună cu Tribighild amenința Constatinopolul și cereau predarea lui Aurelian, a guvernatorului Ioan și a lui Saturnin, bărbatul Castriției (în anul 400). Ca să abată niște primejdii mai grele, acești trei bărbați nobili se predară singuri. Barbarii fură puși la cale să se mărginească la isgonirea lui Saturnin, iar guvernatorul Ioan fu nevoit să sufere amărăciunea morții. Găina cu o glumă sălbatecă porunci acestuia să-și plece capul înaintea călăului, care, când Ioan aștepta lovitura de moarte, îl zgârie puțin cu sabia pe gât. Păstrarea vieții sale, după toată probabilitatea, o datora el intervenției patriarhului ⁶⁴), care dea-

63) Idem.

64) Zosimus, V, 18. Ioan fu izgonit în Tracia, dar se reîntoarse după moartea lui Găina și își mântui viața prin fugă de furia poporului. Gurădeaur fu pe nedrept invinuit de trădarea locului refugiului sau urmăritorilor. Phot. Bibl. 59. Vezi Omiliile la acest eveniment (op. 3, 482-487).

scinenea luase toate măsurile pentru respingerea pretențiilor lui Găina, ca înlăuntrul zidurilor capitalei să se ofere și arienilor o biserică. Găina, lucru ciudat, se mândrea cu iscusința sa în argumentări teologice, dar fu adus cu totul la tăcere prin superioritatea neînfricată a patriarhului. Din acest moment îndrăzneala lui Găina fu înfrântă și plecă și el pe calea peirei. Lui pentru prima oară îi fusese dat să se întâlnească cu un om, care nu se temea nicidecum de dânsul. Gurădeaur aproape cu o sinceritate tăioasă îi aminti „de acele zdrențe, cu care el trecuse Dunărea“, învinuindu-l de necredincioșie, trădare și nerecunoștință, și-i spuse limpede că recompensele ce i s'au dat au întrecut cu mult serviciile lui. Faima acestui got trufaș fu astfel cu totul risipită. El după aceea niciodată n'a mai manifestat obraznicia de altădată, ci căzu cu duhul, văzând că a întâlnit un protivnic, cu care el nici pe departe nu se poate compara ⁶⁵⁾. Locuitorii Constantinopolei, excitați peste măsură de pretențiunile lui obraznice, tăbărâră cu atac asupra Goților lui și obținură câteva victorii. Împăratul, din fericire își asigură concursul din partea altui comandant got anume Frabitta, care era căsătorit cu o femeie-romană. Frabitta lovi și bătu pe Găina, silindu-l să-și găsească refugiu pe malurile înghețate ale Boristenelui. Acolo el a fost urmărit mai departe de regele unguresc Uldin și în fine ucis. Capul lui fu trimis în vârful unei sulite în orașul, în care el tot așa expusese capul lui Rufin. Frabitta a fost făcut consul și Eudoxia își ajunsese în fine culmea ambiției sale, deoarece fu proclamată cu înaltul titlu de Augusta.

Între acestea Gurădeaur nu era încă cu totul absorbit de activitatea sa pentru refacerea vieții morale a clerului său și a turmei sale. El mai găsea timp și pen-

65) Theodoret, V, 32; Sozomen, VIII, 4.

tru a determina pe Teofil de Alexandria, pe Acachie de Vereia și pe episcopii din Apus în folosul încercării, ce se desenează până acum cu oarecare succes, de a se obține recunoașterea lui Flavian și astfel să se pună capăt schisme regretabile din Antiohia. Din partea împăratului el obținu edicte nouă cu privire la înăbușirea păgânismului și trimise în diferite țări misionari, și mai cu seamă îi trimise printre Goți, în care cu ochiul său profetic vedea pe viitorii succesori ai civilizației romane. Această activitate prezenta cea mai înaltă țintă a silințelor sale. Dorința sa cea mai înaltă era binele duhovnicesc a poporului său. „Voi, — zicea el către poporul său în omilia, rostită încă înainte de exilul său, — voi sunteți părinții mei, frații mei, fii mei, membrele mele, corpul meu, viața mea, cununa mea, mângâerea mea, ungerea mea, lumina mea“. Acuzația ridicată contra lui, că s'ar fi încercat să joace rolul de demagog, era falsă până la desgust. De ambiția vulgară și de alergarea după stăpânirea lumească el era cu desăvârșire scutit. Dacă el ar fi avut în vedere să se lupte cu astfel de personalități ca Teofil, și cu astfel de femei ca Eudoxia, cu propria lor armă, apoi ar fi putut să devină personalitatea cea mai puternică în Constantinopol și să conducă soarta imperiului de răsărit tot așa de decisiv și de nobil, cum le conducea Ambrosie în Apus. Dar Ambrosie se născuse dintr'un cârmuitor de țară și primise o educație de viitor cârmuitor de țară, iar Gurădeaur apăruse în niște orașe stricate dintr'o peșteră de munți. Istorisirea despre acea împietate, cu care a trebuit să se lupte Gurădeaur, cum ne este ea redată de Paladie de Ieronopol în dialogul, în care ne dă și istorisirea despre viața patriarhului este una din cele mai triste și mai vrednice de plâns din toate istorisirile triste și vrednice de plâns, în care abundă istoria bisericească a veacului al patrulea. Din această is-

torisire se vede, că printre episcopi și printre clerici predominau într'o măsură neînchipuit de mare astfel de vicii, ca lăcomia, deșărtăciunea lumească și desordinea. Noi vom reda pe scurt această tristă cronică de zăvisti, de uri, de răutate și de tot felul de neomenie, care niciodată n'au fost atât de desgustătoare, ca atunci când s'au cuibărit în cercurile religioase și între oamenii religioși numai după exterior.

Înainte de moartea lui Găina, la Mai anul 400 ⁶⁶⁾, în Constantinopole s'a ținut un sinod de 22 de episcopi și la acest sinod s'a prezentat de Eusebie, episcopul Valentinopolei, o hârtie, care conținea șapte acuzații contra unuia din ei, anume Antonin, episcop de Efes. Eusebie îl acuză că el a topit vasele sfinte ca să înzestreze pe fiul său cu vase de sufragerie; s'a folosit de marmora și coloanele bisericei pentru baia sa proprie și pentru sufrageria sa; a răpit proprietatea bisericei și a vândut-o, și că nu ducea viață celibatară. Nemulțămindu-se să insiste asupra acuzațiunilor sale însoțită cu ocări înjositoare, Eusebie pur și simplu aruncă această hârtie lui Gurădeaur. În biserica lui catedrală, cerându-i cu jurământ să cerceteze acuzațiile, pe care Antonin și ceilalți episcopi acuzați le tăgăduiau cu hotărîre. Deoarece potrivit unei dispoziții dela palat, Gurădeaur nu putea să plece personal în Asia Mică, pentru cercetarea acestei chestiuni, deaceea numi o comisie dintre episcopi ca să cerceteze ei. Între acestea Eusebie primă de la Antonin și împreună cu el se sileau să împiedice lucrările comisiei prin tot felul de amânări și dificultăți. Antonin cu clerul din Efes rugă pe Gurădeaur să vină personal la ei. Aceasta el căpătă puțința, însfârșit, să o facă în anul 401. El numi pe unul din diaconii săi,

66) Către acest pericd se referă omiliile lui Gurădeaur la Faptele Apostolilor.

anume Iraclid, la o episcopie vacantă și după aceea începu să pue în rânduială acele desordine, pe cari el le găsi pretutindenea. El depuse cel puțin șase episcopi, cari își cumpărase prin simonie scaunele, și pe un medic aventurier, anume Gherontie, care prin intrigi ajunsese pe scaunul episcopal din Nicomidia. Și înduplecase pe Eladie de Eracleia să-l hirotonisească, oferindu-i ca răsplată pentru aceasta un loc în armată pentru fiul lui. Prin aceste acte severe dar indispensabile el spori încă și mai mult acea ură, cu care și afară de aceasta se raportau către dânsul, și pe lângă aceasta își luă, se pare, asupra sa o răspundere, cari se consfințise printr'o datină îndelungată. După hotărârea sinodului de Constantinopol, scaunul constantinopolitan ocupa, după prerogativele sale, locul după scaunul episcopului Romei; dar jurisdicția acestui scaun rămăsese nedeterminată. Fără îndoială el, prin aceste dispoziții, stârni în contra sa o turmă de dușmani neîmpăcați și contribui la propria sa cădere definitivă. Predecesorul său, adevărat, a avut un fel de primăție asupra eparhiilor tracică și asiatică, — dar ce putea fi suportat din mâinile blândului și amabilului Nectarie, căpătă cu totul alt caracter în mâinile asprului și înflăcăratului Gurădeaur. Când el sosi înapoi după o absență de trei luni, găsi Constantinopolul plin de urzele dușmănoasă contra lui. Un oarecare Severian, episcop de Gabala, invidiind slava dobândită în Constantinopol prin elocvența sa de către Antioh, episcopul de Ptolomaida, dori să-și expună și propriile sale talente în fața auditorilor capitalei. Pregătind câteva cuvântări pretențioase, el plecă în capitală și prin lingușiri în dreapta și în stânga obținu înfine așa popularitate, că în timpul lipsei lui Gurădeaur fu numit ca împuternicit în locul lui. De împuternicirea sa el se servi pentru dărâmarea situației patriarhului. Un om, anume credinciosul Serapion, văzu limpede carac-

terul urât și toate planurile josnice ale acestui Antioh. Intr'o ocazie, când Serapion nu se sculă la trecerea episcopului de Gabala, Severian exclamă cu ciudă: „Dacă Serapion va muri creștin, atunci Iisus Hristos nu s'a întrupat“. Din această observație necuviincioasă și proastă s'a auzit numai propozițiunea din urmă și Gurădeaur porunci lui Severian să părăsească orașul. Dacă el n'ar fi făcut aceasta, atunci episcopul de Gabala ar fi căzut probabil jertfă furiei indignate a populațiunei. Eudoxia cu toate acestea se hotărâ să sprijinească pe si-cofantele, care o lingusea. Punând pe fiul său Teodosie pe genunchii lui Gurădeaur, ea îl rugă să-și schimbe hotărârea și să admită din nou pe Severian la împărtășire cu sine. Din respect către autoritatea imperială Gurădeaur cedă, dar Severian rămase unul din cei mai în-verșunați dușmani ai săi⁶⁷⁾.

Alt' dușman al patriarhului era Acachie de Veseia, care altădată fusese adoratorul său înflăcărat și care fusese trimis la papa Siriciu cu înștiințarea despre urcarea sa pe scaunul patriarhal. Acum nu demult i se întâmplase să viziteze pe patriarhul și găsisse hrana lui slabă și ținuta casei sărăcăcioasă atât de nepotrivită pentru un patriarh, încât le privi ca o jignire personală aduse lui. El se uită chiar până întru atâta, încât exclamă în auzul clerului său: „Lasă că am să-i gătesc și eu o mâncare“. ⁶⁸⁾ Acestea și încă și alte personalități, încă și mai netrebnice, dacă mai era cu puțință, și-au găsit conducător potrivit în persoana lui Teofil de Alexandria.

Și iată fură puse în mișcare tot felul de mașinațiuni ale clevetirii. Erorile lui Gurădeaur fură exagerate, virtuțile lui răstălmăcite, cuvintele lui denaturate pentru a li se da senz primejdios. Pe el îl acuzau de lăcomie,

67) Homil. de recipiendo Severian (op. III, 492-494).

68) Expresie în felul celei franțuzești; je lui préparé un plat de ma façon. Pallad. dial. 6.

de mojie, de iritațiune și trufie. Dușmanii lui ziceau, că s'a purtat obrasnic față de Găina și neîndurător față de Eutropiu. Mai primejdioasă era afirmația lor că el ar fi vinovat de expresii trădătoare contra maiestății sacre a Augustei și a jignit-o prin aluziunea fină de Izabela.⁶⁹⁾ Patriarhului îi fu dat să încerce toată furia de care este capabilă o femeie. Trebuie să admitem, că în muștrările sale era oarecare defect în perspectivă și că, luptându-se contra imoralității strigătoare a cercului și a teatrului, precum și contra viciilor clerului imoral, lui te miră de i se mai cuvenea să se ridice contra părului boit în roș a damelor din înalta societate și contra cismulițelor brodate cu aur ale filfizonilor la modă. Idealul lui era mult mai înalt, decât acela cu care era obișnuit în genere Constantinopolul, și Gurădeaur voia să-l introducă prea de a dreptul și prea brusc. El deveni pentru creștinii dedați lumii tot așa de insuportabil ca lumina pentru ochii bolnavi.⁷⁰⁾ E foarte probabil, că însuși pitorescul stilului retoriceii lui Gurădeaur îl făcuse cu deosebire apt de aplicațiuni personale. Când el descria cu limba sarcasmului umoristic, tabloul vreunei văduve sbârcite și furioase, sau a unor „cismulițe minunat lăcuite și brodate“, la curte firește se aflau astfel de dame și astfel de curtezani, cari se vedeau pe sine în tablou și sieși credeau că li se adresează zâmbetele și privirele semnificative ale prietenilor lor. Eudoxia și cele trei dame, cari alcătuiau cercul ei: Marsa, Castriția, și Eugrafia arzând de răzbunare, trecură cu toată inima și cu tot sufletul de partea dușmanilor lui

69) Muștrând pe Severian și pe Antioh cu limbajul său obișnuit, Gurădeaur îi compara „cu popii idolești care mâncau din masa Izabelei“, și observațiile lui despre via lui Nabot, avea, se pare, deasemenea aplicațiunea sa la vreun act de răpire a împărătesei. Leont. orat. de vit. Chryst.

70) Palad. vit. XVIII, p. 62.

Gurădeaur. Ele trimiseră chiar și la Antiohia un spion (pe monahul Isaac), cu scop de a se încerca, de n'ar fi cu puțință să scormonească niscaiva scandaluri vechi din tinereța patriarhului urât de dânsule. Dar în această lature conjurația suferi o deplină neisbutire.

Pedealtă parte cercul prietenilor lui Gurădeaur era mic și aproape toți — Iraclie, acum episcop de Efes, Casian, Serapion și alții, — cu care el se aflase în intimitate de prietenie, trebuiau să împartă cu el căderea viitoare. Chiar în Constantinopol își găsisse el prieteni adevărați în persoana Pentodiei, soția consulului Timasie, Salvinei, fiica guvernatorului Ghildon, și a vestitei diaconese Olimpiada. Aceasta din urmă, femeie nobilă și minunată, era nepoata prefectului Ablavie. Ea își pierduse barbatul, guvernatorul Nebridie, pela anul 386, și atunci își consacrase viața operilor de binefacere. Aceasta se bucurase de prietenia lui Grigorie de Nazianz,⁷¹⁾ și acum devenise adepta devotată a lui Gurădeaur, dând deosebita atențiune multiplilor nevoi ale sărăcimei. Enormă ei bogăție atrăsese asupra ei atențiunea a numeroasă personalități însemnate, dintre care una era patriarhul Teofil, și Gurădeaur își spori încă și mai mult nepopularitatea sa prin aceea că o preveni contra satisfacerii fără alegere a cererilor adresate ei din partea episcopilor și a clericilor pentru binefaceri. Dar furtuna principală contra vestitului predicator se deslănțui din pricina urei față de el din partea patriarhului de Alexandria⁷²⁾. Istoria restului vieții lui Gurădeaur alcătuiește una din cele mai triste pagini din istoria bisericii.

71) Greg. Naz. Ep. LVII—VIII.

72) Nil (Hist. of. the Holy eastern Church, I, sec. XXVI) se încearcă să spună tot ce se poate pentru îndulcirea condamnării posterității, rostită asupra lui Teofil, dar chiar și spusele lui cuprind în sine multe lucruri condamnatoare.

Intriga, sâlnicia și josnicia triumfară; iar virtutea sfântă fu aruncată în praf.

Teofil cândva fusese origenist înfocat și edase chiar o epistolă pastorală contra antropomorfiștilor ignorați, cari și-au putut închipui pe Dumnezeu numai trupește. Dar când mai întâi Alervie și după aceea Epifanie au venit cu scop de a înăbuși erezia în Palestina și au produs turburare în o biserică pașnică și înfloritoare, când Ieronim temându-se să nu fie acuzat de erezie, începu la rândul său să demasce pe Origen, și când însuși Teofil fu înfricoșat de buntul sălbatic al monahilor antropomorfiști. Atunci (în anul 398) făcu deodată o întorsătură în loc și deveni unul din cei mai înverșunați protivnici ai adepților lui Origen.⁷³⁾ Prin aceasta el își căpătă în popor porecla de „Amfollax“ adică vânător de vânt sau traistă întoarsă pe dos. Asupra dispoziției acestui om au influențat probabil, și combinații personale de calitate mai josnică. Bătrânul și evlaviosul Isidor, om în genere respectat și iubit, primi dela o văduvă din Alexandria o mare sumă de bani ca să împartă haine la săraci, cu o singură condiție, întărită cu jurământ, că despre aceasta nu se va spune nici un cuvânt lacomului patriarh. Teofil totuși auzi de aceasta dela spionii săi și ceru să i se ducă lui banii⁷⁴⁾. Isidor, legat fiind cu jurământ, refuză să-i dea și Teofil hotărî să-l distrugă pe baza unei acuzațiuni de imoralitate, care, după cum declara el, fusese ridicată asupra lui acum 18 ani și pe care el acum se încerca să o stârneasă din nou cu ajutorul unui martor, cumpărat cu bani. Conștiința tânărului martor și a mamei lui se revoltară contra josniciei de a primi bani în scopul de a

73) Povestea despre această rușinoasă săritură o transmite Socrat (Hist. Eccl. VI, 7).

74) El era constructor nesățios (litomanis) Isid. ep. I, 152.

păta nevinovăția unui om și din această cauză intriga nu izbuti. Cu toate acestea Teofil obținu depunerea lui Isidor și acesta fu silit să fugă din Alexandria. Următoarele victime ale patriarhului au fost cei patru „frați lungi” : Ammonie, Dioscor, Eusebie și Eftimie, cari în toată Biserica erau cunoscuți prin virtuțile și jertfele lor exemplare și pe care însuși Teofil i-a încărcat de laude și onoruri.⁷⁵⁾ Pe ultimii doi el îi sili să se facă preoți în Alexandria și auzind că aceștia se pregăteau să-i ceară învoire ca să se retragă în pustie pentru imposibilitatea de a-i suferi viciile, deslănțui asupra lor un potop de ocări și îi învinui de origenism.⁷⁶⁾ Sufărind înfrângere în încercarea sa de a-i sili să depună mărturii false împotriva lui Isidor, el îngălbeni și se roși, se aruncă cu sălbătăcie asupra bătrânului Ammonie și începu să-i dea peste obraz lovituri așa de tari, încât îl podidi sângele, strigând în acelaș timp cât îl ținea gura : „Ereticule, anatimizază pe Origen !” După aceea convocă un sinod din creaturile sale, cari îi exclusă de la biserică, ca magi și eretici, și în fine adunând o ceată de derbedei și de bețivi fanatici, năvăli chiar asupra refugiului lor în pustiile Nitriei, arseră și jefuiră chiliile lor, le distrusă bisericuța și le nimici bi-

75) Ammonie era acelaș monah, care însoțise pe Atanasie în exilul său și asprimea vieții căreia umpluse pe Romani de mirare (Socr. IV, 23). El fu numit parotis, pentru că își tăiasă o ureche ca să scape de hirotonia în episcop (Pallad. Hist. Laus. 12). Acesta a fost mărturisitor în vremea domniei lui Valent.

76) Cetitorul nu trebuie să cadă în obișnuita eroare a confundării origenismului cu universalismul. Universalismul lui Origen niciodată n'a fost condamnat nici într'un simbol, nici la vreun sinod oarecare, nici de vreun părinte, nici de vreun mare învățător al Bisericii. Privirile, cari s'au considerat eretice, au fost credințele lui : 1) în preexistența sufletului și al 2-lea în putința pentru diavol de a se mântui. Ambele aceste două teze sunt niște chestiuni curat scolastice și speculative.

biblioteca. Acești frați și unii din călugării lor, mântuindu-și viața prin fugă, s'au dus mai întâi la Ierusalim după aceea în Schitopolis și fiind goniți din loc în loc de furia neînblânzită a prigonitorului lor, își găsiră în sfârșit refugiu la Constantinopol și rugară pe Gurădeaur să le ia apărarea. Patriarhul se raporta către dânsii cu bună-tate și compătimire, dar acționă cu extremă prudență și scrise lui Teofil, rugându-l să se împace cu monahii. Teofil nu-i dădu nici un răspuns, dar făcu tot posibilul, ca să înegrească și să necinstească caracterul lui Gurădeaur și să-l răstoarne și pe dânsul prin învinuirea de origenism. În acest scop el se sili să atragă nu numai pe Ieronim dar și pe Epifanie. Monahii găsind, că Gurădeaur nu era în stare sau nu voia să producă desbinare în Biserică prin o apărare fățișă a lor, se adre-sară cu o plângere către împăratul și expuseră contra lui Teofil o serie de învinuiri îngrozitoare. Acestuia i se trimise poruncă să se prezinte la Constantinopol spre a da răspuns, dar Gurădeaur declină sarcina de a prezida judecata contra lor. În genere chipul de procedare a lui Gurădeaur față de Teofil se distinsă prin chibzu-ință și aproape prin oarecare timiditate, care stă în o astfel de contrazicere vădită cu obișnuita sa îndrăzneala, așa de des manifestată de el față de împărat și de curte. Nu se încapă îndoială, că el în orice timp ar fi putut să înlăture pe Teofil și pe adepții săi din oraș, în care scop trebuia numai să se adreseze poporului. Teofil se folosi în totul de aceasta cu ajutorul unei declarațiuni lingușitoare, că Epifanie l-ar fi izbăvit cândva de origenism⁷⁷⁾. Ierarhul egiptului înduplică pe acest bătrân să plece la Constantinopol și să învinuiască pe Gurădeaur de erezie în propria sa capitală. Teofil hotărâ să vină nu în calitate de acuzat, ci în calitate

de acuzator. După sosirea lui Epifanie la Constantinopol (în Aprilie anul 403), Eudoxia îi arată cea mai măgulitoare atențiune, ceea ce făcu pe acesta să amețească și îl îndemnă să săvârșească câteva lucruri anticanonice. El hirotonisi în Constantinopol un diacon, prin care lucru călcă în chip flagrant canonul 16 al sinodului din Niceea ⁷⁸⁾. Dar reproșurile gotului Teotim, mitropolitul Sciției, apelul curajos al monahilor la bunul lui simț, protestul liniștit, dar bărbătesc a lui Gurădeaur și pericolul evident cu procedura sa nelegală ar putea să stârnească tulburări, deschiseră însfârșit ochii bătrânului asupra amestecului neîndreptățit al său în eparhia patriarhului, care sub toate raporturile stătea mai presus de ea ⁷⁹⁾. Lui Ammonie cel mai bătrân, din „frații lungi” rămași în viață, el a trebuit să-i facă o tânguitoare mărturisire, că n'a citit niciodată scrierile și nici chiar nu s'a îngrijit bine să cunoască temeinic vederile unor oameni, în scopul acuzării cărora el și-a părăsit propria sa eparhie.

Considerându-se pe sine apărător al Ortodocsiei și fiind vinovat de unele acte ilegale, el s'a dovedit numai ca un instrument unor intrigi nerușinate. Bătrânul părăsi Constantinopolul, dar îl lăsă în mânie. Urcându-se pe bordul corăbiei, care trebuia să-l ducă îndărăt în insula Cipru, el exclamă către episcopii ce-l însoțeau: „Vă las vouă orașul, palatul și fățarnicia, iar eu plec, deoarecece trebuie să grăbesc”. ⁸⁰⁾ Te miră de se poate crede istorisirea lui Sozomen și a lui Socrat, că la despăr-

78) Vezi deasemenea Can. Apost. 35.

79) Socr. VI, 14; Sozom. VIII, 14. Acuzația, ridicată de Teofil și de elica lui, că Gurădeaur ar fi numit pe Epifanie „prost și demon” e improbabilă. Insuși Teofil odată exprimă pe față disprețul pentru Epifanie și se jeluie contra lui papii Siriciu.

80) Sozom. VIII, 15.

țire Gurădeaur ar fi zis lui Epifanie: „Nădăjduesc (că nu vei ajunge în eparhia ta“, și că bătrânul ar fi răspuns la aceasta: „Și eu nădăjduesc că tu n'ai să mori episcop“. Dar dacă ei vor fi avut un astfel de schimb de vorbe, apoi vorbele acestea și-au găsit o tristă realizare. Epifanie a murit în timpul călătoriei sale spre casă, iar Gurădeaur a decedat în exil.

Gurădeaur vedea acum furtuna ce se ridica și cu care trebuia să lupte. El știa și mai târziu a și spus popoului său, că adevărata pricină a urei contra lui se cuprindea în aceea, că el a trăit în simplitate smerită, că n'a împodobit palatul său cu covoare scumpe, n'a îmbrăcat pe pristavii săi în mătasă și aur, n'a lingușit moleșirea și senzualitatea bogaților. El a fost ca un Ilie la curtea Izabelei. „Și apoi de ce avea el să se teamă?“ Întrebă el exact în acelaș ton, ca Ambrosie și ca Vasilie cel Mare. Avea el oare să se teamă de moarte? Hristos este viața lui, sau poate trebuia să se teamă că-și va pierde averile? El nu adusese nimic cu sine în lume și nici nu putea să ia cu sine la ducerea sa din lume. El avea o singură dorință, să trăească pentru binele sufletelor omenești. Din nefericire curând după plecarea lui Epifanie Gurădeaur rosti o cuvântare tăioasă despre viciile femeilor în genere. Această cuvântare n'a ajuns până la noi, și poate ea s'a considerat prea primejdioasă ca să fie păstrată. Cuvântarea aceasta a fost cel puțin ne la vreme și o simplă și obișnuită chibzuință ar fi putut să prevină pe Gurădeaur, că fiecare cuvânt al ei ar fi putut fi raportat direct împărătesei și că pentru aceasta trebuia să urmeze inevitabil căderea lui.

Teofil știa bine dela spionii săi și dela preoții criminali, depuși de Gurădeaur, că dușmanii patriarhului de Constantinopol, se întăreau pe fiecare zi ca număr și ca influență. Deaceea el adună 28 din episcopii dependenți de dânsul și plecă la Constantinopol, unde și fu

salutat în August, anul 403 de o ceată de marinari alexandreni și de tot clerul rău și nevrednic. Răspingând cu mândrie invitațiunea amabilă ce-i făcuse Gurădeaur, el se instalează în palatul Placidei, în Pera⁸¹⁾. Teofil venise (zice Paladie) încărcat ca un gândac din noroi, cu tot ce era mai bun în Egipt și chiar în India⁸²⁾, și se ocupă sârguincios cu lucru josnic de a conrupe prin daruri și prin măguliri pe toți cei mai răi membri ai clerului, spre a-i atrage în conjurație contra lui Gurădeaur. Gurădeaur refuză să supună cercetării învinuirile ridicate împotriva lui Teofil, socotind că chestia aceasta trebuie să fie examinată în propria lui provincie. Și întrucâtva și pentru a evita o schismă în Biserică⁸³⁾. Teofil însă avea alte vederi, când chestia veni despre judecarea lui Gurădeaur. Adunând o ceată jalnică de 23 episcopi servili din Egipt și vreo șapte episcopi din Armenia, Persia și Mesopotamia, îi dădu numirea pompoasă de sinod. Ca loc pentru acest așa numit sinod fu ales Chalcedonul, mai cu seamă că episcopul de Chalcedon era Egiptean și rudă cu Teofil, om svânturatec și de un caracter răsvrătit, anume Cirin, care însoțise pe Gurădeaur în anul 401 în Asia, dar nu se știe din ce pricină devenise unul din vrăjmașii săi de moarte. Discuțiile începute în adunare au devenit caracteristice prin o întâmplare întunecoasă și urâtă. În timpul când Cirin își ținea cuvântarea sa extrem de înverșunată, episcopul Maruta din Mesopotamia, trecând pe lângă dânsul, îl călcă pe picior. Maruta era om greo

81) Pallad. Dial., 2. Conf. Chryst. Ep. ad. Innocent. op. III, 530.

82) Idem.

83) Insuși Teofil insistă, că dacă el ar putea fi judecat, apoi numai de episcopii egipteni, — căpcană vicleană, deoarece toți aceștia se aflau sub stăpânirea lui. Cu toate acestea el nu ezită să întreprindă o călătorie de 75 de zile, ca să ia parte la judecarea lui Gurădeaur. Pallad. Dial. 7.

și probabil că sandalele lui erau prevăzute cu caele. Rana pricinuită de el lui Cerin dădu în cangrenă și piciorul trebuia să fie tăiat. Astfel lui Cerin nu-i fu dat să mai ia parte la ședințele sinodului. Cerin nu s'a mai vindecat niciodată de această rană și peste trei ani a trebuit să moară în grea agonie și după o nouă amputație. Până la ultima suflare a continuat el să urmărească pe Gurădeaur cu ura sa și a fost una din cele trei persoane cari a înduplecat pe Arcadie să dea al doilea decret al său pentru izgonirea lui Gurădeaur. Teofil își adună creaturile sale în palatul Rufin, cunoscut sub numele de „Stejarul“, și continuă să învinuiască pe patriarh cu toată ce se trimisese la Chalcedon contra acestui sobor protestul a patruzeci de episcopi, adunați în Constantinopol. Gurădeaur se comportă extraordinar de liniștit și indulgent, și suportă cu blândețe acea jignire strigătoare, care i se aducea de „Soborul dela Stejar“. Cu toate acestea el refuză să recunoască sau să se supună pretențiilor lui Teofil și a creaturilor lui, sau să dea vre-o atențiune provocărilor lor, câtă vreme ei nu vor exclude din numărul lor pe vrăjmașii săi vădiți și înverșunați ⁸⁴). Din această cauză sinodul continuă să-l judece în absență pe temeiul a 29 de puncte de acuzație, în cea mai mare parte tot atât de îndrăznețe, cât și de false, dintre care acuzația cea mai periculoasă era aceea, cumcă el în chip viclean ar fi numit pe împărăteasa Izabela și s'ar fi jucat cu numele ei, numind-o Adoxia (neslăvita) ⁸⁵). Acuzațiile acestea fuseseră ridicate de un monah oarecare dubios, anume Isaac, și de un arhidiacon cu numele Ioan pe care Gurădeaur l-ar fi depus

84) Mai ales pe Teofil, pe Severian, pe Acachie și pe Antioh.

85) Odată, tocmai în ajunul primei sale exilări, el întrebuiță fraza: „Is adoxia antrehi“, expresia aceasta putea ușor aminti auditorilor săi de împărăteasa.

cândva pentru purtarea lui crudă cu un rob ⁸⁶⁾). Că va fi depus de o asemenea adunătură de persoane vrăjmașe aceasta negreșit se putea prevedea dinainte și când farsa nelegiuită se isprăvi, Teofil, nemaivând interes să urmărească „pe frații lungi“, se prefăcu că el s'a împăcat pe deplin cu doi din ei, care mai erau în viață, și vărsă chiar lacrimi fațarnice pentru ceilalți doi, cari căzuseră jertfe prigonirilor lui crude, admițând chiar că Ammonie a fost cel mai sfânt monah pe care l-a întâlnit vreodată. Dupăce învinuirea de origenism, râvna ortodoxă a lui Epifanie și timiditatea sensibilă a lui Ieronim i-au adus slujba lor, el fără nici o remușcare se reîntoarce iarăși la ocupațiile sale de altădată și ia vechia sa adorare față de Origen.

Împăratul a întărit hotărârea soborului dela Stejar și Gurădeaur rostind cuvântările de adio, în care el se silea să potolească sentimentele aflate ale poporului său, eși pe la amiază liniștit din biserică, se predă slujbașilor împărătești și fu dus după înserare mai întâi la Ieron în Bitinia și după aceea la Prenet, în fața Nicomidiei. El cedă împăratului numai pentrucă voi să evite tulburările și vărsările de sânge. Chiar nici toate mașinațiunile viclene ale lui Teofil sau ale lui Severian n'au

86) E curios, că acuzația pe care Gurădeaur o respinge cu deosebită putere, este curat bisericească și constă în aceea că el ar fi gustat mâncare înainte de a săvârși liturghia (Ep. 125). Altă acuzație, ridicată de Isaac, constă în aceea, că el ar fi promis iertare penitenților, oricât de des ar greși ei. Această acuzație era fondată pe acele descrieri „a adâncului îndurării dumnezeiești“ față de păcătoșii ce se pocăesc, cari i-au câștigat titlu de „loan al pocăinței“. — Actele acestei adunări vrednice de plâns de persoane duhovnicești sunt păstrate la Fotie (Bibl. Cod. 59, vezi Baronie anul 403). Unele din învinuiri erau grosolan de imorale. Pe Gurădeaur îl învinuiau, că se îmbrăca și se desbrăca și mânca turte pe tronul său episcopal, acuza pe diaconi săi de tâlhărie, zicând că i-a furat mantia sa, etc.

fost în stare să înăbuşe explozia de indignare, cauzată de triumful intrigilor lor josnice şi aici se descoperă, că dacă Gurădeaur ar fi fost un astfel de om cum era Teofil, uşor ar fi putut să stârnească în Constantinopol o răscoală, în faţa căreia vrăjmaşii lui şi însuşi împărăteasa ar fi fost vânturaţi ca nişte pleavă. Dar el se silea să prevină răscoala şi vărsarea de sânge şi când el a fost scos din zidurile oraşului, atunci pretenii lui nu ar mai fi fost în stare să-l ajute, dacă nu s'ar fi produs cutremurul de pământ, care a zguduit în deosebi palatul şi camerile de dormit ale împăratului⁸⁷⁾. Această coincidenţă nelinişti puternic simţurile Eudoxiei, şi fără aceasta destul de escitată, şi deaceia cu cea mai mare grabă scrise ea lui Gurădeaur încredinţându-l sincer sau prefăcut, că ea nu-i vinovată de izgonirea lui şi se aruncă la picioarele împăratului, ca să ceară întoarcerea patriarhului în capitală. Patriarhul se întoarse, dar la început nu voi să intre în capitală, până ce depunerea lui nu va fi reformată de un sinod general. Dispoziţia sufletească a poporului era totuşi aşa de atâţată şi ameninţătoare, încât împăratul şi împărăteasa îl rugară să părăsască această intenţie. Inapoi el fu adus într'un măreţ triumf şi încă odată predică poporului său în biserica Anastasiei. Eudoxia şi Gurădeaur pentru ultima oară avură un schimb de vorbe de înflăcărată laudă. Noul sinod din 65 episcopi declară ilegal sinodul dela Stejar şi Teofil, viaţa căruia nu mai era sigură între partizanii săi egipteni, fugi noaptea din capitală pentru ca din nou să se îndeletnicească cu alte intrigării mai reuşite, cari au şi umplut păharul nelegiuirilor lui⁸⁸⁾.

87) Vezi Socr. VI, 16; Sozom. VIII, 18; Pallad. p. 75; Vezi Chrysostom, Sermo post reditum.

88) Pallad. Dial. 2; el zice, că populaţia Constantinopolii era gata să-l arunce în mare.

Dar după o vremelnică străfulgerare de lumină bine-făcătoare, care a strălucit asupra vieții lui Gurădeaur, aproape imediat după aceea se iviră iarăși cei mai negri nouri. Nu trecuseră nici două luni, când Eudoxia, care în acest timp reuși să se reculeagă din groaza superstițioasă pricinuită ei de cutremur, încă și mai cumplit se aprinsă contra patriarhului furia ei nebună. Imbătută de înălțimea amețitoare a puterii la care ajunsese acum, ea isbuti să i se înalță o coloană de porfir, împodobită în vârf cu propria ei statuie în argint. Coloana aceasta fu așezată tocmai în fața bisericii catedrale și fu inaugurată în Septembrie, anul 403, prin tot felul de ceremonii păgânești, în legătură cu onorurile ce se dădeau persoanelor din casa imperială. Gurădeaur rămase revoltat atât de caracterul păgănesc a acestor serbări, cât și de sgomotul care le-a însoțit și care împedecau săvârșirea slujbelor dumnezeiești. El se jeli împotriva acestui fapt prefectului orașului. Prefectul nu numai că nu-i dădu nici un fel de ajutor, dar raportă imediat despre plângerile lui împărătesei în forma cea mai vicleană și cea mai exagerată. Intrebuințat-au sau nu Gurădeaur faimoasele cuvinte, care se găsesc astăzi în două omilii de o autenticitate dubioasă, și anume: „Iarăși joacă Irodiada, iarăși turbează, iarăși cere capul lui Ioan”⁸⁹⁾, în tot cazul e limpede, că în mustările sale, îndreptate viciului și luxului, și mai cu seamă în cuvântările sale contra moravurilor femeiești, el a întrebuințat multe expresiuni de acelea, pe care răutatea a putut să le denatureze în senz de jicniri contra Eudoxiei. Aici, cu chipul acesta, se prezenta puțința unei învinuiri mai plauzibile și împreună cu rău-

89) Socr. H. E. VI, 15. Monfoucon și Tillemont resping cuvântarea, care se începe cu aceste cuvinte. Gurădeaur de bunăseamă știa că a jucat nu Irodiada, ci Salomeia.

tăcioasele sale prietene și cu concursul clerului celui încă și mai josnic, Eudoxia hotărî să joace farsa condamnării patriarhului oarecum prin ajutorul unui sobor general, alcătuit din dușmanii lui Gurădeaur și din creaturile ambițioase ale palatului.

Socotind, că orice încercare nouă de a ponegri caracterul patriarhului nu putea să ducă decât doar la o primejdioasă izbutire, episcopii dușmănoși, inspirați de Teofil și conduși de Acachie și de Severian, luaseră ca punct de plecare a acțiunii lor, contra patriarhului, aceea că Gurădeaur era supus depunerii deja și pentru faptul că el se întorsese la scaunul său sub ocrotirea puterii civile, atunci când era depus de un sobor. Răspunsul lui Gurădeaur la aceasta fu întemeiat în măsură desăvârșită și în acelaș timp și foarte sugestiv, canonul la cari se refereau vrăjmașii lui, fusese dat numai de un sinod arian din Antiohia la anul 341, se afla prin urmare sub influența partidului arian și fusese întocmit numai în scopul de a pierde pe Atanasie cel Mare.⁹⁰⁾ După aceea canonul acesta fusese respins cu totul de sinodul din Sardica, și chiar dacă aceasta n'ar fi fost așa, apoi Gurădeaur fusese achitat de 65 de episcopi și fusese condamnat numai de o ticăloasă haită de 39 de inși intriganți. Astfel canonul ce se scotea în contra lui se dovedi ireal și neaplicabil. Sinodul, care l-ar fi condamnat, fusese ilegal și nedrept, și patriarhul se adresează la un sinod general nu în scopul de a se schimba hotărîrele sinodului dela Stejar, ci în scopul de a arăta nevinovăția sa de invinuirile, cari cu atâta obraznicie fusese ridicate asupra lui. Dar dreptatea cauzei

90) Socr. II, 8. Bătrânul și devotatul Elpidie, episcopul de Laodiceia, tulbură adânc pe Acachie și pe Antioh și-i aduse la furie, când îi întrebă: „Convin ei oare să iscălească sub acea credință, alături cu majoritatea soborului din Antiohia?”

lui nu se putea nici într'un caz să aibă vr'o însemnătate față cu ura Eudoxiei, cu tâmpenia posomorâtă a lui Arcadie și cu falsitatea inconștientă a vrășmașilor săi nerușinați. Recunoscând cum că situația lui Gurădeaur este ilegală, împăratul refuză chiar să primească împărtășania la sărbătorile Nașterii lui Hristos din anul 403, și pentruca să înlăture piedica în această privință și la sărbătoarea Paștelui din 404, se hotărâ ca cu orice chip să fie îndepărtat Gurădeaur. În acest scop i se dădu poruncă să nu ia parte la slujba Paștelui, dar el nu putu să îndeplinească această poruncă, deoarece ar fi trebuit în cazul acesta să părăsească peste trei mii de catehumeni, cari doreau botezul. Și iată, din pricina aceasta, sărbătoarea Paștelui din 16 Aprilie anul 404 fu batjocorită cu scene de cea mai grosolană silnicie. În biserică năvăli un detașament de soldați, cari risipiră, supuseră la bătai și jefuiră pe creștinii adunați în biserică, pentrucă aceștia refuzară să recunoască dispozițiile curții cu privire la depunerea iubitului lor patriarh. Clerul se expuse la tot felul de ofense și fu izgonit din biserică; poporul adunat fu jefuit și bătut; catehumenii fură alungați în uliță pe jumătate goi; elementele sfințite ale euharistiei fură profanate de mâni păgâne; apa limpede din vasele de botez fu roșită de sânge. Tracii barbari și grobieni profanară biserica catedrală și isgoniră închinătorii din baia Constantin, unde ei se adunaseră din nou.

În cursul acestor nefericite săptămâni Gurădeaur se află în necontenită primejdie. Asupra vieții lui se atentă în două rânduri. El era ținut în casa sa patriarhală ca într'o temniță și înșfârșit la 5 Iunie anul 404, cu toate rugămințile episcopilor credincioși lui, cari cu lacrimi și rugăminți mijloceau pentru cauza lui, el fu depus și exilat. Lui Arcadie, având în vedere timiditatea lui, i-ar fi lipsit curajul să recurgă la această extremă măsură,

dacă cei patru episcopi: Acachie, Antioh, Cirin și Severian nu și-ar fi luat toată responsabilitatea acestui fapt asupra capitelor lor proprii. Gurădeaur se supuse cu blândeță, zicând împreună cu dreptul Iov: „Domnul a dat, Domnul a luat; fie numele Domnului binecuvântat“. Ca să nu dea motiv la vr'o vărsare de sânge, el plecă liniștit din biserica catedrală pe o ușă tainică, care se afla la oarecare depărtare de ușa principală dela apus, și deoarece acolo îl aștepta acum calul lui, apoi el după o mișcătoare cuvântare de adio, adresată prietenilor și diaconiștelor ce plângeau, se dete tainic în mâinile funcționarului. Atunci fu dus pe malul asiatic, petrecut numai de Chiriac Sinadon și de Eulizie Apamias. Cu acest prilej, cum zice Palladie, „se îndepărtă cu el și îngerul Bisericii“.⁹¹⁾ Sfeșnicul cel de aur al bisericii constantinopolitane fu stins pentru mulți ani.

Dar precauțiunile sale au fost zadarnice. Când se făcu cunoscut, că patriarhul s'a supus poruncii imperiale și a părăsit orașul, atunci se produse răscoala, în care marea catedrală fu prefăcută în cenușă și flăcările se întinseră asupra senatului și distruseră multe statui în forum. Gurădeaur, care în acea vreme se afla în Bitinia, fu absurd învinuit de toate celece se întâmplaseră și împreună cu alți doi episcopi, cari erau cu dânsul, au fost puși în cătușe. Apoi fură îndreptați spre Halcedona, supuși judecății și găsiți nevinovați. Dar toate mașinațiunile prigoanei fură puse în mișcare contra partizanilor lui Gurădeaur. Pe scaunul de Constantinopol fu numit de către împăratul, Arsachie, bătrânul frate al lui Nectarie. Acesta era un om, care se distingea prin o smerenie neobișnuită și, după descrierea lui Palladie, era mai mut ca un pește⁹²⁾. Metafrast îl numește bu-

91) La ultima sa mergere la biserica catedrală, el zise prietenilor săi: „Să ne rugăm și să ne iertăm cu îngerul bisericii“.

92) *Ihtios amonóteros chē Vatrachu apragáteros*. Socrat (VI, 20) și Sozomen (VIII, 27) spun despre el vorbe mai bune.

turugă bătrână ⁹³⁾). Impăratul Arcadie amenința cu confiscăția și cu exilul pe orce episcop, care ar refuza să aibă comuniune cu Arsachie și ceice au refuzat să-l recunoască au fost supuși la tot felul de mutilări și torturi. Intr'însele au murit prezviterul Pigrie și tânărul citeț Eutropie, fiind supuși la așa cruzimi, care ar fi alcătuit o rușine chiar pentru niște guronii sau irocuși salbateci ⁹⁴⁾). Nefericitul arhidiacon Serapion, deși el în vremea aceea trăia în Eracleea Traciei, unde fusese numit episcop, știa bine că va deveni obiectul furiei dușmanilor lui Gurădeaur. În curgere de câțva timp el se ascunse într'o monastire de monahi goți, dar în cele din urmă fiind descoperit, fu luat la Constantinopol și supus la torturi. Sprincenile și pielea de pe frunte fu despoiate cu cleștele, dinții scoși și apoi, după astfel de torturi, fu izgonit în Alexandria, ca acolo să fie sub supravegherea crudă a lui Teofil. Diaconițele Olimpiada și Pentalia scăpară de o soartă asămănătoare numai mulțămîta acelui curaj, cu care ele pășiră contra învinuitorilor lor celor josnici. Altora li se confiscă toată averea, iar ei supuși exilului și la cea mai neagră mizerie ⁹⁵⁾, cu care prilej mulți au cedat în fața fricei și a torturilor și au devenit adepți cu numele ai noului episcop. Anume sub acest patriarh s'a și început acea decădere, din care niciodată nu s'a mai rădicat biserica constantinopolitană.

93) Ap. Niceph. Call. XIII, 26.

94) O hotărîre persecutorie fu în parte revocată în August anul 404, dar reînviată la 11 Septembrie. Böhringer (Chrysost. p. 79) compară această prigoană cu prigoana contra iansenistilor din partea iezuiților și a curții.

95) Printre ei fu Brizon, fratele lui Paladie de Elenopol, biograful lui Gurădeaur.

5. GURĂDEAUR ÎN EXIL. (404—407).

„Slavă lui Dumnezeu pentru toate!”

I. Gurădeaur.

Între acestea Gurădeaur primi declarațiuni de compătimire fățișe din partea tuturor celor mai de samă oameni din întreaga Biserică. Lui îi exprimară simpatie Inocențiu I, marele episcop al Romei ⁹⁶⁾, Venerie al Milanului, Hromatie al Acvileei și de fapt toți episcopii Apusului. Inocențiu reproșe lui Teofil, desființă depunerea lui Gurădeaur și în chip nobil întrebuintă toate stăruințele pentru a susține și a mângâia pe exilat. Dar episcopul Romei era tot așa de neputincios, ca și împăratul de Apus, ca să poată lua niscaiva măsuri eficace pentru desființarea acestor acte grosolane de intrigă și barbarie. Puterea lui Honorie, chiar dacă se putea bizui pe Stilihon, era paralizată de puterea amenințătoare a lui Alaric și a lui Radagaiz, armatele cărora, asemenea unor nori amenințători, se prăbușeau asupra granițelor imperiului. El trimise o deputație de cinci episcopi cu cerere către fratele său, de a convoca un sinod general la Tesalonic. Dar Arcadie cunoștea aceea neputință, la care era redus Honorie. El se raportă către episcopii delegați de dânsul cu o aroganță extremă și cu cruzime chiar și-i trimise înapoi fără să-i asculte măcar, cu care prilej exilă și patru episcopi răsăriteni în cele mai depărtate locuri și cu așa îngreuere a situațiunii lor, cum numai răutatea le putea născoci. Singura mângâiere pentru ei era dreptatea cauzei lor și speranța că însuși cerul își va arăta mânia sa asupra prigonitorilor lor. În Septembrie, anul 404, asupra Constantinopolului se deslănțui o groaznică furtună cu piatră. Eudoxia muri în Octombrie același an, suferind o

96) El se urcase pe scaunul papal în Mai, anul 402.

nemaiauzită agonie și născând un copil mort. Arsachie muri la 11 Noembrie anul 405, după un episcopat desonorat, care a durat numai un an și patru luni. Cirin de Halcedona, după suferințe grele, muri tot în vremea aceea. Unul din dușmanii lui Gurădeaur fu ucis, fiind trântit de cal; altul muri de podagră infecțioasă; un al treilea muri de cangrenă purulentă; un al patrulea muri de rac la limbă, mărturisind crimele ce apăsau pe conștiința lui. Când Arcadie se adresă înscris unui pusnic, care trăia la muntele Sinai, anume Nil, cu rugămintea să se roage pentru dânsul, pusnicul refuză să se roage pentru prigonitorul lui Gurădeaur sau în genere pentru orașul, care a fost cercat de Dumnezeu cu răsplată cumplită prin foc și cutremur ⁹⁷⁾).

Lui Arsachie îi urmă un nou episcop, anume Attic, dar prigoana tot continua încă să bântue în zguduita Biserică a Constantinopolei. Intre acestea la 20 Iunie Gurădeaur fu strămutat la Niceea ⁹⁸⁾), iar la 4 Iulie i se dădu de veste, că locul șederei sale i se designasă satul rece și sărăcăcios Cucuz, în Asia Mică, în una din văile Taurului, sat nu numai îndepărtat și izolat, dar și turburat de incursiunile neconținute ale bandiților isauri, de mâinile cărora nădăjduia Eudoxia, că va și muri Gurădeaur, fie în vremea călătoriei, fie după sosirea acolo ⁹⁹⁾).

Dar în mijlocul tuturor acestor necazuri și încercări, Gurădeaur continuă să muncească din toate puterile în folosul Bisericii. Slăbănogia trupului și apăsarea sufletească parecă dispăruseră cu totul, când se apuca să lucreze pentru Hristos. În scurtul interval dintre so-

97) Idem.

98) Prietenii care-l însoțeau au fost puși în lanțuri și trimiși înapoi la Constantinopole.

99) Cucuz (astăzi Coxu) se află la 90 kilometri depărtare de Comana Capadochiei.

sirea sa la Niceea și începutul lui Iulie, când el fu trimis la noul loc al exilului său, mintea sa era viu preocupată de chestiunea misionară în Fenicia și de potolirea eresului. Călătoria sa intenționat fu așa trăgănată, ca să-i pricinuească cât mai multe suferințe. Bolnav, istovit, nevoit să se nutrească cu pâine neagră muiată într'o apă nesănătoasă, scuturat de niște friguri rele, el se afla în neconținută primejdie din partea dușmanilor săi, care-l prigoneau fără slăbire. Leontie, episcopul de Ancira, neînduplecat nici măcar de starea nefericită a marelui om, la căderea căruia el ajutase, îl înfricoșa cu amenințare de torturi, când el trecu prin pustiul arzător și fără pădure ¹⁰⁰). Gurădeaur se jăluia, că greutatea lui erau chiar mai grele decât a acelor ocnași, cari lucrau în lanțuri prin minele împărătești ¹⁰¹). Dușmanii lui de căpetenie erau (zice el) episcopii, cu foarte puține excepții din ei ¹⁰²). Dar el din când în când era mângâiat de compătimirea prietenilor săi. În cele din urmă el sosi în Cezareea Capadochiei. Acolo el cu entuziasm nemărginit fu salutat de popor, dar fu supus unui vicleșug rușinos din partea episcopului Foregie, care fără jenă se dădea la o vânătoare de epuri cu câinii săi. Acest om, care batjocorise scaunul episcopal al lui Vasilie cel Mare, sub aparența oarecum a unei primiri prietenești, ațâță pe niște monahi grosolani din eparhia sa să năvălească asupra acelei case, în care exilatul se oprise, ca să se odihnească de oboseala sa. Urmărit din casă în casă de acest om viclean, el în cele din urmă fu nevoit să se mântuească noaptea prin fugă pe niște potece de munte întunecoase și prăpăstioase. Deoarece nu se puteau întrebuița torțe de teama isaurilor, catârul său se poticni și Gurădeaur fu ridicat de

100) Vezi Chrys. Ep. XIV, ad Olymp.

101) Ep. CXX ad Theodos.

102) Ep. XIV.

jos în așa leșen, încât se părea că a murit. După aceasta el se purta mai mult târât decât dus, ceea ce și făcea cu mâinile sale prietenul său, presviterul Evitie. În cursul restului călătoriei căută de el deasemenea un doctor, care-l însoțise din Cezareea. Ca să ajungă la Cucuz, mai trebuia 30 de zile de călătorie chinuitoare, dar în fine el sosi acolo și în acest sat sărac depe frontieră, cu toată clima lui rece și primejdiile ce-l înconjurau, întâmpină bunătate și compătimire, care îmbunără inima sa obosită. Episcopul Adelfie se raporta către dânsul cu respect și Dioscor, un om desamă din acel sat, puse la dispoziția lui casa sa și făcu tot ce putu ca să facă acea casă comodă pentru marele suferind. Ca să-l vadă, veneau vizitatori din Antiohia și chiar din Constantinopole și prietenii lui se îngrijau, ca, pecăt îngăduia condițiunile localității, să satisfacă toate nevoile lui. Pânăla noi a ajuns o mare corespondență, în care el își revarsă inima sa Olimpiadei și altor prieteni, susținându-le curajul cu propria sa energie nebiruită și cu abnegațiunea sa. Aceste scrisori ne zugrăvesc tabloul bunului și marelui om, care pășea împotriva soartei sale celei rele cu cel mai curat duh și se rădica mai presus de orice ispite de a ceda vreunor tânguiri, neputincioase.

În mijlocul marilor sale privațiuni și a unor crude neputințe, Gurădeaur timp de trei ani continuă să scrie și să muncească, rămânând nu fără îmbărbătări de simțirea prezenței lui Dumnezeu și nu fără mângâere de simpatia înflăcărată a unei însemnate părți a lumii creștine. El avu corespondență cu episcopii de Ierusalim, de Schitopole, de Adan, de Corint, de Tesalonic și cu episcopii multor altor orașe atât din Răsărit, cât și din Apus, precum și cu multe comunități monastice. El avu deasemenea corespondențe cu episcopii Cartaginei, Milanului, Acvileei, Bresciei și Romei. Lui Inocențiu I el

și scrise în anul al treilea al exilului său, că „în închiisoare, foame, războaie, rane, asediu, unei singurătăți nedescrie și a zilnice pericole de sabie din partea isaurilor el a fost mângâiat și bucurat de iubirea lui de oameni“. Vrășmașii lui curând deveniră nemulțămiiți și de acest fel de triumf al lui. „Priviți, — ziceau ei, — cum acest mort devine grozav pentru cei vii și pentru biruatorii săi“¹⁰³). Gurădeaur în Cucuz continuă să fie mai mare, mai influent și mai iubit, decât Attic în Constantinopole, și atențiunea Bisericii din capitala imperiului era îndreptată spre un sătuc sărac din Armenia. „Toată Antiohia e în Cucuz!“ — zicea cu mânie despre aceasta Porfire al Antiohiei. Atunci se hotărâ să se mai aducă o lovitură fericirii și influenței marelui ierarh. Că oratorul cu adevărat mare și sfânt al Bisericei era zdruncinat de boală din cauza localității nesănătoase a exilului său și neliniștit de primejdia permanentă din partea năvălirii bandiților din împrejurimi, aceasta era prea puțin pentru ura răzbunătoare a acelei clici, care hotărâse să-l piarză cu orice preț. Și totuși grozăvia suferințelor lui ar fi putut să miște până și pe o inimă de piatră. În iarna anului 405 locuitorii Cucuzului fură până întru atâta speriați de amenințările isaurilor, încât o mare parte din ei au fugit. Împreună cu ei fugi de asemenea și Gurădeaur și după o cumplită călătorie prin strâmtoarele întroenite ale munților și prin pădurile înghețate el ajunsese la Arabiss, o fortăreață, care suferea de foame și era mai rea decât orice temniță. Acolo el timp de câteva luni suportă un chin grozav. Dacă n'ar fi fost bunătatea, cu care el a fost primit acolo, și mai cu samă dacă n'ar fi fost grija plină de iubire a lui Evetie și a rudei lui, diaconița Sabiniană din Antiohia, cari l-au urmat în Cucuz, apoi cu bună samă, că

103) Pallad. Dial 11; Chrys. Ep. 69—127.

ar fi căzut mai de vreme de nenorocirea soartei sale.

În Iunie, anul 407, eși poruncă, ca Gurădeaur cu toată graba posibilă să fie dus de doi soldați pretorieneni la Pitia, pe țărmul răsăritean al Mării Negre. Să silești pe un bătrân de 60 ani, slăbit de ascetism, de necazuri și de boală, să întreprindă o asemenea călătorie, era cea mai crudă măsură de prigonire. În realitate, soldaților ce-l străjueau li se dăduse ordin să târâie pe marele mucenic fără milă înainte cu tot felul de jigniri și cruzimi, fără a lua în samă frigurile, picioarele desculțe, pe un soare dogoritor, cu nădejdea că el va muri în timpul călătoriei de o așa moarte, care totuși nu se va putea numi ucidere. Cu toată mila ce licărea în inima unuia din acești doi „leoparzi“, porunca fu adusă la îndeplinire cu o cruzime de fiară. Când ei ajunseră la vreo 8 kilometri de Comana din Pont ¹⁰⁴⁾, patriarhul se dovedi așa de nesănătos, încât ei fură nevoiți să se oprească la gropnița mucenicului Vasilisc, și în acest timp lui Gurădeaur i se arătă în vis acest mucenic episcop ca să-l mângâie, vestindu-i izbăvirea apropiată de suferință. A doua zi exilatul, cu toată starea lui vrednică de milă, fu iarăși târât înainte; dar după ce soldații îl târâră astfel încă oarecare distanță, starea lui se arătă așa de desnădăjduită, încât îl aduseră iarăși înapoi la gropniță ¹⁰⁵⁾. Acolo el, după cererea sa, fu îmbrăcat în hainele albe de botez și primind împărtășirea, decedă în 14 Septembrie, anul 407 cu următoarele cuvinte semnificative pe buze:

Dóxa to Theo pánton éneka. Amén.

Slavă lui Dumnezeu pentru toate. Amin.

104) Acum Gumeulc, la zece kilometri spre nord-est de Tocat.

105) Împrejurările morții lui Gurădeaur seamănă foarte mult cu unele trăsături ale morții lui Henric Martin. Acesta deasemenea a

El, ca mucenic, fu îngropat în gropnița unui mucenic¹⁰⁶⁾ Când a decedat era în vrâsta de 60 de ani. Timp de trei ani și trei luni a fost în exil, iar timp de nouă ani și șase luni a fost episcop. Arcadie a murit la nouă luni după dânsul. În anul 412 Teofil a fost găsit mort în patul său și în acelaș an a murit și tovarășul său după intrigi și crime, Porfirie al Antiohiei. Teofil într'o scrisoare, pe care Ieronim a tradus-o în latinește, și-a revărsat asupra lui Gurădeaur toată răutatea sa, numindu-l cu tot felul posibil de epitete. Despre Gurădeaur se poate zice, că „nebunii au socotit viața lui nebunie și sfârșitul lui neslăvit; dar el este numărat în ceata fiilor lui Dumnezeu și soarta lui e cu sfinții“.

După acest sfârșit tragic al marelui ierarh, toți neprietenii lui au început încetul cu încetul să se căiască de crima săvârșită contra lui. Patriarhul Attic, al doilea succesor al său la scaunul episcopal, în anul 414 a introdus numele lui în dipticele bisericii, ceea ce fu recunoașterea de fapt a nevinovăției lui și a ilegalității depunerii sale. După treizeci de ani dela moartea lui, în anul 438, împăratul Teodosie al II-lea dădu învoirea să se aducă moaștele lui din Comana la Constantinopol. Rămășițele lui au fost îngropate lângă altarul bisericii sf. Apostoli și plecându-se deasupra lor, împăratul și sora sa Pulheria s'au rugat, ca acele nelegiuiri, pe care părinții lor le-au pricinuit marelui sfânt al lui Dumnezeu, să fie iertate de dânsul. Cu adevărat, părinții ucid pe proroci, iar fiii le ridică monumente.

fost târât fără milă prin aceeaș țară de o călăuză neînduplecată, cu toată oboseala și frigurile de care era ținut și a murit în Tocat.

106) Atanasie cel Mare a murit la 373, Grigorie de Nazianz la 390, Diodor de Tars la 394, Grigorie de Nissa la 395, Ambrosie la 397.

ANEXE

ANEXA I.

Operile Fericitului Augustin

(La paragraful 3 : ultimele zile ale fericitului Augustin)

*„Deum et animam scire cupio.
Nihil ne plus? Nihil omnino“.*
olil. I. 7.

Fericitul Augustin a fost un scriitor foarte fecund. El simțea necesitatea de a se ruga lui Dumnezeu : „Libera me, Deus, a multiloquio“ („Izbăvește-mă Dumnezeule de multa grăire“ — De Trin. XV, 21). Chiar el în una din scrierile sale pomenește de 93 scrieri, în 232 cărți, dar acestea nu cuprindeau toate scrierile lui, precum nici numeroasele lui scrisori și predici. Operile lui se împart nu mai puțin decât în opt părți și noi nu socotim de trebuință să le enumerăm pe toate, ci vom omite pe acelea din ele, care n'au o importanță deosebită, și le vom înșira în ordine cronologică :

I. Opere filozofice.

386. Impotriva academicienilor — 3 cărți.

Despre viața fericită.

Despre ordine.

387. Despre nemurirea sufletului.

Despre cantitativitatea sufletului ¹⁾).

1) El a scris deasemenea în anul 419 „Despre suflet și despre originea lui“. Despre stilul lui, vezi Ozanam, His. Civil. c. VI.

389. Despre muzică — 3 cărți.

Aceste cărți îngenere au o însemnătate foarte secundară. Ele au fost scrise după convertirea lui la creștinism, dar înainte sau imediat după botezul său, și întrânsele se observă încă predominarea părerilor platoniene.

II. Opere apologetice.

La această categorie aparțin cele mai bune lucrări ale sale :

Despre cetatea lui Dumnezeu — 22 cărți.

Acest tratat, despre care noi am vorbit deja, a fost început la anul 413, dar s'a terminat nu mai de vreme de anul 426, când Augustin era în vârstă de 72 ani.

III. Opere polemice.

1. *Contra Maniheilor*

388. Despre moralitatea maniheilor.

391. Despre folosul credinței.

392. Despre cele două suflete ¹⁾.

Contra lui Adimant.

397. Contra Epistoliei despre „Temeiuri“.

Contra scrisorii unui monah.

404. Contra lui Faust — 33 cărți.

Contra lui Felix — 2 cărți.

Despre natura binelui.

Contra lui Secund.

Contra lui Fortunat.

1) Maniheii credeau, că există două suflete, din care unul alcătuiește pătica din Dumnezeu, iar celalalt provine din întunec. Retract. I, 15.

2. *Contra donatiștilor.*

393. Psalm alfabetic contra donatiștilor.
Contra scrisorii lui Donat.
400. Contra scrisorii lui Parmenian — 3 cărți.
Despre botez — 7 cărți.
Contra scrisorii lui Petilian — 3 cărți.
402. Despre unitatea Bisericii.
406. Gramaticului Croconie — 4 cărți.
Despre un singur botez.
411. Convorbirea cu donatiștii — 3 cărți.
După convorbire.
417. Despre îndreptarea donatiștilor.
420. Contra lui Gaudiențiu.

3. *Contra pelagienilor.*

410. Despre răsplata pentru păcat și despre deslegare
— 3 cărți.
Despre căsătorie și aprinderea poftelor — 2 cărți.
Contra semipelagienilor.
413. Despre spiritul literei.
415. Despre natură și har.
Despre faptele lui Pelagie.
Despre prezența lui Dumnezeu.
422. Către Valent, despre har și libertatea voinței.
427. Despre har.
Contra lui Gaudiențiu — 2 cărți.
Contra a două scrisori — 4 cărți.
428. Despre predestinațiune.
Despre darul statornicieii.

1) În multe din aceste tratate, scrise în mare parte între 412-429, Augustin ar fi putut să-și amintească regula sa proprie : „*Melius dubitare de occultis, quam litigare de incertis*“.

Contra lui Pelagiu și Celest.

Afacerile cu Emeret.

429. Contra lui Iulian — 6 cărți.

4. *Contra păgânilor.*

Intrebări explicate contra păgânilor.

5. *Contra priscilienilor și origeniștilor*

411. Lui Orozie.

6. *Contra arienilor.*

416. Despre Trinitate — 16 cărți.

Contra unei predici a arienilor.

428. Convorbire cu arianul Maximin.

Contra arienilor.

Contra lui Maximin — 2 cărți.

7. *Contra Marcioniștilor.*

420. Contra unui dușman al legii și prorocilor.

IV. *Opere Dogmatice.*

426. Despre învățătura creștină — 4 cărți ¹⁾.

389. Despre Invățătorul (Mat. XXIII, 10).

390. Despre adevărata religie ²⁾.

Despre spirit și literă.

1) Această importantă scriere este un fel de descriere hermeneutică și omiletică, și poate fi considerată ca introducere la comentariile fer. Augustin.

2) În această carte el vorbește, că pe vremea lui contenise minunile (XXV. 45—46). La aceasta el renunță mai târziu din cauza minunilor, săvârșite de moaștele sf. Gervasie și Protasie, mai ales după redarea vederii unui orb (conf. IX, 7, sec. 16: Retract. I, 13, sec. 7).

Despre arătarea lui Dumnezeu.

393. Despre credință și simbolul credinței.
 395. Despre libertatea voinții.
 400. Despre povețele catihetice ¹⁾.
 408. Despre harul lui Hristos.
 413. Despre credință și fapte ²⁾.
 420. Enhiridion, sau despre credință, nădejde și dragoste.
 La întrebările lui Ianuarie — 2 cărți.
 Despre harul Noului Testament.
 421. Despre îngrijirea de morți ³⁾.
 Despre găciturile demonilor.
 Despre originea sufletului și un text din Iacov — 2 cărți.
 410. Despre suflet și originea lui — 4 cărți.
 416. Despre Trinitate — 15 cărți ⁴⁾.
 429. Despre erezii, către Cvodvultdeus.

V. Opere morale și ascetice.

390. Despre minciună ⁵⁾.
 395. Despre mulțămire sau abundență.
 396. Despre starea creștină.

1) Scrierea aceasta a fost adresată unui diacon tânăr.

2) În această scriere se întâlnește faimoasa propozițiune: „Bona opera sequuntur justificatum, non praecedunt justificandum”.

3) Această carte e adresată lui Paulin. În ea se coprinde una din cele mai timpurii expuneri autorizate a credinței în stare intermediară dintre fericire și osândire, și în folosul acela, care se dobândește din rugăciunile credincioșilor de către aceia, care se află în această stare intermediară.

4) Augustin începe această carte prin observația, că ea-i grea și va fi pricepută de puțini din cauza caracterului ei de înaltă cugetare.

5) El n'a fost tocmai mulțămit de această carte și într-o vreme s'a încercat s'o distrugă. „Obscurus et atractus et omnino molestus mihi videbatur” (id. I, 27).

Despre Feciorie ¹⁾).

400. Despre activitatea monahilor.

Mustrarea monahilor leneși și ușernici.

401. Despre binefacerile căsătoriei.

411. Despre alergarea la demoni după sfaturi.

414. Despre fericirea văduviei.

419. Despre legăturile adultere ²⁾).

420. Contra minciunei ³⁾).

396. Despre războiul creștin.

418. Despre înfrânare.

Despre răbdare.

VI. Opere exigetice.

La șaptezeci și trei întrebări.

Întrebări despre Evanghelie — 2 cărți.

393. La predica de pe munte — 2 cărți.

La unele părți din epistola către Romani.

394. La epistola către Galateni.

397. La diferite întrebări. Către Simplician — 2 cărți.

400. Despre acordul evangheliștilor — 4 cărți.

401 — 405. La cartea facerii, înțeleasă literal — 12 cărți.

410. La psalmi.

La cartea Iov.

Despre formele de exprimare în Sfânta Script. — 7 cărți.

412. Despre spirit și literă.

1) Acest tratat, precum și tratatele despre lucruri asemănătoare au fost întrucâtva scrise pentru că, cum zice Augustin în alt loc, în unele din răspunsurile lui Iovinian se prea înjosea căsătoria.

2) Întrebarea aceasta, după convingerea sa era foarte grea. Retractt. II, 57.

3) În aceste cărți Augustin se arată mai presus de nivelul comun al moralității timpului său, deoarece dovedește contra priscilienilor, că minciuna nu este îngăduită nici într-o împreju-

416. La Evanghelia lui Ioan — 124 omilii. Inceput. la 406.

417. Omilii la întâia epistolă a ap. Ioan.

Noi am avut deja prilej să remarcăm unele din particularitățile exigetice ale lui Augustin. El se ținea, deși nu destul de hotărât, de învățătura despre „Deplina inspirație dumnezească” a sf. Scripturi, deși arată, că pentru pusnici s’ar putea și fără sf. Scriptură, și spune că dacă oamenii se conduc de credință, de nădejde și de iubire, atunci au nevoie de sf. Scriptură numai ca să învețe pe alții ¹⁾).

VII. Predici (anul 400)

Predicile lui se prezintă sub formă de omilii, din care 183 au de obiect al lor deosebite locuri din sf. Scriptură, 88 sunt rostite la sărbători, 69 în amintirea sfinților, 23 la ocazii întâmplătoare. Minunat acomodate cu scopul lor nemijlocit, adesea interesante și neconținut manifestând aptitudinea extraordinară a predicatorului, ele cu toate acestea alcătuiesc secțiunea cea mai puțin importantă între operele lui Augustin. „Multe din ele sunt edate pe baza notelor sau a dărilor de seamă stenografice a auditorilor săi”. Aceste predici nu pot nici într’un caz să fie puse în comparație cu predicile profunde și mărețe a părinților din Biserica greacă și ne înfățișează modele de predici, adresate claselor mijlocii și saracilor din Ippon, din care cauză se disting printr’un stil tăios și simplu.

rare, nici chiar când este vorba de cei mai răi dușmani ai noștri, în scop de a obține un scop presupus bun.

1) De doctr. Christ. I, 39. Vezi scrierea noastră History of interpretation, pag. 237—239.

VIII. Scrieri autobiografice.

Scrisori. Numărul lor e de 270 și sunt resfirate pe un spațiu de 40 ani. Ele ne înfățișează un tablou viu atât a lui Augustin însuși, cât și a timpului aceleuia, când a trăit el. Au fost adresate către episcopi, către clerici de toate categoriile, către oameni de stat, către femei și către prieteni personali, și tratează tot felul de evenimente publice și particulare din vremea sa. Ele abundă în numeroase subiecte interesante. De exemplu, în scrisoarea 22 el roagă pe episcopul de Cartagena să interzică ospețele pela mormintele mucenicilor. Despre corespondența sa cu fericitul Ieronim am vorbit mai sus. În scrisoarea 38 el apără oarecare diferențierea îngăduită în ceremonii. În a 47 e vorba despre omuciderile scu-zabile. În a 53 comunică succesiunea episcopilor romani dela ap. Petru până la Anastasie. În a 54 atinge o chestiune, adesea discutată astăzi. Într'însa vorbește el, că sf. împărtășire era primită cu postire, dar că în a-junul Vinerei Mari ea nu era primită așa, și în genere el nu expune nici un fel de reguli determinate. În a 54 e vorba de taina numerilor. A 60-a tratează despre caracterul format de monahism. A 65-a, a 77-a și a 78-a vorbesc despre crimele clericilor. A 90-a despre cer și despre viața cerească pe pământ. În a 93-a se întâlnește cunoscuta sentință: „Melius est cum severitate diligere (?) quam cum lenitate decipere“. În 101 el recunoaște că este necunoscător al limbei ebraice. În 149 explică Col. II, 18—23, și arată — ceiace el în genere face rar — textul grec și variațiile în citire. În scrisoarea 157 tratează despre permisiunea divorțului pe temei de adulter și de infidelitate, și mustră cu asprime persoanele, care înjosesc căsătoria. În scrisoarea 159 face câteva observații cu privire la arătarea duhurilor. În scrisorile 165 și 166 își arată înclinația sa către învă-

ătura tradiționismului (deasemenea și în epistola 180, 202), deși se sprijină în această privință pe fericitul Ieronim și zice: „Doce me ut doceam“. El vorbește deasemenea despre pedepsirea pruncilor, care mor nebotezați. În scrisoarea 169 vorbește despre Hristos, ca despre piatra pe care e fundată Biserica. În scrisoarea 189 vorbește despre îngăduința războiului. Scrisoarea 197 și 199 tratează „Despre sfârșitul lumii“. 204, despre sinucidere; 209, despre numirea unui episcop vicar. Alegerea unui monah anume Antonie, făcută de el, a fost așa de neisbutită, încât i-a pricinuit cea mai mare întristare, punându-l aproape în poziție să se retragă din episcopat. Augustin îl înlocui și se adresă papei Celestin cu rugămintea de a nu primi mijlocirile lui. Scrisoarea 211 tratează despre desordinea dintr'o comunitate femeiască, 213 vorbește despre numirea unui succesor, 220 cuprinde întrânsa reproșuri către guvernatorul Bonifaciu, 228 tratează despre fuga în timpul persecuțiilor. Cea din urmă e adresată guvernatorului Darie cu o copie după „Confesiunea“ sa¹).

387. Sililoquies (Sfătuiri cu sine însuși).

400. Confesiune — în 13 cărți.

Despre această lucrare prea remarcabilă și singura în felul său noi am vorbit deja. Ea în toate veacurile și în toate clasele de cititori s'a folosit de o largă publicitate, mai mult decât oricare din numeroasele sale scrieri.

427. Retractationes — 2 cărți.

Această scriere deasemenea se distinge printr'un caracter neobișnuit și interesant. Pela anul 427, când Augustin atinsese hotarele bătrâneței, îi veni în gând să revadă propriile sale opere, ceiace el și făcu cu o

1) Darea de seamă despre celelalte scrisori se poate găsi în scrierea lui Wordsworth: „Church History“, IV, 34—69.

mare severitate critică. El a fost un scriitor foarte fecund și având în vedere cuvintele ap. Pavel: „Dacă noi ne-am judeca pe noi înșine, atunci n'am fi judecați de Domnul“¹⁾, el admitea, că trebuie să se teamă de prevenirea contra „orice cuvânt deșert“²⁾, precum și a textului: „În multa grăire nu-i lipsă de păcat“³⁾. El înțelegea foarte bine, că în numeroasele sale scrieri se puteau găsi multe, care dacă nu sunt lucruri false, apoi în tot cazul s'ar putea părea de prisos. Aceste observații nu le aplică predicilor sale⁴⁾. El a început să vorbească poporului când era încă tânăr și foarte rar a rămas tăcut la vreo întâmplare publică. Deaceea supune cercetărilor operele sale principale. El regretă, că în cărțile sale contra academicienilor a vorbit așa de des de „Soartă“, și că a întrebuițat cuvântul „omen“, care nu se găsește în sf. Scriptură. El socotea deasemenea, că nu trebuia să laude atâta pe Platon și pe adepții săi, în vedere că aceia au fost păgâni. În dedicațiunea tratatului său „Despre viața fericită“ lui Manliu Theodor, deasemenea a fost prea lingușitor. În cartea sa „Despre ordine“ el atribue prea mare însemnătate educației liberale, deoarece mulți din aceia, care nu aveau asemenea educație au devenit sfinți mari, și mulți din aceia, care au avut cultură înaltă, n'au fost deloc sfinți. N'ar trebui oare deasemenea să vorbească și despre muze, ca despre niște zeițe, despre mirare, ca despre un viciu, despre filosofi, ca despre niște slăviți în virtute, deoarece ei n'au avut adevărata pietate. Cartea lui „Despre nemurirea sufletului“ era așa de scurtă și de obscură,

1) 1 Cor. XI, 31.

2) Mat. XII, 36.

3) Pild. X, 19.

• 4) Despre scopul acestei cărți vezi Ep. CXLIII, 2 (către Marcellin).

încât n'o mai putea înțelege nici el acuma. Ce se atinge de celelalte cărți ale lui, apoi fu silit să intre în lămuriri fine și nu totdeauna satisfăcătoare, pentru ca să arate, că ele nu pot fi întrebuințate de pelagieni în folosul învățătureri lor despre libertatea voinței. În general „Indreptările“ sale ne înfățișează o jertfă nobilă, adusă pe altarul adevărului de o minte puternică.

ANEXA II.

Operile Sfântului Ioan Gurădeaur

(La paragraful 5: Gurădeaur în exil).

Aicea ar fi imposibil să intrăm în cercetarea amărunită a numeroaselor opere ale celui mai fecund și mai elocvent dintre părinții Bisericii; dar putem să luăm cunoștință pe scurt despre operele lui.

Ele se împart în patru categorii:

1) *Tratate și scrisori*, care câteodată iau proporții de tratate.

Ele se referă mai cu seamă către zilele timpurii ale vieții lui. Noi am vorbit deja de scrisoarea lui către Teodor (ad Theodorum lapsum) și despre alte opere, care au caracter monastic și ascetic. Încă și mai importantă este cartea lui, care se referă la acest period, „Despre preoție“, în șase cărți. Aceasta este cea mai populară și mai cunoscută din toate scrierile lui ¹⁾.

Către acest fecund period al vieții sale se raportează și tratatul său contra protivnicilor vieții monastice; scrisorile „către un necredincios“ și „către un credincios părinte“, dintre care în cea din urmă el descrie un gro-

1) Fericitul Ieronim — în scrierea sa De Viris illustribus (CXXIX) — consacră lui Gurădeaur în total un rând și jumătate, în care el zice: „Multa componere dicitur, de quibus *peri ierosinis* tantum legi“. El în urmă s'a făcut vinovat de traducerea scrierii rușinos batjocoritoare a lui Teofil, fragmente din care sunt păstrate de Fecund de Irmion (Def. trium. capp. VI).

zav tablou al stărei morale din Antiohia; comparația sa între un împărat și un monah; îndemnul său către Staghirie și Stelehie; către o „tânăra văduvă”; cartea sa „Despre feciorie”, și viața mucenicului antiohean sf. Vavila (bazată mai cu seamă pe o tradiție ce circula în popor).

2) *Opere exigetice*. — În calitate de exiget Gurădeaur a atins culmea slavei sale. Multe din comentariile sale s'au pierdut. Ele probabil cuprindeau toată sf. Scriptură și în cea mai mare parte au fost alcătuite în formă de omilii. Cele mai importante din câte există astăzi sunt cele 67 de omilii la cartea Facerei (anul 386); 90 de omilii la Evanghelia lui Matei; 33 omilii la epistola către Romani și 74 omilii la cele două epistole către Corinteni. Omiliile la Faptele apostolilor sunt mai slabe decât toate, deși Erasmi zice despre ele: „Eribus et stertens scriberen meliora”. Numărul omiliilor sale explicative au fost peste șase sute.

În calitate de tâlcuitor al sf. Scripturi, Gurădeaur alcătuește slava cea mai strălucită a școalei antiohene. Această școală, începând poate cu Malhion la anul 269, și continuată de Lucian și Deodor de Tars, se poate mândri cu numele mare al lui Theodor de Mopsuest și a fratelui său, Polihronie Apamias, a lui Teodorit de Cir și a lui Gurădeaur, pe care Teodorit îl numește „Marele învățător al lumii”. După trezvia comentariului său, după temeinicia cunoștințelor generale în cuprinsul sf. Scripturi, după tendința sa generală de a lămuri înțelesul scriitorilor sfinți, iar nu de a introduce întrânsele ideile sale proprii, Gurădeaur nu are pereche. El a recunoscut deplin elementul omenesc în sf. Scriptură, și astfel a fost mai capabil să vadă importanța studiului fiecărui loc în contextul lui și lămurirea întrebuintărilor speciale a cuvintelor. Nici unul dintre scriitori n'a adus o contribuție așa de bogată la răspândirea interpretării

„Catenae“ sau n'a exercitat o influență mai fecundă asupra însuși metodului de comentarii ¹⁾).

3) *Predicile lui Gurădeaur*. Din ele sunt puține de acelea, care ar avea caracter direct și exclusiv dogmatic, deși 12 din ele sunt îndreptate contra anomienilor și opt contra iudeilor. Predicile sale întâmplătoare, mai ales predicile „Despre Statui“, ne arată deplina strălucire a elocvenței lui în calitate de neîntrecut predicator. Predicile sale panigirice sunt mai puțin importante din cauza obiceiului oriental de a exagera și a întrebuința expresiuni lingușitoare. Atât în Antiohia, cât și în Constantinopol, el s'a silit să se folosească de toată puterea și însemnătatea catedrei creștine pentru scopuri de edificare duhovnicească și de refacere morală. Deși el câteodată a fost răpit de succesul oratoriei sale și silit să întrebuințeze expresiuni necorespunzătoare și neprecaute, apoi nu știu de ne putem mira de aceasta. Predicile în veacul al IV-lea erau un fel de discursuri, adresate unei mulțimi vii și aprinse. Obiceiul necuviincios de-a exprima aprobările sau desaprobările prin aplauze sau prin murmure triumfă împotriva tuturor încercărilor de a-l desrădăcina. Unora dintre propoveduitori acest obicei le procura o nespusă mulțămire; asupra tuturor propoveduitorilor el a exercitat o influență neplăcută. Gurădeaur adesea vorbește despre răs, de lacrimi sau de aplauzele ascultătorilor săi și deplânge acea ușurătate, cu care ei părăseau biserica, pentru ca să se cufunde din nou în aceleași vicii, mustrarea cărora abea stârnise aplauzele lor entuziaste. În

1) În acel spațiu mic, pe care l-am avut la îndemână în „Istoria interpretării“ (pag. 220—222), eu am indicat particularitățile principale a exgeticeii lui și oarecare din părerile cu autoritate relative la importanța lui. De atunci un alt autor (Chase, *Chrisostom a study in the History of Biblicae Interpretation*, 1887) a consacrat o monografie întreagă și integră acestui lucru.

realitate, nici una din predicile sale n'a stârnit aprobări mai sgomotoase, decât aceia, în care el mustră aspru obiceiul unei astfel de exprimări a sentimentelor lor și prin urmare transformarea predicii în simple exerciții oratorice. Dar dacă obiceiul de a exprima aprobări sau desaprobări în biserică era general, apoiu pentru ascultătorii orientali era greu de a se abține, când ei ascultau modele de oratorie atât de nobilă, atât de naturală și de vioaie, ca aceia care se revărsa cu așa înflăcărare și ușurință din aceste „buze de aur“. Noi nu ne putem mira, că o elocvență atât de puternică a mântuit Antiohia, a predominat peste o populațiune vicioasă, a înspăimântat pe barbari și a aruncat un reflex întunecos asupra imperiului corupt și slăbănogit. Ca propovăduitor, el a fost neobosit în osârdia sa și scaunul patriarhal a fost unelta de căpetenie a puterii sale duhovnicești.

Predicile sale au acea regularitate riguroasă și logicitatea puternică, prin care s'au distins, de pildă, predicile lui Bourdaloue, nu au deasemenea acea închegare și înălțime, de care suntem entuziasmați la citirea predicelor lui Massillon și Bossuet, dar ele erau probabil mult mai acomodate cu gustul aceluși timp și a acelor țări, în care s'a ostenit Gurădeaur. Caracterul lor neforțat și francheța, belșugul de figuri dintrânsele, focul sentimentelor lor, căldura adresărei dintrânsele, luxul asiatic al limbii — pot câteodată să întrerupă perfecțiunea lor ca produse artistice, dar ele totodată au și întărit acea acțiune, pe care Gurădeaur o dorea dela dânsule, — acțiune de utilitate practică în regularea împărăției lui Dumnezeu.

Noi știm, că el cu o mare stăruință își pregătea predicile, dar după formă multe din ele au fost extemporale, deoarece el adesea era nevoit să se urce pe scaunul său fără de veste. Deasemenea întâmplător se dă-

dea la digresiuni extemporale, când de pildă în a patra omilie a sa la cartea Facerei reproșează poporului pentru că acest din urmă întorcându-se dela predicator, își concentrase toată atențiunea asupra unui acolut, care așeza lumânări prin sfeșnice.

Un mare farmec a elocvenței lui constă în marea lui simplitate. El nu era un astfel de orator, care pur și simplu să bată câmpii, sau care să se servească de vorbe în genere sunătoare, fără să atingă conștiința cuiva. Ci el deadreptul biciuia viciile clerului, ale curții, ale milionarilor și ale gloatelor. Anume în predicele lui ne întâlnim noi cu acea strălucire neobișnuită și cu acel lux îngrijit, prin care se distingea viața bogaților, precum și cu urmările firești ale acestora ; decăderea orișicărei bărbății nobile printre ei ; dar avem totodată în predicele lui și tablouri nu mai puțin vii ale viciilor și desfătărilor poporului, ale josniciei și murdăriilor teatrului de atunci, precum și ale clicilor înverșunate ale ipodromului. El ne arată, că chiar dănțuitorii pe frânghie, scamatorii și paiațele acum cincisprezece veacuri erau tot atât de îndămânoși în scamatoriile lor, cum sunt și astăzi pe ulițele orașelor mari ¹⁾).

4. *Scrisorile lui Gurădeaur.* — Ele de toate sunt în număr de 242 și ele se referă mai cu samă la epoca exilului său (anii 403—407). Cele mai însemnate din ele sunt cele 17 scrisori către Olimpiada și 2 scrisori către Papa Inocențiu I. Ele sunt pline cu note autobiografice și ne deschide un luminiș asupra activității sale epișcopale, precum și asupra întregii frumuseți și măreției caracterului său. Deși întrânsele se descriu adesea necazurile lui, totuși din ele nu transpiră niciodată un duh doborât al tânguiri și nu manifestă nici un pic de

1) Vezi Montfaucon, Chrys. II, 232, VII, 422, XIII, 193 ; Eingham, Cart. XIV, 4.

ură pentru vrășmașii săi. Foamea, războiul, ranele, atacurile neconținute, singurătatea nemaiauzită, incursiunile barbarilor și moartea de fiecare clipă, de care vorbește el lui Inocențiu, nu doboară credința lui nebiruită și nici nu-l fac nevrednic de sine însuși.

Ca Teolog, Ioan Gurădeaur își merită deplin locul său între cei patru mari Părinți ai Bisericii grece.

După direcțiunea practică a operilor sale, el se apropie mai mult de marii dascăli ai Apusului, ca, de pildă, de fericitul Augustin, iar după direcțiunea teoretică a minții sale el e înrudit cu Răsăritul. „In natura și personalitatea acestui Părinte se vede deopotrivă și greul, și creștinul, această forță dublă, această dublă lumină a frumosului și iubirii. Insuși centrul teologiei sale fu aceea, că el credea în suflet și era încredințat de Dumnezeu“, și nu era încă un astfel de adevăr, de lămurirea căruia avea nevoie veacul său, când trăia el, mai mult decât anume de înșămăntatea nemărginită a sufletului, omenesc. Către fiecare chestiune el se referea cu scopul de a scoate din ea o edificare nemijlocită, și din pricina sincerității, cu care mustra moravurile, el era numit „Caton al creștinilor“. Dar puterea sa de căpetenie consta în măreția idealului său și în cunoașterea temeinică a sf. Scripturi. El nu era un mare administrator bisericesc, în genul lui Ambrosie. Propriu vorbind, el nu era nici un reorganizator al stării religiosobisericească a timpului său. Tonul învățăturii sale seamănă întrucâtva, mă rog, cu tonul învățăturii lui Fenelot și Spener, deși el era mult mai sus decât amândoi aceștia după elocvență și geniu.

Sf. Ioan Gurădeaur, asemenea lui Atanasie cel Mare, era om mic la statură, palid, slăbănog, cu sbârcituri pe față, pleșuv, cu ochi pătrunzători, dar afundați în orbite.

În artă sf. Ioan Gurădeaur de obicei se reprezintă împreună cu ceilalți trei Părinți mari ai Bisericii grecești —

cu Atanasie, Vasilie cel Mare și Grigorie de Nazianz, sau numai cu Vasilie și cu Grigorie. Aparte el e zugrăvit în două tablouri foarte frumoase și anume în tabloul lui Sebastian-del-Piombo, care se află deasupra Prestolului în Biserica sf. Ioan Gurădeaur din Veneția, și în tabloul lui Rubens. El e reprezentat în odăjdii de episcop grec: într'o mână ține potirul, iar stânga se sprijină pe Evanghelie. Aproape de el fâlfâie porumbelul ceresc și lângă el stau doi înger.

Tablourile lui Luca Cranach, Albert Dürer, Began, care reprezintă „pocăința lui Ioan Gurădeaur“, își datoresc originea lor sau confundării lui cu alt Ioan oarecare, sau istorisirilor unor monahi ignoranți, care cunoșteau pe marele Părinte bisericesc mai puțin decât scrisoarea batjocoritoare a lui Teofil și traducerea ei în limba latină, făcută de fericitul Ieronim¹).

Vezi Jameson, Sacred and. Legendary art. p. 325—355.

ANEXA III.

Note despre episcopii vechi ai Romii din primele patru veacuri ¹⁾).

1. În pseudoclementine ca prim episcop al Romei se consideră ap. Petru, dar pe temeiuri curat tradiționale. Apostolul Petru nici într'un caz n'a fost episcop al Romei, nici chiar al comunității iudaice din Roma, timp de 25 ani, căci un asemenea episcopat pentru întâia oară l-a întrecut numai Piu IX, care a fost papă dela 1846 până la 1878; această afirmațiune n'are absolut nici un temei. Noi în genere putem să spunem, că de acord cu tradiția romană, toți primii treizeci de papi, cu excepție a doi (Antir și Dionisie) au fost mucenici. Irineu, cu toate acestea, amintește ca mucenic numai pe Telesfor și nu posedăm nici un fel de mărturii neîndoelnice despre vreun alt papă martirizat până la al șaptesprezecelea — Pontian.

Multora dintre acești papi li se atribue decretaliile false și scrisorile din decretaliile false pseudo-isidoriene, care, deși autenticitatea lor astăzi se respinge de toate autoritățile respectate, au avut în cursul veacurilor o colosală influență pentru susținerea pretențiunilor papale.

2. *Lin*, pela anul 62. — Pe acesta sf. Irineu îl identifică cu acel Lin, care trimite salutare lui Timoteiu în

1) Ap. Euseb. H. E. XI, 25.

2 Tim. IV, 21 și el a fost, se pare (Euseb. III, 13), episcop timp de 12 ani. Actele muceniei ap. Petru și Pavel, atribuite lui, sunt false.

3. *Climent* sau *Anenchit*, pe la anul 79. Despre acest episcop nu se știe nimic.

4. *Climent Romanul*, pe la anul 91. Pe temeiuri insuficiente Origen și alții îl identifică cu Climent amintit de apostolul Pavel în Epistola către Filipeni (IV, 3); acesta este autorul epistolei către Corinteni, cunoscută numai după un manuscript alexandrin, dăruit de patriarhul Ciril Lucaris lui Carol I la anul 1625. Adoua epistolă a lui alcătuiește un fragment dintr'o omilie foarte mediocră și tot atât de puțin autentică ca și cele două scrisori circulare despre feciorie, și ca și alte opere pseudo-clementine : liturgia, instituțiile și canoanele apostolice, omilii și scrisori decretale. Istoria muceniei sale e falsă.

5. *Euarist*, pe la anul 100. Acesta după tradiție, a fost grec din Antiohia, a împărțit Roma în parohii și a numit diaconi.

6. *Alexandru I*, pe la anul 109.—Despre acest episcop nu se știe nimic.

7. *Sixt* sau *Xist*, pe la anul 109.—Acesta după tradiție a fost martirizat la cimitirul lui Pretextat. Lui i se atribue „Pildele“, care mai curând le-a alcătuit, probabil, un filosof stoic depe vremea aceea.

8. *Telesfor*, pe la anul 128.—El este primul episcop al Romii, de care pomenește Irineu, ca de un mucenic (Haer. III, 3). El după tradiție, a fost primul episcop, care a stabilit ținerea postului mare.

9. *Higin*, pe la anul 139. Despre acesta nu se știe nimic, dar anume în timpul lui au sosit la Roma ereții Valentin și Cherdon.

10. *Piu I*, pe la anul 142. - În timpul lui a sosit în Roma Marcion și a răspândit învățătura lui Cherdon.

Fratele lui era Erma și a scris „Păstorul” său în vremea aceea.

11. *Anichit* sau *Anicet*, pela anul 157. — Acesta a fost acel episcop, care a primit cu mare cinste pe Policarp, când acesta a vizitat Roma și s'a referit cu respect față de obiceiul lui Cbartodeciman de a serba paștele (vezi mai sus la sf. Policarp). În vremea aceea s'a petrecut mucenicia lui Ptolomeu și Lucie, despre care istorisește Iustin Filosoful (2 Apol. 2).

12. *Soter*, pela anul 168. — Dionisie Corinteanul vorbește de largheța și dărnicia sa în folosul aceloră, care erau pogorâți la starea de sărăcie și osândiți la muncă silnică în mine în timpul prigonirii lui Marc Aureliu. În timpul episcopatului său a început să apară montanismul.

13. *Elefterie*, pela anul 177. — După mărturia lui Egezip (ap. Euseb. H. E. IV, 22), el la început a fost diacon pelângă Anicet. Anume lui i s'au adresat creștinii din Lion și Viena, pe vremea lui Irineu, cu rugămintea, ca să trateze blând pe montaniști. El, se presupune, a fost episcopul, care, cum zice Tertulian (c. Prax. I), înclina să dea atențiune prorociilor montaniștilor, până ce a fost deturnat prin soscirea lui Praxeii. În timpul episcopatului său Valentin și Marcion au fost de două ori excomunicați în Roma, iar Florin și Vlast depuși. După Beda, el a trimis învățători în Britania după cererea regelui Lucie.

14. *Victor I*, pela anul 190. — Relativ de purtare sa trufașă față de cvartodecimanii din Asia, precum și scrisorile lui Policrat și Irineu către dânsul vezi mai sus, pag. 57 și 61. E clar, că prin mândra sa netoleranță în această chestiune el a produs scandalizare generală. După mărturia lui Eusebie (H. E. V, 28), el a excomunicat pe curălarul din Bizanț Teodot, primul convertit asiatic, care a negat divinitatea lui Hristos.

15. *Zefirin*, pela anul 202¹⁾. În timpul slăbei lui administrații el s'a aflat, se pare, sub influența lui Callist și deși s'a opus montaniștilor, totuși deopotrivă de clar s'a abținut dela monarhianism. Numele lui e cunoscut mai cu samă în legătură cu Ipolit, care s'a exprimat despre el cu multă neglijare (vezi vol. I. anexa II), și dacă-i el acel episcop al Romei, despre care cu mânie vorbește Tertulian, apoi el a slăbit serios frâul vechei discipline prin admiterea liberă a păcătoșilor josnici la împărtășire cu Biserica. Ereticul Artemon își găsi adepți în Roma pe timpul său și Origen tot în acel timp veni la Roma. Despre Zefirin în genere e greu de judecat, deoarece îl cunoaștem numai după părerile protivnicilor săi teologi. La acest period se referă și curioasa istorioară a lui Natalis, ereticului episcop Teodoțian, care s'a pocăit după ce a fost biciuit de niște îngeri.

16. *Callist*, pela anul 218.—Dacă se crede istorisirea, care s'a transmis despre Callist de competitorul său Ipolit, apoi el a fost un rob a lui Carpofor, un creștin din casa cezarului și a fost însărcinat să conducă o bancă. Prins cu operațiuni bănești false de creștini, el a fugit pe o corabie, a fost urmărit de Carpofor și în disperare a încercat să se sinucidă, aruncându-se în marea. Scăpat dela peire, a fost supus de Carpofor la biciuiri și trimis în pistrinum, adică la muncă de sclav la o moară. Eliberat sub pretext să scoată bani dela datornicii săi în scop de a plăti sumele cheltuite de dânsul, produse răzvrătire într'o sinagogă iudaică și a fost condamnat la muncă în minele Sardiniei de prefectul orașului Fuscian. Când Marcia, această the-

1) Datele acestea nu întotdeauna se pot considera exacte.

osevis pallachi a lui Comod, obținut grațierea creștinilor exilați, atunci căpătă și el liberarea, deși el nu era înscris în listele celor eliberați. Victor, ca să se debaraseze de dânsul, îl trimise în Antium și-i dădea lunar întreținerea. Zefirin având, poate, nevoie de ajutorul însușirilor sale practice, îl chemă înapoi, îl făcu un fel de arhidiacon al său în clerul roman și-l puse peste cimitir, care e cunoscut sub numele de cimitirul sf. Callist și în care sunt îngropați 13 din cei 18 episcopi ai Romei din acea vreme. În această stare a produs turburări în biserică, sperând să rădice un partid contra altuia în interesele sale proprii. El personal înclina spre Savelie, îl încurajă mai departe spre monarhianism, numind pe Ipolit om cu doi Dumnezei și pune în gura lui Zefirin expresii echivoce și îndoelnice. După alegerea sa ca episcop al Romei, anume după moartea lui Zefirin, în anul 218, a izgonit pe Savelie și proclamă o nouă erezie, zicând, că Tatăl și Fiul sunt una, au făcut împreună pe Duhul, care s'a și întrupat în pân-tecele Fecioarei. După aceea slăbi și mai mult disciplina bisericească, admitând căsătoria cu două femei și chiar cu trei femei, slăbi îngenere legile căsătoriei și îngăduind al doilea botez.

Aceasta-i acea istorisire neagră, pe care ne-o transmite Ipolit despre Callist. Noi putem să credem în totul, că istorisirea aceasta a putut fi răstălmăcită într'un senz mult mai nevinovat, deși nu cunoaștem împrejurările reale ale stărei de lucruri. De acord cu tradiția, Callist martirizat în anul 223, a fost supus la biciuri în timpul unei răscoale populare, fiind aruncat pe fereastra casei sale și apoi svârlit într'o fântână. Aceasta poate să fie adevărat, deoarece epitaful său nu se găsește pîntre epitafiile papilor, îngropați în propriul lui cimitir.

17. *Urban I*, la anul 223. — Numele acestui episcop în tradiție se unește cu numele sf. Cecilia, pe al căruia bărbat împreună cu fratele lui, Tiburtie, el i-a convertit la creștinism și i-a botezat. În actele de mai târziu ale muceniei lui se spune, că el ar fi adus, prin învățătura și curajul său, 5000 de oameni la mucenie și a fost supus la bătaii și închis în temniță pentru că a primit moștenire averea Ceciliei, pe care a împărțit-o la saraci. El a convertit la creștinism pe temnicerul său Aurelie, care a fost decapitat.

18. *Pontian*, la anul 230. — Împreună cu Ipolit a fost izgonit în minile din Sardinia în timpul persecuției lui Maxim și a murit acolo. Acesta, probabil, e tocmai acel papă, care s'a învoit la condamnarea lui Origen de către Dimitrie. Vezi Volumul I.

19. *Anter* sau *Antir*, la anul 235. — El a fost papă numai o lună de zile, dela 21 Noembrie anul 235 până la 3 Ianuarie, anul 236.

20. *Fabian*, la anul 236. — Acesta a fost un mirean necunoscut dela sat și a devenit cunoscut numai prin aceea, că el a fost ales pentru hirotonie de un porumbel, care s'a așezat pe capul lui (Euseb. II. E. VI). Istorisirea aceasta e apocrifă, deoarece o istorisire la fel se spune și despre Zefirin (Rufinus, H. E. VI, 21). Legenda cu mare improbabilitate transmite, că el a botezat pe împăratul Filip și pe fiul lui. Că el a suferit moarte martirică, despre aceasta mărturisește Ciprian (Ep. 39) și el a fost una din primele jertfe a prigonirii lui Deciu (Ian. 256). Frânturi din piatra lui mormântală au fost găsite în cripta papilor din catacombele sf. Callist.

21. *Corneliu*, la anul 251. — Primirea de către el a scaunului episcopal descoperi în el bărbăție, pentru că, cum zice Ciprian (Ep. IV, 7), „fără frică se urcă în Roma pe tronul arhieresc în acea vreme, când tiranul (Deciu), prigonitorul preoților lui Dumnezeu... cu mai

multă toleranță ar fi auzit, că contra lui s'a rădicat un domnitor concurent, decât că s'a urcat pe scaunul Romei un episcop al lui Dumnezeu". Despre neînțelegerile lui cu Ciprian și raporturile sale cu Novat (antipapă) s'a spus în viața lui Ciprian (vezi tomul I). El a murit în exil la Centumcella și se socoate mucenic.

22. *Lucie I*, la anul 252. — Acesta fu expus la o scurtă izgonire în timpul prigoanei lui Deciu (Cyprian, Ep. LXI). El a fost decapitat de Valerian.

23. *Ștefan I*, la anul 253. — Despre vederile acestui papă mândru (vezi viața lui Ciprian în volumul I), care a intrat în conflict cu Ciprian pe chestia rebotezării ereticilor și pe chestiunile de disciplină bisericească. Precum Ciprian, așa și Firmilian se exprimă cu asprime despre dânsul. El a fost torturat pe vremea lui Valerian, când ședea pe tronul său episcopal în cimitir.

24. *Sixt II*, la anul 257. — Acesta a fost martirizat la cimitirul lui Pretextat, în timpul domniei lui Valerian, la 6 August, anul 258. Ciprian (Ep. 80) vorbește de el, contrar de cum vorbea de Ștefan, ca de „bonus et pacificus sacerdos”, și tonul său împăciuitoare a restabilit pacea în Biserică. Împreună cu dânsul a suferit, probabil, mucenicia diaconul sf. Laurentie (vezi Ambrosi De off. Minist. I, 41), precum și diaconii Agapet, Felicism și alții (vezi tomul I).

25. *Felix I*, la anul 268. — Evenimentul cel mai de samă, la care a participat el, a fost depunerea lui Pavel de Samosata de pe scaunul Antichiei.

26. *Dionisie*, la anul 269. — Acesta a fost grec după origină și e cunoscut mai cu samă prin corespondența sa cu Dionisie al Alexandriei (vezi în volumul I).

27. *Eutihian*, la anul 275. — Acesta introduse obiceiul de a binecuvânta fructele în biserică și a îngropat 462 de mucenici.

28. *Caiu*, la anul 283. — Despre el se știe foarte puțin sau aproape nimica.

29. *Marcelin*, la anul 296. — Donatiștii îl învinuiau, că el a predat cărțile sfinte în vremea prigonirii lui Dioclețian, dar peste câteva zile s'a căit și a fost decapitat. Augustin se raportează către această acuzație ca și către o clewetire (c. lit. Petit, II, 202). În breviarul Roman (apr. 26) se spune, că dintre cei 300 episcopi adunați nimenea n'a îndrăznit să-l osândească. El pentru aceasta a exclamat: „Tuo te ore, non nostro iudicio, iudica; nam prima sedes o nemine iudicatur”; după care el a pronunțat sentința asupra sa cu cenușă pe capul său. Toată istoria aceasta este născocirea de mai târziu (vezi Döllinger, Papst-Fabeln, p. 50). După moartea lui timp de câțiva ani scaunul a rămas vacant.

30. *Marcel*, la anul 308. — Despre dânsul în istorisire se spune că fiind supus la bătaii cu prăjini din porunca lui Maxentie, pentru că a refuzat să aducă jertfă, i s'a poruncit să îngrijască de caii împărătești, în biserică, cari fusese transformat în grajd.

31. *Eusebie*, la anul 310. — După o păstorie de patru luni, a fost izgonit de Maxentie în Sicilia și a murit acolo. Turburarea, care a izbucnit din pricina izgonirii lui, s'a produs probabil pe chestiunea despre admiterea iarăși a aceloră, care căzuseră în vremea persecuțiilor lui Dioclețian.

32. *Melhiad*, la anul 311. — În vremea păstoriei lui s'a petrecut convertirea la creștinism a lui Constantin cel Mare și se sfârși persecuția lui Dioclețian. Sub îngrijirea lui fură redată cimitirile creștine. În anul 313 s'a proclamat de către Constantin și Licinie edictul de toleranță religioasă din Milan. Constantin îi scrisese o scrisoare mânioasă referitoare la turburările donatiste, și e păstrată de Eusebie. Augustin laudă călduros blândețea și imparțialitatea lui (Ep. 43). În anul 314 convocă el

un sinod la Arielat pentru curmarea certurilor. Dona-tiştii l-au acuzat mincinos de predarea cărţilor, printru-mare şi de trădare.

33. *Silvestru I*, la anul 314. — La sinodul din Arie-lat au fost doi reprezentanţi ai săi, dar scrisoarea, a-dresată lui de către sinod, e probabil falsă, sau inter-polată. La sinodul ecumenic din Niceea din anul 325 el n'a putut lua parte din cauza vârstei înaintate, dar a trimis în locul său doi presviteri (vezi mai sus tom. I). Legenda spune despre dânsul, că a vindecat pe Con-stantin de lepră şi l-a botezat, primind ca recompensă acel „dar a lui Constantin“, care în curs de veacuri s'a considerat ca bază a puterii lumeşti a papilor. Auten-ticitatea lui astăzi se respinge unanim de către toţi.

34. *Marcu*, la anul 336. — El se consideră sfânt şi mărturisitor, dar despre dânsul se ştie tare puţin.

35. *Iuliu I*, la anul 337. — El a fost prietenul şi apă-rătorul lui Atanasie şi a primit pocăinţa a doi vrăjmaşi cruzi ai lui, Valent şi Ursachi. Scrisorile lui către adep-ţii lui Eusebie şi ai alexandrienilor există încă (vezi mai sus tom I).

36. *Liberie*, la anul 362. — Informaţia despre acest papă, despre statornicia şi ortodoxia lui primitivă şi despre căderea ce a urmat se pot găsi în biografiile lui Ilarie şi Atanasie. Câteva scrisori de ale lui există şi astăzi, precum şi omilia lui despre feciorie, păstrată de Ambrosie (De Virginibus, III, 1), şi ea a fost rostită, când sora sa Marcellina dădu votul de feciorie (vezi mai sus tom I).

37. *Damas*, la anul 366. — Informaţii despre acest papă, puternic scriitor, împreună cu unele observaţiuni despre antipapii Felix şi Ursin, se pot găsi în viaţa fe-ricitului Ieronim (vezi mai sus).

38. *Siriciu*, la anul 383. — El a edat întâia decreta-lie papală autentică în chestia de disciplină în biserică

spaniolă și a fost primul papă, care a întrebuințat chiar mai arogant decât Victor și Ștefan o limbă trufașă de despot roman, sprijinindu-se pe presupusa succesiune dela ap. Petru. El a luat măsuri aspre contra maniheiilor și contra lui Iovinian. S'a arătat nebinevoitor față de Ieronim și a protejat pe Rufin. Dânsul a dat primul impuls puternic celebratului forțat al clerului (vezi mai sus).

39. *Anastasio I*, la anul 398. — Rufin a recurs la dânsul în timpul certei despre Origen, și Anastasio în răspunsul său, a osândit pe Origen (vezi mai sus).

40. *Inocențiu I*, la anul 402. — În anul 404 Honorie se retrase la Ravena, ceea ce a contribuit foarte mult la creșterea puterii papilor în Roma. El își arată pretențiile sale de dominație în Iliria, Galia, Spania, Africa și în Orient. El susținu drepturile sf. Ioan Gurădeaur contra protivnicilor lui (vezi mai sus viața sf. Ioan Gurădeaur). În timpul cumplitei devastări a lui Alaric din 24 August anul 410 el nu era în Roma.

41. *Zosim*, la anul 417. — Acesta la început a răbdat, dar apoi a lepădat cu totul pelagianismul (vezi viața fericitului Augustin mai sus). El s'a amestecat deasemenea în treburile Galiei, unde s'a încercat să-și asigure jurisdicțiunea asupra scaunului Arielatului.

42. *Bonifaciu I*, la anul 418. — Odată cu dânsul a fost hirotonit de trei episcopi și Eulalie, și după raportul prefectului Simah, Honorie a rezolvit chestia în favoarea lui Eulalie. Dar poporul susținu partea lui Bonifaciu și atunci a fost întărită alegerea lui. El a susținut pe Augustin contra cleveșirilor pelagiene și i-a trimis lui scrisorile batjocoritoare, la care a răspuns Augustin (Ep. X, 411). Deasemenea el a susținut cu fârie drepturile scaunului roman.

43. *Celestin I*, la anul 422.

44. *Sixt III*, la anul 432.

45. *Leon cel Mare*, la anul 440.

ANEXA IV.

Episcopii de Bizanțiu și patriarhii de Constantinopole. -

Apostolul Andrei.	.	anul	36
Sfântul Stahie	.	"	37
Onisim	.	"	53
Policarp	.	"	70
Plutarh	.	"	84 sau 86
Sedechia	.	"	93 sau 95
Diogen sau Diomen	.	"	110
Elefterie	.	"	123 și 127,
Felix	.	"	137
Atinodor sau Atinogen	.	"	141
Euzoi	.	"	157
Olimpie sau Alipie	.	"	171
Pertinax.	.	"	192
Olimpian	.	"	203
Marcu I.	.	"	216
Sf. Chirilian sau Chiriac	.	"	232
Sf. Costin sau Chistin	.	"	240
Tit sau Trat, Torat.	.	"	276
Dometie sau Dometian	.	"	301
Prov	.	"	313
Sf. Mitrofan (patriarh)	.	"	315 - 325
Sf. Alexandru.	.	"	325 - 340
Sf. Pavel I	.	"	340

Eusebie.	.	.	.	anul	340—341
Macedonie I	.	.	.	"	341—360
Pavel II	.	.	.	"	347—350
Eudoxie.	.	.	.	"	360—370
Sf. Evagrie	.	.	.	"	370
Demofil.	.	.	.	"	370—380
Sf. Grigorie I Teologul	.	.	.	"	381
Sf. Nectarie	.	.	.	"	381—397
Sf. Ioan I Gurădeaur	.	.	.	"	398—404
Sf. Arsahie	.	.	.	"	404 - 405
Sf. Attic	.	.	.	"	406—425
Sf. Sisinie I	.	.	.	"	426—427
Nestorie	.	.	.	"	428—431
Sf. Maximian	.	.	.	"	431—434
Sf. Proclu	.	.	.	"	434—447

ANEXA V.

Vechii episcopi ai Alexandriei ¹⁾

Sf. Ev. Marcu	anul	40	<i>Iracle</i>	anul	231
Anian	"	62	<i>Dionisie</i>	"	247
Abilie	"	84	Maxim	"	265
Cherdon	"	98	Teona	"	282
Prim	"	102	Petru mucenic	"	300
Justin	"	119	Ahill	"	312
Evmenie	"	136	<i>Alexandru</i>	"	313
Marcian	"	143	<i>Atanasie</i>	"	326
Clavdie sau Cheladion		153	<i>Petru II</i>	"	373
Agripin	"	167	Timotei	"	380
Iulian	"	179	<i>Teofil</i>	"	385
<i>Dimitrie</i> ²⁾	"	189	Chiril	"	412

1) Catalogul lor e alcătuit pe vaza lui Le Quien, *Oriens Christianus* și Neale, *Holy Eastern Church*. Unele informații despre acești episcopi se pot găsi în biografiile lui Origen, Atanasie și Gurădeaur.

2) De episcopii subliniați se vorbește în viețile lui Ignatie, Atanasie, Gurădeaur și Ieronim.

ANEXA VI.

Vechii episcopi și patriarhi ai Antiohiei ¹⁾

Sf. Ap. Petru	45—57	Vitalie	312 - 317
Evodie	57—86	Filogon	318—322
<i>Sf. Ignatie</i>	86—107	Paulin	322
Iron	107—136	Eustatie	323—330
Cornelie	137—149	Eulalie	331
Eros	150—175	Eusebie	—
Teofil	176—188	Eufronie	332
<i>Maxim</i>	189—201	Placill	333 - 344
Serapion	202—226	<i>Ștefan</i>	346—348
Asclepiad	227—233	<i>Leontie</i>	349—356
Filet	234—235	Eudoxie	357 - 358
Zeven	236—237	Anian	359—364
<i>Sf. Vavila</i>	238—250	<i>Meletie</i>	358—376
Fabie	251—259	<i>Euzoi</i>	376
Dimitrie	260—263	Meletie (iară)	376 - 831
Pavel	264—271	Paumin	362—388
Domn	272—273	Doroftei	376—383
Timei	274—283	Flavian	381—404
Ciril	284—298	Evagrie	388—392
Tiran	299—311		

1) Catalogul acesta e alcătuit după aceiași autori ca și cel de Alexandria.

ANEXA VII.

Episcopii și patriarhii Ierusalimului.

Sf. Iacov I.	.	.	anul	33—61. sau 62
Sf. Simeon I.	.	.	„	62—107
Iust sau Iuda	.	.	„	107—111
Zaheu sau Zaharia	.	.		9 ani
Tobia	.	.		2 ani
Veniamin	.	.		2 ani
Ioan I.	.	.		2 ani
Sf. Matei	.	.		1 an
Veniamin II sau Filip	.		anul	124
Seneca	.	.		1 an
Iust II.	.	.		5 ani
Levie	.	.		2 ani
Iosif	.	.		1 an (după alți 5 ani
Iuda sau Chiriac	.		anul	135
Marcu I.	.	.	„	135—143 sau 156
Casian	.	.		5 ani
Puplie	.	.		5 ani
Maxim I.	.	.		8 ani
Iulian I.	.	.		4 ani
Gaia sau Caiu	.	.		3 ani
Silemah	.	.		2 ani
Gaia sau Caiu II.	.	.		1 an
Iulian II.	.	.		4 ani
Capiton sau Appion			aproape	3 $\frac{1}{2}$ ani

Ilia I.	.	.	.	"	3 $\frac{1}{2}$ ani
Maxim II.	4 ani
Antonin	5 ani
Valent	3 ani
Dolihian (Domițian)	4 ani
Sf. Narcis	.	.	.	anul 196	
Dia sau Elie	2 ani
Germanion (Gherman).	4 ani
Gordie	5 ani
Sf. Narcis a doua oară				anul 212—250	
Sf. Alexandru	.	.	.	"	212 250
Mazaban	.	.	.	"	250—266
Imenen	.	.	.	"	267—298
Zavda	.	.	.	"	298—303
Sf. Ermon	.	.	.	"	303—313
Sf. Macarie I.	.	.	.	"	313—333
Sf. Maxim III.	.	.	.	"	333 - 380
Sf. Chiril I.	.	.	.	"	350—387
Iraclie				Arienî contemporanii lui Chiril I.	
Eutihie					
Irineu					
Ilarie					
Ioan II.	.	.	.	anul 387—417	
Prailie	.	.	.	"	417—420
Sf. Iuvenalie	.	.	.	"	420—458

ANEXA VIII.

Impărații romani.

Traian	98	Aurelian	270
Adrian	117	Tacit	275
Antonin	138	Prob	276
Marc Aureliu	161	Car	282
Comod	180	Dioclețian	284
Pertinax	193	Maximin	286
Didie	193	Constantin	305
Niger	193	Galerie	
Septimiu Sever	193	Constantin I	306—337
Caracala	211	Liciniu	307
Geta		Maximian	308
Maxim	217	Maxențiu	312
Elagabal	218	Constantin II	337
Alexandru Sever	222	Constanțiu	
Maximin	235	Constans	
Gordian	237	Iulian	361
Filip Arabul	244	Iovian	363
Deciu	249	Valentinian I	364
Gall	251	Valent	
Valerian	253	Grațian	367
Galien		Valentinian II	375
Claudie	268	Teodosie I	379

Impărații imperului de Apus.

Honorie	anul 395
Valentinian III	" 425
Maxim	" 455

Impărații imperului de Răsărit.

Arcadie	anul 395
Teodosie II	" 408
Marchian	" 450

ANEXA IX.

Note scurte despre ereticii primelor patru veacuri.

Fiindcă în biografiile precedente adesea am avut prilejul să vorbim de diferiți eretici, deaceia socotim de trebuință să facem aicea, pe cât va fi posibil, o ochire scurtă asupra ereziilor principale.

I. *Ereticii veacului întâiu.* Am vorbit deja în alt loc despre acele erezii, germelele cărora se ascundea în veacul apostolic (1 Ioan IV, 3; 1 Corint. XV, 12; 2 Petr. II, 1), mai ales de diferitele forme a gnosticismului ce se năștea (Iud. IV; Apoc. II, 14 și 15). Nazareni te miră de erau eretici, dar ne înfățișeau un tip vădit de creștini înguști și iudaizanți. Ebionitismul este o îngustare particularistică a religii creștine, iar gnosticismul este o răspândire neguroasă a ei. Unul este un bugvalism și realism grosier, iar celălalt este un spiritualism și idealism fantastic. În cel dintâiu spiritul este legat în forme exterioare, în cel de al doilea el se dedă libertății celei mai nemărginite. Ebionitismul punea mântuirea în dependență de păzirea legii, gnosticismul o pune în știința practică. Ebionitismul nega divinitatea lui Hristos și considera Evanghelia numai ca o nouă lege, iar gnosticismul nega omenirea reală a Răscumpărătorului și-l făcea o personalitate și activitatea lui o transforma în simplă închipuire, iluzie dochetică ¹⁾). Ebion în-

1) Schaff, Ante-Nicene Christianity, II, 430.

semnează pur și simplu „sarac“, și Tertulian greșit presupune, că acest nume însemnează „apostat“, dela „a se lepăda“. Cuvântul Elksai, după Gieseler, înseamnă „putere ascunsă“, care se aplică la sf. Duh¹⁾. Elxaiții erau Esei iudaizanți și vederile lor și-au găsit, poate răstrângere în omiliile pseudo-clementine. Ei se împotriveau mai cu seamă învățăturai ap. Pavel și au fost numiți deasemenea și sampsei, deoarece în timpul rugăciunii se întorceau spre soare.

Doi eretici principali ai veacului I-ii au fost Simon Magul și Cherint. Despre dânsii și despre Niculae Antiohianul am vorbit deja în alt loc.

Egezip într'un loc ciudat (ap. Euseb. III. 32) zice, că până în zilele lui Traian și moartea lui Simeon, episcopul Ierusalimului, care a fost în anul 120 dela nașterea lui, Biserica a continuat să fie „Fecioară curată și fără de prihană“, dar că după aceasta ea a fost stricată de Tebutis, care a fost deziluzionat de accia, că nu a fost ales episcop. Deoarece noi nu știm nimica despre vreo persoană cu acest nume, apoi Credner presupune chiar, că sub numele Tebutis se înțelege numai iudeia colectivă de reacție sau de corupție.

II. Ereticii principali din veacul al II-lea au fost gnosticii Siriei, Asiei Mici și Egiptului, montaniștii și manihei, și patripasienii. Ei se enumeră aicea numai pentru mai mare înlesnire ai examinării lor.

I. Gnosticii Sirieni.

1. *Saturnin* propoveduia pe vremea lui Adrian, în Antiohia. Particularitatea principală a sistemii lui este dualismul și ascetismul. După dânsul, dintr'un Dumne-

1) Vezi scrierea „Viața și operele sf. Ap. Pavel“ și „Primele ale creștinismului“ de F. V. Farrar.

zeu necunoscut au emanat șapte îngeri planetari, Demiurg, sau Dumnezeuul Iudeilor, și alți eoni și duhuri. Satana este cârmuitorul Ilei, a lumii materiale, a întunecului și răului.

2. *Vardesan* și fiul său *Harmonie*.—Există și astăzi „Dialogul despre soartă”, atribuit lui Vardesan. El și fiul său au fost poeți și întemeetori ai himnologiei siriene. El era acuzat de valentinianism și a scris contra lui Marcion. Despre vederile lui se știe puțin și el te miră de poate fi socotit eretic în punctele esențiale.

3. *Taġian*.—Acesta a întemeiat secta ascetică extremistă a *enclatișilor* (a înfrânașilor), sau a apotactișilor (a lepădașilor), care din pricina-nedorinței lor de a întrebuința vinul nici chiar în euharistie au mai fost numiți idroparastași sau acvatiani. Ei osândeau căsătoria ca din fire nelegiuită.

II. Gnosticii Asiei Mici.

1. *Cherdon*. Acesta a venit la Roma pe la anul 141, era dualist și a exercitat o influență defavorabilă asupra lui Marcion în comparația ce a făcut între Vechiul și Noul Testament.

2. *Marcion*. El sosi la Roma pe la anul 155. Relativ de Marcion, primul dintre raționaliști, vezi biografia lui Tertulian și a lui Policarp mai sus.

3. *Lucian*. Acesta a fost la început prezviter în Antiohia și apoi în Nicomidia. A murit mucenicește la anul 311. Arienii îl recunoșteau de dascăl al lor și episcopul Alexandru al Alexandriei îl pune laolaltă cu Pavel de Samosata. El a fost un mare critic și extrem de dubios de a fost sau nu în genere eretic. Chiar Baronie (Ann. 311) îl apără ca pe un ortodocs. El a fost întemeetorul școalei din Antiohia.

4. *Apelles*. Acesta era ucenicul lui Marcion, care a adăugat noi elemente fantastice la sistemul dascălului său.

III. Gnosticii egipteni.

1. *Vasilid*, 117—138. — Darea de seamă, ce o face asupra sistemului lui, Ipolit, în „Filosofumenele” sale, diferă de informațiile date de Irineu și Epifanie. El a fost primul gnostic deplin dezvoltat și prin sistemul celor șapte eoni s'a încercat să lămurească originea răului. Abisul dintre Dumnezeu și om a fost astupat de 365 cinuri îngerești. Dela pitagorei el a împrumutat credința în sfințenia tainică a cifrelor și a fost născocitorul magicei Abraxas (365). Singurul adept important al lui a fost numai fiul său Isidor.

2. *Carpocrat* și fiul său *Epifan* ne înfățișează, așa zicând : „extrema stângă” a gnosticilor, care, în disprețul și ura lor pentru materie, se refereau la păcat, ca la un lucru fără nici o urmare, și în locul ascetismului sever întroduseră desfrâul neînfrânat. Ei au fost cei dintâi, care au început să zugrăvească pe Hristos¹⁾.

3. *Valentin*. Acesta a fost în Roma împreună cu Cherdon și Marcion, între anii 137 și 154. El a fost cel mai capabil dintre gnostici și a dezvoltat sistemul cea mai puternică și mai cultivată. Sistemul lui te miră de avea pretenția la o realitate obiectivă²⁾. Ea era o încântătoare reverie filosofică despre emanațiuni (vezi viața lui Irineu mai sus). Printre adepții lui se numără : Eracion, Ptolomeu, Marcu, Colobars și alții, precum și Vardesan.

Sectele mai mici și mai puțin salbatece de gnostici

1) Hyppolit, Philos VII, 32.

2) Vezi ochire pe scurt a vederilor lui în biografia lui Irineu (mai sus).

se numeau *ofiți* (maaseni sau închinători la șerpi) *letiți*, *peratiți* și *eremiți*, rătăcirile cărora, uricioase și totodată absurde, nu merită o cercetare mai deaproape (vezi viața sf. Irineu mai sus).

Forme de erezii nu direct gnostice, în veacurile al II și al III, au mai fost următoarele:

1. *Monarhienii*, care într'o măsură sau alta negau divinitatea lui Hristos.

2. *Alogii*, nu cumva această numire a sectei este un simplu joc de cuvinte, e însușită de Epifanie pentru designarea faptului, că ei erau și „neraționali“, și în acelaș timp lepădau învățătura despre Logos.

3. *Teodoțienii*. — Erezia aceasta a fost întemeiată de Teodot, un ciubotar din Bizanț (anul 170), care învăța, că Hristos a fost om deși născut supra natural în calitate de Messia, El a fost lepădat dela biserică de episcopul Victor al Romei.

4. *Melchisedecienii*. — Această erezie a fost întemeiată de Teodot cel tânăr, care pune pe Melchisedec mai presus de Hristos.

5. *Artemoniții*. — Erezia aceasta a fost întemeiată de Artemon, care s'a încercat ca prin ajutorul filosofiei și a geometriei să găsească temeiuri mai raționale pentru doctrina lui Teodot. El a fost excomunicat de Zefirin.

6. *Pavlichienii*. — Secta e înființată de Pavel de Samosata la anul 260. Pavel era Decenarius Procurator, înalt funcționar de stat, care la anul 260 a fost ales episcop de Antiohia. Acesta considera Logosul și Duhul sfânt ca simple puteri ale lui Dumnezeu, care nu aveau personalitate. Din cauză că el cuvântul *omousios* îl întrebuința în sensul identității lui Hristos cu Tatăl, sinodul de Antiohia a lepădat acest cuvânt, ca având înțeles savelian. El lucra în calitate de locțiitor al împăratului în raport cu Zinovia, regina Palmirei în Antiohia, el se dădu, pare-se, la nemărginita ambiție,

trufie și lăcomie, ba chiar îngăduia să se cânte în biserică imne în onoarea sa. Pavel a fost depus de sinodul al III-lea Antiohian, în anul 269, dar depunerea lui n'a putut fi adusă la îndeplinire, înainte de victoria lui Aurelian contra Zinoviei, în anul 272.

7. *Patripasienii*. — Aceasta era o numire disprețuitoare, dată savelienilor din cauză, că învățătura lor în adevăr atrăgea după sine presupunerea că s'ar fi răstignit Dumnezeu Tatăl. Ei priveau la Fiul ca la o mărginire de sine însuși a Tatălui, ca la Tatăl acoperit de trup, și acuzau pe protivnicii lor că au sau cred în doi Dumnezei.

a) Primul lor învățător remarcabil a fost Praxei (vezi despre el biografia lui Tertulian mai sus). El avea în Roma așa de mare influență, încât dobândi întrucâtva chiar simpatia episcopilor Victor, Zefirin și Callist.

b. *Noet*, care în folosul învățăturii sale cita pe Rom. IX, 5, și întrebă soborul adunat pentru condamnarea lui: „Dar ce rău am făcut eu, proslăvind pe Hristos?” Ipolit îl învinovățește de credință panteistică, împrumutată dela Heraclit.

c. *Savellie*. Deși avem foarte puține știri despre dânsul personal, cu toate acestea el „este cel mai original, mai profund și mai deștept dintre monarhienii de dinainte de sinodul niceean și sistema lui prezintă o concurență mai verosimilă trinitarianismului ortodox”. Cel mai talentat protivnic al lui a fost Dionisie, episcopul Romei. Privirile lui aveau caracter panteistic și împrumutase unele din elementele sale din filosofia păgână. El privea la Treime „ca la o Treime succesivă în revelații, care revine iarăși la unitate”.

8. *Macedonie*, episcop de Constantinopole, a fost depus în anul 360 pentrucă nega Dumnezeirea sf. Duh. El a întemeiat o sectă vremelnică, cunoscută sub numirea de

pneomatomahi, adică luptători de Duh. El a fost condamnat pentru punctele, adăuse la simbolul niceian de sinodul ecumenic adunat la Constantinopol, la anul 381.

9. *Apollinarie*, episcop de Alexandria, nega pela anul 362 desăvârșirea omenirii în Hristos, zicând, că întrânsul „Dumnezeu-Cuvântul“ a ocupat locul duhului omenesc. El a fost condamnat la sinodul din Constantinopol, la anul 361, și pentru acel articol al Simbolului de Credință atanasian, în care Hristos se descrie ca alcătuit din „suflet rațional și trup omenesc“.

Ce se atinge de celelalte erezii și schisme, apoi informațiuni despre montaniști putem găsi în viața lui Tertulian; despre Novațian în viața lui Ciprian; despre manihei, pelagieni și donatiști, în viața lui Augustin; despre Arie și numeroasele nuanțe ariene, în viețile lui Atanasie, Ilarie și Vasilie cel Mare; despre vigilieni și iovinieni, care te miră de pot fi numiți eretici și schismatici, în viața lui Ieronim, iar despre Priscilian și adepții lui, în biografiile lui Ambrosie și Martin de Tours. Tot acolo se pot găsi indicațiuni despre Fotin, care învăța, că emanația („Cuvântul“) a fost unită cu Omul-lisus, și zicea, că sf. Duh este o putere, iar nu o persoană, precum și despre Aețiu și Eunomie, care afirmau că Hristos este ființă creată.

Erezia nestoriană, care „desparte ființa lui Hristos“ („care deși fiind Dumnezeu și om, totuși nu-s doi, ci un Hristos“), și care a fost osândită la sinodul din Efes în anul 431, precum și erezia eutihiană, care „amesteca persoanele“ și a fost osândită la sinodul din Chalcedon în anul 451, se referă la un period mai târziu, decât acela care este supus cercetării cărței de față.

Deosebiri între învățăturile ariană și ortodoxă relativ la Hristos pot fi cu îndemânare comparate în felul următor :

După învățătura ariană, Hristos a fost :

1. Ființă creată deși creiată din nimica (Ctizma ex
uc 0ndon).
2. Ființă care n'a existat veșnic: a fost o vreme, când
El nu era ;
3. Nu de aceeași ființă cu Tatăl.

După învățătura ortodoxă, Hristos este :

1. Născut, iar nu făcut ;
 2. Născut mai înainte de toți vecii ;
 3. Deoființă cu Tatăl.
-

ANEXA X.

Cronologia generală ¹⁾).

Anul

- 98. Urcarea lui Traian pe tronul imperial.
- 100. Moartea sf. Ioan evanghelistul.
- 106. Martiriul lui Simeon, fiul lui Cleopa ep. Ierusalimului.
- 109. Sixt I, papa Romei.
- 112. Martiriul sf. Ignatie.
Persecuția contra creștinilor în Bitinia.
Scrisoarea lui Pliniu către Traian (Ep. X, 97).
- 117. Moartea lui Traian.
Urcarea lui Adrian pe tron.
- 126. Apologia lui Cuadrat.
Presupusul rescript a lui Adrian către Minuciu Felix.
- 132. Apoteozarea lui Antinoe.
- 133. Apologia lui Aristide.
- 135. Înăbușirea răscoalei lui Barcogba și moartea lui.
- 136. Schimbarea numelui Ierusalimului în Elia Capitolina
Intoarcerea creștinilor din Pella.
Marcu I, episcop în Ierusalim din păgâni.
- 138. Urcarea pe tron a lui Antonin Piul.
- 140. Prima apologie a lui Iustin filosoful.

1) În unele cazuri, unde data e improbabilă cifrele date aici, pot să nu corespundă totdeauna exact cu acelea, care se întâlnesc în text. A determina multe din date cu o desăvârșită exactitate este lucru imposibil.

Anul

142. „Pastorul“ lui Erma.

Adoua epistolă (Pseudo) Climent.

150. Nașterea lui Tertulian.

155. Adoua apologie a lui Iustin filosoful.

Nașterea lui Climent Alexandreanul.

160. Inceputul montanismului.

„Octavul“ lui Minuciu Felix.

Invocarea lui Tatian către Elini.

Comentarul lui Eracion la Evanghelia lui Ioan.

Policarp vizitează Roma și pe papa Anichit.

161. Urcarea pe tron a lui Marc Aureliu.

162. Martiriul Felicitei și a altora.

163. Martiriul lui Iustin și a altora.

166. Martiriul sf. Policarp.

167. Scrierea lui Lucian „Despre moartea lui Peregrin“.

173. Scrisorile lui Dionisie Corinteanul.

176. Apologia lui Claudiu Apolinariu.

177. Apologia lui Atenagor.

177. Martiriul lui Poten, Blandinei, Pontic și a altora în Lion și Viena și a lui Simforian în Autun.

180. Teofil ad Autolycon.

Moartea lui Marc Aureliu.

Mucenicii din Scillita.

Comod, coimperator.

185. Nașterea lui Origen.

Convertirea lui Tertulian.

Irineu scrie lucrarea „Contra ereziilor“.

186. Martiriul senatorului Apollinarie.

190. Climent urmează lui Panten la școala din Alexandria.

193. Pertinax, imperator, 1 Ianuarie.

Didie Iulian, imperator, 28 Mart.

Septimiu Sever, imperator, 13 April.

193. Tertulian devine montanist.

Nașterea lui Ciprian.

Anul

202. Martiriul Perpetuei, Felicitei etc. în Cartagena ; a lui Leonid, tatăl lui Origen, Potamiei etc. în Alexandria.
203. Origen devine urmașul lui Climente la școala catihetică.
211. Caracalla și Geta împărați.
212. Uciderea lui Geta.
213. Origen vizitează Roma.
215. Origen e izgonit din Alexandria.
217. Macrin imperator.
219. Elagabal la Roma.
222. Alexandru Sever, imperator.
258. Origen e făcut preot în Cezareea.
231. Origen părăsește Alexandria.
235. Maximin, primul împărat din barbari.
Origen se retrage în Capadochia.
237. Grigorie Taumaturgul rostește panigeric lui Origen.
238. Gordienii, împărați.
244. Filip Arabul, împărat.
245. Nașterea lui Deoclețian.
245. Filip Arabul serbează iubileul de 1000 ani al Romei.
Ciprian, episcop în Cartagena.
249. Origen scrie „contra lui Celsus“.
350. Persecuția lui Deciu.
Martiriul lui Fabian și al altora.
251. Gall, imperator.
252. Exilarea și moartea lui Corneliu al Romei.
256. Novațian scrie lucrarea „Despre Trinitate“.
258. Martirul lui Ciprian.
261. Primul edict de toleranță religioasă a lui Galien.
272. Porfirie scrie „Contra creștinilor“.
284. Dioclețian, imperator.
Era mucenicilor.
297. Nașterea lui Atanasie cel Mare.

Anul

305. Renunțarea lui Dioclețian la tron.
306. Inceputul schisme meletiene în Egipt.
307. Constantin, Licinie și Maxim Daza, împărați.
309. Antonie întemeiază monahismul în Egipt.
311. Edictul de toleranță religioasă, dat de Galerie.
312. Infrângerea lui Maxențiu de Constantin la podul Milviu.
Edictul de Milan, care dă plină libertate creștinilor.
Convertirea lui Constantin cel Mare.
Infrângerea lui Maxențiu la Saxa-Rubra.
313. Infrângerea lui Maximin.
Al doilea edict de Milan.
314. Infrângerea lui Licinie.
318. Arie în Egipt.
321. Excomunicarea lui Arie.
323. Definitiva înfrângere a lui Licinie.
325. Sinodul Iecumenic din Niceea.
Botezarea tatălui lui Grigorie Nazianzanul.
326. Moartea lui Crisp și Faust.
Atanasie cel Mare, episcop.
330. Nașterea lui Grigorie de Nazianz.
Intemeierea Constantinopolului.
Moartea lui Lactanțiu.
331. Nașterea lui Iulian.
336. Sinodul eusebian în Cezareea.
Prima izgonire a lui Atanasie.
Moartea lui Arie.
337. Moartea lui Constantin cel Mare.
338. Moartea lui Eusebie de Cezareea.
339. Atanasie la Roma.
340. Nașterea lui Ambrosie.
Moartea lui Constantin II.
341. Hirotonia lui Ulfila, ap. Goșilor.
342. Moartea lui Eusebie de Nicomidia.

Anul

- 343. Sinodul de Sardica.
- 350. Moartea lui Constanțiu.
- 351. Sinodul din Sirmium.
- 353. Nașterea fer. Augustin.
- 354. Tortura lui Gall.
- 355. Grigorie Teologul și Vasilie cel Mare la Atena.
- 355. Sinodul din Milan osândește pe Atanasie.
- 356. Sinoadele de Rimini, Filipopol și Seleucia.
- 360. Vasilie cel Mare și apoi Grigorie părăsesc Atena.
- 361. Moartea lui Constanțiu și urcarea pe tron a lui Iulian.
Grigorie Nazianzan hirotonisit preot.
- 363. Infrângerea și moartea lui Iulian.
Urcarea pe tron a lui Iovian.
- 364. Urcarea pe tron a lui Valentinian I la Apus.
Urcarea pe tron a lui Valent în Răsărit.
- 366. Damas devine papă.
Definitiva restabilire a lui Atanasie în tronul patriarhal.
- 366. Moartea lui Ilarie de Pictavia.
- 370. Vasilie cel Mare ales episcop în Cezareia.
- 372. Faimoasa întâlnire a lui Valent împăratul cu Vasilie.
- 373. Moartea lui Atanasie cel Mare.
- 374. Ambrosie, episcop de Mediolan.
Moartea lui Grigorie cel bătrân.
Sinodul din Gangra.
- 375. Moartea lui Valentinian I.
Suirea pe tron a lui Grațian.
- 378. Bătălia dela Adrianopole.
Moartea lui Valent.
- 379. Teodosie numit împărat de Valentinian II.
Inăbușirea păgânismului în orient.
Grigorie de Nazianz e chemat la Constantinopol.
- 381. Sinodul de Constantinopole al II-lea ecumenic.

Anul

- Grigorie Teologul lasă scaunul de patriarh și se întoarce la Arianz.
383. Uciderea lui Grațian.
Urcarea pe tron a lui Valentinian II.
384. Sinodul dela Bordeaux.
385. Primele torturi pentru erezii.
Fer. Ieronim părăsește Roma.
386. Convertirea fer. Augustin.
Condamnarea priscilienilor.
387. Moartea Monicăi.
Năvălirea lui Maxim.
Cuvântarea lui Gurădeaur pentru statui.
388. Infrângerea lui Maxim de către Teodosie.
389. Moartea sf. Grigorie Teologul.
391. Dărâmarea templului lui Serapis.
392. Uciderea lui Valentinian II de către Arbogast.
Usurpatorul Evghenie.
393. Sinodul din Ippon în chestia donatiștilor.
394. Bătălia dela Acvileea.
Moartea lui Maxim.
395. Moartea lui Teodosie.
Augustin, episcop în Ippon.
397. Moartea sf. Ambrosie de Mediolan.
398. Gurădeaur, Patriarh în Constantinopole.
Anastasie, papă la Roma.
399. Moartea lui Eutropie.
402. Respingerea lui Alaric dela Verona de Stilihon.
403. Sinodul dela Stejar.
404. Exilarea lui Gurădeaur.
Moartea împărătesei Eudoxia.
407. Moartea sf. Ioan Gurădeaur.
408. Moartea împăratului Arcadie.
410. Prădarea Romei de către Alaric.
Moartea lui Alaric.

Anul

412. Edictul de prigoană contra donatiștilor.
Teofil moștenește în Alexandria pe Chiril.
413. Uciderea guvernatorului Marcellin.
414. Sfârșitul schizmei antiohene.
415. Achitarea lui Pelaghie la sinoadele de Ierusalim și Diospol.
Uciderea Ipatiei.
416. Sinoadele de Cartagena și Mileum contra lui Pelaghie.
Zosim, papă la Roma.
419. Bonifaciu, papă la Roma.
420. Moartea fericitului Ieronim.
422. Celestin, papă la Roma.
423. Moartea lui Honorie.
Usurparea tronului de Ioan.
Teodosie II, singur autocrat.
428. Guver. Bonifaciu chiamă Vandalii în Africa.
Nestorie, episcop la Constantinopole.
430. Moartea fer. Augustin.
431. Sinodul dela Efes (al III ecumenic).
Condamnarea lui Nestorie.
451. Sinodul de Halcedona (al IV-a ecumenic).
Infrângerea lui Atila.
455. Genzeric la Roma.
496. Convertirea lui Hlodvig.

TABLA DE MATERII

CAP. XVI.

FERICITUL IERONIM.

1. Tinerețea și educația Fer. Ieronim.

Pagina

Stridonul este patria fericitului Ieronim. — Origina și educația lui primară. — Primii ani de învățământ ai fer. Ieronim. — Complectarea studiilor sale la Roma. — Viața lui în capitala lumii. — Înăurirea Duhului lui Dumnezeu asupra lui. — Vizitarea mormintelor apostolilor și mucenicilor în catacombe. — Sărăcăcioasele date despre convertirea lui. — Inclinațiunea sa pentru studiul sf. Scripturi.

3—15

2. Ieronim în Acvileea și călătoriile lui.

Intoarcerea lui Ieronim la Stridon și petrecerea lui Acvileea. — Cercul prietenilor săi. — Rufin și caracterul lui. — Fratele de lapte al lui Ieronim. — Iliodor, al treilea prieten a lui Ieronim. — Prima încercare literară a lui Ieronim. — Desfacerea cercului de prieteni. — Dorința lui Ieronim de a merge la Ierusalim. — Ieronim vizitează predicile lui Apolinarie și hotărârea de a se retrage în pustia Halchida.

15—23

3. Fer. Ieronim în pustia Halchida, în Antiohia și în Constantinopole.

Durata petrecerii lui Ieronim în pustia Halchida. — Lupta lui lăuntrică. — Trei aspecte de viață monahică.

— Dedarea lui la studiul sf. Scripturi. — Lupta cu ispitele și îndeletnicirea lui cu limba ebraică. — Un vis semnificativ despre îndeletnicirea sa cu literatura clasică. — Scrierile alcătuite de el în timpul liber în pustie. — Scrisorile lui Ieronim și caracterul lor. — Scrisoarea către Iliodor. — Retragerea lui Ieronim din pustia Halchida. — Schimbările în poziția episcopilor în veacul al patrulea. — Dezordinele din Antiohia pe chestia schismei meletiene. — Lupte între arieni și ortodocși. — Situație apăsătoare pentru Ieronim. — Scrierea lui Ieronim, intitulată „Dialog între un luciferian și un ortodox”. — Petrecerea lui Ieronim în Constantinople . . . 23—48

4. Ieronim la Roma.

Intoarcerea lui Ieronim la Roma. — Ieronim ca secretar bisericesc a lui Damas și a sinodului local. — Raportul lui Damas față de Ieronim. — Ghelvidie și lupta lui Ieronim contra lui. — Popularitatea lui Ieronim în Roma. — Inceputurile dușmăniei contra lui. — Dușmănia contra lui din partea clerului roman, muștrat de el. — Scrisoarea către Iulia și Eustohia despre păstrarea fecioriei. — Muștrarea abuzului ce se făcea cu viața monahică și pusnicească. — Muștrări îndreptate contra clerului. — Cele mai însemnate personalități dintre prietenele lui. — Populația Romei depe vremea lui. — Viața luxoasă a aristocrației. — Destrăbălarea moravurilor feminine. — Activitatea lui Ieronim, desfășurată pentru regenerarea societății romane. — Înraurirea lui asupra Marcellinei și a Sellei. — Melania și Fabiola. — Furia și Paula cu fiica sa. — Moartea lui Damas și depărtarea forțată a lui Ieronim din capitală. . . . 48—80

5. Călătoria lui Ieronim la Locurile Sfinte.

Călătoria lui Ieronim spre Asia și întâlnirea sa în Antiohia cu Paula și Eustohia. — Călătoria lui Ieronim pela Sfintele Locuri. — El vizitează împreună cu prietenele sale, Paula și Eustohia, cele mai însemnate din Locurile Sfinte. — Călătoria lor prin Egipt și petrecerea

în Alexandria. — Înfrâurirea acestei călătorii asupra liniștirii sufletului lui Ieronim. — Petrecerea sa printre prietenii lui Didim cel orb. — Neplăcerile și neajunsurile în legătură cu aceste lungi călătorii. . . . 80—86.

6. Ieronim în Betleem.

Grija lui Ieronim pentru asigurarea situației sale în Betleem. — Ridicarea unei monastiri și a unei case de oaspeți. — Ocuparea damelor nobile, cu știința biblică. — Severitatea disciplinei în monastire. — Ocuparea lui Ieronim cu învățarea copiilor. — Activitatea literară neîntreruptă a lui Ieronim. — Operile sale exgetice. — Tratatul său despre interpretarea numelor evreiești. — El tâlmăcește operele lui Didim despre sfântul Duh. — Opera critică a lui Ieronim asupra textului grec al septuagintei. — Lucrările pregătitoare pentru traducerea sf. Scripturi în limba latină. — Tâlcuiri la proroci. — Particularitatea metodei său exgetic. . . . 86—96

7. Opere polemice ale lui Ieronim.

Alte lucrări literare ale lui Ieronim în Betleem. — Scrisoarea către Nepoțian despre viața clerului și a călugărilor. — Ispite de tot felul. — Lupta sa cu felurite rătăcirii. — Iovinian, învățătura lui și lupta lui Ieronim contra acestuia. — Cearta pentru Origen. — Influența lui Origen asupra lui Ieronim. — Ieronim și Rufin acuzați de rătăcirii origeniste. — Participarea în această ceartă a lui Epifanie de Cir. — Ioan al Ierusalimului și părțasia lui în această chestie. — Polemica lui Ieronim contra lui Ioan de Ierusalim. — Traducerile lui Rufin din Origen. — Părerea lui Rufin despre alterarea operilor lui Origen de către eretici. — Ruptura între Ieronim și Rufin și corespondența încordată între ei. . . . 96—114.

8. Corespondența dintre Ieronim și Augustin.

Particularitățile acestei corespondențe. — Scrisoarea lui Augustin către Ieronim și soarta ei tristă. — Scurt

răspuns a lui Ieronim către Augustin. — A doua scrisoare a lui Augustin către Ieronim și soarta tot nefericită și a acesteia. — Scrisoarea lui Ieronim către Augustin. — Raporturile reci dintre ei. — Simțimintele înveninate ale lui Ieronim și caracterul împăciuitoare a lui Augustin. — Chestiunea noii traduceri a sf. Scripturi. — Chestiunea „Despre curcubeta” din cartea prorocului Iona, discutată între Augustin și Ieronim.. . 114—126

9. Alte dispute și neplăceri.

Alte supărări în viața lui Ieronim. — Moartea Paulei și îngroparea ei cu mare pompă. — Polemica lui Ieronim contra lui Vigilanțiu. — Originea lui Vigilanțiu și doctrina lui. — Rătăcirile lui Vigilanțiu. — Polemica lui Ieronim cu pelagienii. — Date despre viața lui Pelagiu. — Sinodul din Ierusalim în afacerea lui Pelagiu și achitarea acestuia din urmă. — Rebeliunea din Betleem și atacul partizanilor lui Pelagiu asupra monastirii lui Ie-

CAP. XVII.

FERICITUL AUGUSTIN.

1. Tinerețea și educația lui Augustin.

Originea lui Augustin și părinții lui. — Monica și caracterul ei sincer creștinesc. — Copilăria și căsătoria ei. — Monica, ca femeie și mamă de familie. — „Confesiunea” fer. Augustin, ca izvor de informație pentru viața lui. — Prima tinereță a lui Augustin și educația sa școlară. — Caracterul clasic al educației lui Augustin. — Sburdălniciile lui școlărești. — Tinereță furtunoasă. — Anul 16 al vieții lui Augustin. — Tentațiunile trupești și stricăciunea morală în tovărășiile lui rele. — Plecarea sa la Cartagena. — Starea morală a acestui oraș. — Corupțiunea studenților cartagineni. — Augustin sub protecția lui Romanian după moartea tatălui său. — Influența exercitată asupra lui de „Hortensia” lui Cicerone. — Seducția din partea maniheismului. — Zece ani de profesare a maniheismului. — Legătura sa imorală și fiul său Adeodat. — Intristarea Monicăi și visul ei bun. — Sfatul înțelept dat Monicăi de un episcop. . . 159 - 179

2. Augustin ca Maniheu.

Șederea lui Augustin în Tagasta ca profesor de gramatică. — Intoarcerea sa la Cartagena și intrarea în ocupația de profesor de retorică. — Augustin și Alipie. — Poema lui Augustin ia premiu. — Gâcitorul Albiceriu. — Credința lui Augustin în astrologie. — Credința lui în visuri. — Prima scriere a lui Augustin. — Primele încercări de îndoeli în veracitatea maniheismului. — Imoralitatea „Aleșilor” maniheilor. — Polemica lui Ghelpidie contra maniheismului și influența ei asupra lui Augustin. — Augustin și episcopul maniheu Faust. — Augustin continuă a se îndoii de maniheism. . . 179 - 190

3. Augustin în Roma.

Schimbări apropiate în viața lui Augustin. — Neplăcerile simțite de el la vederea destrăbălării studențești. —

Hotărîrea lui Augustin să plece la Roma. — Plângerea Monicăi. — Situația grea de dascal în capitala imperului. — Desiluzia lui de propria sa activitate. — Numirea lui la o catedră de profesor în Milan. — Întâlnirea sa acolo cu prietenul său Alipie. — O întâmplare deosebită, petrecută cu Alipie în amfiteatru. — O altă întâmplare cu Alipie în for. — Numirea lui Alipie în funcțiunea de administrator financiar al Italiei. — Caracterul lui cinstit și încurajările din partea lui Augustin. . . . 190—197

4. Convertirea lui Augustin.

Înrăurirea predicilor lui Ambrosie al Milanului asupra lui Augustin. — Convingerea lui deplină despre falsitatea maniheismului. — Sosirea Monicăi și înrăurirea ei asupra definitivei schimbări duhovnicești a lui Augustin. — Un cerc de prieteni serioși. — Căsătoria lui Augustin. — Studiul Sf. Scripturi și înrăurirea ei asupra sufletului lui Augustin. — Convorbirea cu Pontinian și înrăurirea acestuia asupra lui Augustin. — Furtună duhovnicească în sufletul lui Augustin. — O completă prefacere în sufletul lui. — Bucuria Monicăi. . . . 197—206

5. Fericitul Augustin în Casițiac.

Augustin părăsește profesia de ritor și intenționează să-și consacre viața lui Dumnezeu. — Retragera lui Augustin și a prietenilor lui la vila lui Verecund în Casițiac. — Viața liniștită în Casițiac. — Convorbirile geniale și transcrierea lor de un stenograf. — Discuțiile „Despre ordine” și interesantul motiv pentru ele. — Discuțiunea „Despre viața fericită”. — Participarea lui Adio-dat la aceste discuțiuni. — O mică neplăcere în cercul prietenilor. — Hotărârea lui Augustin de a primi botezul. — Renașterea duhovnicească a lui Augustin. . . . 206—219

6. Augustin după botezarea sa.

Pregătirea lui Augustin pentru botez. — Săvârșirea solemnă a botezului său. — Hotărîrea lui Augustin de a pleca în Africa cu mama și cu prietenii săi. — Con-

vorbirea intimă a lui Augustin cu mama sa. — La fereastra ce da spre mare. — Testamentul unei mame iubitoare. — Boala și moartea Monicăi. — Intristarea lui Augustin și mângâierea lui. — Schimbarea planului de a pleca în Africa și petrecerea lui Augustin în Roma. — Operile scrise de el în timpul acesta. — Sfârșitul „Confesiunii”. 219—226

7. Augustin ca monah.

O întâmplare remarcabilă cu Inochentie. — Vindecarea miraculoasă a acestuia. — Plecarea din Cartagena la Tagasta și vinderea averilor moștenite. — Alte scrieri ale lui Augustin. — Slava lui Augustin. — Invitațiunea lui la Ippon în Regio. — Hirotonia lui Augustin ca preot. — Comunitatea monahică organizată de Augustin. — Augustin ca întemeietor a primei monastiri de călugărițe în Africa. — Lupta lui cu ereticii și schismaticii. — Lupta lui cu desmățul și superstițiile poporului. — Desființarea prin influența lui a praznicelor numite „bucurie” și a luptelor de boxeuri. — Operile scrise în acest period al vieții lui. 226—239

8. Augustin ca episcop.

Hirotonia lui Augustin ca arhieru vicar al orașului Ippon. — Viața smerită a lui în calitate de vicar. — Modesta sa ospitalitate. — Severitatea și prudența lui în chestiile primirilor de danii. — Activitatea sa de predicator. — Particularitățile predicilor lui. — Abaterile ce se întâlnesc întrânsele. — Activitatea lui Augustin pe terenul slujirei pastorale. — Istoria Egdiției și raporturile lui Augustin față de ea. — Părerile lui Augustin despre puterea autorității episcopale. 239—248

9. Lupta lui Augustin cu Maniheii.

Activitatea lui Augustin pe terenul misionar pentru convertirea păgânilor. — Raportul păgânilor către creștini. — Incercările lor de a idealiza păgânismul. — Acti-

vitătea principală a lui Augustin asupra părerilor diferite ale creștinilor. — Trei polemici ale lui. — Polemica contra maniheilor. — Manes, originea și învățătura lui. — Părerea maniheilor despre Hristos și opera lui de răscumpărare. — Puterea atractivă a acestei sisteme. — Scrierile polemice ale lui Augustin contra maniheismului. — Discuțiile personale ale lui Augustin cu maniheii. — Cea mai de seamă scriere a lui Augustin în chestia maniheismului este „Contra lui Faust”. — Cea de pe urmă scriere a lui Augustin contra maniheilor. — Dărîmarea doctrinei dualiste. 248—264

10. Fericitul Augustin și donatiștii.

Caracterul polemicei lui Augustin cu donatiștii. — Originea donatismului. — Decizia lui Constantin cel Mare de a înăbuși schisma cu forța. — Furia donatiștilor și formarea bandelor sălbatece ale circumcilienilor. — Lupta contra donatismului de dinainte de Augustin. — Lupta lui Augustin contra donatiștilor. — Polemica lui Augustin cu Parmenian. — Polemica lui cu avocatul Petilion. — Scrierile lui referitoare la această chestie. — Turburările circumcilianilor. — Convertirea donatiștilor la ortodoxie. — Starea de lucruri în dieceza lui Augustin. — Metodele neizbutite în lupta cu donatizmul. — Discuțiile cu donatiștii și rezolvirea chestiunii contra lor. — Sfârșitul schizmei. — Triumful lui Augustin și dovezile aduse de dânsul, că Biserica ortodoxă este singura Biserică adevărată. 264—282

11. Cearța pelagiană.

Caracterul acestei dispute. — Pelagiu, originea și doctrina lui. — Pelagiu și Celestie. — Petrecerea lui Pelagiu în Palestina. — Pelagiu și Orozie. — Justificarea lui Pelagiu la sinodul din Ierusalim. — Strămutarea chestiunii pentru deslegarea ei de către Inocențiu papa Romei. — Condamnarea părerilor lui Pelagiu. — Activitatea literară a lui Augustin pe chestia pelagianismului. —

Caracterul tăios al polemicei lui pe această chestiune și cauzele ei. — Contrastul desăvârșit al caracterului și părerilor lui Augustin și Pelagiu. 282—295.

12. Evenimentele care încheie episcopatul lui Augustin.

Activitatea arhipastorală energică a lui Augustin. — Fer. Augustin adorator al moaștelor. — Vindecarea miraculoasă a lui Paul și a Paladieii. — Minunea petrecută cu un oarecare Dioscor. — Darul minunilor posedat de însuși fer. Augustin. — Evenimentele apăsătoare din timpul vieții lui Augustin. — Istoria cu Melania și Pinian. — Călătoria lor în Africa. — Petrecerea lor în Tagasta la Alipie și vizitarea de către ei a cetății Ippon. — Răsvrătirea iponienilor și hirotonia forțată a lui Pinian. 295—313.

13. Cele din urmă zile ale vieții lui Augustin.

Starea nefericită din zilele depe urmă ale vieții lui Augustin. — Cauzele căderii Romei în fața oardelor sălbatece ale barbarilor. — Predica lui Augustin cu prilejul luării Romei de către barbari. — Opera sa „Despre cetatea lui Dumnezeu”. — Revizuirea primelor sale operi. — Cauza involuntară a nenorocirilor Bisericii Africane. — Guvernatorul Bonifaciu și soarta sa grozavă. — Refugiul la Augustin a episcopilor cetăților dărâmate. — Asedierea Cartagenei de către Vandali. — Moartea fer. Augustin. — Soarta următoare a Cartagenei și a Bisericii Cartagineze. — Caracteristica generală a lui Augustin. — Înfațișarea lui în artă. 313—328.

CAP. XVIII.

SFÂNTUL IOAN GURĂDEAUR.

1. Tinerețea și primii ani ai bărbăției.

Numele și însemnătatea lui Ioan Gurădeaur. — Originea și nașterea lui. — Văduvia timpurie a Antusei, ma-

ma lui Ioan și nobila sa abnegațiune. — Gurădeaur ca elev al filosofului Libaniu și minunatele sale însușiri. — Ioan Gurădeaur ca avocat. — Studiarea timpurie a Sf. Scripturi de către el. — Bunul său prieten Vasilie. — Inclinațiunile spre monahism. — Botezul lui Gurădeaur și renașterea sa morală. — Hotărârea de a părăsi viața lumească și mahnirea mamei sale Antusa. — Gurădeaur sub povața lui Diodor de Tars. — Cercul tinerilor plini de abnegație 329—338

2. Gurădeaur ca ascel și monah (310—331).

Ioan Gurădeaur și Theodor de Mopsuesta. — Părerile lui Gurădeaur despre feciorie. — Scrisoarea lui către „Teodor cel căzut“. — Gurădeaur și Vasilie candidați la episcopat. — Opera lui Gurădeaur „Despre preoție“. — Motivul ei și rezumat al cuprinsului ei. — Veacul superstițiilor și farmecelor. — Prigonirile vrăjitorilor de către stat. — Primejdia ce amenința pe Gurădeaur. — Retragerea definitivă a lui Gurădeaur la mănăstire. — Operile lui Gurădeaur în apărarea monahismului. — Influența ascetismului riguros asupra lui Ioan . . 338 - 350

3. Ioan Gurădeaur în Antiohia (381—393).

Hirotonia lui Gurădeaur ca diacon. — Obligațiunile slujirei diaconesți. — Antiohia din vremea aceea. — „Scrisoare către o văduvă tânără“. — Soarta nefericită a împăraților. — Operile „Despre feciorie“ și „Despre mucenicul Vavila“. — Peirea templului păgân din Antiohia. — Hirotonia lui Gurădeaur ca preot și cuvântarea sa introductivă. — Predicele și omiliile lui Gurădeaur. — Influența lor asupra ascultătorilor. — Nou bir asupra Antiohiei și revolta populației. — Furia mulțimei și jignirea maestăței imperiale. — Căința grozavă și frica de pedeapsă. — Episcopul Flavian ca mijlocitor pentru popor. — Predicele lui Gurădeaur ținute antiohienilor „Despre statul“. — Sosirea înputerniciților imperiali și curajul sihastrelor Macedonie. — Audiența lui Flavian la Teodosie și petolirea inimei lui infuriate. — Intimpi-

narea solemnă a lui Flavian de către nobilimea antiohiană. — Omiliile comentarii ale lui Gurădeaur. — Pozițiunea patriarhului de Constantinopole. — Influentul eunuc al curții Eutropie. — Numirea lui Gurădeaur ca patriarh de Constantinopole. 350—370

4. Ioan Gurădeaur ca petriarh de Constantinopole (398—404).

Intimpinarea lui Gurădeaur la Constantinopole. — Zeul lui misionar. — Dificultățile poziției sale. — Exteriorul lui Ioan Gurădeaur. — Modestia traiului lui și nemulțămirea populației capitale. — Muștrările lui îndreptate contra clerului. — „Femeile nemăritate“. — Muștrarea lui îndreptată contra luxului aristocrației capitalei. — Eutropiu și Gurădeaur. — Împărăteasa Eudoxia. — Căderea lui Eutropiu și refugiul său la scutul Bisericii. — Apărarea arătată lui de către Gurădeaur contra furiei poporului. — Atotputernicia Eudoxiei și muștrările neînfricate a damelor dela curte de către Gurădeaur, și comandantul got Găina. — Potolirea schismei meletiene în Antiohia. — Activitatea lui Gurădeaur pentru rânduirea trebilor bisericesti în Antiohia. — Dușmanii lui Gurădeaur. — Ananie de Vereea și Teofil de Alexandria. — Urziri contra lui Gurădeaur. — Epifanie de Cir la Constantinopole. — Nori negri deasupra capului lui Gurădeaur și bărbăția lui neînfricăată. — Sinodul dela Stejar și osândirea lui Gurădeaur. — Îndepărtarea lui Gurădeaur din Constantinopole. — Cutremurul de pământ și întoacerea lui Gurădeaur în Capitală. — Serbările cu prilejul desvelirii statuei Eudoxiei și cuvântarea lui Gurădeaur. — Sâlnicii grosolane împotriva patriarhului. — Îndepărtarea lui din Constantinopole. — Revolta poporului și incendiul din Capitală. — Torturarea arhidiaconului Serapion pentru credințioșia sa către patriarhul. — Noul patriarh Arsachie. 370—405

5. Ioan Gurădeaur în exil (401—407).

Simpatiile manifestate lui Gurădeaur de către cei mai buni oameni ai Bisericii. — Corespondența lui cu Ino

chentie I papa Romei. — Judecata lui Dumnezeu asupra vrăjmașilor lui Gurădeaur. — Cucuz, locul exilului fostului patriarh. — Starea sa nefericită. — Corespon- dența lui Gurădeaur cu prietenii săi. — Scrisoarea către Olimpiada. — Teama de năvălirea bandiților izaureni și fuga silită din Cucuz. — Porunca de a strămuta pe marele exilat la Pitia. — Greutățile grozave ale călătoriei. — Apropierea sfârșitului. — Cele din urmă cuvinte: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate. Amin“. — In- mormântarea. — Strămutarea moaștelor la Constantino- pole. — Teodosie II și Pulheria la mormântul lui Gu- rădeaur. 405—411

ANEXE.

- Anexa I.* Operile Fer. Augustin.
Anexa II. Operile sf. Ioan Gurădeaur.
Anexa III. Note despre vechii episcopi ai Romei din
 primele 4 veacuri
Anexa IV. Episcopii de Bizanțiu și patriarhii Constan-
 tinopolei.
Anexa V. Vechii episcopi și patriarhi de Alexandria.
Anexa VI. Vechii episcopi și patriarhi de Antiohia.
Anexa VII. Vechii episcopi și patriarhi de Ierusalim .
Anexa VIII. Impărații Romani.
Anexa IX. Scurte observații despre ereticii primelor
 4 veacuri.
Anexa X. Cronologia generală a evenimentelor succe-
 sive din primele 5 veacuri.
-